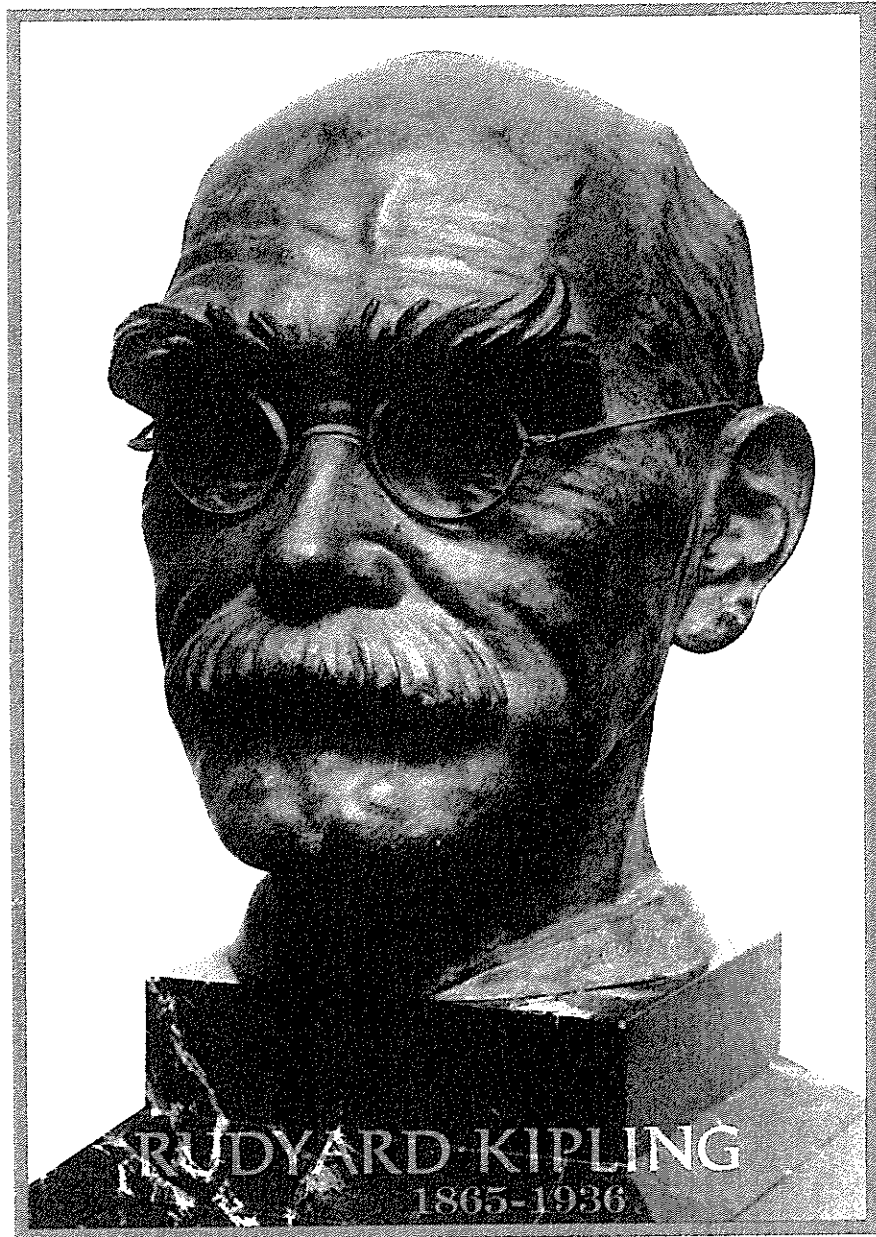

วารสาร

ยุโรปศึกษา

ปีที่ 18 ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม-มิถุนายน 2553

บรรณาธิการ ผศ. ดร.สุธัชชัย ยิ้มประเสริฐ
ผู้ช่วยบรรณาธิการ พลิกษ์ฐ์ ถิ่นเรืองฤทธิ์
ที่ปรึกษา รศ. ดร. สุทธิพันธ์ จิราธิวัฒน์
รศ. วิมลวรรณ ภัทโรดม
พิมพ์ที่ บริษัท พี.เพรส จำกัด โทร 0-2331-5107
ศูนย์ยุโรปศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ชั้น 3 อาคารวิทยพัฒนา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ถนนพญาไท
เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330
โทรศัพท์ 0-2218-3922-3 โทรสาร 0-2215-3580
เว็บไซต์: <http://ces.in.th> อีเมล: ces@chula.ac.th

Editor Asst. Prof. Dr. Suthachai Yimprasert
Assistant Editor Palist Lunruangrit
Advisors Assoc. Prof. Dr. Suthiphand Chirathivat
Assoc. Prof. Vimolvan Phatharodom
Printing P. Press Printing House Tel: +662-331-5107

Center for European Studies, Chulalongkorn University
3rd Fl., Vidyabhathana Building, Chulalongkorn University,
Phyathai Road, Patumwan, Bangkok, 10330, Thailand
Tel: +662-218-3922-3 Fax: +662-215-3580
Website: <http://ces.in.th> e-mail: ces@chula.ac.th

ISSN 0858-7795

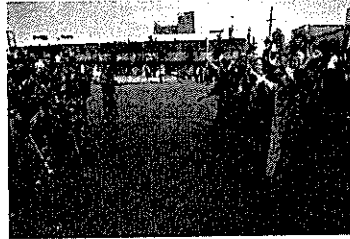
โจเซฟ รัดยาร์ด คีปลิง (Joseph Rudyard Kipling) เป็นนักประพันธ์นามอุโฆษชาวอังกฤษ เขาเกิดที่บอมเบย์ เมื่อ ค.ศ. ๑๘๖๕ ขณะที่ยังเป็นเด็ก เป็นอาณานิคมของอังกฤษ เขาจึงมีงานประพันธ์จำนวนมากที่เล่าเรื่องเกี่ยวกับอินเดีย ต่อมาเมื่อ ค.ศ. ๑๙๐๗ คีปลิงก็ได้รับรางวัลโนเบล สาขาวรรณกรรม ซึ่งเป็นนักเขียนภาษาอังกฤษคนแรกที่ได้รับรางวัลนี้ ผลงานสำคัญของคีปลิง ก็เช่น เรื่อง

The Man Who Would be King (1888) Mandalay (1890) เป็นต้น และที่สำคัญ คีปลิงยังได้ชื่อว่า เป็นนักคิดแบบจักรวรรดินิยมคนสำคัญ โดยเฉพาะบทกวีเรื่อง The White Man's Burden (1899) จะถูกอ้างทั่วไป บทกวีนี้ แสดงถึงภาระของคนขาวที่จะต้องทำเอาแสงสว่างแห่งอารยธรรมไปเผยแพร่ในดินแดนที่ล้าหลังทั่วโลก

แต่งงานสำคัญมากขึ้นหนึ่งก็คือเรื่อง The Jungle Book ซึ่งเป็นที่มาของชุดนิทานเมาคลี ซึ่งจะแพร่หลายไปทั่วโลก รวมทั้งในประเทศไทย ในวารสารยุโรปศึกษาเล่มนี้ จึงได้นำบทความเรื่อง “เมาคลีลูกหมาป่า วรณกรรมอาณานิคมอำพราง” โดย บาทยัน อัมสำราญ มาเป็นบทความแรก โดยบทความนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาวรรณกรรมเรื่องเมาคลีลูกหมาป่า ที่รวบรวมมาจากนิทานชุดเมาคลีของ รัดยาร์ด คีปลิง ผู้เขียนได้พิจารณานิทานเมาคลีฉบับภาษาไทยทั้งในด้านเนื้อเรื่อง และแนวคิดในการประพันธ์ โดยใช้ต้นฉบับแปลภาษาไทยของ สว่าง วิจักขณะ เป็นหลัก และได้ข้อสรุปว่า วรรณกรรมเรื่องนี้เป็นวรรณกรรมอาณานิคม แต่สามารถอำพรางฐานะอันแท้จริงไว้ได้อย่างแนบเนียน ด้วยการเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมการฝึกอบรมลูกเสือสำรอง โดยเฉพาะในประเทศไทย

บทความที่สอง เรื่อง “บทบาทด้านสิทธิมนุษยชนของสหภาพยุโรป: กรณีการละเมิดสิทธิมนุษยชนในจีน” โดย สิญา อุทัย ได้อธิบายว่า แนวคิดเรื่องสิทธิมนุษยชนนั้นถือกำเนิดในยุโรป โดยเฉพาะจากการปฏิวัติฝรั่งเศส ค.ศ. ๑๗๘๙ และได้กลายเป็นหลักการของกฎหมายระหว่างประเทศและมาตรฐานสากล ที่รับรองโดย

องค์การสหประชาชาติ โดยการประกาศ
ปฏิญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนใน พ.ศ.๒๔๙๑
ประเทศในสหภาพยุโรปก็รับเอาแนวคิดด้านนี้
มาเป็นค่านิยมร่วม ที่ประเทศสมาชิก
ต้องยึดถือปฏิบัติ แม้กระทั่งสมาชิกใหม่ ก็ต้อง
มีมาตรฐานขั้นต่ำในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน

และสหภาพยุโรปก็ยังนำเอาเรื่องหลักธรรมาภิบาล และการเคารพสิทธิมนุษยชนไป
เป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินความสัมพันธ์กับรัฐภายนอกยุโรป ดังเห็นได้จากอนุสัญญา
โลเมครั้งที่ ๔ ที่ดำเนินการต่อประเทศโลกที่สามในแอฟริกา แคริบเบียน และแปซิฟิก
นอกจากในกรณีความสัมพันธ์กับประเทศจีน ซึ่งเป็นประเทศที่มีรายงานในเรื่อง
การละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างมาก สหภาพยุโรปจึงต้องพยายามใช้มาตรการด้าน
สิทธิมนุษยชนที่หลายหลากกับจีน โดยผ่านการเจรจาทวิภาคี และดำเนินการในระดับ
พหุภาคี แต่เมื่อจีนไม่พอใจ สหภาพยุโรปก็ไม่สามารถจะทำอะไรได้ สหภาพยุโรปจึง
ทำได้แต่ดำเนินนโยบายสิทธิมนุษยชนเพียงเบาบาง เพื่อแสดงจุดยืนอันเป็นอัตลักษณ์
ของสหภาพยุโรปเท่านั้น

บทความที่สามเรื่อง “ผลกระทบของข้อกำหนดการบังคับใช้สิทธิผู้ป่วยใน
การแพทย์ข้ามเขตแดนของสหภาพยุโรปต่อการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ของไทย”
โดย ศักดา ฉันทนาวิณิช ได้อธิบายว่า ตั้งแต่ ค.ศ.๒๐๐๘ คณะกรรมาธิการยุโรปได้เสนอ
ร่างข้อกำหนดการบังคับใช้สิทธิผู้ป่วยในการแพทย์ข้ามเขตแดน เพื่อให้การแพทย์ข้าม
เขตแดนภายในสหภาพเป็นไปโดยสะดวก แต่มาตรการนี้ ก็ส่งผลกระทบต่อประเทศอื่น
ด้วย โดยเฉพาะประเทศไทย ซึ่งเป็นหนึ่งในประเทศที่ให้บริการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์
ในกรณีที่ว่า ถ้าหากข้อกำหนดนี้มีผลบังคับใช้ พฤติกรรมเลือกรับบริการทางการแพทย์

ของผู้ป่วยยุโรปอาจจะเปลี่ยนแปลงไป เช่น การ
ที่ผู้ป่วยอาจจะไปใช้บริการทางการแพทย์ใน
ประเทศสมาชิกสหภาพยุโรปประเทศอื่นแทน
แต่กระนั้น คาดว่าผลกระทบต่อประเทศไทยจะ
มีไม่มากนัก เพราะผู้รับบริการจากยุโรปมา
ประเทศไทยทั้งเพื่อการท่องเที่ยวและการรับ
บริการการรักษาไปด้วยกัน

บทความต่อมา เรื่อง “บูรณาการยุโรปเริ่มต้นที่ท้องถิ่น” โดย ฌูว์ วงศ์พันธ์ อธิบายว่า สหภาพยุโรปนั้น มีนโยบายที่จะเสริมสร้างการปกครองระดับท้องถิ่นให้มีความเข้มแข็งมากขึ้น ทั้งในประเทศสมาชิกเดิม และประเทศที่จะสมัครเป็นสมาชิกใหม่ โดยถือว่า การสร้างการปกครองท้องถิ่นที่เข้มแข็งจะช่วยลดช่องว่างของการพัฒนาและรายได้ระหว่างประเทศสมาชิก รวมทั้งก่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนในภูมิภาคด้วย นอกจากนี้ คณะกรรมาธิการยุโรปยังมีโครงการพัฒนาระดับภาคประชาสังคม เพราะเห็นว่าภาคประชาสังคมจะมีบทบาทสำคัญในการปฏิรูปสังคมให้ท้องถิ่นในทุกระดับของประเทศยุโรปให้มีความเข้มแข็งมากขึ้น ขั้นตอนสำคัญอย่างหนึ่ง คือการตั้งคณะกรรมการในระดับภาคใน ค.ศ.๑๙๙๔ เพื่อให้ตัวแทนท้องถิ่นมีบทบาทในการพัฒนาระบบกฎหมาย และเพื่อลดช่องว่างระหว่างรัฐบาลกับประชาชน โดยถือหลักการให้องค์กรระดับล่างมีส่วนร่วมก่อน ให้มีความใกล้ชิด และมีการร่วมมือกัน

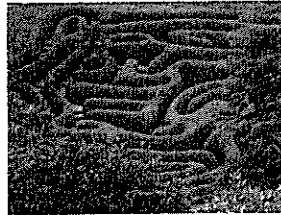
บทความต่อมาเรื่อง “กรอบทางกฎหมายระหว่างประเทศในการให้ความช่วยเหลือทางด้านมนุษยธรรมในสถานการณ์ภัยพิบัติธรรมชาติ: เส้นทางจากสากลสู่ภูมิภาค” โดยภักดิ์ระ ลิมป์ศิริระ ได้อธิบายได้เห็นว่า ในขณะที่ภัยพิบัติธรรมชาติกำลังขยายตัวอย่างมากขึ้นทุกปี ซึ่งมีความเชื่อมโยงกับการเปลี่ยนแปลงของภูมิอากาศ ปัญหา คือ เมื่อเกิดภัยธรรมชาติแล้ว บางรัฐบาลก็ดำเนินการช่วยเหลืออย่างเต็มที่กำลังและเปิดรับความช่วยเหลือจากนานาชาติ แต่บางรัฐกลับไม่ดำเนินการที่พึงกระทำและปฏิเสธความช่วยเหลือจากนานาชาติ ถึงกระนั้น สิ่งที่เห็นพ้องกันก็คือ นานาชาติต้องหาทางช่วยกันบรรเทาความเสียหายที่กระทบต่อชีวิตและทรัพย์สินให้เป็นตัวเลขน้อยที่สุด

ความช่วยเหลือในด้านมนุษยธรรมระหว่างประเทศจึงเป็นสิ่งจำเป็น โดยความหมายของการช่วยเหลือในด้านมนุษยธรรมก็คือ การช่วยเหลือเพื่อตอบสนองความต้องการทางกาย และวัตถุของบุคคล ได้แก่ การตอบสนองเรื่อง อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่พักพิง ยารักษาโรค เป็นต้น เพื่อวัตถุประสงค์ที่ไม่เกี่ยวกับการเมือง การทหาร และการพาณิชย์ รวมถึงการไม่ให้อาวุธ ส่วนประกอบของอาวุธ ยานยนต์ หรือ เครื่องมืออื่นที่จะนำไปสู่การทำ

เกิดความบาดเจ็บหรือเสียชีวิต การช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมระหว่างประเทศ จะต้องดำเนินการโดยเคารพอธิปไตยของเจ้าของดินแดน และเป็นการช่วยส่งเสริมให้รัฐเจ้าของประเทศ เติบโตเต็มที่ และความรับผิดชอบต่อประชาชนของตนเอง

บทความเรื่อง “กำเนิดสวนอิตาลีในยุคเรอเนสซองส์” ของ โซติรส โกวิทวัฒนวงศ์ ได้อธิบายให้เห็นว่า แบบของสวนนั้นมีความสัมพันธ์กับเวลาและสถานที่ ดังนั้น ในยุคที่มีการเติบโตด้านศิลปะหลายด้าน เช่น สมัยฟื้นฟูศิลปวิทยาการหรือเรอเนสซองส์ ก็มีการพัฒนาการของการจัดสวนด้วย โดยเฉพาะในดินแดนอิตาลี ซึ่งเป็นศูนย์กลางของการฟื้นฟูศิลปวิทยาการ เริ่มต้นจากความใฝ่ฝันที่จะมีสวนสวรรค์ ที่เห็นได้จากเรื่องบันเทิงทวาร มาสู่การนำเสนอเรื่องสถาปัตยกรรมแบบสวนของอัลแบร์ติ จากนั้น ราชสกุลเมดิชีแห่งฟลอเรนซ์ ก็มีส่วนสำคัญในการสร้างคฤหาสน์ในบริเวณสวน ซึ่งจะพัฒนาต่อมาเป็นการสวนปม และสวนวงกต และสวนอื่นแบบอิตาลี นอกจากนี้ ได้มีการพัฒนาสวนแบบเรอเนสซองส์ขึ้นในประเทศยุโรปอื่น เช่น ใน สเปน อังกฤษ ฝรั่งเศส และ ในดินแดนเยอรมนี ในที่สุด ศิลปะแบบเรอเนสซองส์ก็พัฒนาสูงสุด และคลี่คลายไปเป็นแบบแมนเนอร์ิสต์ และบาโรค ซึ่งทำให้อลักษณะการจัดสวนเปลี่ยนแปลงไป แต่ก็ยังเป็นที่ยึดมั่นว่า การจัดสวนอิตาลียุคเรอเนสซองส์ยังคงเป็นแบบสวนที่ดีที่สุดยุโรป และเป็นสวนที่เหมาะสมที่สุด สำหรับเขตที่อยู่อาศัยของชาวเมือง

สุดท้ายเป็นบทปริทัศน์วรรณกรรมเรื่อง “ก้องดึกและรักร่วมเพศแบบแฝงเร้น” ของ พิริยะดิศ มานิตย์ ซึ่งเสนอว่า รักร่วมเพศจะเป็นประเด็นสำคัญเรื่องหนึ่ง ที่ปรากฏในงานวรรณกรรมทุกยุคสมัย ผู้เขียนจึงนำเอาวรรณกรรมเรื่อง ก้องดึกต์ ของ วอลแตร์ มาศึกษาให้ละเอียดมากขึ้น เพื่อชี้ให้เห็นเรื่องราวของรักร่วมเพศแบบแฝงเร้น ที่มีอยู่ในเนื้อหาของเรื่อง

พบกันใหม่ฉบับหน้าครับ

สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ

บรรณาธิการประจำฉบับ

บาหยัน อิมสำราญ

อักษรศาสตรบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อักษรศาสตรมหาบัณฑิต (ภาษาไทย) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ลีญา อุทัย

ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาสังคมวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ศักดา ฉันทนาวานิช

B.A.(Bachelor of Arts) Haverford College

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สหสาขาวิชายุโรปศึกษา) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ณฏ วังศ์พันธ์

ร.บ. สาขาการเมืองและการปกครอง (เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

LL.M. [Political Science] Kyushu University ประเทศญี่ปุ่น ปัจจุบันเป็นนักศึกษา

ปริญญาโทสาขานโยบายสาธารณะที่ The KDI School of Public Policy and Management ประเทศสาธารณรัฐเกาหลีใต้

ภัทระ ลิมป์ศิริระ

นิติศาสตรบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ (เกียรตินิยมอันดับ ๒) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และ

ทนายความสำนักงาน ยุทธ ทนายความ Email: limsira@lawyerscouncil.or.th

โชติรส โกวีทวัฒน์พงศ์

อักษรศาสตรบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Licence-ès-lettres de linguistique, Université de Besancon, France.

Maîtrise de linguistique, Université de Paris III, France.

Doctorat du 3e cycle de Linguistique-Phonétique, Université de Paris III, France.

พิริยะดิศ มานิตย์

ครุศาสตรบัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับสอง) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อักษรศาสตรมหาบัณฑิต (ภาษาฝรั่งเศส) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต (ภาษาและวรรณคดีฝรั่งเศส) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เนื้อหา ความคิดเห็น ตลอดจนการตีความต่างๆ ในวารสารฉบับนี้ เป็นความคิดของ
ผู้เขียน มิได้สะท้อนทัศนคติและนโยบายของศูนย์ยุโรปศึกษา แห่งจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัยแต่ประการใด

The author is responsible for the contents, views and analyses expressed
in the paper, which are neither the same as ones of Centre for European
Studies, nor the editorial staff.

แมคลีลูกหมาป่า วรรณกรรมอาณานิคมอำพราง บาหยัน อิมสำราญ	2
บทบาทด้านสิทธิมนุษยชนของสหภาพยุโรป: กรณีการละเมิดสิทธิมนุษยชนในจีน สิญา อุทัย	22
ผลกระทบของข้อกำหนดการบังคับใช้สิทธิผู้ป่วยในการแพทย์ ข้ามเขตแดนของสหภาพยุโรปต่อการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ ในประเทศไทย ศักดา ฉันทนาวานิช	46
บูรณาการยุโรปเริ่มต้นที่ท้องถิ่น ณัฐ วงศ์พันธ์	60
กรอบทางกฎหมายระหว่างประเทศในการให้ความช่วยเหลือ ทางด้านมนุษยธรรมในสถานการณ์ภัยพิบัติธรรมชาติ: เส้นทาง จากสากลไปสู่ภูมิภาค ภัทระ ลิம்ப์ศิริระ	82
กำเนิดสวนอิตาเลียนในยุคเรอแนสซ็องส์ โชติรส โกวิทวัฒนพงศ์	124
กึ่งอดีต และรักร่วมเพศแบบแฝงเร้น พิริยะติศ มานิตย์	166

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาวรรณกรรมเรื่องแมคลีูกหมาป่า ซึ่งเป็นบทประพันธ์ของนักเขียนรางวัลโนเบลชาวอังกฤษชื่อ โจเซฟ รัตยาร์ด คีปลิง (Joseph Rudyard Kipling) ทั้งในด้านเนื้อเรื่อง และแนวคิด ในการประพันธ์ โดยใช้ต้นฉบับแปลภาษาไทยที่สมบูรณ์ที่สุดของ สว่าง วิจักขณะ เพื่อชี้ให้เห็นว่าวรรณกรรมเรื่องนี้เป็นวรรณกรรมอาณานิคม แต่สามารถอำพรางฐานะอันแท้จริงไว้ได้อย่างแนบเนียน ด้วยการเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมการฝึกอบรมลูกเสือสำรอง ดังจะเห็นได้จาก ประเทศไทยเป็นกรณีตัวอย่าง

ABSTRACT

Mowgli the Wolf Cub : Delusional Colonial Literature

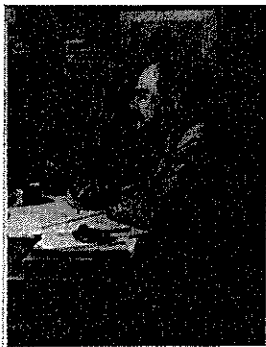
Bayan Imsamran

Mowgli the Wolf Cub is a fiction composed by Joseph Rudyard Kipling, an English poet, short story writer, and novelist, who received Nobel Prize for Literature in 1907. This article aims to examine this fiction in its narration, and concept of the story. Mowgli the Wolf Cub was translated into Thai in a few versions, but this article uses a version of Sawang Wijakkhana since it is a most one.

It should be concluded that Mowgli the Wolf Cub is a colonial literature; which fakes itself as a fable, used in practising boy scouts even the boy scouts in Thailand.

เมาศลิลูกหมาป่า วรรณกรรมอาณานิคมอำพราง

บาหยัน อิมสำราญ

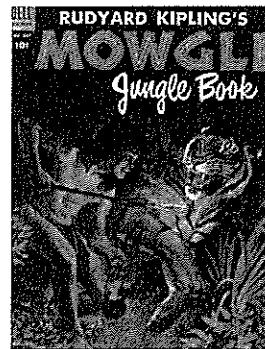

โจเซฟ รัตยาร์ด คีปลิง (Joseph Rudyard Kipling) เป็นกวีและนักเขียนชาวอังกฤษ เกิดเมื่อ 30 ธันวาคม 1865 (พ.ศ. 2408) เกิดที่เมืองบอมเบย์ในบริติชอินเดีย (หรือเมืองมุมไบในปัจจุบัน) เป็นนักเขียนที่มีชื่อเสียงมากที่สุดของประเทศอังกฤษ ในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 เขาได้รับรางวัลโนเบลสาขาวรรณกรรม เมื่อ 1907 (พ.ศ.2450) และเป็นชาวอังกฤษคนแรกที่ได้รับรางวัลนี้ คำประกาศได้จารึกเกียรติคุณของเขาแปลเป็นภาษาไทยว่า “คีปลิง เป็นนักเขียนผู้ยิ่งใหญ่ของโลกที่รังสรรค์เรื่องเล่าซึ่งกอปรด้วยพลังแห่งการหยั่งรู้จินตนาการอันสร้างสรรค์ที่ไม่มีใครเหมือน มีความองกวมทางความคิด และความชาญฉลาดอันน่าทึ่ง”

ผลงานของคีปลิงที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จัก ได้แก่ เรื่อง *The Man Who Would be King* (1888) *Mandalay* (1890) *Gunga Din* (1890) *The Jungle Book* (1894) และเรื่อง *Kim* (1901) นอกจากนี้เขายังมีชื่อเสียงอย่างมากจากบทกวีชื่อ *The White Man's Burden* (1899) หมายถึง “ภารกิจของคนผิวขาว” ซึ่งไปรองรับแนวคิดจักรวรรดินิยมที่ว่า คนผิวขาวนั้นมีภารกิจแห่งอารยธรรม ในฐานะที่เป็นผู้เจริญก่อน จึงต้องนำเอา “แสงแห่งอารยธรรม” ไปเผยแพร่ในดินแดนต่าง ๆ ทั่วโลก

คิปลิง ถึงแก่กรรมเมื่อ 18 มกราคม 1936 (พ.ศ.2479) ที่กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ แม้เขาจะจากไปแล้วด้วยกฎเกณฑ์แห่งธรรมชาติ ทว่าผลงานเรื่องสำคัญของเขาคือ *The Jungle Book* นั้น ได้ส่งผลกระทบต่อร่างกายและจิตใจของเยาวชนทั่วโลกในระดับซิมลิก จึงเป็นที่มาของการอำพรางฐานะอันแท้จริงของวรรณกรรมเรื่องนี้มานานนับศตวรรษ ดังเช่นที่จะเห็นกรณีของวรรณกรรมเรื่องนี้ในสังคมไทย

The Jungle Book นั้น เป็นหนังสือรวมเรื่องสั้น ที่เคยพิมพ์ในนิตยสารระหว่าง 1893-1894 (พ.ศ. 2436-2437) และมีการนำมาพิมพ์รวมเล่มในเวลาต่อมา ในบรรดาเรื่องทั้งหมดในหนังสือเรื่องนี้ เรื่องที่เป็นที่รู้จักเป็นเรื่องเกี่ยวกับการผจญภัยของลูกคนซึ่งหมาป่าเลี้ยงไว้ชื่อว่าเมาคลีจำนวน 3 เรื่องที่เหลือเป็นเรื่องเกี่ยวกับสัตว์อื่น ๆ ที่ไม่เกี่ยวกับการผจญภัยของเมาคลี

All the Mowgli Stories เป็นรวมเรื่องสั้นเกี่ยวกับเมาคลีตามลำดับเวลา โดยรวบรวมจากหนังสือสองเล่ม ได้แก่ *The Jungle Book* และ *The Second Jungle Book* หนังสือเล่มนี้ได้รวมบทกวีที่เป็นคำคมเกี่ยวกับเรื่องเมาคลี ซึ่งเคยตีพิมพ์มาแล้วเมื่อรวมเล่มครั้งแรกเอาไว้ด้วย เรื่องสั้นและบทกวีเหล่านี้ตีพิมพ์ระหว่าง 1893 – 1895 (พ.ศ.2436-2438) ในนิตยสารต่าง ๆ หนังสือ *All the Mowgli Stories* เล่มนี้ ตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ 1933 (พ.ศ.2476)

เรื่องสั้นในหนังสือเรื่องนี้มีลักษณะเป็นนิทานสัตว์ (fables) ใช้สัตว์ต่าง ๆ มีพฤติกรรมเป็นแบบอย่างเพื่อเป็นบทเรียนสั่งสอนกฎของการอยู่ร่วมกันในสังคม และมีน้ำเสียงเชิงสั่งสอน ลอร์ด เบาเดน โพเอลล์ ซึ่งเป็นผู้ก่อตั้งกองลูกเสือจึงได้นำมาใช้เป็นแผนพัฒนาศีลธรรมและสุขภาพสำหรับเยาวชนที่เข้าฝึกอบรมเป็นลูกเสือสำรอง อาเกล่าซึ่งเป็นหัวหน้าของกลุ่มหมาป่าได้กลายมาเป็นภาพตัวแทนของผู้นำ และชื่อนี้ก็กลายเป็นธรรมเนียมอันเป็นที่ยอมรับในฐานะหัวหน้ากลุ่มลูกเสือสำรอง

เมาศลิลูกหมาป่าพากย์ไทย

วรรณกรรมเรื่องเมาศลิลูกหมาป่าที่เป็นภาษาไทยนั้น แปลมาจากหนังสือ 2 เล่ม ได้แก่ *The Jungle Book* และ *All the Mowgli Stories* ของ ริดยาร์ด คิปลิง

เรื่องเมาศลิลูกหมาป่าที่เป็นภาษาไทยนั้น ส่วนใหญ่เป็น เรื่องแปลมาจากหนังสือ *The Jungle Book* ผู้แปล คนแรกได้แก่ หม่อมเจ้าหญิงพรพิมลพรรณ รัชนี

ใช้ชื่อภาษาไทยว่า *ป่าดงพงพี ตอน โมวกลี* ลงในนิตยสารที่มีชื่อเสียงฉบับหนึ่งใน ยุคหลัง พ.ศ.2475 [บรรยงก์ 2512 : (3)] และต่อมาได้รับการคัดเลือกให้เป็น หนังสืออ่านประกอบสำหรับชั้นมัธยมปีที่ 6 (เทียบได้กับ มัธยมศึกษาปีที่ 4 ใน ปัจจุบัน) ในสมัย พลเอกมังกร พรหมโยธี เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ เมื่อ พ.ศ.2497 (พลเอก มังกร พรหมโยธี 2503 : ไม่มีเลขหน้า) และได้ตีพิมพ์ ต่อเนื่องเพื่อการนี้อีกหลายครั้ง

เรื่อง *เมาศลิลูกหมาป่า* ของ บรรยงก์ แปลจาก *All the Mowgli Stories* พิมพ์ครั้งแรก เมื่อ พ.ศ.2498 บรรยงก์กล่าวไว้ในคำนำเมื่อตีพิมพ์ครั้งแรกว่ามูล เหตุที่แปลเรื่องนี้ เพราะนอกจากจะประทับใจเรื่อง *ป่าดงพงพี* ของ หม่อมเจ้าหญิง พรพิมลพรรณ รัชนี ที่ได้อ่านจากนิตยสารเมื่อนานมาแล้ว และยังต้องการแปล เพื่อให้คณะ “มิตตราและสหาย” นำมาใช้อ่านเป็นนิทานสำหรับเด็กเพื่อออก อากาศทางสถานีวิทยุกรมการทหารสื่อสาร เมื่อ พ.ศ.2497 จากนั้นจึงได้นำมา ตีพิมพ์รวมเล่มเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ.2498 โดยสำนักพิมพ์ศิริอักษร และตีพิมพ์ ต่อมาอีกไม่ต่ำกว่า 4 ครั้ง การถ่ายทอดเรื่องเมาศลิลูกหมาป่าเป็นภาษาไทยครั้งนี้เป็นการ แปล เรียบเรียง และสอดแทรกทัศนะของผู้เล่าประกอบลงไปด้วย มุ่งหวังให้เป็น นิทานที่มีคติสอนใจสำหรับเด็ก นอกจากนั้น หนังสือเล่มนี้ยังแตกต่างกับเล่มอื่น เพราะ ได้แปลบทกวีอันเป็นคำคมประจำในแต่ละตอนเอาไว้ด้วย แต่ที่น่าสนใจ ก็คือ ชื่อหนังสือ คือ *เมาศลิลูกหมาป่า* นั้น กลายเป็นชื่ออันสัญลักษณ์ของ วรรณกรรมเรื่องนี้ในภาษาไทยตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

เรื่อง*เมากลี ค้ากลอน* ของ อภัย จันทวิมล หนังสือเรื่องนำเรื่อง *The Jungle Book* มาถ่ายทอดเป็นภาษาไทยโดยใช้คำประพันธ์ประเภทกลอนสุภาพเกือบ 900 บท กระทรวงศึกษาธิการได้มอบหมายให้คุณหญิงสมโรจน์ สวัสดิ์กุล ณ อยุธยาเป็นผู้ตรวจแก้ และได้อนุญาตให้ใช้หนังสือนี้ในโรงเรียนตั้งแต่วันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ. 2515 ต่อมาคณะกรรมการโครงการส่งเสริมหนังสือตามแนวพระราชดำริได้จัดพิมพ์อีกครั้ง เพื่อเผยแพร่ในงานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติ พ.ศ.2526

เมากลี ลูกหมาป่าฉบับสมบูรณ์ ของ สว่าง วิจักขณะ ซึ่งเป็นอดีตรองอธิบดีกรมพลศึกษา เป็นกรรมการบริหารลูกเสือแห่งชาติ แปลจากเรื่อง *All the Mowgli Stories* ลงในวารสาร*ลูกเสือ* ตั้งแต่ฉบับเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2501 จนจบ ผู้แปลกล่าวว่าได้ต้นฉบับหนังสือเรื่องนี้จาก มิสเตอร์ เจอร์ลัด วี.เฟอร์นันโด (Mr.Gerald V.Fenando) ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ฝึกอบรมสำนักงานลูกเสือโลกสาขาภาคตะวันออกเฉียงใต้ เมื่อคราวที่ผู้แปลนำผู้บังคับบัญชาลูกเสือรวม 20 คน ไปเข้ารับการฝึกอบรมวิชาผู้กำกับลูกเสือสามัญชั้นวุฒดเบดจ์ ที่ Coronation Camp เมืองปีนัง จากนั้นก็พยายามอย่างสุดความสามารถที่จะแปลโดยรักษาอรรถรสเดิมไว้ดีที่สุด ในคำนำหนังสือยังได้กล่าวอีกด้วยว่า *เมากลีลูกหมาป่า* นอกจากจะให้ความเพลิดเพลินเจริญใจแก่ผู้อ่านแล้วยังแฝงไว้ด้วยคติธรรมต่าง ๆ ครบถ้วนสอนให้เด็กเป็นคนรักสัตว์ รักความยุติธรรม เชื่อฟังครูบาอาจารย์ เคารพต่อระเบียบวินัยและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ไม่เป็นคนประมาทเลินเล่อ ผู้ประพันธ์ได้เขียนไว้อย่างประณีตแนบเนียน ทั้งยังแยกแยะแจ่มแจ้งถึงความสำคัญไว้อย่างพร้อมเพรียงด้วย (สว่าง วิจักขณะ 2517 : [2]) หนังสือเล่มนี้ตีพิมพ์รวมเล่มครั้งที่ 1 เมื่อ 2517 เพื่อเป็นหนังสืออ่านประกอบสำหรับลูกเสือและนักเรียนทั่วไป และได้รับรางวัลชมเชยหนังสืออ่านประกอบของเยาวชน ได้รับการตีพิมพ์ครั้งที่ 6 เมื่อปี 2551 ถือว่าเป็นหนังสือที่แปลวรรณกรรมเรื่องเมากลีเป็นภาษาไทยที่

ครบถ้วนสมบูรณ์และครอบคลุมชีวิตของเมาคีตั้งแต่ต้นจนจบ

เรื่องเล่าเมาคี

เมาคีลูกหมาป่านั้นประกอบด้วยเรื่องสั้น ๆ ทั้งหมด 9 ตอน แต่ละตอนจบลงในตัวเอง แต่เมื่อนำมาต่อกันเรื่องสั้น ๆ เหล่านี้ก็เปลี่ยนฐานะเป็นเรื่องเล่าขนาดยาวที่มีความต่อเนื่องกัน โดยมีตัวละครเมาคีทำหน้าที่เชื่อมโยงเหตุการณ์ต่าง ๆ ในเรื่องเข้าด้วยกัน

เรื่องเล่าสั้น ๆ 9 ตอน¹ มีเนื้อหาดังนี้

พี่น้องของเมาคี

ณ ที่ที่เขาซิโอนีอันสลับซัซซ็อนในประเทศอินเดียน พ่อแม่หมาป่าได้ช่วยชีวิตเด็กน้อยคนหนึ่งให้รอดพ้นจากการเป็นเหยื่อของเสือโคร่งซาพิการชื่อแซร์คาน และเลี้ยงดูเอาไว้ในถ้ำพร้อมกับลูกหมาป่าอีก 4 ตัว ให้ชื่อเด็กนั้นว่าเมาคี ส่วนเสือแซร์คานนั้นก็พยายามจะทำร้ายและจับเมาคีเป็นอาหาร พ่อแม่หมาป่าก็พยายามปกป้องตลอดมา เมื่อเติบโตก็ให้เข้าฝูงหมาป่าที่มีอาเกล่าเป็นหัวหน้า โดยมีหมีบาลูเป็นผู้สอนกฎของป่า และเสือดำบาเกียร์ราสอนวิธีการล่าสัตว์รวมทั้งการใช้ชีวิตในป่า เสือโคร่งแซร์คานก็ยังคงผูกใจเจ็บมุ่งหวังจะจับเมาคีเป็นอาหารตลอดมา

การล่าของคา

เมาคีถูกฝูงลิงบันดาโล้กที่สัตว์ทั้งหลายดูถูกว่าเป็นสัตว์ชั้นต่ำและไร้ระเบียบจับตัวไป หมีบาลูและเสือดำบาเกียร์ราไปขอร้องให้พญาเงหลือมชื่อคา ซึ่งพวกลิงหวาดกลัวให้ไปช่วยเมาคีด้วย คาร้ายคาถาทำให้พวกลิงมึนงงหลงเดินเข้าปากของพญาเงและกลายเป็นอาหารอันโอชะ เมาคีปลอดภัยแต่ก็ถูกหมีบาลูลงโทษตามกฎของป่า โทษฐานที่ไม่เชื่อฟัง ไปคบกับพวกลิงบันดาโล้กที่น่ารังเกียจ

¹ การสรุปเรื่องย่อนี้ปรับจากหนังสือเมาคีลูกหมาป่า ของ สว่าง วิจักขณ์ พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ..2517

อาณาจักรแห่งความกลัว

แซร์คานละเมิดกฎของป่าไปฆ่ามนุษย์ในช่วงเวลาที่แนวหินสันติโผล่พ้นจากน้ำ แต่แซร์คานอ้างว่าตนมีสิทธิ์ที่จะฆ่า จึงถูกหัตถ์พิญาช่างสารเจ้าป่าขับไล่ จากนั้นหัตถ์จึงเล่าตำนานแห่งความกลัวที่บังเกิดขึ้นให้แก่สัตว์ทั้งหลายรวมทั้งแมคลีฟังว่า แต่ก่อนสัตว์ทั้งหลายในป่านี้ไม่รู้จักความกลัว แต่เพราะเสือตัวหนึ่งละเมิดกฎแห่งป่าไปฆ่าคน ทำให้คนทั้งหลายพร้อมอาวุธครบมือติดตามมาฆ่าเสือในป่า สัตว์ทั้งหลายจึงพลอยได้รับความเดือดร้อนและตกอยู่ในอาณาจักรแห่งความกลัวจากนั้นเป็นต้นมา

เสือ! เสือ!

แซร์คานยอมให้ฝูงหมาป่าขบถต่ออาเคลล่า เพราะไม่พอใจที่รับแมคลีเข้าฝูง แซร์คานพาพรรคพวกหมาป่ามาก่อวนการประชุมที่ผาประชุม เสือดำบาเกียร่าเห็นว่าอาเคลล่าควบคุมฝูงหมาป่าไม่ได้ จึงให้แมคลีไปขโมยไฟจากหมู่บ้าน แล้วนำมาแคว่งใส่แซร์คานและพวกขบถหมาป่า จนกระทั่งความวุ่นวายสงบลง แมคลีจึงขอออกจากป่าไปอยู่กับมนุษย์เพื่อให้สถานการณ์ทั้งหลายดีขึ้น และประกาศว่าหากกลับมาอีกครั้ง จะนำหนังของเสือแซร์คานมาปูไว้ที่ผาประชุม

แมคลีเข้าหมู่บ้านไปอยู่กับนางเมชชัว ซึ่งนางเข้าใจว่าแมคลีคือนาทูลูกของนางที่หายสาบสูญไปในป่าเมื่อหลายปีก่อน นางเมชชัวสอนแมคลีให้เปลี่ยนแปลงชีวิตความเป็นอยู่แบบสัตว์มาเป็นแบบคน ทำให้แมคลีรู้สึกอึดอัดใจที่สิ่งที่ทำให้แมคลีไม่สบายใจก็คือข่าวที่เสือแซร์คานพยายามจะมาเอาชีวิตของตน แมคลีจึงวางแผนกับอาเคลล่าและหมาป่าพี่ชายที่ชื่อเกรย์ ให้ไล่ฝูงควายลงไปเหยียบเสือแซร์คานในหุบเขา จนร่างเสือแซร์คานแหลกเหลว แล้วทั้งสามก็ช่วยกันถลกหนังเสือแซร์คาน

แมคลีกลับเข้าหมู่บ้านไม่ได้เพราะถูกใส่ร้ายว่าเป็นหมอผี จึงจำต้องกลับเข้าป่าอีกครั้ง พร้อมหนังของเสือแซร์คานเอาไปปูบนก้อนหินให้

แมคลีลูกหมาป่า วรรณกรรมอาณานิคมอำพราง

อาเถล่านิ่งที่ผาประชุม และอาเถลาก็ได้รับการยอมรับให้เป็นหัวหน้าฝูงหมาป่า ส่วนแมคลีขอย่อยอย่างอิสระ

ทำลายหมู่บ้าน

แมคลีทราบที่นางเมชชั้วผู้มีพระคุณและสามีถูกคนในหมู่บ้านจับขัง เพื่อรอลงประชาทัณฑ์ จึงกลับไปในหมู่บ้านอีกครั้งเพื่อไปช่วยเหลือ โดยมีเสือด่า บาเกียร่าติดตามไปด้วย การปรากฏตัวของเสือด่าบาเกียร่าในหมู่บ้าน สร้างความหวาดกลัวแก่ชาวบ้านเป็นอย่างมาก นางเมชชั้วและสามีจึงสามารถหนีไปเมืองชานทิวาระได้อย่างปลอดภัย โดยมีพ่อแม่หมาป่าคอยคุ้มกันภัยให้ได้อย่างเงียบๆ แมคลีเคียดแค้นชาวบ้านมาก จึงขอให้พญาหัตถ์เจ้าป่าพาลูกๆ และสรรพสัตว์ทั้งหลายในป่าไปทำลายหมู่บ้านจนราบคาบ

พระแสงขอช้างของมหาราชา

คาพญาสูงเลื่อมชวนแมคลีไปเที่ยวถ้ำมหาสมบัติของมหาราชา ซึ่งมีงูเห่าเผือกชราเฝ้าสมบัติอยู่มาช้านาน แมคลีอยากได้ขอช้างซึ่งเป็นสมบัติมีค่าชิ้นหนึ่ง งูเห่าบอกหากนำออกไป จะพบกับความตายเหมือนกับคนหลายคน แมคลีดีใจที่นั่นไม่เชื่อใจออกไป เมื่อพบบาเกียร่าก็เล่าให้ฟัง บาเกียร่าเล่าให้แมคลีฟังว่าขอช้างนั้นมนุชย์เอาไว้สับหัวช้าง ที่ไม่เชื่อฟัง แมคลีฟังแล้วรู้สึกไม่สบายใจ จึงขว้างพระแสงขอช้างทิ้ง มีคน 6 คนมาเก็บเอาไปเพราะโลภอยากได้พระแสงขอช้างซึ่งประดับด้วยเพชรพลอยมีค่า แต่คนทั้ง 6 ก็ฆ่ากันตายหมด แมคลีสลดใจจึงนำพระแสงขอช้างไปคืนที่ถ้ำมหาสมบัติดั้งเดิม

หมาแดง

แมคลีร่วมมือกับฝูงหมาป่าฆ่าฝูงหมาแดงไล่ผู้รุกราน โดยมีคาพญาสูงเลื่อมช่วยเหลือ ฝูงหมาแดงตายหมดไม่เหลือ อาเถล่าหัวหน้าฝูงหมาป่าก็ตายในการต่อสู้อย่างกล้าหาญ พร้อมหมาป่าในฝูงอีกจำนวนหนึ่ง เพื่อปกป้องฝูงหมาป่าให้ดำรงอยู่ที่เทือกเขาซีโอนีอย่างปลอดภัย

การวิ่งในฤดูใบไม้ผลิ

เมาคลีสเป็นหนุ่ม เพื่อนหมาป่ารุ่นราวคราวเดียวกันก็เป็นหนุ่ม ต่างมีครอบครัว เมาคลีสเองก็เป็นหนุ่ม รู้สึกเหงาและว่าแห้วจึงออกท่องเที่ยวไปจนพบนางเมซซิว นางเมซซิวชวนให้อยู่ด้วย เมาคลีสปรึกษาหมีบาลู เสือดำบาเกียร่า และหมาป่าทั้งหลาย ต่างก็เห็นพ้องกันว่าเมาคลีสนั้นเป็นมนุษย์ก็ควรอยู่กับมนุษย์ไม่ควรจะอยู่กับสัตว์ป่า

ในไพรพฤกษ์

เมาคลีสเข้าทำงานกับเจ้าหน้าที่ดูแลป่าไม้ ซึ่งเป็นของทางการอังกฤษ โดยมีหมีบาลู เสือดำบาเกียร่าและพี่น้องหมาป่าให้ความช่วยเหลือ เมาคลีสทำงานได้ดีเป็นที่พอใจของเจ้านายซึ่งเป็นชาวอังกฤษ ภายหลังแต่งงานกับหญิงสาวมุสลิมพื้นเมืองซึ่งเป็นลูกสาวคนรับใช้ของเจ้านาย มีลูกเล็ก ๆ คนหนึ่ง และเมาคลีสก็ยังติดต่อและได้รับความช่วยเหลือจากเพื่อนสัตว์ป่าทั้งหลายในด้านหน้าที่การงาน ซึ่งต้องเกี่ยวข้องกับป่า ทำให้นายฝรั่งพอใจการทำงานของเมาคลีสเป็นอันมาก

เมื่อพิจารณาเรื่องสั้น ๆ ทั้ง 9 เรื่องนี้ สามารถเห็นคู่แข่งความขัดแย้ง 4 แบบ ได้แก่

แบบแรก ความขัดแย้งระหว่างสัตว์กับสัตว์ ปรากฏในตอนพี่น้องเมาคลีส ตอนการล่าของคา ตอนเสือ! เสือ! ตอนหมาแดง

แบบที่สอง ความขัดแย้งระหว่างสัตว์กับคน ปรากฏในตอนพี่น้องเมาคลีส ตอนอาณาจักรแห่งความกลัว ตอนทำลายหมู่บ้าน

แบบที่สาม ความขัดแย้งระหว่างคนกับคน ได้แก่ ตอนเสือ! เสือ! ตอนพระแสงขอช้างของมหาราชา

แบบที่สี่ ความขัดแย้งในใจของเมาคลีส ได้แก่ ตอนการวิ่งในฤดูใบไม้ผลิ

ความขัดแย้งเหล่านี้ได้เปิดตำนานแห่งพงไพรอันเป็นอมตะ โดยมีเด็กน้อยเมาคลีสเกี่ยวร้อยเรื่องราวในแต่ตอนเข้าด้วยกัน ภายใต้โครงเรื่องหลวมๆ ที่กล่าวถึงเด็กน้อยเมาคลีสซึ่งเติบโตอยู่ในฝูงหมาป่า เรียนรู้กฎแห่งป่า และการเอาชีวิตรอดในป่า ต่อมาได้เข้ามาอยู่ร่วมกับคนในหมู่บ้าน ซึ่งเป็นคนพื้นเมือง

มีความหมาย ถ้างั้น เมาศลึงต้องกลับไปอยู่ป่า
อีกครั้งเพราะถูกคนในหมู่บ้านใส่ร้าย เมาศลึงนำเอา
สัตว์ป่าทั้งหลายมาช่วยเหลือผู้มีพระคุณและทำลาย
หมู่บ้าน แล้วกลับไปอาศัยอยู่ป่าอีกครั้ง และมี
โอกาสช่วยเหลือฝูงหมาป่าจากฝูงหมาแดงผู้รุกราน
และในที่สุดเมาศลึงก็ไม่อาจทิ้งสัญชาตญาณแห่งการ
สืบเผ่าพันธุ์ไปได้ เมาศลึงออกจากป่าไปทำงานดูแล
ป่าไม่ให้กับชาวผิวขาวโดยมีสัตว์ป่าเป็นผู้ช่วย และมีครอบครัวโดยได้ภรรยาเป็น
ชาวมุสลิมพื้นเมืองมีลูกเล็ก ๆ คนหนึ่ง

โครงเรื่องดังกล่าวได้สื่อความหมายถึงการอยู่ร่วมกันระหว่างสัตว์กับสัตว์
คนกับสัตว์ และคนกับคนในลักษณะต่าง ๆ ผ่านสายตาของเมาศลึงซึ่งเป็นคนที่
มีโอกาสเข้าไปใช้ชีวิตอยู่ในฝูงสัตว์และในหมู่บ้าน ทั้งที่เป็นคนพื้นเมืองอินเดียและ
คนผิวขาวชาวอังกฤษ ทำให้มองเห็นความสัมพันธ์ของตัวละครในเรื่องทั้ง
เชิงมิตรภาพ เชิงอุปถัมภ์ และเชิงการทำลายล้าง อันได้แก่

ความสัมพันธ์ความสัมพันธ์ฉันทมิตร เป็นมิตรภาพระหว่างคนกับสัตว์ใน
ฐานะต่าง ๆ กัน ทั้งที่เป็นแบบแม่กับลูก ได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างเมาศลึงกับ
พ่อแม่หมาป่า ความสัมพันธ์ระหว่างพี่กับน้องได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างเมาศลึง
กับพี่น้องหมาป่า ความสัมพันธ์แบบครูกับศิษย์ ได้แก่ความสัมพันธ์ระหว่าง
เมาศลึงกับหมีบาลู และเสือดำบาเกียร์่า โดยหมีบาลูทำหน้าที่สั่งสอนกฎแห่งป่า
ให้แก่เมาศลึง เสือดำบาเกียร์่าสอนเมาศลึงให้รู้จักวิธีหาอาหารและเอาตัวรอด
ในป่าความสัมพันธ์แบบเด็กกับญาติผู้ใหญ่ ได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างเมาศลึง
กับคาพญางูเหลือม ที่ต้องช่วยเหลือกันเมื่ออีกฝ่ายกำลังเดือดร้อน เมื่อผู้ที่อยู่ใน
วัยเยาว์กำลังประสบความยุ่งยากในชีวิต

ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ ได้แก่ ความสัมพันธ์แบบชนเผ่าในบรรดาฝูง
หมาป่าทั้งหลาย ที่สร้างวินัยในกลุ่ม โดยมีการเลือกหัวหน้าเผ่าซึ่งต้องมีลักษณะ
เป็นผู้นำที่เข้มแข็ง รักษากฎเกณฑ์ของเผ่าอย่างเคร่งครัด เสียสละและกล้าหาญ

พร้อมที่จะพลีชีวิตเพื่อปกป้องชนเผ่าของตนเอง ดังเช่นหมาป่าอาเคล่า ผู้นำฝูงหมาป่า และมีแบบแผนการรวมกลุ่มที่ถือปฏิบัติร่วมกัน เช่น การประชุมสมาชิกหมาป่าทั้งในยามปกติ และเมื่อมีเหตุการณ์พิเศษที่จำเป็นจะต้องมีการระดมความเห็นของเหล่าหมาป่า เพื่อหาข้อตกลงร่วมกัน

นอกจากนั้นความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ยังปรากฏในรูปความสัมพันธ์ระหว่างเจ้านายกับลูกน้อง อันได้แก่ความสัมพันธ์ระหว่างนายฝรั่งผิวขาวกับเมาคลี ที่รับเมาคลีเข้าทำงานในฐานะลูกจ้างผู้ดูแลป่า ได้ค่าตอบแทนตามความสามารถตามลักษณะของการบริหารจัดการแบบใหม่ มีนายจ้างเป็นชาวตะวันตก ใช้การจ้างคนพื้นถิ่นที่มีความชำนาญเฉพาะเรื่องเพื่อทำงานภายใต้คำสั่งของนายฝรั่งซึ่งเป็นตัวแทนของเจ้าอาณานิคม

ความสัมพันธ์ในเชิงการทำลายล้าง สาเหตุของการทำลายล้างมีทั้งเพื่อความอยู่รอด ได้แก่ เสือแสร้คานเป็นศัตรูของสัตว์ป่าทั้งหลาย รวมทั้งกับเมาคลี เพราะเสือแสร้คานไม่ยึดกฎแห่งป่า พรารถนาจะเอาชีวิตสัตว์อื่นเป็นอาหาร โดยเฉพาะการเอาชีวิตของเมาคลี ทำให้เมาคลีและหมาป่าร่วมมือกันฆ่าเสือแสร้คาน ด้วยการขับฝูงควายลงไปเหยียบเสือแสร้คานในซอกเขาจนร่วงแหลกเหลว เมื่อตายแล้วยังถูกเมาคลีใช้มีดถลกหนังเอาไปปูลาดที่ผาประชุมให้หมาป่าอาเคล่านั่ง เป็นประธาน ส่วนฝูงหมาแดงโหดเป็นหมาแดงพันธุ์ร้าย ต้องการเอาชีวิตหมาป่าเผ่าพันธุ์อื่น ทำให้ฝูงหมาป่าซึ่งมีอาเคล่าเป็นผู้นำต้องฉีกกำลังกัน ต่อสู้เพื่อปกป้องเผ่าพันธุ์ตนเอง สงครามหมาป่าเหตุโหดจึงเกิดขึ้น และก่อให้เกิดความสูญเสียด้วยกันทั้งสองฝ่าย

ความสัมพันธ์ในเชิงการทำลายล้างยังเกี่ยวเนื่องกับเหตุผลอื่น เช่น การไม่ชอบใจที่อีกฝ่ายมีพฤติกรรมที่แตกต่างจากพรรคพวกของตนเอง เช่น การที่สัตว์ป่าทั้งหลายไม่ชอบบรรดาลิงบันดาลี้ก เพราะชอบเล่นซุกซนและไม่มีระเบียบ

วินัย หรือการที่คนในหมู่บ้านไม่ชอบเมาศลีเพราะเชื่อว่าเมาศลีเป็น หมอผี จึงพยายามกำจัดทั้งเมาศลีและผู้อุปการะคือนางเมชชัวและสามี หรือ การที่เมาศลีพาสัตว์ป่าเข้ามาทำลายหมู่บ้านก็ด้วยเหตุผลเดียวกันคือไม่พอใจ การกระทำของคนในหมู่บ้านที่คิดจะฆ่านางเมชชัวและสามีซึ่งเป็นผู้มีพระคุณ ของเมาศลี

แม้ว่าเรื่อง *เมาศลิลูกหมาป่า* จะเป็นเรื่องเล่าที่มองได้หลายมุม ทั้งในเชิง ของมิตรภาพ ในเชิงของระบบอุปถัมภ์ และในเชิงของการทำลายล้าง แต่ส่วนที่ เป็นความคิดหลักของเรื่องเล่าโดยรวมทั้งหมด 9 ตอนนั้น เป็นประเด็นความเชื่อ ทางสังคมด้วยทัศนะของเจ้าอาณานิคม ซึ่งมองได้ 2 ระดับด้วยกัน

ระดับแรก เป็นทัศนะที่เหยียดชาวอินเดียพื้นเมืองให้ต่ำกว่าสัตว์ป่าทั้ง หลาย ดังจะเห็นได้จากสังคมหมาป่าในเรื่องนี้ดีกว่าสังคมของชาวพื้นเมือง ผู้แต่ง สร้างเรื่องให้สังคมหมาป่านั้นอยู่ร่วมกันอย่างมีวัฒนธรรม มีการวางข้อกำหนด อันเป็นกฎเกณฑ์ที่ผู้หมาป่าจะต้องเคารพและถือปฏิบัติร่วมกัน ที่สำคัญก็คือ สามารถเลี้ยงลูกคนพื้นเมือง หล่อหลอมลูกคนให้รู้จักกฎเกณฑ์ ระเบียบวินัย มีความกล้าหาญ เคารพในกฎระเบียบ แตกต่างกับคนในหมู่บ้านซึ่งแม้ร่างกาย จะเป็นคน แต่มีวัฒนธรรมความเชื่อที่ล้าหลัง งามาย ไร้สาระ และไม่เป็น วิทยาศาสตร์ ด้วยเหตุนี้จึงถูกสัตว์ป่าซึ่งมีระดับวัฒนธรรมสูงกว่าทำลายล้างใน ที่สุด

ระดับที่สอง เป็นทัศนะที่แสดงให้เห็นความ ซาญอลาดของเจ้าอาณานิคมต่อการบริหารจัดการ ทรัพยากรบุคคลในอาณานิคมของตน ในกรณีของ บริติชอินเดียนั้น นายฝรั่งรู้จักเลือกใช้คนให้ทำงาน ในตำแหน่งที่เหมาะสม กล่าวคือ ใช้เมาศลีซึ่งเป็น ผู้รอบรู้เรื่องป่าเพราะเติบโตมาจากป่าให้เป็น ผู้ดูแลป่า การบริหารจัดการเช่นนี้นอกจากจะได้เมาศลีเป็นลูกจ้างโดยตรงแล้ว ยังได้บรรดาสัตว์ป่าที่ สนิทสนมคุ้นเคยเป็นบริวารตามไปด้วย ทำให้การ

บริหารจัดการป่าไม้เป็นไปอย่างราบรื่น ในขณะที่คนกึ่งสัตว์แบบเมคลีนั้นไม่เป็นที่ต้องการของคนพื้นเมือง ถูกกลั่นแกล้งจนอยู่ในหมู่บ้านไม่ได้ต้องมาใช้ชีวิตอยู่ในป่าเขา

ทัศนะทั้งสองระดับนี้ทำให้วรรณกรรมเรื่องนี้เป็นเสมือนภาพแทนสำนึกทางชนชั้นของเจ้าอาณานิคมอังกฤษในดินแดนบริติชอินเดียก็คือ ความรู้สึกที่ว่าเจ้าอาณานิคมเก่งที่สุด ฉลาดที่สุด ในดินแดนบริติชอินเดีย ถัดไปก็คือบรรดาสัตว์ป่าทั้งหลาย ส่วนชาวพื้นเมืองอินเดียนั้นอยู่ในระดับต่ำกว่าสัตว์ป่า เพราะมีความมกมาย ลุ่มหลงในไสยศาสตร์ไม่มีแบบแผนทางวัฒนธรรมอันแสดงความเป็นอารยะ ซึ่งในความรู้สึกของเจ้าอาณานิคมแล้วสัตว์ป่ายังดีกว่า และใช้ประโยชน์ได้มากกว่าเสียอีก

ความคิดดังกล่าวเป็นข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์สมัยอาณานิคมซึ่งคิปลิงบันทึกไว้ในรูปแบบของวรรณกรรม แต่เนื่องจากความกำกวมของตัวบทซึ่งประกอบด้วยเรื่องเล่าขนาดสั้นหลายตอน แต่ละตอนมีความสมบูรณ์ในตัวเองมีความหมายทั้งเมื่ออยู่อย่างอิสระและเมื่ออยู่รวมกันในลักษณะเรื่องชุด ทำให้เกิดภาพลวงตาทางวรรณศิลป์ เนื่องจากผู้อ่านสามารถเลือกตีความและเลือกนำไปใช้เพื่อสนับสนุนกิจกรรมของตน อย่างเช่นกรณีการนำเมคลีลูกหมาป่ามาเป็นฐานของการสร้างกิจกรรมลูกเสือสำรอง ผู้ที่นำไปใช้เลือกที่จะนำตัวละครและเนื้อเรื่องบางส่วนไปสร้างเป็นเค้าโครงกิจกรรมฝึกอบรม เพื่อสนองวัตถุประสงค์ของตน ทั้งความหมายเชิงสังคมที่เป็นแนวคิดหลักของเรื่องโดยรวมโดยสิ้นเชิง

เมคลีกับกิจกรรมลูกเสือสำรอง

ลูกเสือสำรองเป็นชื่อภาษาไทย ใช้เรียกเยาวชนที่เข้ารับการฝึกอบรมตามหลักสูตรลูกเสือสำรองของกระทรวงศึกษาธิการ มาจากภาษาอังกฤษที่เป็นทางการว่า boyscout คำว่า scout หมายถึงนักสอดแนมและพิสุจน์ตัวเองว่าเป็นคนเก่งที่สุด (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ 2533 : 4) ภาษาไทยใช้ว่า “ลูกเสือ” ซึ่งพัฒนามาจาก “เสือป่าแมวมอง” ซึ่งหมายถึงพลเรือนที่เข้าฝึก

เป็นนักสอดแนมในสมัยรัชกาลที่ 6

ลอร์ดเบเดน โพเอลล์ หรือที่เรียกสั้น ๆ ว่า “บี.พี.” แห่งกิลเวลล์ เป็นผู้ให้กำเนิดการลูกเสือ วงการลูกเสือโดยทั่วไปถือว่าการที่ บี.พี. นำเด็กไปทดลอง อยู่ค่ายพักแรมที่เกาะบราวน์ฮี เมื่อ ปี 1907 (พ.ศ.2450) เป็นการเริ่มต้นของการลูกเสือโลก จึงทำให้เกิดกิจการลูกเสือสามัญขึ้นและเพื่อเป็นการวางรากฐาน กิจการลูกเสือในจิตใจของเด็กตั้งแต่เยาว์วัย บี.พี. จึงได้จัดตั้งกองลูกเสือสำรอง ขึ้น เมื่อ 1916 (พ.ศ.2459) โดยรับเด็กตั้งแต่อายุ 8 ขวบขึ้นไป การฝึกอบรมให้ ลูกเสือสำรองรู้จักปรับตัวเองให้เป็นผู้มีระเบียบวินัย โดยให้เริ่มเรียนรู้จากการ เข้าร่วมปฏิบัติกิจกรรม โดยร่วมมือทำงานในกองลูกเสือสำรอง ซึ่งเรียกว่า “แพ็ค” (Pack)

ลอร์ดเบเดน โพเอลล์ นำแมคสีลูกหมาป่าของริดยาร์ด คิปลิง มาเล่าให้ เด็กฟังเป็นอุทาหรณ์ เพื่อให้เด็กรู้จักคิด รู้จักเชื่อฟังผู้ใหญ่ และรู้จักหน้าที่ของ ตนเอง โดยได้ขออนุญาตผู้ประพันธ์โดยตรง เพื่อนำมาใช้เป็นแผนในการกำหนด กิจกรรมลูกเสือสำรองที่ได้จัดตั้งขึ้น และเรียกการฝึกอบรมเยาวชนนี้ว่าเป็น ขบวนการลูกหมาป่า (the Wolf Cubs) สมมุติบทบาทให้แก่เยาวชนผู้เข้าอบรม เป็นแมคสีและผองเพื่อน ส่วนผู้นำการฝึกอบรมนั้นสมมุติให้เป็นอาเคล่าซึ่งเป็น ชื่อหมาป่ารุ่นใหญ่ และมีฐานะเป็นผู้นำฝูงหมาป่าแห่งเทือกเขาซิโอนี (Wikipedia, the encyclopedia)

ส่วนประเทศไทยได้จัดตั้งกองลูกเสือสำรองขึ้นเป็นกองแรก เมื่อวันที่ 5 สิงหาคม 2507 (กรมวิชาการ กระทรวง ศึกษาธิการ 2533 : 4) ในคู่มือการจัดกิจกรรมลูกเสือสำรองของไทย ซึ่งจัดทำโดยกรมวิชาการกระทรวงศึกษาธิการ ได้นำ *แมคสีลูกหมาป่า* มาจัดกิจกรรมฝึกอบรมเตรียมลูกเสือสำรอง การเรียกชื่อ เยาวชนที่เข้าฝึกอบรมนี้ว่า “ลูกเสือ” แม้ว่าจะขัดกับเนื้อเรื่องแมคสีลูกหมาป่า เพราะเสือในวรรณกรรมเรื่องนี้เป็นผู้ร้ายไม่ใช่ตัวละครฝ่ายดี ทว่าสังคมไทยก็ กล่อมแกล่อมยอมรับเรื่องแมคสีลูกหมาป่าให้เป็นส่วนหนึ่งของการฝึกอบรมลูกเสือ สำรอง โดยนำมาจัดเป็นกิจกรรมถึง 3 แบบ ได้แก่ นิทาน เกม และเพลง กิจกรรมทั้ง 3 แบบมีความสัมพันธ์กัน โดยมีนิทานทำหน้าที่เป็นฐานของ

กิจกรรม ให้ความรู้เกี่ยวกับวรรณกรรมเรื่องแมคสีลูกหมาป่าในด้านเนื้อเรื่อง ตัวละครและข้อคิด จากนั้นจึงเลือกเจาะลึกเฉพาะประเด็นหรือแง่คิดที่ต้องการ ในเรื่องมาย้าให้เด่นชัดเป็นพิเศษ โดยแปรสภาพเรื่องเล่าบางตอนให้เป็นเกมและ เพลง กิจกรรมทั้งหมดจัดทำในลักษณะบูรณาการต่อเนื่องกันไป เพื่อให้บรรลุ วัตถุประสงค์ก็คือการให้ผู้เข้าอบรมสรุปเนื้อหาเรื่องแมคสีได้ บอกลักษณะนิสัย ตัวละครในเรื่องแมคสีได้ เลียนแบบท่าทางของสัตว์ในเรื่องแมคสีได้ บอกข้อคิด ที่ได้จากรเรื่องแมคสีได้อย่างน้อย 3 ข้อ(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ 2553 : 7-8)

เนื้อหาแมคสีลูกหมาป่ามาใช้ฝึกอบรมนั้น แบ่งออกเป็น 10 ตอน ชื่อ ของแต่ละตอน ได้แก่ แมคสีเข้าฝูง แมคสีถูกลักพาตัว แมคสีเรียนรู้เรื่องคน แมคสีถูกขับจากฝูงหมาป่า แมคสีถูกขับจากหมู่บ้าน ชาวบ้านตามจับแมคสี แมคสีปล่อยป่ารุกบ้าน แมคสีพบถ้ำมหาสมบัติ แมคสีต่อสู้กับหมาแดง แมคสีกลับบ้าน² เนื้อเรื่องส่วนใหญ่ยังคงรักษาเนื้อความเดิมของวรรณกรรม ต้นฉบับ ส่วนที่แตกต่างแม้จะมีน้อยตอน แต่มีนัยยะสำคัญอย่างยิ่ง ที่น่าสนใจ ที่สุดก็คือการเปลี่ยนแปลงตอนจบเรื่องให้แมคสีเข้าทำงานเป็นเจ้าหน้าที่ดูแล รักษาป่าไม้ของราชการ โดยไม่ระบุว่าเป็นของเจ้าอาณานิคมอังกฤษหรือของ อินเดีย เนื้อหาที่ถูกตัดตอนไปเช่นนี้ทำให้แนวคิดหลักของเรื่องเปลี่ยนแปลงไป จากต้นเรื่องเดิม ความหมายใหม่ของแมคสีลูกหมาป่าฉบับลูกเสือสำรองก็คือ การผจญภัยของเด็กน้อยที่ได้รับการเลี้ยงดูจากหมาป่า ได้รับการอบรมสั่งสอน เรื่องการรักษาระเบียบวินัย การเคารพผู้นำ ความสามัคคี และความกล้าหาญ เมื่อเติบโตได้ทำงานกับคน โดยใช้ประสบการณ์ที่สั่งสมจากป่าให้เป็นประโยชน์ แก่ประเทศชาติด้วยการดูแลรักษาป่าไม้

ในส่วนของเกมที่นำมาใช้ประกอบการเล่าเรื่องนั้นมีจำนวน 4 เกม ได้แก่ เกมแชร์คานตะครุบเหยื่อ เกมบันดาโล้กแย่งแมคสี เกมบาลู บาเกียร์ล่าและ คาแย่งแมคสี เกมคาคานซ์ (การเดินรำของคา) เป็นเกมที่เน้นความสนุกสนาน

² โปรดดูเนื้อหา “แมคสีลูกหมาป่า” ที่ใช้ในการฝึกอบรบลูกเสือสำรองจาก คู่มือการจัดกิจกรรมลูกเสือ-เนตรนารี ของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ หน้า ๗-๘.

ฝึกพลานามัยและความแข็งแรงของร่างกายเป็นเบื้องต้น ในขณะที่เดียวกัน ก็สอดแทรกข้อคิดบางประการลงไป อย่างเช่น เกมแชร์คานตะครุบเหยื่อเป็น เกมที่เน้นความว่องไวแข็งแรงของร่างกายด้วยการกระโจนเข้าไปอีกฝ่ายหนึ่ง ประดุจเสือตะครุบเหยื่อ เกมบันดาโลกแย่งเมาศลิลีแสดงให้เห็นความซุกซนไร้สาระของบรรดาลิงบันดาโลก เกมบาลู บาเกียร่าและคาแย่งเมาศลิลี เป็นเกมย้าเรื่องมิตรภาพระหว่างคนและสัตว์ หรือเกมคาค้านซ์เป็นเกมที่สำคัญแก่เรื่องความสามัคคีของหมู่คณะ และความไม่มีวินัยของลิงบันดาโลกทั้งหลาย

ส่วนเพลงประกอบกิจกรรมการฝึกอบรมที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องเมาศลิลูกหมาป่านั้นมี 2 เพลง ได้แก่ เพลงเมาศลิล่าสัตว์ และเพลงแกรนด์ฮาวล์ เพลงเมาศลิล่าสัตว์ นั้นแต่งด้วยคำร้องซ้ำ ๆ กัน³ เนื้อหาก็คือการแสดงความกล้าหาญของเมาศลิลีที่สามารถฆ่าและกลกหนั่งเสือแชร์คานที่ดุร้ายได้ ฉากตอนเมาศลิลีฆ่าและกลกหนั่งเสือแชร์คานในวรรณกรรมถือเป็นเหตุการณ์ที่น่าสยดสยองเป็นความรุนแรงตอนหนึ่งในเรื่อง การนำเหตุการณ์การฆ่ากลกหนั่งมาแต่งเป็นเนื้อเพลง ที่ใช้คำง่าย จังหวะสั้น ๆ จดจำง่าย และสนุกสนาน จึงเป็นวิธีการสร้างความชอบธรรมให้แก่ความรุนแรงในเรื่องผ่านบทเพลง

เพลงแกรนด์ฮาวล์⁴ เป็นเพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับพิธีแกรนด์ฮาวล์ ซึ่งเป็นการทำความเคารพเป็นหมู่ของลูกเสือ พิธีนี้ลูกเสือจะทำความเคารพพร้อมกันทั้งกองเวลาจะเปิดหรือปิดการประชุม โดยอนุমানมาจากการที่ฝูงหมาป่า

³ เนื้อเพลงเมาศลิล่าสัตว์

เมาศลิล่าสัตว์	เมาศลิล่าสัตว์
ฆ่าแชร์คาน	ฆ่าแชร์คาน
กลกหนั่งมันออกมาให้หมด	กลกหนั่งมันออกมาให้หมด
มันฆ่าว้าว	มันฆ่าควาย

⁴ เนื้อเพลงแกรนด์ฮาวล์

แพ็ค แพ็ค แพ็ค ขานแพ็ค แล้วท้วงกลม ผายมือขยายวงกลม
งอมือขึ้นขม ลงนั่งยอง ๆ หงายมือแล้วก็ร้องอาเคล่า เราจะทำดีที่สุด
กระโดดขึ้นยืนตรง มือจงตะข้างศีร์ษะ บอกนะว่า จงทำดี นี่คือน้ำที่
หมู่บริการ ทุกคนก็ขาน เราจะทำดี เสรีจลินพิธิ แกรนด์ฮาวล์

ทำความเคารพและปฏิญาณตนว่าจะทำดีที่สุดต่อหน้าอาเถลล้าผู้นำฝูงหมาป่าแห่งเทือกเขาซีโอนี

เมาศลิลูกหมาป่าจึงเป็นวรรณกรรมที่ถูกนำไปใช้สร้างความคิด ร่างกาย และอารมณ์ของเยาวชนทั่วโลกผ่านกิจกรรมลูกเสือสำรอง ในกรณีของประเทศไทยกระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดให้กิจกรรมลูกเสือสำรองมีมาตั้งแต่ พ.ศ.2507 และเป็นกิจกรรมบังคับของนักเรียนระดับประถมศึกษาขึ้นมาตั้งแต่ปีการศึกษา 2533 (พลเอก มานะ รัตนโกเศศ 2533 : ไม่มีเลขหน้า) กิจกรรมนี้เน้นการพัฒนาเยาวชนทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ทางด้านร่างกายให้ความสำคัญต่อการมีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง ทางด้านจิตใจเน้นความกล้าหาญ การมีระเบียบวินัย การเคารพและเชื่อฟังผู้นำ ความสามัคคี และการบำเพ็ญประโยชน์เพื่อส่วนรวม โดยนำความรู้เรื่องเมาศลิลูกหมาป่าเป็นกรอบในการกำหนดโลกสมมุติของผู้เข้าร่วมกิจกรรม เลือกใช้และเลือกตีความเฉพาะตอนที่เข้ากับวัตถุประสงค์มาแปรเป็นปฏิบัติการในรูปแบบกิจกรรม ซึ่งเหล่าลูกเสือสำรองจะต้องร่วมกันปฏิบัติอย่างพร้อมเพรียง ทำให้วรรณกรรมเรื่องนี้สามารถอำพรางฐานะอันแท้จริงของตนเองได้อย่างแนบเนียน เมาศลิลูกหมาป่ากลายเป็นแบบอย่างของเยาวชนที่กล้าหาญ ช่วยเหลือตนเอง มีระเบียบวินัย เคารพเชื่อฟังผู้นำและสร้างประโยชน์ให้แก่สังคม ในขณะที่เมาศลิลูกหมาป่าของคิปลิงนั้นเป็นเพียงเครื่องมือชิ้นหนึ่งที่ผู้แตงนำมาใช้วิพากษ์วิจารณ์สังคมอินเดียในมุมมองของนักล่าอาณานิคมเมื่อศตวรรษที่ 18

บทส่งท้าย

ปรากฏการณ์ เมาศลิลูกหมาป่า ในสังคมไทยนั้นคงไม่แตกต่างกับปรากฏการณ์ของวรรณกรรมเรื่องนี้ในสังคมโลก เนื่องจากการฝึกอบรมลูกเสือสำรองของลอร์ดเบเดน โพเอลล์นั้นเป็นปฏิบัติการทางวัฒนธรรมที่มีลักษณะเป็นเครือข่ายโยงใยไปทั่วโลก ทรศนะอันน่าอดสูของเจ้าอาณานิคมเมื่อศตวรรษที่ 18 ที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องเมาศลิลูกหมาป่า คือทรศนะที่เหยียดหยามเพื่อนมนุษย์ให้ต่ำกว่าสัตว์เดียรัจฉาน ไม่เป็นประโยชน์อันใดต่อกิจกรรมลูกเสือ

เมคสิลูกหมาป่า วรรณกรรมอาณานิคมอาหาร

สำรอง จึงกลายเป็นสิ่งรกรุงรังและถูกตัดทิ้งไป ปรัชญาการณีนี้อาจเป็นตัวอย่างของการชุกช่อนความจริงอย่างแนบเนียนโดยผ่านกลไกทางวัฒนธรรมในระดับมหภาค และสังคมไทยก็ยอมรับวัฒนธรรมเช่นนี้ให้เป็นส่วนหนึ่งของแผนการศึกษาระดับชาติโดยปราศจากการโต้แย้งหรือตั้งข้อสังเกตใด ๆ และยังสามารถเปลี่ยนแปลงฐานะของ*เมคสิลูกหมาป่า*จากวรรณกรรมอาณานิคมไปสู่วรรณกรรม สำหรับเยาวชนได้โดยชอบธรรม

บรรณานุกรม

- กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. คู่มือการจัดกิจกรรม ลูกเสือ-เนตรนารี. กรุงเทพฯ:
คุรุสภา, 2533.
- คิปลิง รัตยาร์ด. ปาดงพงพี ตอน โมกวลี. แปลโดย พรพิมลพรรณ รัชนี้ หม่อมเจ้าหญิง.
พระนคร : คุรุสภา, 2503.
- _____ เมาศลิลูกหมาป่า. แปลแลเรียบเรียงโดย บรรยงก์. พระนคร: บรรณาการ,
2512.
- _____ เมาศลิลูกหมาป่า (ฉบับสมบูรณ์). แปลโดย สว่าง วิจักขณะ. กรุงเทพฯ:
คุรุสภา, 2517.
- มังกร พรหมโยธี, พลเอก. “คำนำ.” ใน ปาดงพงพี ตอน โมกวลี. แปลโดย หม่อมเจ้า
หญิง พรพิมลพรรณ รัชนี้. พระนคร: คุรุสภา, 2503.
- มานะ รัตน์โกเศศ, พลเอก. “คำสั่งกระทรวงศึกษาธิการที่ วก 935/2532 เรื่อง
ให้ใช้กิจกรรมลูกเสือ-เนตรนารี ยุวกาชาด และผู้บำเพ็ญประโยชน์เป็น
กิจกรรมบังคับตามหลักสูตร ประถมศึกษา พุทธศักราช 2521.” ใน คู่มือ
การจัดกิจกรรม ลูกเสือ-เนตรนารี. ไม่มีเลขหน้า. กรุงเทพฯ: คุรุสภา, 2533.
- อภัย จันทวิมล. เมาศลิลูกหมาป่า. กรุงเทพฯ : โครงการส่งเสริมหนังสือตามแนว
พระราชดำริ , 2526.
- “Rudyard Kipling” http://Wikipedia.org/wiki/Rudyard_Kipling เข้าถึง
เมื่อ 15/4/2554

ดังนั้น สำหรับความสัมพันธ์ของสหภาพยุโรปกับประเทศที่มีความ
เท่าเทียมกันทางอำนาจและมีความเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ที่สำคัญของ
สหภาพยุโรป ดังเช่นกรณีประเทศจีนนั้น สหภาพยุโรปจะมีการดำเนิน
บทบาทด้านสิทธิมนุษยชนในระดับที่เบาบาง เพื่อแสดงจุดยืนที่เป็น
อัตลักษณ์ของสหภาพยุโรปเอาไว้ แต่ยังคงต้องระมัดระวังอย่างมากใน
การแสดงท่าทีที่อาจส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างกันที่อาจเกิดขึ้น
ตามมาภายหลัง

ABSTRACT

European Union's role on Human Rights issue: the case of human rights violation in China

Siya Uthai

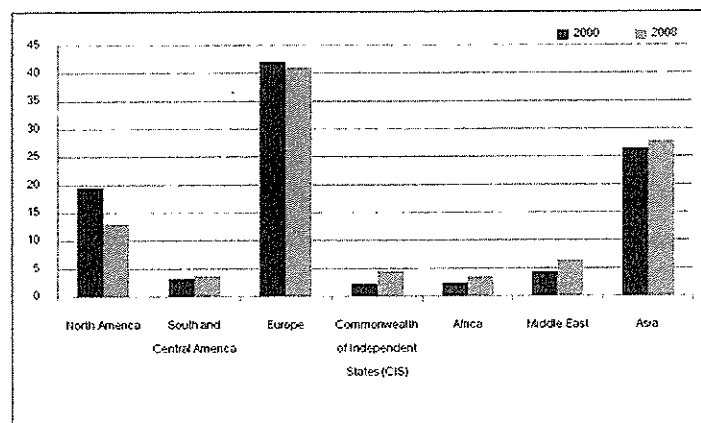
Although, human rights concept was originated from Europe but it becomes the International ethics covenant which is accepted by members of the United Nations (UN) in the Universal Declaration on Human Rights 1948. The human rights principle is the main part of EU's common value that embedded into the internal laws of EU countries. Moreover, EU acts as a leader in the international level by prevention of the human rights violation in the third countries as well. Especially in China, the important partner of EU but there is many cases of human rights violations occurred. However, China insists that as a kind of internal affairs, other countries could not interfere. The action of EU on human rights issue to China could effect to EU-China relations. EU has to choose between the interests of EU in China and the image of EU as a leader to protect a standard of the international covenant on human rights.

บทบาทด้านสิทธิมนุษยชนของสหภาพยุโรป: กรณีการละเมิดสิทธิมนุษยชนในจีน

สิญา อุทัย

สหภาพยุโรปเป็นตัวแสดงที่มีบทบาทสำคัญมากในเวทีระหว่างประเทศ เนื่องจากมีบทบาทในการกำหนดทิศทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมในระดับโลก รวมทั้งยังเป็นหนึ่งในผู้นำเศรษฐกิจโลก เป็นตลาดสินค้าและบริการที่มีศักยภาพในการซื้อสูงที่สุดของโลกตลาดหนึ่ง มี GDP ใหญ่ที่สุดในโลก¹ และมีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสูง

ตารางที่ 1 แสดงสัดส่วนการส่งออกของโลกรายภูมิภาคเปรียบเทียบปี 2000 และ 2008

ที่มา: http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its2009_e/its09_charts_e.htm

¹ World Trade Organization, www.wto.org

แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนในสหภาพยุโรปนั้น สามารถนับย้อนหลังไป ได้ตั้งแต่การลงนามกฎบัตรแมกนาคาร์ตา (Magna Carta) หรือ Great Charter ของอังกฤษในปี 1215 ที่อาจถือเป็นจุดเริ่มต้นของการเรียกร้องสิทธิที่จะให้ กษัตริย์อยู่ภายใต้กฎหมาย² จนกระทั่งในช่วงของศตวรรษที่ 18 ก่อนการปฏิวัติ อุตสาหกรรม ได้มีการพูดถึงเรื่อง สิทธิโดยธรรมชาติของมนุษย์ แฟรงค์ แวน ดูน (Frank van Dun) นักปรัชญาชาวเบลเยียมได้สร้างรูปแบบของกฎธรรมชาติ ให้มีนัยทางโลกขึ้นมาเป็นทฤษฎีที่ให้คำจำกัดความของคำว่า สิทธิมนุษยชน (Human Rights) ซึ่งกลายมาเป็นที่รู้จักกันในแนวคิดที่เป็นสากลของศักดิ์ศรี แห่งความเป็นมนุษย์ (Universal Human Dignity)

แนวความคิดเกี่ยวกับสิทธิโดยธรรมชาตินั้น ได้ทำให้เกิดแรงผลักดันไป สู่การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของประเทศตะวันตกหลายประเทศ รวมทั้ง เหตุการณ์สำคัญในฝรั่งเศส นำไปสู่ “ปฏิญญาฝรั่งเศสว่าด้วยสิทธิของประชาชน และพลเมือง (The Rights of Man and Citizen)” ในปี 1789 และในศตวรรษ ที่ 19 ได้เกิดสนธิสัญญาที่มีการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนฉบับแรกคือสนธิสัญญา แวร์ซาย³ โดยเป็นหนึ่งในสนธิสัญญาสันติภาพ ที่มาจากกรอบการเจรจาทั้ง ทวิภาคีและพหุภาคีในเรื่องการเลิกทาสในยุโรป เป็นสนธิสัญญาที่อยู่ในกรอบ ขององค์การสันนิบาตชาติ ซึ่งเป็นองค์การระหว่างประเทศที่ก่อตั้งขึ้นหลัง สงครามโลกครั้งที่ 1 รวมถึงมีการจัดตั้งองค์การแรงงานระหว่างประเทศ (International Labour Organization: ILO) ที่เป็นส่วนหนึ่งในสนธิสัญญาแวร์ ซายขึ้นที่เป็นการอ้างอิงถึงสิทธิทางสังคมและเศรษฐกิจ

สิทธิมนุษยชนกลายเป็นหลักกฎหมายระหว่างประเทศที่รัฐต่างๆ ยอมรับ และนำไปบังคับใช้ภายในประเทศของตน โดยหลักการเคารพสิทธิมนุษยชนของ

² ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ, *กำเนิดและความเป็นมาของสิทธิมนุษยชน*, (กรุงเทพฯ: โครงการ จัดพิมพ์คปไฟ 2549) น. 41

³ Peace Treaty of Versailles, June 28, 1919, <http://net.lib.byu.edu/~rdh7/wwi/versailles.html>

บทบาทด้านสิทธิมนุษยชนของสหภาพยุโรป: กรณีการละเมิดสิทธิมนุษยชนในจีน

รัฐสมาชิกสหภาพยุโรปนั้น ได้รับอิทธิพลโดยตรงจากสนธิสัญญาคุ้มครองสิทธิมนุษยชนยุโรปและแนวคำวินิจฉัยของศาลยุโรปว่าด้วยสิทธิมนุษยชน นอกจากนี้ในการดำเนินการตามนโยบายต่างๆ ของสหภาพยุโรปตลอดจนการดำเนินการความสัมพันธ์ระหว่างประเทศภายนอกก็มักจะมีหลักการของสิทธิมนุษยชนอยู่เสมอ⁴

ในส่วนของการทำงานระดับสถาบัน คณะมนตรียุโรปก็ได้ประสบความสำเร็จในการสร้างเครื่องมือทางด้านสิทธิมนุษยชนที่สำคัญคือ อนุสัญญาแห่งยุโรปว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (European Convention on Human Rights: ECHR) ซึ่งปัจจุบันกลายเป็นเครื่องมือสำคัญที่สหภาพยุโรปนำมาใช้ในนโยบายการขยายสมาชิก (Enlargement) ต่อประเทศยุโรปตะวันออกและยุโรปกลาง เพื่อเป็นก้าวแรกในการเข้าร่วมเป็นสมาชิกของสหภาพยุโรป

การดำเนินการด้านสิทธิมนุษยชนภายในสหภาพยุโรป

แนวคิดทางด้านสิทธิมนุษยชนนั้นเป็นหนึ่งในห้าของค่านิยมร่วมกัน (Common Values) ภายในสหภาพยุโรปที่ประกอบด้วย สันติภาพ ประชาธิปไตย เสรีภาพ หลักนิติรัฐและหลักสิทธิมนุษยชน และได้รับการสร้างขึ้นให้เป็นอัตลักษณ์ของความเป็นสหภาพยุโรป การมีค่านิยมร่วมกันของประชาชนในหลักการเสรีภาพและการเคารพสิทธิจะทำให้เกิดความเป็นอันหนึ่งเดียวกันของประชาชนชาวยุโรป หลักการสิทธิมนุษยชนในยุโรปกลายเป็นจารีตประเพณีในทางกฎหมายระหว่างกันที่รัฐสมาชิกยอมรับนับถือปฏิบัติกันอยู่แล้ว แต่ประเทศกลุ่มสมาชิกใหม่ ยังมีมาตรฐานการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนที่ต่ำกว่า *มาตรฐานขั้นต่ำ (Minimum standard)* ที่กำหนดไว้ จึงต้องมีการรณรงค์ให้ประเทศเหล่านี้พัฒนากฎหมายและนโยบายให้สอดคล้อง เช่น การแก้ไขรัฐธรรมนูญของชาติสมาชิกและการสร้างนโยบายเพื่อสร้างความเป็นเอกภาพของคนในชาติ

⁴ วรลักษณ์ สงวนแก้ว, *คุณค่าและสถานะทางกฎหมาย ของรัฐธรรมนูญยุโรป*, (กรุงเทพฯ: ศูนย์ยุโรปศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2551) น. 27

นอกจากนี้ สหภาพยุโรปซึ่งมีสนธิสัญญาจำนวนมาก จึงได้มีการบัญญัติกฎหมายทางด้านสิทธิมนุษยชนรับรองในสนธิสัญญาต่างๆ เพื่อการคุ้มครองสิทธิของพลเมือง อย่างไรก็ตามสนธิสัญญาฉบับแรกคือ สนธิสัญญาการจัดตั้งประชาคมถ่านหินและเหล็กกล้าแห่งยุโรป (Treaty establishing the European Coal and Steel Community: ECSC) ที่นำไปสู่การจัดตั้งสหภาพยุโรปในปัจจุบันนั้น ไม่ได้นำประเด็นเรื่องสิทธิมนุษยชนบรรจุไว้ในเนื้อหา เนื่องจากขณะนั้นคณะมนตรีแห่งยุโรป (Council of Europe) เป็นสถาบันที่รับผิดชอบหลัก รวมทั้งความเชื่อที่ว่ากระบวนการรวมตัวด้านเศรษฐกิจไม่น่าจะทำให้เกิดการละเมิดสิทธิมนุษยชน⁵ ดังนั้น ด้านสิทธิและเสรีภาพของประชาชนจึงเป็นเรื่องที่อยู่ในความรับผิดชอบของศาลยุติธรรมยุโรป (European Court of Justice) ในการคุ้มครองสิทธิโดยการควบคุมทางกฎหมาย

ในสนธิสัญญามาสทริคท์ หรือสนธิสัญญาการจัดตั้งสหภาพยุโรป (Treaty of European Union: TEU) เมื่อมีผลบังคับใช้ในปี 1993 ทำให้การจัดตั้งสหภาพยุโรปจะประกอบด้วย 3 เสาหลัก⁶ ได้แก่

1) เสาหลักที่หนึ่ง ประชาคมยุโรป (The European Communities) ซึ่งมีการกระบวนการตัดสินใจและดำเนินงานเป็นแบบเหนือรัฐ (supranational) และเป็นสถาบันที่มีสถานะทางกฎหมายเป็นของตัวเอง (legal personality) การที่กระบวนการตัดสินใจและดำเนินงานเป็นแบบเหนือรัฐนั้น หมายความว่าประเทศสมาชิกได้ตกลงที่จะมอบอำนาจอธิปไตยบางส่วนในนโยบายที่เกี่ยวข้องกับตลาดร่วมยุโรป ทว่า สถาบันต่างๆ ของสหภาพยุโรปไม่ได้มีอำนาจที่จะดูแลทุกกิจกรรมที่อยู่ในนโยบายที่ระบุมานี้ทั้งหมดนี้ เพียงแต่ร่วมกันทำหน้าที่เป็นฝ่ายบริหาร นิติบัญญัติ และตุลาการ ควบคู่ไปกับประเทศสมาชิกและประชาชนชาวยุโรป โดยในสนธิสัญญาฉบับต่างๆ จะมีการระบุและแจกแจงถึงกิจการที่อยู่ภายใต้

⁵ Lammy Betten, *EU law and human rights*, p. 53

⁶ วิมลวรรณ ภัทโรตม, “แนวทางในการดำเนินนโยบายของสหภาพยุโรป ในช่วงปี ค.ศ. 2000-2005,” *วารสารยุโรปศึกษา* ปีที่ 8 ฉบับที่ 2 (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2543): น.101

บทบาทด้านสิทธิมนุษยชนของสหภาพยุโรป: กรณีการละเมิดสิทธิมนุษยชนในจีน

ใต้การดูแลของสหภาพยุโรป และความสัมพันธ์ในเชิงอำนาจและหน้าที่ระหว่างสถาบันต่างๆ ของประชาคมกับประเทศสมาชิกอย่างชัดเจน

2) **เสาหลักที่สอง** นโยบายร่วมด้านการต่างประเทศและความมั่นคง (Common Foreign and Security Policy: CFSP) การดำเนินงานของนโยบายด้านการต่างประเทศและความมั่นคงอยู่บนพื้นฐานของความร่วมมือระหว่างรัฐ (Intergovernmental cooperation) กล่าวคือ ไม่อยู่ภายใต้การดูแลจัดการของสถาบันของสหภาพยุโรปซึ่งดูแลกิจการในเสาหลักที่หนึ่ง ประเทศสมาชิกยังมีอำนาจอธิปไตยอยู่ในนโยบายต่างประเทศและความมั่นคงอยู่เหมือนเดิม เพียงแต่จะมีการใช้กรอบของสหภาพยุโรปในการประสานทำให้สอดคล้องกันในบางเรื่อง นโยบายด้านการต่างประเทศและความมั่นคง (CFSP) จึงเป็นระบบความร่วมมือของประเทศสมาชิกสหภาพยุโรปที่เป็นระบบเดี่ยวและมีขอบเขตระดับโลก สำหรับการดำเนินการทางการเมืองระหว่างประเทศ กล่าวได้ว่า CFSP เป็นเสาหลักที่สองของสหภาพยุโรปรองจากประชาคมยุโรป ที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อแสดงบทบาทและหน้าที่ของสหภาพยุโรปในเวทีโลก สำหรับความร่วมมือในส่วนของ CFSP นั้น ก็จะมีการแปรรูปออกมาในทางปฏิบัติ 3 ลักษณะ คือ

- การกำหนดยุทธศาสตร์ร่วมกันเป็นรายประเทศหรือรายประเด็น (Common Strategies)
- การกำหนดท่าทีร่วมกัน (Common Position)
- การกำหนดมาตรการร่วมกัน (Joint Action)

3) **เสาหลักที่สาม** ความร่วมมือด้านกระบวนการยุติธรรมและกิจการภายใน (Cooperation in Justice and Home Affairs) เรื่องกิจการยุติธรรมและกิจการภายในดำเนินงานบนพื้นฐานของความร่วมมือระหว่างรัฐ เช่นเดียวกับนโยบายด้านการต่างประเทศและความมั่นคงในเสาหลักที่สอง โดยมีจุดมุ่งเพื่อให้ประชาคมเป็นพื้นที่ซึ่งปราศจากพรมแดนภายในอันจะทำให้เกิดการค้าประทุกัน การเคลื่อนไหวโดยเสรีของ ทุน สินค้า และ แรงงาน จึงได้มีการเสนอแนวคิดที่ว่า

ด้วยความเป็นพลเมืองของสหภาพยุโรป และการให้สิทธิแก่พลเมืองของสหภาพทุกคนในการโยกย้ายได้อย่างเสรีในดินแดนของประเทศสมาชิกยุโรป โดยไม่มี การตรวจคนเข้าเมือง และเนื่องจากพรมแดนระหว่างประเทศหายไป ประเทศสมาชิกจึงต้องเพิ่มความร่วมมือในเรื่องที่เกี่ยวกับกิจการยุติธรรมและกิจการ ความมั่นคงภายใน และนโยบายที่เกี่ยวข้องกับคนต่างด้าว

สำหรับประเด็นด้านสิทธิมนุษยชนในสนธิสัญญาฉบับนี้มีเรื่องที่น่าสนใจ คือ การระบุถึงความสำคัญของหลักการด้านสิทธิมนุษยชนไว้ในเสาหลักที่สอง ซึ่งเป็นเรื่องของนโยบายร่วมด้านการต่างประเทศและความมั่นคงโดยในมาตราที่ 11 ของสนธิสัญญาได้กำหนดสาระสำคัญของ CFSP ประกอบด้วย การปกป้อง คำนึงร่วมกัน บูรณาการของสหภาพยุโรปให้สอดคล้องกับกฎบัตรสหประชาชาติ สร้างความแข็งแกร่งให้กับระบบความมั่นคงของสหภาพยุโรป รักษาสันติภาพและความมั่นคงให้สอดคล้องกับกฎบัตรสหประชาชาติ ส่งเสริมความร่วมมือระหว่าง ประเทศ และพัฒนาส่งเสริมประชาธิปไตย หลักนิติรัฐ การเคารพสิทธิมนุษยชน และเสรีภาพขั้นพื้นฐาน⁷ สนธิสัญญาฉบับนี้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสถานะทางกฎหมายของประชาคมไปสู่การเป็นสหภาพที่มีนโยบายร่วมด้านการต่างประเทศและความมั่นคง การรับรองสถานะของพลเมืองตลอดจนกลไกในการ คัดกรองสิทธิและเสรีภาพของพลเมือง ทำให้การดำเนินงานของสหภาพยุโรปมี ประสิทธิภาพขึ้น

ด้านกฎหมายการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของสหภาพยุโรปที่เป็น หลักสำคัญคือ อนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้น พื้นฐานของยุโรป (European Convention for the protection of Human Rights and Fundamental Freedoms : ECHR) ถือเป็นปฐมบทในการจัดตั้ง กลไกการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในระดับภูมิภาค ซึ่งได้มีการลงนามในปี 1950 จากการผลักดันของสภายุโรป (Congress of Europe) ในการประชุมผู้นำที่

⁷ สมชาย ภคภาสนวิวัฒน์, *นโยบายต่างประเทศและความมั่นคงยุโรป: เอกภาพหรือความ แตกต่าง* วารสารยุโรปศึกษา ปีที่ 12 ฉบับที่ 2 (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2547)

กรุงเฮก ประเทศเนเธอร์แลนด์ โดยรัฐภาคีจะต้องจัดตั้งกลไกในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของพลเมืองในรัฐตนให้สอดคล้องกับอนุสัญญา ซึ่งมาตรฐานของอนุสัญญานี้จะมุ่งคุ้มครองสิทธิทางการเมืองและสิทธิพลเมืองเป็นหลัก และอนุสัญญานี้ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของระบบกฎหมายยุโรปในด้านสิทธิและเสรีภาพของพลเมืองยุโรป

อนุสัญญานี้ได้เริ่มบังคับใช้เมื่อวันที่ 3 กันยายน 1953 โดยประกันสิทธิในการร้องทุกข์ด้านสิทธิมนุษยชนให้กับปัจเจกชน ผ่านกระบวนการนำคดีมาเสนอต่อศาลสิทธิมนุษยชนและได้มีการเพิ่มเติมพิธีสารเพื่อเข้ามาใช้กับอนุสัญญา ปัจจุบันมีพิธีสารทั้งสิ้น 14 ฉบับ⁸ ในสาระสำคัญของอนุสัญญามีเนื้อหาใกล้เคียงกับปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน โดยมาตรา 1 ของอนุสัญญา ได้กำหนดให้รัฐภาคีแห่งอนุสัญญายอมรับว่า ทุกรัฐจะต้องรับรองและคุ้มครองสิทธิที่บัญญัติไว้ในอนุสัญญา และจะไม่ละเมิดต่อสิทธิที่กำหนดไว้ในอนุสัญญา⁹ กระบวนการของอนุสัญญาจะตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักความร่วมมือกันและหลักการช่วยเหลือกัน ซึ่งรัฐสมาชิกจะต้องรับประกันให้สิทธิที่คุ้มครองภายใต้อนุสัญญาเข้าไว้ในกฎหมายตามกฎหมายภายในของพวกเขาและศาลสิทธิมนุษยชนจะทำหน้าที่ช่วยตัดสินการร้องทุกข์ในกรณีที่มีการละเมิดสิทธิตามที่ระบุไว้ในอนุสัญญา

เพื่อการบังคับใช้อนุสัญญา ให้มีประสิทธิภาพมากที่สุด คณะมนตรีแห่งยุโรปจึงให้มีการจัดตั้งศาลสิทธิมนุษยชนยุโรปเป็นกลไกระดับสถาบันขึ้นในปี 1959 ซึ่งเป็นองค์กรตุลาการเพื่อพิจารณาทุกคดีที่เกี่ยวข้องและอนุสัญญา ยังกำหนดอำนาจพิเศษแก่ศาลในการที่จะทำการชดเชยแก่คู่กรณีที่ได้รับบาดเจ็บเสียหาย หากว่ากฎหมายภายในประเทศไม่มีมาตรการแก้ไขเยียวยาที่เพียงพอ รวมทั้งมีหน้าที่ให้ความเห็นด้านกฎหมายเมื่อมีการร้องขอให้ตีความอนุสัญญา และพิธีสารที่เกี่ยวข้อง

⁸ เนตรนภา พุทธสุวรรณ, *การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนยุโรปตามอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน ค.ศ. 1950* น. 30

⁹ เรื่องเดียวกัน น. 33

หลักการด้านสิทธิมนุษยชนจึงได้กลายเป็นอัตลักษณ์ของสหภาพยุโรป ในเวทีโลก เมื่อสหภาพยุโรปได้นำเรื่องของธรรมาภิบาลและการเคารพสิทธิมนุษยชนเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินความสัมพันธ์กับรัฐภายนอกสหภาพยุโรป โดยเฉพาะนโยบายด้านการค้าและการพัฒนา ซึ่งได้มีการยืนยันหลักการดังกล่าวไว้ในความร่วมมือและการเจรจาทางการค้ากับประเทศที่สาม โดยมีการบรรจุบทบัญญัติด้านสิทธิมนุษยชน¹⁰ (Human Rights Clause) ไว้ในการทำสัญญาข้อตกลงต่างๆ ระหว่างกันด้วย

หลักการสิทธิมนุษยชนของสหภาพยุโรปในความสัมพันธ์กับประเทศที่สาม

สหภาพยุโรปได้มีการใช้เครื่องมือที่หลากหลายในการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เพื่อส่งเสริมหลักการด้านสิทธิมนุษยชนและประชาธิปไตย ทั้งวิธีการทางทูต นโยบายต่างประเทศและหลักกฎหมาย ซึ่งการดำเนินการของสหภาพยุโรปกับประเทศที่สามนั้นจะอยู่ในความร่วมมือของเสาหลักที่สองคือนโยบายร่วมด้านการต่างประเทศและความมั่นคง โดยจะมีการปฏิบัติร่วมกันใน 3 ลักษณะนั้นคือ *การกำหนดยุทธศาสตร์ร่วมกัน (Common Strategies)* *การกำหนดท่าทีร่วมกัน (Common Position)* และ *การกำหนดมาตรการร่วมกัน (Joint Actions)* รวมทั้งยังได้สร้างเครื่องมืออื่นๆ ที่สำคัญต่อประเด็นด้านสิทธิมนุษยชนขึ้นอีกด้วย ได้แก่

- 1) การยื่นหนังสือทางการทูตและการออกแถลงการณ์ (Démarches and declarations)
- 2) เกณฑ์การปฏิบัติของสหภาพยุโรปว่าด้วยเรื่องสิทธิมนุษยชน (EU Guideline on Human Rights)

¹⁰ Vaughne Miller, *Human Rights Clause in the EU's external agreement*, (research paper 4/33, 16 April 2004, International Affairs and Defence) <http://www.parliament.uk>, p. 9

บทบาทด้านสิทธิมนุษยชนของสหภาพยุโรป: กรณีการละเมิดสิทธิมนุษยชนในจีน

- 3) การเจรจาหรือในประเด็นสิทธิมนุษยชน (Dialogue)
- 4) บทบัญญัติด้านสิทธิมนุษยชนในการทำความตกลงกับประเทศที่สาม (Human Rights Clauses)
- 5) กองทุนสนับสนุนกิจกรรมภายใต้การริเริ่มของยุโรปเพื่อประชาธิปไตยและสิทธิมนุษยชน (European Initiative for Democracy and Human Rights: EIDHR)

สหภาพยุโรปพยายามผลักดันประเด็นสิทธิมนุษยชนเข้าไว้ในการเจรจาความร่วมมือด้านการพัฒนาต่อประเทศที่สาม อนุสัญญาโลเมครั้งที่ 4 (Lomé Convention IV) ได้กลายเป็นสัญญาความตกลงด้านการพัฒนาฉบับแรกที่สหภาพยุโรปได้นำเอาบทบัญญัติทางด้านสิทธิมนุษยชนบรรจุไว้เป็นหลักพื้นฐานของความร่วมมือระหว่างสหภาพยุโรปกับกลุ่มประเทศแอฟริกัน แคริบเบียนและแปซิฟิก (African, Caribbean and Pacific countries: ACP)¹¹

โดยอนุสัญญาโลเมนั้นเป็นข้อตกลงทางการค้าและความช่วยเหลือระหว่างประชาคมยุโรปกับกลุ่มประเทศ ACP 71 ประเทศซึ่งมีการลงนามครั้งแรกเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ 1975 ที่เมืองโลเม ประเทศโตโก การแก้ไขอนุสัญญาโลเมครั้งที่ 4 ในปี 1994 – 1995 สหภาพยุโรปได้นำเอาหลักการประชาธิปไตย สิทธิมนุษยชนและหลักนิติรัฐเป็นสาระสำคัญ (essential elements) ของอนุสัญญา ส่งผลให้การละเมิดสิทธิมนุษยชนของรัฐภาคีมีผลให้สหภาพยุโรปสามารถระงับความช่วยเหลือภาคีนั้นได้ อนุสัญญาโลเมครั้งที่ 4 จึงกลายเป็นต้นแบบของความตกลงด้านการพัฒนาที่สหภาพยุโรปทำกับคู่เจรจาอื่นต่อมา

กลไกด้านสิทธิมนุษยชนของสหภาพยุโรปต่อประเทศที่สาม

1) กลไกความร่วมมือด้านการพัฒนา

นโยบายความช่วยเหลือด้านการพัฒนาของสหภาพยุโรปกับประเทศกำลังพัฒนามีหลากหลายรูปแบบแตกต่างกันไปตามความจำเป็นในแต่ละประเทศ

¹¹ <http://ec.europa.eu/development/geographical/cotonou/lomegen/lomeitoiv.en.cfm>

ตั้งแต่ความช่วยเหลือทางด้านเทคนิคไปจนถึงความช่วยเหลือด้านการเงิน จุดประสงค์หลักของนโยบายเพื่อการพัฒนา ระบบการคมนาคมขนส่งขั้นพื้นฐาน ควบคู่ไปกับการสร้างความแข็งแกร่งให้กับสถาบันประชาธิปไตย โดยเครื่องมือที่สหภาพยุโรปนำมาใช้ในการให้ความช่วยเหลือด้านการพัฒนา เช่น การตั้งโครงการ ความช่วยเหลือเพื่อการปรับโครงสร้าง ความช่วยเหลือกรณีฉุกเฉิน ความช่วยเหลือด้านมนุษยธรรม การสนับสนุนองค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) ซึ่งถือเป็นมาตรการเชิงบวก อย่างไรก็ตาม มาตรการเชิงลบ เช่น การคว่ำบาตร ยังคงได้รับการพัฒนาเพื่อเป็นการโต้ตอบที่เหมาะสมในสถานการณ์ที่กระบวนการประชาธิปไตยและสิทธิมนุษยชนถูกละเมิดอย่างรุนแรง

2) กลไกทางการค้า

เมื่อมีการนำบทบัญญัติด้านสิทธิมนุษยชนบรรจุไว้ในสัญญาความตกลงต่างๆ ของสหภาพยุโรปกับประเทศที่สามแล้ว ความตกลงทางการค้าจึงได้ถูกเชื่อมโยงเข้ากับประเด็นสิทธิมนุษยชนด้วยเช่นกัน ในเงื่อนไขที่เป็นข้อเสนอทางการค้าและมาตรการทางการค้าต่างๆ ว่าด้วยการเคารพต่อสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน รวมถึงสิทธิที่นอกเหนือจากทรัพย์สิน เช่น หลักการประชาธิปไตย สิทธิเสรีภาพทางการเมือง แม้ว่าในระดับโลกการค้าจะอยู่ในบริบทของการควบคุมโดยกฎขององค์การการค้าโลก (World Trade Organization: WTO)

สำหรับองค์การการค้าโลก (WTO) นั้น มีกฎเกณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องสิทธิมนุษยชนในบริบทที่แคบมาก โดยจะอยู่ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับมาตรฐานของแรงงาน ที่ยึดเกณฑ์ตามหลักการขององค์กรแรงงานระหว่างประเทศ (ILO) ได้ให้ขอบเขตไว้ แต่ในการประชุมแรงงานระหว่างประเทศประจำปีของ ILO ก็ไม่ได้นำเอาเงื่อนไขในการเคารพมาตรฐานของแรงงานไว้กับกฎระเบียบทางการค้า¹²

¹² Barbara Brandtner and Allan Rosas, "Trade Preferences and Human Rights": *The EU and Human Rights*, p. 700

บทบาทด้านสิทธิมนุษยชนของสหภาพยุโรป: กรณีการละเมิดสิทธิมนุษยชนในจีน

อย่างไรก็ตาม กฎระเบียบของ WTO ไม่สามารถสกัดกั้นผู้ค้ารายใหญ่ทั้งสหภาพยุโรปและสหรัฐอเมริกาให้นำประเด็นสิทธิมนุษยชนเข้ามาเชื่อมโยงกับการค้าในรูปแบบทวิภาคี(bilateral) และการค้าฝ่ายเดียว(unilateral) ได้จนกลายเป็นธรรมเนียมปฏิบัติของสหภาพยุโรป โดยจะอยู่ในรูปของการทำความตกลงระหว่างกันในรูปแบบทวิภาคี และมาตรการทางการค้าเชิงบวกและเชิงลบ (Carrot and Stick) เช่น การให้โควตาการนำเข้าเพิ่มขึ้นในมาตรการเชิงบวก การคว่ำบาตรทางการค้าเป็นมาตรการเชิงลบ

3) กลไกในเวทีพหุภาคี

นอกจากมาตรการต่างๆ ที่สหภาพยุโรปใช้ดำเนินการต่อประเทศที่สามในฐานะประเทศคู่เจรจาด้วยแล้ว สหภาพยุโรปยังได้ผลักดันการเคารพหลักสิทธิมนุษยชนในเวทีพหุภาคีที่สำคัญเช่น การแสดงเจตนาารมณต์ต่อด้านการประหารชีวิตในเวทีระดับพหุภาคี ที่องค์การสหประชาชาติ (UN) ในประเด็นเรื่องโทษประหารชีวิต ซึ่งประสบผลสำเร็จนำไปสู่การลงมติพักชำระโทษการประหารชีวิตในที่ประชุมสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติเมื่อวันที่ 18 ธันวาคม 2007¹³

วิธีการดำเนินการด้านสิทธิมนุษยชนที่สำคัญของสหภาพยุโรปในเวทีพหุภาคีคือ การกล่าวถ้อยแถลงของรัฐสมาชิกสหภาพยุโรปในระหว่างการประชุม โดยเฉพาะการประชุมของคณะกรรมการว่าด้วยเรื่องสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ (UN Human Rights Commission) และการประชุมสมัชชาใหญ่ (General Assembly) นอกจากนี้ สหภาพยุโรปยังได้พยายามผลักดันนโยบายด้านสิทธิมนุษยชนในคณะมนตรีด้านสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติ (Human Rights Council) โดยเสนอให้มีการออกข้อมติต่อเหตุการณ์ในเชชเนียปี 2002 และซิมบับเวในปี 2004 แต่ก็ยังไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากคณะมนตรีด้านสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติได้ขอให้ระงับการออกข้อมติไว้ก่อน¹⁴

¹³ http://www.deltha.ec.europa.eu/2008update/death_penalty_th.html

¹⁴ Linde Lindkvist, *A Fair Weather Champion?: The European Union at the United Nations Human Rights Council*, p. 45

อย่างไรก็ตาม ยังได้มีความพยายามนำบริบทด้านสิทธิมนุษยชนเข้าเป็นส่วนหนึ่งในงานของคณะมนตรีความมั่นคง เช่น การเรียกขอรายงานด้านสิทธิมนุษยชนจากการปฏิบัติการรักษาสันติภาพ และสหภาพยุโรปได้เน้นย้ำถึงบทบาทของตนเองในที่ประชุมเมื่อวันที่ 27 มีนาคม 1997 ต่อสถานการณ์ในไลบีเรีย¹⁵ โดยเนเธอร์แลนด์ในฐานะประธานสหภาพยุโรปในขณะนั้นได้กล่าวถ้อยแถลงอธิบายแผนงานของสหภาพยุโรปในการสังเกตการณ์การเลือกตั้งควบคู่ไปกับการเรียกร้องถึงการเคารพหลักสิทธิมนุษยชนในไลบีเรีย

การดำเนินบทบาทด้านสิทธิมนุษยชนของสหภาพยุโรปต่อจีน

จีนเป็นตัวแสดงที่สำคัญในเวทีโลกและมีศักยภาพอย่างสูง ทั้งทางด้านการเมือง และเศรษฐกิจ มีประชากรอาศัยอยู่ในประเทศจีนกว่า 1,300 ล้าน แต่จีนก็เป็นประเทศที่มีรายงานพบการกระทำอันละเมิดสิทธิมนุษยชนอยู่อย่างต่อเนื่อง ซึ่งประเทศจีนยังคงมีการปกครองในระบอบคอมมิวนิสต์ และสถานการณ์การละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างรุนแรงได้เกิดขึ้นครั้งใหญ่ในเหตุการณ์ที่ จตุรัสเทียนอันเหมินปี 1989 เมื่อมีนักศึกษาและประชาชนร่วมชุมนุมประท้วงต่อต้านพรรคคอมมิวนิสต์จีนและเรียกร้องประชาธิปไตยและสิทธิเสรีภาพ มีผู้เข้าร่วมชุมนุมหลายหมื่นคน กองกำลังทหารจึงได้เข้าปราบปราม ทำให้มีผู้เสียชีวิตกว่า 2,000 คน บาดเจ็บประมาณ 7,000- 10,000 คน

สหภาพยุโรปได้สถาปนาความสัมพันธ์กับจีน ตั้งแต่ปี 1975 และได้ทำข้อตกลงระหว่างกันในปี 1985 (EU-China Trade and Cooperation Agreement)¹⁶ ซึ่งเหตุการณ์ความรุนแรงที่จตุรัสเทียนอันเหมินที่เกิดขึ้นในครั้งนั้น ทำให้สหภาพยุโรปได้ตอบโต้จีนด้วยการห้ามนำเข้าและส่งออกสินค้าอาวุธ

¹⁵ Andrew Clapham, "Where is the EU's Human Rights Common Foreign Policy, and How is it Manifested in Multilateral For a?": *The EU and Human Rights*, p. 682

¹⁶ http://ec.europa.eu/external_relations/china/index_en.htm

กับจีน ลดระดับความร่วมมือด้านการค้าระหว่างกันลง¹⁷ และจากผลการออกมาตรการลงโทษแก่จีน ทำให้จีนหันไปมีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกันมากขึ้นกับประเทศในภูมิภาคอาเซียนซึ่งส่งผลกระทบต่อยุทธศาสตร์ของยุโรปตามมา ดังนั้นในปี 1990 คณะมนตรียุโรปจึงได้ตัดสินใจกลับมาดำเนินความสัมพันธ์ในระดับปกติกับจีนเช่นเดิม¹⁸ ปัจจุบันสหภาพยุโรปเป็นคู่ค้าที่สำคัญอันดับหนึ่งของจีน และจีนได้กลายเป็นประเทศที่สหภาพยุโรปนำเข้าสินค้ามากเป็นอันดับหนึ่ง¹⁹ ซึ่งนโยบายหลักของสหภาพยุโรปต่อจีนคือ²⁰

1. เพิ่มการเจรจาหารือกันในเชิงกว้างและเชิงลึก ทั้งรูปแบบทวิภาคีและพหุภาคี ให้เป็นการทำงานร่วมกันในประเด็นซึ่งถือเป็นความท้าทายของโลก เช่น ภาวะโลกร้อน
2. สนับสนุนการเปลี่ยนผ่านของจีนไปสู่สังคมที่เปิดกว้างที่มีหลักนิติรัฐและการเคารพในสิทธิมนุษยชน
3. สนับสนุนการบูรณาการของจีนเข้ากับระบบเศรษฐกิจโลก รวมทั้งการปฏิรูปสังคมและเศรษฐกิจของจีนด้วย
4. นำเสนอความเป็นสหภาพยุโรปต่อจีนให้มากขึ้น เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกัน

จะเห็นได้ว่าสหภาพยุโรปมีนโยบายด้านสิทธิมนุษยชนเป็นเป้าหมายหลักในการดำเนินความสัมพันธ์ต่อจีน เพราะแม้ว่าจีนจะได้ลงนามให้สัตยาบันในกฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ 5 ฉบับได้แก่

¹⁷ Cecilia Jorgensen, *The EU's Normative Role: The Use of Political Conditionality in Relation with Cuba, China and Zimbabwe* (2007), p.23

¹⁸ Miller, Vaughne, *Human Rights Clause in the EU's external agreement*, research paper 4/33, United Kingdom: International Affairs and Defence, UK Parliament, p. 56

¹⁹ <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/themes>

²⁰ http://ec.europa.eu/external_relations/china/index_en.htm

- International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (CESCR)
- International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (CERD)
- Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW)
- Convention against Torture and other Cruel, Inhuman or Degrading treatment or punishment
- Convention on the Rights of the Child (CRC)

ถึงกระนั้น รัฐบาลจีนก็ยังคงไม่มีการพัฒนาทางด้านสิทธิมนุษยชนมากเท่าใดนักในปัจจุบัน สหภาพยุโรปได้มีความพยายามที่จะให้จีนเข้าร่วมลงนามในกฎหมายระหว่างประเทศที่สำคัญอีกฉบับคือ International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR) ซึ่งเป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการให้สิทธิของพลเมืองและสิทธิทางการเมือง แต่ยังไม่มีความมั่นใจว่าจีนจะร่วมลงนามในข้อตกลงฉบับดังกล่าวแต่อย่างใด นอกจากนั้น ยังคงมีเหตุการณ์ความรุนแรงซึ่งเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนภายในประเทศเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทั้งในอิเบตมณฑลซินเจียง รวมถึงการจำกัดสิทธิในการเผยแพร่และนำเสนอข่าวของสื่อมวลชนและกลุ่มเอ็นจีโอ อย่างไรก็ตาม สหภาพยุโรปยังตั้งใจที่จะใช้มาตรการในรูปแบบของการกระตุ้นด้านสิทธิมนุษยชน (carrot) ต่อจีน ความสัมพันธ์ระหว่างสหภาพยุโรปและจีนมีความเปราะบางเมื่อมีการพูดถึงประเด็นสิทธิมนุษยชน ซึ่งสหภาพยุโรปได้ตัดสินใจเริ่มกรอเบรจหาหรือทางสิทธิมนุษยชนกับจีนในปี 1997 โดยทางฝ่ายจีนเห็นว่าเป็นประเด็นที่ทำลายต่ออำนาจอธิปไตยของตน และอาจนำไปสู่การมีความสัมพันธ์ที่ไม่ดีต่อสหภาพยุโรป

ในปี 1997 สหภาพยุโรปได้นำมาตรการทางด้านสิทธิมนุษยชนกับจีน ในรูปแบบของการเจรจาหรือ (dialogue) โดยถือเป็นตัวแทนด้านสิทธิมนุษยชนในเวทีโลกที่จะดึงจีนเข้ามาเกี่ยวข้องกับประชาคมโลกในด้านสิทธิมนุษยชน ซึ่งถือ

เป็นมาตรฐานทางจริยธรรมระหว่างประเทศ ต่อมาในปี 1998 คณะกรรมาธิการยุโรปได้ตีพิมพ์เอกสาร Building a Comprehensive Partnership with China เพื่อสนับสนุนการพัฒนาไปสู่สังคมประชาธิปไตยในจีน ซึ่งจะช่วยส่งเสริมกรอบเจรจาทางการเมือง รวมทั้งมิติด้านสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อมต่อจีน หลังจากนั้นในเดือนเมษายน ปีเดียวกันนี้ ได้มีการประชุมสุดยอดสหภาพยุโรป-จีน (EU-China Summit) ที่กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ ในครั้งนี้ถือเป็นครั้งแรกที่ได้มีการหยิบยกประเด็นด้านสิทธิมนุษยชนไว้ในการเจรจาระหว่างกัน อย่างไรก็ตามเมื่อจีนแสดงความประสงค์เข้าเป็นสมาชิกในองค์การการค้าโลก ในวันที่ 19 พฤษภาคม 2000 สหภาพยุโรปได้มีการลงนามข้อตกลงทวิภาคีกับจีนเพื่อสนับสนุนจีนเข้าเป็นสมาชิกองค์การการค้าโลก ซึ่งเนื้อหาในข้อตกลงไม่ได้มีการนำเอาเรื่องมาตรฐานสิทธิมนุษยชนเข้ามาบรรจุไว้²¹

เมื่อรัฐสภาของสหภาพยุโรปมีการพูดถึงสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนในจีน ต่อกรณีของทิเบตนั้น จีนได้ตอบโต้ด้วยการให้เอกอัครราชทูตจีนประจำกรุงบรัสเซลส์ ยื่นหนังสือยืนยันว่าเรื่องที่เกิดขึ้นถือเป็นเรื่องกิจการภายในของจีน ซึ่งรัฐบาลหรือองค์การระหว่างประเทศใดๆ ไม่มีสิทธิเข้าแทรกแซง การที่รัฐสภายุโรป (EP) มีมติเกี่ยวกับกรณีของทิเบตนั้น ถือเป็นการแทรกแซงกิจการภายในของจีน ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับสหภาพยุโรปได้²² จึงเป็นเสมือนสัญญาณเตือนของจีนต่อสหภาพยุโรปในการพูดถึงสถานการณ์สิทธิมนุษยชนของจีน ซึ่งจีนถือว่าเป็นการแทรกแซงกิจการภายในของจีนนั้น อาจกระทบถึงความสัมพันธ์ระหว่างกันในด้านอื่นๆ ด้วย

การเจรจาระหว่างจีนและสหภาพยุโรปในประเด็นสิทธิมนุษยชนได้จัดขึ้นอย่างต่อเนื่องแต่ละปี ซึ่งจัดอยู่ในรูปแบบของการประชุมและสัมมนาสลับกันในแต่ละปี โดยเมื่อเดือนพฤษภาคม 2007 ได้จัดขึ้นที่กรุงเบอร์ลิน แต่ต่อมาจีนได้ขอยกเลิกเนื่องจากจีนไม่ยอมรับให้องค์กร NGO ด้านสิทธิมนุษยชน 2 แห่ง

²¹ Ibid., P. 57

²² Cecilia Jorgensen, *The EU's Normative Role: The Use of Political Conditionality in Relation with Cuba, China and Zimbabwe* (2007), p.24

ที่ได้รับการเชิญจากสหภาพยุโรปเข้าร่วม ในปีต่อมาองค์กร NGO จำนวนมากที่ได้รับการเชิญจากสหภาพยุโรปให้เข้าร่วมการประชุมในเวทิดังกล่าวจึงได้ปฏิเสธการเข้าร่วมไป²³

สำหรับเหตุการณ์ความรุนแรงในทิเบตครั้งล่าสุด ที่เกิดขึ้นเมื่อเดือนมีนาคม 2008 อยู่ในช่วงวาระครบรอบ 49 ปีของการเรียกร้องการปกครองตนเองของทิเบตจากจีนนั้น โดยมีดาไล ลามะองค์ที่ 14 ของจีนเป็นผู้นำการประท้วงในกรุงลาซา เมืองหลวงของทิเบตจนเกิดการจลาจลขึ้น โดยการเผาทำลายกิจการต่างๆ ที่ไม่ได้เป็นของชาวทิเบต โดยเฉพาะของชาวจีนฮั่น²⁴ ซึ่งทางรัฐบาลจีนได้ใช้แก๊สน้ำตาและปืนลมเข้าปราบปรามผู้ก่อการจลาจลอย่างเด็ดขาด ทำให้มีผู้เสียชีวิตจากเหตุการณ์นี้ถึง 80 คน²⁵

ภาพ: พระทิเบตในกรุงลาซาออกมาเดินขบวนประท้วงรัฐบาลจีนเมื่อเดือนมีนาคม 2008²⁶

²³ *European Union Annual Report on Human Rights 2008*, European Communities, Luxemburg (2008), p.16

²⁴ รัฐบาลจีนพยายามสนับสนุนให้ชาวจีนฮั่นเข้าไปตั้งถิ่นฐานและกิจการต่างๆ ภายในทิเบต ซึ่งมีสัดส่วนเพิ่มขึ้นจนกลายเป็นประเด็นทางการเมือง ในขณะที่มีชาวจีนฮั่นทำงานและประกอบธุรกิจในทิเบตประมาณ 6%

²⁵ <http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/7299597.stm>

²⁶ <http://www.freetibet.org>

แม้ว่าในครั้งนั้นเงินจะถูกโจมตีทางด้านสิทธิมนุษยชนอย่างมาก รวมทั้งกระแสของการประท้วงจากผู้นำชาติตะวันตกที่จะไม่เข้าร่วมพิธีเปิดและปิดการแข่งขันกีฬาโอลิมปิก 2008 ในวันที่ 8 สิงหาคม 2008 ซึ่งจีนเป็นเจ้าของภาพจัดที่กรุงปักกิ่ง แต่ในที่สุด มีผู้นำชาติต่างๆ เข้าร่วมกว่า 80 ประเทศ รวมถึงประธานาธิบดีจอร์จ ดับเบิลยู บุช ของสหรัฐอเมริกา ประธานาธิบดี นิคโคลาส ซาโกซี ของฝรั่งเศสและนายกรัฐมนตรี กอร์ดอน บราวน์ ของอังกฤษ²⁷

ถัดมา ในเดือนกรกฎาคม 2009 ได้เกิดสถานการณ์ความรุนแรงในมณฑลซินเจียง (Xinjiang) ซึ่งมีชาวอุยกูร์ (Uighur)²⁸ ที่นับถือศาสนาอิสลามอาศัยอยู่ในพื้นที่นี้เป็นจำนวนมาก ทำให้จีนถูกจับตามองจากทั่วโลกในประเด็นสิทธิมนุษยชนอีกครั้ง โดยในเหตุการณ์ครั้งนี้เป็นการปะทะกันระหว่างชาวจีนและชาวอุยกูร์ในเมืองอูรัมชี (Urumqi) เมืองหลวงของมณฑลซินเจียง ซึ่งชาวอุยกูร์ได้ออกมาเดินขบวนประท้วงแสดงความไม่พอใจต่อทางการที่ยังคงเพิกเฉยต่อเหตุการณ์ที่ชาวจีนทำร้ายชาวอุยกูร์ เมื่อเดือนมิถุนายนที่ผ่านมาในเมืองกวางตง (Guangdong) กลุ่มผู้ประท้วงชาวอุยกูร์เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วจะทำให้เกิดเหตุการณ์ความรุนแรงขึ้นในเมืองอูรัมชี เกิดการปะทะกันระหว่างชาวอุยกูร์กับชาวจีน มีรายงานถึงจำนวนผู้เสียชีวิตประมาณ 140 ราย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวอุยกูร์ รวมถึงชาวจีนด้วย มีการเรียกร้องให้หัวหน้าพรรคคอมมิวนิสต์ประจำเมืองซินเจียงออกมาอธิบายและแสดงความรับผิดชอบในการหาผู้กระทำผิด แต่ไม่มีปฏิกิริยาใดๆ จากฝ่ายปกครองและตำรวจ²⁹

ทางการจีนได้กล่าวหานางเรเบีย คาเดียร์ (Rebiya Kadeer) ผู้นำชาวอุยกูร์ซึ่งถูกขับออกจากประเทศจีนตั้งแต่ปี 2005 ว่าเป็นผู้ทำให้เกิดการประท้วงที่มณฑลซินเจียง โดยนางเสนอขอเจอจากกับรัฐบาลจีน แต่รัฐบาลจีนปฏิเสธ

²⁷ <http://en.beijing 2008.cn/>

²⁸ กลุ่มชาติพันธุ์ที่ใช้ภาษาเติร์ก อาศัยอยู่เป็นจำนวนมากในเขตปกครองตนเองมณฑลซินเจียง รวมทั้งพื้นที่แถบเอเชียกลาง ส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม แต่มีบางส่วนนับถือศาสนาพุทธที่เรียกว่า ชาวอุยกูร์เหลือง

²⁹ “New round of unrest in Xinjiang China”, The Independent, September 3, 2009

การเจรจาและมองว่ากลุ่มชาวอุยกูร์ที่ก่อการประท้วงเป็นกลุ่มก่อการร้าย และจีนได้ข่มขู่นานาชาติไม่ให้เสนอเวทีใดๆ สำหรับนางเรเบียในการแสดงออก³⁰ สำหรับสหภาพยุโรปได้แสดงถึงความห่วงใยต่อเหตุการณ์ดังกล่าวและมีการเรียกร้องให้ทางการจีนหาผู้กระทำความผิดจากการกระทำที่ก่อให้เกิดความรุนแรงดังกล่าว โดยกระบวนการยุติธรรม

ภาพ: นางเรเบีย คาเดียร์

สวีเดนประธานสหภาพยุโรปในขณะนั้น ได้กล่าวถึงมาตรฐานขั้นต่ำ (minimum standard) ของประชาคมระหว่างประเทศที่จีนควรให้ความเคารพ ซึ่งรวมถึงกระบวนการตรวจสอบที่เป็นธรรม กลุ่มประเทศสมาชิกสหภาพยุโรปได้ร่วมกันกระตุ้นให้จีนได้มีการตรวจสอบคดีอีกครั้งหนึ่ง แต่ทางการจีนได้ออกมาแถลงตอบโต้ว่า การกระทำดังกล่าวของสหภาพยุโรปเป็นการแทรกแซงกิจการภายในของจีน ซึ่งทำให้จีนไม่พอใจกับการกระทำดังกล่าวนี้ สหภาพยุโรปควรเคารพในหลักการของความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมและยอมรับนับถือร่วมกัน เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างกันให้ยั่งยืนและแข็งแกร่งมากขึ้น³¹ การตอบโต้ของจีนทำให้สหภาพยุโรปไม่สามารถนำมาตราการด้านสิทธิมนุษยชนอื่นๆ มาใช้ได้ ซึ่งทำให้ฝ่ายของชาวอุยกูร์รู้สึกผิดหวังกับปฏิกิริยาตอบโต้ของนานาชาติต่อจีนที่เกิดขึ้นเพียงเล็กน้อย โดยไม่มีการใช้มาตรการใดๆ กดดันจีนให้

³⁰ <http://www.eubusiness.com>, September 3, 2009

³¹ http://www.worldbulletin.net/news_detail.php?id=49913, November 13, 2009

จัดการกับเหตุการณ์ดังกล่าวด้วยความยุติธรรมและเป็นไปตามหลักการสากล³²

แม้ว่าสหภาพยุโรปจะมีมาตรการด้านสิทธิมนุษยชนที่หลากหลายในการดำเนินบทบาทตอบโต้กับประเทศที่สาม ซึ่งมีการกระทำอันเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน แต่ในกรณีของจีนนั้นชี้ให้เห็นว่าสหภาพยุโรปไม่มีอำนาจต่อรองในการกดดันจีนได้ อันเกิดจากความระมัดระวังในความสัมพันธ์ระหว่างกันในทุกๆ ด้าน โดยเฉพาะในทางการค้า ซึ่งความเป็นมหาอำนาจของจีนทำให้การดำเนินความสัมพันธ์เป็นไปในลักษณะที่เท่าเทียมกันทางอำนาจ จีนไม่ต้องการความช่วยเหลือ (Aid) จากสหภาพยุโรปแต่ต้องการทำการค้าในลักษณะที่ได้ผลประโยชน์เสมอกัน สหภาพยุโรปก็ต้องการสนับสนุนผลประโยชน์ของตนทางเศรษฐกิจและการเมืองที่จำเป็นต้องแสดงบทบาทของตนที่เป็นอัตลักษณ์ของสหภาพยุโรปเอง การดำเนินการจึงออกมาในรูปของการส่งเสริมความเข้มแข็งให้กับภาคประชาสังคมโดยไม่กระทบรัฐบาลจีน³³

ในขณะที่ประเทศในแถบเอเชียบางประเทศ ที่มีปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างรุนแรง นำไปสู่การใช้มาตรการเชิงลบเพื่อกดดันจากสหภาพยุโรป เช่น การคว่ำบาตรจากสหภาพยุโรปต่อพม่า จากกรณีการควบคุมตัวนางอองซาน ซูจีที่ต่อต้านรัฐบาลทหารพม่าและดำเนินการเรียกร้องประชาธิปไตยกลับคืน ภายหลังจากที่รัฐบาลทหารพม่าไม่ยอมมอบอำนาจการบริหารประเทศ ให้แก่พรรคสันนิบาตแห่งชาติเพื่อประชาธิปไตย (National League for Democracy: NLD) ซึ่งได้รับชัยชนะเสียงข้างมากอย่างเด็ดขาดในการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ 27 พฤษภาคม 1990 อันทำให้ปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนภายในพม่ารุนแรงขึ้น สหภาพยุโรปได้ออกแถลงการณ์ประณามพฤติกรรมของพม่า การระงับความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจแก่พม่า ห้ามนำเข้าเนื้อแข็งจาก พม่าเข้ามาในยุโรปเป็นการชั่วคราว ทั้งนี้รวมถึงไม้ที่ส่งผ่านจากประเทศไทยด้วย เมื่อพม่าเข้าอาเซียน

³² <http://www.islamonline.net>, November 10, 2009

³³ ลีญา อู๋ทีย, *นโยบายร่วมด้านการต่างประเทศของสหภาพยุโรปในประเด็นสิทธิมนุษยชนต่อประเทศที่สาม: กรณีศึกษาประเด็นสิทธิมนุษยชนในประเทศไทยระหว่างปี ค.ศ. 2001-2007*, กรุงเทพฯ: 2552, หน้า 70

ไทยยังได้รับแรงกดดันจากกรณีนี้ด้วย เมื่อรัฐบาลของกลุ่มสหภาพยุโรปดำเนิน การบีบบังคับให้ไทยคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจต่อพม่า³⁴

บทสรุป

บทบาทผู้นำในด้านสิทธิมนุษยชนของสหภาพยุโรปสามารถแสดงออกมา ได้อย่างชัดเจน ทั้งการกำหนดมาตรการที่หลากหลายเพื่อให้สอดคล้องกับ สถานการณ์ และใช้รูปแบบการดำเนินการทั้งในระดับทวิภาคีและพหุภาคีใน หลายๆ เวที ในขณะที่การดำเนินบทบาทด้านสิทธิมนุษยชนต่อจีนนั้น แม้จะมีการ ละเมิดสิทธิมนุษยชนเกิดขึ้นในหลายๆ ครั้ง อย่างไรก็ตาม มาตรการที่สหภาพ ยุโรปนำมาใช้มีเพียงการเจรจาหรือแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกันเท่านั้น แม้กระทั่งการประกาศท่าทีของสหภาพยุโรปที่เกี่ยวกับกรณีภายในของจีนเมื่อ ฝ่ายจีนไม่พอใจในการกระทำดังกล่าว สหภาพยุโรปก็ไม่สามารถดำเนินการอะไร ต่อไปได้ เห็นได้ชัดว่า สหภาพยุโรปมีความระมัดระวังในการดำเนินทำที่ด้านสิทธิ มนุษยชนกับจีนอย่างมาก เนื่องจากความเป็นมหาอำนาจของจีน ทำให้จีนสามารถ มีอำนาจในการต่อรองกับสหภาพยุโรปอย่างเท่าเทียม

ดังนั้น สำหรับความสัมพันธ์ของสหภาพยุโรปกับประเทศที่มีความ เท่าเทียมกันทางอำนาจและมีความเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ที่สำคัญของสหภาพ ยุโรป ดังเช่นกรณีประเทศจีนนั้น สหภาพยุโรปจะมีการดำเนินบทบาทด้านสิทธิ มนุษยชนในระดับที่เบาบาง เพื่อแสดงจุดยืนที่เป็นอัตลักษณ์ของสหภาพยุโรปเอา ไว้ แต่ยังคงต้องระมัดระวังอย่างมากในการแสดงท่าทีที่อาจส่งผลกระทบต่อความ สัมพันธ์ระหว่างกันที่อาจเกิดขึ้นตามมาภายหลัง

³⁴ โกลัม สายจันทร์, *สหภาพยุโรปในปัจจุบันและความสัมพันธ์กับประเทศไทย* น. 123

บทบาทด้านสิทธิมนุษยชนของสหภาพยุโรป: กรณีการละเมิดสิทธิมนุษยชนในจีน

บรรณานุกรม

- โกสุม สายจันทร์, “ท่าทีสหภาพยุโรปต่อวิกฤตการณ์การเมืองในพม่า” ใน สหภาพยุโรปในปัจจุบันและความสัมพันธ์กับประเทศไทย, กรุงเทพฯ: ศูนย์ยุโรปศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2551
- ธนศ อภรณ์สุวรรณ, กำเนิดและความเป็นมาของสิทธิมนุษยชน, กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2549
- เนตรนภา พุทธสุวรรณ, “การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนยุโรปตามอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน ค.ศ. 1950,” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2550.
- วรลักษณ์ สงวนแก้ว, คุณค่าและสถานะทางกฎหมายของรัฐธรรมนูญยุโรป, กรุงเทพฯ: ศูนย์ยุโรปศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2551
- วิมลวรรณ ภัทโรดม, “แนวทางในการดำเนินนโยบายของสหภาพยุโรป ในช่วงปี ค.ศ. 2000-2005,” วารสารยุโรปศึกษา ปีที่ 8 ฉบับที่ 2 (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2543): หน้า 101 - 139.
- สมชาย ภคภาคนวิวัฒน์, “นโยบายต่างประเทศและความมั่นคงยุโรป: เอกภาพหรือความแตกต่าง,” วารสารยุโรปศึกษา ปีที่ 12 ฉบับที่ 2 (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2547): หน้า 66 - 89
- สิญา อุทัย, นโยบายร่วมด้านการต่างประเทศของสหภาพยุโรปในประเด็นสิทธิมนุษยชนต่อประเทศที่สาม: กรณีศึกษาประเด็นสิทธิมนุษยชนในประเทศไทยระหว่างปี ค.ศ. 2001-2007, กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2552
- Betten, Lammy, EU law and human rights, New York: Longman, 1998
- Brandtner, Barbara and Rosas, Allan, “Trade Preference and Human Rights”, The EU and Human Rights, New York: Oxford University Press, 1999
- Clapham, Andrew, “Where is the EU’s Human Rights Common Foreign Policy, and How is it Manifested in Multilateral Fora?”, The EU and Human Rights, New York: Oxford University Press, 1999

- Donnelly, Jack, Universal Human Rights in Theory and Practice, New York: Cornell University Press, 1989
- Dunne, Tim, Human Rights in Global Politics, Cambridge University Press 1999
- Jorgensen, Cecilia, The EU's Normative Role: The Use of Political Conditionality in Relation with Cuba, China and Zimbabwe, Lund Universitet: 2007
- Lindkvist, Linde, A Fair Weather Champion?: The European Union at the United Nation Human Rights Council, Lund Universitet: 2007.
- Miller, Vaughne, Human Rights Clause in the EU's external agreement, research paper 4/33, United Kingdom: International Affairs and Defence, UK Parliament, 16 April 2004
- EU Annual report on human rights 2008, Office for official publications of the European Communities, 2008
- President Jiang Spells out Chinese Values, UCLA Center for East Asian Studies 1999
- Promotion of Human Rights and Democratisation in the EU's External relations, EU today's Magazine, Bangkok: Delegation of the European Commissions to Thailand, January 2008.

เอกสารอิเล็กทรอนิกส์

- <http://ec.europa.eu>
- <http://en.beijing2008.cn>
- <http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/7299597.stm>
- http://www.deltha.ec.europa.eu/2008update/death_penalty_th.html
- <http://www.eubusiness.com>
- <http://www.freetibet.org>
- <http://www.islamonline.net>
- <http://www.mfa.go.th>
- <http://www.worldbulletin.net>
- <http://www.wto.org>

งานวิจัยฉบับนี้พบว่า ข้อกำหนดการบังคับใช้สิทธิผู้ป่วยในการแพทย์ข้ามเขตแดนของสหภาพยุโรป จะมีผลกระทบโดยตรงต่อปัจจัยผลักดันในการให้ผู้ป่วยยุโรปไปรับบริการทางการแพทย์นอกสหภาพ โดยผลกระทบจะต่างกันไปตามกลุ่มประชากร และประเทศแต่ละประเทศ

ABSTRACT

The Effect of the European Union's Patients' Rights in cross - border Healthcare initiative on Medical Tourism in Thailand

Sakda Chantanavanich

In July 2008, the European Commission proposed a Directive on the Application of Patient's Rights in Cross-Border Healthcare. In the original draft Directive, the European Union would obligate its Member States to facilitate and adopt a common policy toward cross-border healthcare. The Member States must provide financial reimbursement for costs of medical treatment of their qualified citizens in another Member State. If the Directive were passed, how would it affect medical tourism in Thailand? Specifically, how would the Directive induce or detract European Union public healthcare service receivers from selecting healthcare service outside of the community, i.e. the push factors? Are the pull factors of Thai medical tourism industry capable of responding to this change? With the understanding of the push and pull factors, the medical tourism industry of Thailand will be able to adapt themselves to attract more medical tourists from the European Union.

Due to the wide scope of the issue, only planned medical tourism is considered. Through wide range of medical tourism literature and interviews with key informants, the thesis investigates the European healthcare system, the cross-border healthcare as well as the rationale behind it. This thesis finds that in short run the effect would be minor because the inefficiency of the system that does not solve the problem of inequality, which makes a number of their citizens seeking cheaper healthcare abroad. In the countries where long waiting list is a problem, the scheme would facilitate the problem. Nevertheless, this group of medical tourists is attracted Thailand not only because of the high-quality relatively inexpensive and readily available medical treatment, Thailand has a strong supporting sector such as the hospitality and tourism industry that attracts international patients.

ผลกระทบของข้อกำหนดการบังคับใช้สิทธิผู้ป่วยในการแพทย์ ข้ามเขตแดนของสหภาพยุโรปต่อการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ใน ประเทศไทย

ศักดา ฉันทวานิช

สุขภาพเป็นเรื่องที่ผู้คนจำนวนมากให้ความสำคัญ การให้บริการทางการแพทย์ในประเทศไทย ในบางครั้งไม่สามารถตอบสนองความต้องการของผู้ป่วยได้อย่างพอเพียง ขอบเขตความสามารถในการรักษาอาจถูกจำกัดไว้ด้วยเครื่องมือทางการแพทย์ หรือความรู้ความเชี่ยวชาญของบุคลากร ผู้ป่วยบางกลุ่มไม่สามารถรับการรักษาทางการแพทย์ได้เนื่องด้วยราคาที่สูงเกินไป ปัญหาต่างๆ เหล่านี้เป็นหน้าที่ของรัฐบาลที่จะต้องแก้ไข ในฐานะที่เป็นผู้จัดการระบบสาธารณสุข อย่างไรก็ตามเนื่องจากรัฐบาลไม่สามารถจัดการการให้บริการเพื่อตอบสนองความต้องการทางการแพทย์ทำให้ประชาชนได้ทั้งหมด ประชาชนจึงต้องหาทางออกให้ตัวเอง ไม่ว่าจะเป็นการให้บริการทางการแพทย์ของภาคเอกชน หรือการให้บริการทางการแพทย์ในต่างประเทศ ประชาชนมีทางเลือกที่จะท่องเที่ยวไปยังต่างประเทศเพื่อแสวงหาการให้บริการทางการแพทย์ที่ดีกว่าหรือมีราคาถูกกว่า การแพทย์ข้ามเขตแดน และการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์จึงเกิดขึ้นมาเพื่อตอบสนองความต้องการนี้

ในสหภาพยุโรป (European Union - EU) ถึงแม้ว่าจะมีภาพลักษณ์ของระบบการให้บริการทางการแพทย์ที่ดี ปัญหาในระบบการจัดการทางการแพทย์ และระบบประกันสังคม ส่งผลให้ประชาชนไม่ได้รับบริการทางการแพทย์อย่างทั่วถึง การให้บริการทางการแพทย์ในยุโรปตะวันตก ยังประสบปัญหาเรื่องระยะเวลาในการรอรับบริการ และค่าใช้จ่ายที่สูง ในขณะที่ยุโรปกลาง และยุโรปตะวันออก

ออก ประสบปัญหาเรื่องคุณภาพการให้บริการโดยเฉพาะการให้บริการของภาครัฐ และความไม่พร้อมทางโครงสร้างการให้บริการอันเกิดมาจากการปฏิรูประบบเศรษฐกิจซึ่งเรื้อรังมาจากการปรับเปลี่ยนระบบเศรษฐกิจ และระบบการปกครอง ปัญหาเหล่านี้จะทุเลาลงถ้ามีการให้บริการไม่จำกัดอยู่ในกรอบของความเป็นปัจเจกประเทศ ประชาชนของแต่ละประเทศ ในฐานะที่เป็นประชาชนของสหภาพยุโรปด้วยควรจะสามารถรับการบริการทางการแพทย์ในประเทศสมาชิกอื่นได้ การแพทย์ข้ามเขตแดนจะช่วยแก้ปัญหาต่างๆ เหล่านี้ได้ นอกจากนี้แล้ว ความจำเป็นในการมีการแพทย์ข้ามเขตแดน เกิดจากการรวมตัวกันของประเทศ ซึ่งนำมาซึ่งเสรีในการเคลื่อนที่ของสินค้า บริการ แรงงาน และ เงินทุน เมื่อผู้คนเดินทางไปมาในสหภาพ ความจำเป็นที่ผู้คนเหล่านั้นจะต้องได้รับการบริการทางการแพทย์เฉกเช่นเดียวกับที่ได้รับในประเทศตนจึงเกิดขึ้น

ด้วยเหตุที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ สหภาพยุโรปจึงมีความพยายามที่จะทำให้การแพทย์ข้ามเขตแดนในสหภาพ เป็นไปได้อย่างสะดวก มีความชัดเจน และมีมาตรฐาน ในเดือนกรกฎาคม 2551 คณะกรรมาธิการยุโรป (European Commission) ได้ยื่นเสนอร่างข้อกำหนดการบังคับใช้สิทธิผู้ป่วยในการแพทย์ข้ามเขตแดน (Directive on the Application of Patients' Rights in Cross-Border Healthcare) แก่คณะมนตรียุโรป (European Council) และรัฐสภายุโรป (European Parliament) เพื่อให้พิจารณา และปรับเปลี่ยนแก้ไขร่างข้อกำหนด ถึงแม้ว่าข้อกำหนดนี้มีเป้าหมายเพื่อที่จะทำให้การแพทย์ข้ามเขตแดนในสหภาพเป็นไปได้อย่างสะดวก และมาตรการต่างๆ ที่บังคับใช้จะมีขอบเขตอยู่ภายในสหภาพ และประเทศที่เข้าร่วมเท่านั้น ผลกระทบของข้อกำหนดนี้มีผลกระทบต่อประเทศอื่นด้วย

ประเทศไทย ในฐานะหนึ่งในประเทศหลักที่ให้บริการการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ อาจได้ได้รับผลกระทบจากข้อกำหนดนี้ด้วยถ้าข้อกำหนดนี้มีผลบังคับใช้ โดยที่พฤติกรรมการเลือกรับบริการทางการแพทย์นอกสหภาพของผู้ป่วยยุโรปอาจเปลี่ยนไป ข้อกำหนดนี้อาจทำให้แรงผลักดันให้ผู้ป่วยยุโรปออกมา

ผลกระทบของข้อกำหนดการบังคับใช้สิทธิผู้ป่วยในการแพทย์ข้ามเขตแดนของสหภาพยุโรป
ต่อการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ในประเทศไทย

รับบริการทางการแพทย์ภายนอกสหภาพเปลี่ยนไป การตอบสนองต่อปัจจัยดึงดูด
ของอุตสาหกรรมทางการแพทย์ในประเทศไทยก็อาจเปลี่ยนไปด้วยเช่นกัน ผู้ป่วยยุโรป
อาจมาเลือกใช้บริการทางการแพทย์ในประเทศไทยลดลง

การแพทย์ข้ามเขตแดนในสหภาพยุโรป

สหภาพยุโรปมีการให้บริการทางการแพทย์ข้ามเขตแดน 3 รูปแบบ โดย
ประเทศที่เข้าร่วมในการให้บริการนี้ครอบคลุมรวมทั้งหมด 30 ประเทศ ซึ่ง
ประกอบด้วยสมาชิกสหภาพยุโรปทั้งหมด 27 ประเทศ ประเทศในเขตเศรษฐกิจ
ยุโรป (European Economic Area (EEA)) ซึ่งไม่ใช่สมาชิกของสหภาพยุโรปอีก
2 ประเทศ ซึ่งก็คือ นอร์เวย์ และ ไอซ์แลนด์ และประเทศที่ไม่ใช่ทั้งสมาชิกของ
สหภาพยุโรป และเขตเศรษฐกิจยุโรป อีก 1 ประเทศ ซึ่งก็คือ สวิตเซอร์แลนด์
สำหรับการให้บริการในประเทศที่ไม่สมาชิกของสมาชิกสหภาพยุโรป รายละเอียด
ปลีกย่อยอาจแตกต่างกันไป เช่นขอบเขตและเงื่อนไขการให้บริการ การแพทย์ข้าม
เขตแดนในระดับภูมิภาคของยุโรปของสหภาพยุโรป มีด้วยกัน 3 รูปแบบ โดยที่
รูปแบบแรกเป็นการให้บริการทางการแพทย์ในกรณีที่ไม่มีการวางแผนล่วงหน้า
(unplanned care) และสองรูปแบบสำหรับการบริการทางการแพทย์ที่มีการ
วางแผนล่วงหน้า

1. บัตรประกันสุขภาพยุโรป (European Health Insurance Card (EHIC)) - เป็นการให้บริการในกรณีที่ผู้ถือบัตรประกันสุขภาพยุโรป
มีความจำเป็นต้องได้รับการบริการทางการแพทย์โดยที่ไม่ได้วางแผนไว้
ล่วงหน้า หรือบริการทางการแพทย์ที่จำเป็นต้องได้รับเนื่องด้วยการ
ที่ผู้ถือบัตรนั้นต้องได้รับการรักษาต่อเนื่องในระหว่างการเดินทางไป
ยังประเทศอื่นชั่วคราว เช่นการฟอกไตในประเทศสมาชิกอื่น
เนื่องจากผู้ป่วยต้องเดินทางไปทำธุระในต่างประเทศและผู้ป่วยต้อง
ได้รับการรักษาในเวลานั้น ผู้ป่วยจะได้รับการปฏิบัติต่อเยี่ยง
ประชาชนของประเทศผู้ให้บริการ โดยไม่มีการแบ่งแยก รัฐบาลหรือ
ระบบประกันสังคมของประเทศของผู้ป่วย จะต้องแบกรับค่าใช้จ่าย

ทางการแพทย์ของประชาชนบางส่วนหรือทั้งหมด ตามระบบการให้บริการสาธารณสุขของประเทศตน

2. กฎระเบียบ 1408/71 (Regulation (EEC) No 1408/71) ผ่านทางแบบฟอร์ม E112 – การให้บริการทางการแพทย์ผ่านทางกระบวนการนี้ รัฐบาลหรือระบบประกันสังคมของผู้ป่วย จะต้องอนุมัติให้ผู้ป่วยสามารถรับการบริการทางการแพทย์ในประเทศอื่นได้ โดยรัฐบาลหรือระบบประกันสังคมของผู้ป่วยจะเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่าย ผู้ป่วยจากประเทศอื่นจะได้รับสิทธิเช่นเดียวกับประชาชนกับของประเทศให้บริการ ซึ่งหมายความว่าขอบเขตการให้บริการจะจำกัดอยู่ภายใต้สถานพยาบาลภายใต้ระบบของรัฐบาลหรือระบบประกันสังคม ของประเทศผู้ให้บริการด้วย
3. สนธิสัญญาก่อตั้งสหภาพยุโรป (Treaty establishing the European Community (TEC)) มาตรา 49 ว่าด้วยเสรีในการให้บริการ – การแพทย์ข้ามเขตแดนในรูปแบบนี้ เกิดขึ้นจากการตีความทางกฎหมายของศาลยุติธรรมยุโรป เป็นรูปแบบการให้บริการที่ยังไม่มีแบบแผนตายตัว รูปแบบการให้บริการนี้ ถือได้ว่าเริ่มขึ้นด้วยการตัดสินในปี 2541 ของศาลยุติธรรมยุโรป ในคดี C-158/96 *Kohll* [1998] ECR I-1931 โดยการตีความมาตรา 49 ของสนธิสัญญาก่อตั้งสหภาพยุโรป ว่าด้วยเสรีในการให้บริการ ให้ครอบคลุมเสรีในการให้บริการทางการแพทย์ด้วย หลังจากคดีนี้แล้ว สิทธิทางการแพทย์ โดยเฉพาะการรับผิดชอบค่าใช้จ่ายของรัฐบาล ในคดีต่างๆ ก็ได้ถูกตีความไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งส่งผลให้การให้รูปแบบการให้บริการทางการแพทย์เพิ่มเสริมไปตามคำตัดสินของศาลเรื่อยๆ การให้บริการในรูปแบบนี้รัฐบาลหรือระบบประกันสังคมของประเทศผู้ป่วยจะรับผิดชอบค่าใช้จ่ายเทียบเท่ากับค่ารักษาในประเทศภายใต้ระบบ ผู้ป่วยต้องออกค่ารักษาส่วนเกินด้วยตนเอง อย่างไรก็ตามสถานพยาบาลที่ให้บริการสามารถเป็นได้ทั้งของภาครัฐและเอกชน

ผลกระทบของข้อกำหนดการบังคับใช้สิทธิผู้ป่วยในการแพทย์ข้ามเขตแดนของสหภาพยุโรป
ต่อการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ในประเทศไทย

ในขณะที่รูปแบบการให้บริการทางการแพทย์ข้ามเขตแดนในสหภาพยุโรปสองแบบแรก เป็นรูปแบบที่มีความแน่นชัด รูปแบบที่สามนี้ ยังขาดความเป็นรูปธรรม และมีการใช้งานจริงที่แตกต่างกันในแต่ละประเทศ ความจำเป็นที่จะต้องขจัดปัญหาการตีความ และการปฏิบัติที่แตกต่างกันไป ซึ่งต้องได้รับการแก้ไขจึงเกิดขึ้น เพื่อแก้ไขปัญหาการฟ้องร้องเรียกร้องสิทธิผู้ป่วยในการแพทย์ข้ามเขตแดนต่างๆ เพราะเหตุนี้ คณะกรรมาธิการยุโรป (European Commission) จึงได้เสนอร่างข้อกำหนดการบังคับใช้สิทธิผู้ป่วยในการแพทย์ข้ามเขตแดนขึ้นมา เพื่อขจัดความไม่แน่นอนในสิทธิของผู้ป่วย

ตั้งแต่วันที่ 1 พฤษภาคม 2553 กฎระเบียบใหม่ของสหภาพยุโรปเนื่องด้วยการบังคับสนธิสัญญาลิสบอน จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของชื่อรูปแบบการให้บริการ และการเรียงหมายเลขมาตราใหม่ โดยที่แบบฟอร์ม E112 จะเปลี่ยนชื่อเป็น S2 และมาตรา 49 จะถูกเปลี่ยนหมายเลขใหม่เป็น มาตรา 56 ภายใต้สนธิสัญญาการทำปฏิบัติงานของสหภาพยุโรป (Treaty on the Functioning of the European Union -TFEU) ซึ่งมีอีกชื่อหนึ่งว่า สนธิสัญญาลิสบอน

ข้อกำหนดการบังคับใช้สิทธิผู้ป่วยในการแพทย์ข้ามเขตแดนของสหภาพยุโรป

ร่างข้อกำหนดการบังคับใช้สิทธิผู้ป่วยในการแพทย์ข้ามเขตแดน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายเป้าหมายสังคมใหม่ (Renewed Social Agenda) มีเป้าหมายที่จะให้ผู้คนมีสุขภาพ มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ตามสภาวะสังคมที่เปลี่ยนไป โดยการสร้างแผนงานเพื่อนำมาซึ่งการแพทย์ข้ามเขตแดนที่ปลอดภัย มีคุณภาพสูง และมีประสิทธิภาพ ข้อกำหนดนี้นำมาซึ่งการกระจ่ายความ ความเป็นรูปธรรม ของสิทธิผู้ป่วยตามเสรีการเคลื่อนที่ของแรงงาน นอกจากนี้ ความล้มเหลวในการรวมบริการทางแพทย์ให้เป็นส่วนหนึ่งของข้อกำหนดการให้บริการในตลาดภายใน (Directive on services in internal market) ในปี 2549 ก็เป็นอีกหนึ่งเหตุผลที่ทำให้มีการเสนอร่างข้อกำหนดนี้ เช่นเดียวกับคำตัดสิน

ของศาลยุติธรรมยุโรป ที่ว่าด้วยการให้บริการทางแพทย์ ว่าเป็นหนึ่งในกิจกรรมทางเศรษฐกิจ และประชาชนของสหภาพยุโรปมีสิทธิในการรับเงินชดเชยค่าใช้จ่ายบริการทางการแพทย์ในประเทศสมาชิกอื่น ถ้าข้อกำหนดนี้มีผลบังคับใช้ ข้อกำหนดนี้จะแก้ไขปัญหาการฟ้องร้องเรียกค่าชดเชยต่างๆ

ด้วยเหตุผลต่างๆ ดังกล่าว คณะกรรมาธิการจึงมีความจำเป็นที่จะต้องกำหนดกฎเกณฑ์การใช้บริการทางการแพทย์ และจำกัดขอบเขตสิทธิในการแพทย์ข้ามเขตแดนให้เป็นอย่างดีเหมาะสม และบรรลุเป้าหมายของทั้งสหภาพ และประเทศสมาชิก ที่ต้องการจะมีการให้บริการทางการแพทย์ที่ประชาชนทุกคนสามารถเข้าถึงได้ และมีระบบสาธารณสุขที่มีเสถียรภาพทางการเงิน โดยสรุปแล้ว ข้อกำหนดนี้จะสร้างระบบการแพทย์ข้ามเขตแดน โดยมีรากฐานอยู่บนรูปแบบการแพทย์ข้ามเขตแดน และระบบการชดเชยค่ารักษาพยาบาลเดิม ดังต่อไปนี้

- สำหรับการรักษาพยาบาลที่ไม่ได้อยู่ในโรงพยาบาล (Non-hospital treatments) ประชาชนของสหภาพยุโรปสามารถรับการรักษาได้ในทันที โดยที่ไม่ต้องรับการอนุมัติจากรัฐบาล หรือระบบประกันสังคมของประเทศแม่ก่อนได้รับการรักษา (Prior authorization) ไม่ได้อยู่ในโรงพยาบาลต่อไปนี้ คนทุกคนสามารถเข้าถึงได้ค่าชดเชยการรักษาพยาบาลจะมีค่าสูงสุดเทียบเท่ากับค่ารักษาพยาบาลในประเทศภายใต้ระบบของประเทศแม่
- สำหรับการรักษาพยาบาลในโรงพยาบาล (Hospital treatment) ผู้ป่วยจำเป็นต้องได้รับการอนุมัติจากรัฐบาล หรือระบบประกันสังคมของประเทศของตน ก่อนได้รับการรักษาในประเทศสมาชิกอื่น ระยะเวลาการได้รับการอนุมัติตามข้อกำหนดจะอยู่ที่ 15 วัน ค่าชดเชยการรักษาพยาบาลจะมีค่าสูงสุดเทียบเท่ากับค่ารักษาพยาบาลในประเทศภายใต้ระบบของประเทศแม่ ในกรณีฉุกเฉิน การอนุมัติจะได้รับการยกเว้น
- บัตรประกันสุขภาพยุโรปจะยังคงอยู่ตามเดิม โดยบัตรนี้จะอนุญาตให้

ผลกระทบของข้อกำหนดบังคับใช้สิทธิผู้ป่วยในการแพทย์ข้ามเขตแดนของสหภาพยุโรป
ต่อการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ในประเทศไทย

ผู้ถือบัตร มีสิทธิในการรับการรักษายาบาลที่จำเป็นในระหว่างการเดินทาง
พำนักชั่วคราวของผู้ถือบัตรในประเทศสมาชิก ไม่ว่าจะเป็นการป่วยอย่าง
กะทันหัน หรืออุบัติเหตุ รูปแบบการให้บริการนี้ไม่มีความจำเป็น
สำหรับการอนุมัติล่วงหน้า

ถ้าข้อกำหนดนี้มีผลบังคับใช้ ข้อกำหนดนี้จะมีผลกระทบโดยตรงต่อปัจจัย
ที่ทำให้ผู้ป่วยของสหภาพต้องไปใช้บริการทางการแพทย์ภายนอกสหภาพ โดย
การแก้ไขปัญหาของปัจจัยต่างๆ เหล่านี้ทางอ้อม โดยให้ประชาชนสามารถไปใช้
บริการทางการแพทย์ในประเทศสมาชิกอื่นได้

ผลกระทบของข้อกำหนด

ผลกระทบของข้อกำหนดนี้ จะถูกวิเคราะห์โดยใช้ปัจจัยหลักต้น และ
ปัจจัยดึงดูด เป็นเครื่องมือ ปัจจัยหลักต้นจะเป็นตัวบ่งบอกว่าทำไมผู้ป่วยจากยุโรป
ถึงต้องใช้บริการการแพทย์ภายนอกสหภาพ การเปลี่ยนแปลงของปัจจัยเหล่านี้
อันเป็นผลกระทบจากข้อกำหนด จะนำไปสู่การประเมินผลกระทบของข้อกำหนด
ต่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ในประเทศไทย การเปลี่ยนแปลงใน
การตอบสนองของผู้ป่วยยุโรปต่อปัจจัยดึงดูดของการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์
ของไทย การเปลี่ยนแปลงในการตอบสนองต่อปัจจัยนี้จะเป็นเครื่องมือในการ
วิเคราะห์ผลกระทบของข้อกำหนดต่ออุตสาหกรรมของไทย

I. ปัจจัยหลักต้น

ปัจจัยหลักต้นให้ผู้ป่วยยุโรปต้องใช้บริการการแพทย์ภายนอกสหภาพยุโรป
สามารถแบ่งออกเป็นสี่กลุ่มใหญ่ๆ หนึ่ง กลุ่มปัจจัยกลุ่มแรก คือ ปัจจัยหลักต้น
ทางด้านความไม่เท่าเทียมกันของสังคม ในขณะที่ข้อกำหนดจะสร้างความกระจ่าง
ในเรื่องสิทธิของผู้ป่วย และรูปแบบการของการแพทย์ข้ามเขตแดน ข้อกำหนดไม่
ได้แก้ไขปัญหาเรื่องความไม่เท่าเทียมกันในการเข้าถึงการแพทย์ข้ามเขตแดน
แต่ละประเทศให้ความครอบคลุมการบริการไม่เหมือนกัน ผู้ป่วยบางส่วนไม่
สามารถรับบริการทางการแพทย์ไม่ได้เพราะค่ารักษาทางการแพทย์ที่สูง และเงิน
ค่าจ่ายร่วมการรักษาอื่นๆ ที่สูง

ปัจจัยกลุ่มที่สอง คือ ปัญหาการให้บริการของแต่ละระบบผู้ให้บริการ สาธารณสุข ปัญหาในเรื่องคุณภาพของการให้บริการทางการแพทย์ในยุโรปกลาง และยุโรปตะวันออก ความล่าช้าในระบบการดำเนินงาน ระบบการส่งต่อผู้ป่วย คอร์รัปชัน ภาษา และที่สำคัญที่สุด ระยะเวลาการรักษา ผู้ป่วยจำนวนมาก จะยังคงหลบหนีปัญหาต่างๆ เหล่านี้ไปด้วยการใช้บริการทางการแพทย์ภายนอก สหภาพ ปัญหาต่างๆ ยังคงจะเป็นปัญหาต่อไป ยกเว้นคุณภาพ ที่จะถูกแก้ไข โดยข้อกำหนด และเงินช่วยเหลือจากสหภาพที่ให้แก่ประเทศสมาชิกที่มีปัญหา ต่างๆ อย่างไรก็ตามข้อกำหนดดังกล่าว ข้อขัดแย้งในเรื่องการกำหนดมาตรฐาน คุณภาพยังคงเป็นข้อถกเถียงในการเจรจาและการพิจารณาข้อกำหนดนี้ของ คณะมนตรีและรัฐสภายุโรป

การจัดการการแพทย์ข้ามเขตแดนในระดับสหภาพ เป็นกลุ่มปัจจัย ผลักดันกลุ่มที่สาม ระบบการอนุมัติ สิทธิในการปฏิเสธการอนุมัติ เงินที่ต้องจ่าย เมื่อได้รับการรักษาในทันที และค่าใช้จ่ายที่ผู้ป่วยต้องรับผิดชอบเอง จะยังคงเป็น ปัญหา ถึงแม้ว่าข้อกำหนดพยายามจะแก้ปัญหาดังกล่าว ปัญหาต่างๆ เหล่านี้ ไม่สามารถหายไปได้

กลุ่มสุดท้ายของปัจจัยผลักดันสุดท้าย คือ พฤติกรรมของผู้ป่วยในการเลือก รับบริการทางการแพทย์ ผู้ป่วยยุโรปจำนวนมากขาดความเชื่อมั่นในระบบ สาธารณสุขของยุโรป ข้อมูลข่าวสารต่างๆ ถึงแม้ว่าจะได้รับการแก้ปัญหามาโดย ข้อกำหนด จะยังคงเป็นปัญหาที่สำคัญ ในทางตรงกันข้าม การที่ผู้ป่วยสามารถ เข้าถึงข้อมูลเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ และข้อเสนอในการรับบริการ ทางการแพทย์ภายนอกสหภาพจากบริษัทประกันต่างๆ ที่เริ่มทำสัญญาการให้ การรักษากับโรงพยาบาลภายนอกสหภาพ

โดยสรุปแล้ว ปัญหาต่างๆ จะยังคงอยู่ ในขณะที่ปัญหาบางส่วนเท่านั้น ที่จะได้รับการแก้ไข อย่างไรก็ตามรากเหง้าของปัญหาที่เป็นตัวการทำให้ปัญหา ต่างๆ เหล่านี้ไม่สามารถหายไปได้ก็คือ แรงต่อต้านของประเทศสมาชิกที่จะ รั้งอำนาจในการควบคุมการให้บริการทางการแพทย์ไว้กับตน ถ้าประเทศสมาชิก เข้าใจถึงความจำเป็นถึงการแพทย์ข้ามเขตแดน และพร้อมที่จะยินยอมผ่อนผัน

ผลกระทบของข้อกำหนดการบังคับใช้สิทธิผู้ป่วยในการแพทย์ข้ามเขตแดนของสหภาพยุโรป
ต่อการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ในประเทศไทย

และมอบอำนาจบางส่วนให้กับส่วนกลางซึ่งก็คือสหภาพยุโรป ให้เข้ามาวางแผนระบบ และให้คำแนะนำต่างๆ ปัญหาต่างๆ จะคลี่คลายได้มากขึ้น

II. ปัจจัยดึงดูด

ปัจจัยดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเชิงการแพทย์มาประเทศไทยจะไม่ได้รับผลกระทบมาก เพราะว่าการเปลี่ยนแปลงในการตอบสนองต่อปัจจัยดึงดูดของประเทศไทยของผู้ป่วยยุโรป อันเป็นผลมาจากข้อกำหนด นั้นอยู่ในระดับต่ำ ปัจจัยดึงดูดของไทยนั้นสามารถแบ่งได้เป็น 5 ปัจจัยหลัก

- ราคา ในฐานะหนึ่งในปัจจัยดึงดูด จะไม่มีการเปลี่ยนแปลง เพราะว่าการปรับราคาของไทยจะอยู่ในระดับเดิม ผู้ป่วยจะยังคงมาประเทศไทย เพราะว่าการรักษาค่ารักษาในสหภาพยุโรปอยู่ในระดับสูง
- ความเพียงพอในการให้บริการการรักษาของสหภาพยุโรป อันเนื่องมาจากการบังคับใช้ข้อกำหนด จะลดความต้องการการใช้บริการทางการแพทย์ภายนอกสหภาพ ซึ่งก็หมายถึงการลดลงของการตอบสนองต่อปัจจัยดึงดูดให้ผู้ป่วยมาใช้บริการในประเทศไทย โดยเฉพาะกลุ่มผู้ป่วยจากยุโรปจากกลุ่มประเทศที่มีรัฐบาลเป็นผู้จัดการบริการทางการแพทย์ในประเทศ โดยเฉพาะสหราชอาณาจักร และประเทศจากสแกนดิเนเวีย เช่นเดียวกับประเทศที่มีระบบการให้บริการทางการแพทย์แบบเสรี ที่มีปัญหาเรื่องระยะเวลาการรักษา เช่น เยอรมนี ผลกระทบในข้อนี้จึงเป็นผลกระทบที่ค่อนข้างตรง
- การให้ข้อมูลเป็นหนึ่งในจุดแข็งของภาคเอกชน ในการทำธุรกิจข้อมูลต้องสามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้ ในอุตสาหกรรมนี้ ข้อมูลจะถูกกระจายผ่านทางอินเทอร์เน็ต และผ่านทางตัวแทนของโรงพยาบาลหรือเอเยนต์การท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ ในทางตรงกันข้าม ด้วยท่าทีของประเทศสมาชิก ที่ต้องการจะปกป้องอุตสาหกรรมและระบบสุขภาพของประเทศตนเอง ข้อมูลที่มีอยู่เกี่ยวกับการแพทย์ข้ามเขตแดนยังมีอยู่อย่างจำกัด อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ของไทยจะยังคงได้รับประโยชน์จากปัญหานี้

- การท่องเที่ยวยังคงเป็นปัจจัยดึงดูดที่สำคัญของประเทศไทย นักท่องเที่ยวเชิงการแพทย์จากยุโรปมายังประเทศไทยเพื่อทั้งรับการรักษาและมาท่องเที่ยว ดังนั้นแรงจูงใจให้มารับการรักษาในประเทศจึงสูงสามารถถือได้ว่า กลุ่มผู้ป่วยจากยุโรปมาประเทศไทย เพื่อการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์อย่างแท้จริง คือทั้งการท่องเที่ยว และการรับบริการทางการแพทย์

III. ผลกระทบต่อประเทศไทย

โดยรวมแล้ว อาจกล่าวได้ว่าอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ในประเทศไทย จะยังคงดึงดูดผู้ป่วยจากยุโรปให้เข้ามาใช้บริการในประเทศไทย ถึงแม้ว่าข้อกำหนดดังกล่าวจะนำมาซึ่งปริมาณการใช้บริการการแพทย์ข้ามเขตแดนในยุโรปที่มากขึ้น ปัญหาและปัจจัยต่างๆ ที่ทำให้ทำให้ผู้ป่วยยุโรปมาใช้บริการการแพทย์ในประเทศไทยจะยังคงอยู่ ข้อกำหนดของสหภาพยุโรปจะแค่ช่วยแก้ไข้ปัญหา โดยการให้ผู้ป่วยจากประเทศหนึ่ง ไปใช้บริการการแพทย์ในอีกประเทศหนึ่งเท่านั้น การเปลี่ยนแปลงแก้ไข้จะเกิดขึ้นเพียงเล็กน้อยเท่านั้น

ข้อกำหนดจะมีผลกระทบเพียงเล็กน้อยต่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ของไทย ถ้าข้อกำหนดประสบความสำเร็จ ประเทศไทยจะเสียผู้ป่วยที่มาจากประเทศที่มีปัญหาเรื่องระยะรอการรับการรักษา ซึ่งก็คือ เยอรมนี สหราชอาณาจักร และประเทศจาก สแกนดิเนเวีย ผู้ป่วยจากฝรั่งเศส ซึ่งเป็นอีกหนึ่งกลุ่มใหญ่ของผู้ป่วยในไทย จะยังคงมาใช้บริการตามปกติ อุตสาหกรรมท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ของไทยถือได้ว่าเป็นอุตสาหกรรมมีความสามารถในการแข่งขันสูงทั้งทางด้านการแพทย์ และการท่องเที่ยว บริการ และการตลาดต่างๆ ของอุตสาหกรรมไทย ถือได้ว่ามีประสิทธิผลที่ดี

สรุป

งานวิจัยฉบับนี้พบว่า ข้อกำหนดการบังคับใช้สิทธิผู้ป่วยในการแพทย์ข้ามเขตแดนของสหภาพยุโรป จะมีผลกระทบโดยตรงต่อปัจจัยผลักดันในการให้ผู้ป่วยยุโรปไปรับบริการทางการแพทย์นอกสหภาพ โดยผลกระทบจะต่างกันไปตามกลุ่ม

ผลกระทบของข้อกำหนดการบังคับใช้สิทธิผู้ป่วยในการแพทย์ข้ามเขตแดนของสหภาพยุโรป ต่อการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ในประเทศไทย

ประชากร และประเทศแต่ละประเทศ โดยสรุปการแพทย์ข้ามเขตแดนจะเป็นไปอย่างง่ายขึ้นเนื่องการรูปแบบการข้ามเขตแดนที่แน่นอนขึ้น และการประสานงานในระดับภูมิภาค ผู้ป่วยจะมีความมั่นใจในการเลือกรับบริการทางการแพทย์ในยุโรปมากขึ้น อย่างไรก็ตามข้อกำหนดนี้ไม่ได้แก้ไขปัญหาผลักดันที่ต้นเหตุ ทำให้ปัจจัยผลักดันต่างๆ ยังคงอยู่ในทางตรงกันข้าม ปัจจัยดึงดูดนักท่องเที่ยวเชิงการแพทย์จากยุโรปของไทย จะได้รับผลกระทบเพียงเล็กน้อย การตอบรับปัจจัยความพร้อมในการให้บริการในทันที อันเกิดจากปัจจัยผลักดันระยะเวลาการรอรับบริการ จะเป็นปัจจัยเดียวที่ได้รับผลกระทบ กลุ่มผู้ป่วยจากประเทศเหล่านี้ได้แก่ ผู้ป่วยจากเยอรมนี สวีเดน และ สหราชอาณาจักร จำนวนนักท่องเที่ยวเชิงการแพทย์จากประเทศเหล่านี้จะลดลงบางส่วน แต่ถึงแม้กระนั้น อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ของไทยจะไม่ได้รับผลกระทบมากเพราะว่าผู้รับบริการกลุ่มนี้มาประเทศไทยเพื่อทั้งที่จะมาท่องเที่ยว และรับการรักษาในประเทศไทย

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับรัฐที่มีปัญหา อาจส่งผลให้ประชาชนภายในรัฐเกิดอคติหรือมาฆาคติกับประเทศเพื่อนบ้าน แต่ประชาชนในระดับท้องถิ่นของแต่ละรัฐมักอยู่ร่วมกันอย่างพึ่งพาอาศัยและมีความกลมกลืนทางวัฒนธรรม เป็นไปได้หรือไม่ที่เราจะอาศัยบทเรียนจากยุโรปมาเป็นแนวทางการพัฒนาเครือข่ายภาคประชาสังคมแบบไร้พรมแดนภายในภูมิภาคอาเซียนซึ่งไทยเองได้พยายามแสดงบทบาทนำมาโดยตลอด แม้ว่าในปัจจุบันจะเริ่มเกิดข้อกังขาในหมู่ประเทศสมาชิกก็ตาม

European Integration begins at local level

Napoo Wongphan

This article attempts to elucidate that the European Union puts not only emphasis on strengthening the local governments as well as civil societies within member states, but also has the institutional structures both of formal organizations and laws or regulations stimulating decentralization and participation of local entities, illustrated by narrating roles, functions and responsibilities of the Committee of the Regions. Finally, the author addressed increasing roles of local governments in the international scene and their more complicated relation to European Union.

บูรณาการยุโรปเริ่มต้นที่ท้องถิ่น

ณัฐ วงศ์พันธ์

บทนำ

ตั้งแต่การก่อตั้งสหภาพยุโรปในปี ค.ศ. 1951 ซึ่งมีสมาชิก 6 ชาติ คือ ฝรั่งเศส อิตาลี เยอรมนีตะวันตก เบลเยียม เนเธอร์แลนด์ และลักเซมเบิร์ก หลังจากนั้น สหภาพยุโรปได้ขยายสมาชิกภาพรวม 6 ครั้ง ได้แก่

ครั้งที่ 1 ในปี ค.ศ. 1973 รับเดนมาร์ก ไอร์แลนด์ และสหราชอาณาจักร

ครั้งที่ 2 ในปี ค.ศ. 1981 รับกรีซ

ครั้งที่ 3 ในปี ค.ศ. 1986 รับสเปน และโปรตุเกส

ครั้งที่ 4 ในปี ค.ศ. 1995 รับออสเตรีย ฟินแลนด์ และสวีเดน

ครั้งที่ 5 ในปี ค.ศ. 2004 รับไซปรัส เชก เอสโตเนีย ฮังการี ลัตเวีย ลิทัวเนีย มอลต้า โปแลนด์ สโลวาเกีย และสโลวีเนีย

และครั้งที่ 6 ในปี ค.ศ. 2007 สหภาพยุโรป (European Union: EU) รับสมาชิกใหม่เพิ่มอีก 2 ประเทศ คือ บัลแกเรีย และ โรมาเนีย ส่งผลให้สหภาพยุโรปมีจำนวนประเทศสมาชิกเพิ่มเป็น 27 ประเทศ จากเดิม 25 ประเทศ

นอกจากการขยายสมาชิกภาพของสหภาพยุโรปนั้นจะต้องดำเนินการภายใต้มาตรา O และ F (1) ของสนธิสัญญาสหภาพยุโรป และมาตรา 3 ของสนธิสัญญาประชาคมยุโรปแล้ว ที่ประชุมคณะมนตรียุโรป (The European Council) ยังได้กำหนดหลักเกณฑ์สำหรับการรับสมาชิกใหม่ของสหภาพยุโรป ซึ่งมีทั้งด้านการเมืองและเศรษฐกิจ โดยกำหนดให้ประเทศที่จะสมัครเป็นสมาชิกจะต้องมีคุณสมบัติ 5 ประการ ที่เรียกว่า เกณฑ์โคเปนเฮเกน (Copenhagen Criteria) เมื่อเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1993 ณ กรุงโคเปนเฮเกน ประเทศเดนมาร์ก อันประกอบด้วย

ข้อที่หนึ่ง มีการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่มีเสถียรภาพ เศรษฐกิจ
หลักสิทธิมนุษยชน และการคุ้มครองชนกลุ่มน้อย

ข้อที่สอง มีระบบเศรษฐกิจแบบตลาด (Market Economy) ที่สามารถ
รองรับแรงกดดันจากการแข่งขันภายในตลาดเดียวของสหภาพยุโรปได้

ข้อที่สาม สามารถปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ในฐานะประเทศสมาชิก
ทั้งในด้านการเมืองและเศรษฐกิจ ตามที่กำหนดไว้ในกฎหมายของสหภาพยุโรป

ข้อที่สี่ ยึดถือเป้าหมายในการบรรลุความเป็นสหภาพทางการเมืองและ
สหภาพเศรษฐกิจและการเงินของสหภาพยุโรป

และข้อที่ห้า การรับประเทศสมาชิกใหม่จะต้องไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อ
ระบบการบูรณาการยุโรป

สำหรับขั้นตอนการสมัครเข้าเป็นสมาชิกของสหภาพยุโรปนั้นจะเริ่มต้น
โดยประเทศในทวีปยุโรปที่ต้องการเป็นสมาชิกจะต้องยื่นใบสมัครต่อคณะมนตรี
แห่งสหภาพยุโรป (The Council of the European Union) เพื่อแสดง
เจตนาสมัคร ต่อมาคณะกรรมาธิการยุโรป (The European Commission) จะ
พิจารณาคุณสมบัติของประเทศผู้สมัครตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้เพื่อตัดสินว่า
จะเปิดการเจรจากับประเทศผู้สมัครหรือไม่ ภายหลังจากการเจรจาระหว่าง
สหภาพยุโรปกับประเทศผู้สมัครแล้ว คณะมนตรีแห่งสหภาพยุโรปจะลงมติเพื่อ
รับหรือไม่รับประเทศผู้สมัคร โดยคะแนนเสียงต้องเป็นเอกฉันท์ ไม่มีประเทศใด
คัดค้าน ขั้นตอนสุดท้ายคือการลงนามในสนธิสัญญาการเข้าเป็นสมาชิกของ
สหภาพยุโรปโดยประเทศสมาชิกใหม่และประเทศสมาชิกสหภาพยุโรปเดิม
ทั้งหมด

การเพิ่มบทบาทของสหภาพยุโรป (European Union) ซึ่งเป็นองค์การ
เหนือรัฐส่งผลให้กระบวนการกำหนดนโยบาย การจัดโครงสร้างองค์การทาง
การบริหาร และการนำนโยบายไปปฏิบัติของรัฐขึ้นอยู่กับกฎเกณฑ์ และบรรทัดฐาน
ของสหภาพยุโรปมากขึ้นตาม สภาว่าการณดังกล่าวเรียกว่า “กระบวนการของการ
กลายเป็นยุโรป” (Europeanization) อันหมายถึงการที่แบบแผนในการประพฤติ
ปฏิบัติในการบริหารภาครัฐมีแนวโน้มที่จะดำเนินตามแบบแผนซึ่งกำหนดโดย

บูรณาการยุโรปเริ่มต้นที่ท้องถิ่น

สหภาพยุโรปที่บรัสเซลส์ มากกว่าที่จะดำเนินการโดยรัฐบาลกลางหรือรัฐบาลท้องถิ่นแต่เพียงฝ่ายเดียวอีกต่อไป¹ ยิ่งไปกว่านั้นในสมุดปกขาว (White Paper) ของคณะกรรมการยุโรปที่จัดทำขึ้นเพื่อรายงานเกี่ยวกับการปกครองในกลุ่มประเทศยุโรปได้เสนอไว้อย่างชัดเจนว่า “ความชอบธรรมของสหภาพยุโรปในปัจจุบันขึ้นอยู่กับความร่วมมือและการมีส่วนร่วม นั่นหมายความว่านโยบายแนวราบที่สั่งการจากเบื้องบนต้องถูกเปลี่ยนเป็นระบบที่ชอบธรรมมากขึ้น มีการแสดงผลตอบรับ เครือข่ายและการร่วมมือ ตั้งแต่ขั้นตอนการกำหนดนโยบายจนถึงการลงมือปฏิบัติในทุกระดับ”

นอกจากนี้แล้วรายละเอียดเกี่ยวกับการปกครองที่ปรากฏในรายงานของสมุดปกขาวเล่มเดียวกันนั้น คณะกรรมการได้ยืนยันชัดเจนว่า ตั้งแต่ปี ค.ศ. 2002 เป็นต้นไป จะจัดให้มีการเจรจาสองฝ่ายที่เป็นระบบมากขึ้นกับสมาคมองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของประเทศต่างๆในยุโรป โดยเริ่มตั้งแต่ขั้นตอนการกำหนดนโยบาย โดยคณะกรรมการยุโรป (European Commission) จะได้มีการเจรจากับประเทศที่มีความพร้อม และหารือร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพิ่มเติม แนวโน้มดังกล่าวนี้เกิดขึ้นพร้อมการตั้งคำถามกับโครงการสร้างอำนาจแนวตั้งและการรวมศูนย์อำนาจซึ่งหลายฝ่ายมองว่า ไม่มีประสิทธิภาพและไม่ตอบสนองต่อความหลากหลายที่เพิ่มขึ้น อีกทั้งผู้คนที่เริ่มรู้สึกว่าองค์กรปกครองที่มีอยู่และวิธีการทำงานขององค์กรนั้นเป็นเครื่องมือไม่อาจจะนำมาสู่ประชาธิปไตยอันแท้จริงและยังขาดโครงสร้างการตัดสินใจต่างๆที่เหมาะสมสำหรับการเป็นกลุ่มประเทศที่ซับซ้อนยิ่งขึ้น

ดังนั้นเองแรงกดดันให้มีการกระจายอำนาจจึงเริ่มต้นขึ้นเพื่อการสร้าง

¹ Alistair Cole, “From Territorial Administration to Local Governance? Sub-national Politics and Policy-making in France”, Paper presented at the Political Studies Association-UK 50th Annual Conference, London, 10 - 13 April 2000. อ้างในรายงานการศึกษาวิจัย เรื่อง ทิศทางการปกครองส่วนท้องถิ่นของไทยและต่างประเทศเปรียบเทียบ โดยรองศาสตราจารย์นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ และคณะ ซึ่งเสนอต่อสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา (กันยายน 2545)

สหภาพยุโรปโดยเชื่อว่าการมีตัวแทนตามวิถีประชาธิปไตยเมื่อต้องตัดสินใจร่วมกันอย่างเป็นทางการนั้นยังถือว่าไม่เพียงพอ² และกระบวนการบูรณาการเศรษฐกิจ การเมืองและสังคมของยุโรปใหม่ (the new Europe) อันมีเป้าหมายในการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งทั้งในแง่วิถีชีวิต ความเป็นอยู่และสังคมการเมืองท้องถิ่นจึงตั้งอยู่บนฐานคิดว่า “หากยังเกิดช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจนในชุมชนเป็นอย่างมาก กระบวนการบูรณาการทางเศรษฐกิจการเมือง (ในยุโรป) ย่อมกระทำไม่ได้โดยยาก”

ดังนั้นแนวนโยบายต่อประเทศผู้เข้าร่วมสมัครใหม่เป็นสมาชิกสหภาพยุโรป (candidates and potential candidates) เช่น โครเอเชีย โคโซโว ตุรกี มาซิโดเนีย อัลเบเนีย บอสเนียและเฮอร์เซโกวีนา มอนเตเนโกร และเซอร์เบีย ซึ่งถือว่ามีเสถียรภาพทางเศรษฐกิจการเมืองและความมั่นคงของระบอบประชาธิปไตยในระดับที่ต่ำกว่าประเทศสมาชิกในยุโรปตะวันตกนั้น คณะกรรมาธิการจึงต้องทุ่มงบประมาณพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและศักยภาพขององค์กรปกครองท้องถิ่นจำนวนมากเพื่อรองรับการเข้าร่วมเป็นชุมชนเดียวกันในอนาคต

ตั้งแต่ปี ค.ศ.1999 สหภาพยุโรปได้ดำเนินโครงการหลักๆ เพื่อสนับสนุนองค์กรปกครองท้องถิ่นโดยในแต่ละโครงการนั้นได้เสริมสร้างการพัฒนาอย่างมีนัยสำคัญ อีกทั้งกระทรวงการปกครองท้องถิ่น (Ministry of Local Self-Government) ก็ได้เข้ามาเป็นพันธมิตรของการพัฒนาที่สำคัญซึ่งทำให้การบริหารเทศบาลและพลเมืองเป็นผู้ได้รับประโยชน์ นอกจากนี้แล้วยังมี

(1) โครงการให้ความช่วยเหลือด้านเทคนิคเพื่อส่งเสริมการกระจายอำนาจทางการคลังอันมีมูลค่าถึงสองล้านยูโรต่อหนึ่งโครงการได้เริ่มต้นตั้งแต่เดือน

² โปรดอ่านรายละเอียดใน The future of local governments in EU-are we watching a movie or we in it? www.im.dk และใน ฌญ วงศ์พันธ์, บูรณาการแห่งยุโรป: จากภูมิภาค สู่ท้องถิ่น-จากท้องถิ่น สู่ภูมิภาค, วารสารยุโรปศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (มกราคม-มิถุนายน 2552) ในงานนี้ผู้เขียนขออนุญาตแก่คำว่า “บูรณาภาพ” เป็นคำว่า “บูรณาการ” ซึ่งมาจากคำในภาษาอังกฤษคือ integration

บูรณาการยุโรปเริ่มต้นที่ท้องถิ่น

กุมภาพันธ์ ปีค.ศ.2005 และดำเนินการต่อเนื่องจนถึงปีค.ศ.2007

(2) โครงการสร้างศักยภาพเพื่อสร้างความเป็นสถาบันให้กับองค์กรปกครองท้องถิ่นที่มีมูลค่าถึง 28 ล้านยูโร โครงการนี้แล้วเสร็จในปีค.ศ.2006 โดยมุ่งเน้นไปที่การพัฒนาการจัดการเทคนิคการปฏิบัติสำหรับการวางแผนเมืองและการสร้างเสริมบทบาทด้านการสร้างองค์กรและการตรวจสอบขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

และ (3) โครงการช่วยเหลือด้านเทคนิคสำหรับองค์กรปกครองท้องถิ่น เพื่อให้คำปรึกษาด้านนโยบายต่อกระทรวงการปกครองท้องถิ่นมีมูลค่าทั้งสิ้น 8.9 ล้านยูโรซึ่งดำเนินการมาตั้งแต่ปีค.ศ.2000 โครงการนี้มุ่งหวังให้มีการเจรจา ระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (stakeholders) ในการถ่ายโอนศักยภาพ (the transfer of competences) ส่วนองค์กรปกครองท้องถิ่นระดับเทศบาลก็ได้รับการสนับสนุนด้านการจัดให้บริหารกับพลเมืองในขณะที่สมาคมหน่วยการปกครองท้องถิ่น (the Association of the Units of Local Government: ZELS) ได้รับความช่วยเหลือด้านการจัดทำแผนธุรกิจและการจัดตั้งสำนักงานสำหรับการประสานงานการอบรม โดยสรุปแล้วความช่วยเหลือด้านเทคนิคต่างๆจากสหภาพยุโรป รวมทั้งการสร้างโครงสร้างพื้นฐาน (infrastructures) ระดับท้องถิ่นมีตัวเลขสูงถึง 56 ล้านยูโร³

สาเหตุที่สหภาพยุโรปจำเป็นต้องดำเนินการให้ความช่วยเหลือถึงระดับนี้ ก็เพราะว่า “ทุกครั้งที่มีการขยายสมาชิกภาพ สมาชิกใหม่มีขนาดเศรษฐกิจและรายได้ต่อหัวน้อยกว่าสมาชิกเดิมมาก ทำให้ประชากรของสมาชิกใหม่มีแนวโน้มตั้งถิ่นฐานบ้านเกิดและไปทำงานทำในประเทศสมาชิกเก่าจนสร้างปัญหาให้กับทั้งสองที่” อีกนัยหนึ่งนั้นเมื่อมองในเชิงเศรษฐศาสตร์ นโยบายนี้ถือเป็นการลดช่องว่างการพัฒนาและรายได้ระหว่างประเทศสมาชิก รวมทั้งก่อให้เกิดการพัฒนา

³ http://ec.europa.eu/enlargement/projects-in-focus/selected-projects/reform-of-public-administration/public-administration/fym_eu-support-to-local-government_en.htm สืบค้นเมื่อวันที่ 6 มกราคม 2553

ที่ยั่งยืนในภูมิภาคด้วย⁴

นอกจากนี้แล้วคณะกรรมการมาธิการ (the European Commission) ยังมีโครงการพัฒนาถึงระดับภาคประชาสังคมในกลุ่มประเทศผู้เข้าร่วมสมัครดังกล่าวอีกด้วย กล่าวคือ การประชุมว่าเรื่อง “Civil Society Development in Southeast Europe: Building Europe Together” ณ กรุงบรัสเซลส์ วันที่ 17-18 เมษายน ปีค.ศ.2008 ได้เสนอให้มีการอภิปรายอย่างเป็นทางการทั้งในเรื่องรูปแบบและกำหนดการต่างๆระหว่างคณะกรรมการและองค์กรภาคประชาสังคมจากประเทศผู้เข้าร่วมสมัครด้วยความตระหนักดีว่า บทบาทขององค์กรภาคประชาสังคม (Civil Society Organizations: CSO) ต่อการปฏิรูปต่างๆ (เพื่อให้ได้รับการยอมรับเป็นรัฐสมาชิกของสหภาพยุโรป) ซึ่งดำเนินการอยู่ประเทศผู้เข้าร่วมสมัครได้พิสูจน์ให้เห็นว่ามีส่วนผลักดันให้ก้าวเข้าสู่เป้าหมายการ

⁴ อ้างจากข้อคิดเห็นของ นิธินันท์ วิศเวศวร ในบทความเรื่อง “กองทุนปรับโครงสร้างของสหภาพยุโรป : บทเรียนของการให้เงินอุดหนุนเพื่อลดความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่” ซึ่งตีพิมพ์ครั้งแรกในหนังสือพิมพ์ประชาชาติธุรกิจ ฉบับวันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2552 หรือสืบค้นได้ที่ <http://onopen.com/econtu/09-03-02/4649> ในบทความเรื่องดังกล่าว นิธินันท์ได้กล่าวถึงกองทุนปรับโครงสร้างของสหภาพยุโรปว่าเป็นเป็นบทเรียนในเชิงแนวคิดของการออกแบบนโยบายและกลไกการใช้ภาษีประชาชน ที่มีหลักการสำคัญ คือยกระดับความสามารถพื้นฐานของปัจจัยการผลิตเพื่อนำไปสู่การสร้างงาน สร้างรายได้ และการเติบโตทางเศรษฐกิจของพื้นที่ได้อย่างยั่งยืนในระยะยาว โดย “จัดสรรอย่างมียุทธศาสตร์” “ให้ท้องถิ่นมีส่วนร่วม” “ประเมินผลสม่ำเสมอ” และมีวิถีปฏิบัติที่ “ไม่ยุ่งยาก” กองทุนนี้เป็นเครื่องมือของสหภาพยุโรปที่เกิดจากสนธิสัญญาอัมสเตอร์ดัม ประกอบด้วย 4 กองทุนย่อย ได้แก่

1. ERDF ลงทุนด้านสาธารณูปโภค และธุรกิจขนาดเล็ก
2. ESF ช่วยแรงงานที่ได้รับผลกระทบจากการเป็นสมาชิก
3. EAGGF สำหรับปรับปรุงพื้นที่การเกษตร และ
4. FIGF ปรับการประมงให้ทันสมัย และ

ต่อมาได้เพิ่มกองทุนสร้างความเป็นหนึ่งเดียว หรือ Cohesion Fund (CF) สำหรับพัฒนาและบูรณะสิ่งแวดล้อมและระบบขนส่งในพื้นที่หรือท้องถิ่นที่มีรายได้ประชาชนต่อหัวน้อยกว่า 90% ของรายได้ประชาชนต่อหัวเฉลี่ยของสหภาพยุโรป ทั้งสองกองทุนนี้รวมเรียกว่า SCF นี้คือหลักฐานเชิงประจักษ์ที่ยืนยันได้ว่าสหภาพยุโรปนั้นแก้ปัญหาโดยพิจารณาแบบองค์รวมและมีเครื่องมือหลากหลายในการขยายจำนวนรัฐสมาชิกไปพร้อมกับการพัฒนาเชิงพื้นที่ทั้งในกรอบของท้องถิ่น ภาค ประเทศและภูมิภาค

บูรณาการยุโรปเริ่มต้นที่ท้องถิ่น

เป็นรัฐสมาชิกเร็วขึ้นและในขณะเดียวกันก็ก่อให้เกิดการช่วยเหลือจากภาค
สาธารณะอย่างแข็งขัน นอกเหนือจากการเพิ่มความช่วยเหลือการเงินให้แก่
โครงการของภาคประชาสังคมต่างๆแล้ว คณะกรรมาธิการได้เตรียมที่จะปรับปรุง
การให้คำปรึกษากับตัวแทนของภาคประชาสังคมและการทำงานเกี่ยวกับ
มาตรการสร้างเสริมความเข้มแข็งของภาคประชาสังคม อาทิ การปรับปรุงการ
ประสานงานที่เกี่ยวข้องกับการบริจาคและการให้วีซ่าท่องเที่ยวฟรีสำหรับพลเมือง
ของประเทศผู้เข้าร่วมสมัคร ยิ่งไปกว่านั้นการประชุมครั้งนี้ยังได้ให้ภาพการกำหนด
แนวทางสำหรับองค์กรภาคประชาสังคมจากประเทศผู้เข้าร่วมสมัครและสหภาพ
ยุโรปในการเพิ่มการสนทนา การแลกเปลี่ยนแนวทางการปฏิบัติที่ประสบความสำเร็จ
สำเร็จ การหาพันธมิตร และการพัฒนาโครงการอย่างจำเพาะเจาะจงมากขึ้น กล่าว
ได้ว่า การประชุมดังนั้นมีเป้าหมายให้ภาคประชาสังคมพัฒนาและเติบโตใน
ท่ามกลางกระบวนการบูรณาการยุโรปเป็นอย่างสูง และแม้ว่าการเสริมสร้างความ
เข้มแข็งของบทบาทและพลังของภาคประชาสังคมจะเป็นความรับผิดชอบของ
กลุ่มประเทศผู้เข้าร่วมสมัครสมาชิกสหภาพยุโรปก็ตาม คณะกรรมาธิการยังคง
แสดงเจตนาชัดเจนที่จะให้ความช่วยเหลือในการพัฒนาภาคประชาสังคมของ
กลุ่มประเทศเหล่านั้น⁵

จึงกล่าวได้ว่า รากแก้วที่ค้ำจุนความมั่นคงทางการเมืองและเศรษฐกิจของ
ภูมิภาคยุโรปก็คือความเข้มแข็งของท้องถิ่นในทุกระดับ ซึ่งความเข้มแข็งที่ว่านี้มีไว้
จำกัดเพียงการบริหารจัดการ หรือองค์กรปกครองท้องถิ่นเท่านั้น หากยังกินความ
หมายถึงภาคประชาสังคมภายในชุมชนท้องถิ่นอีกด้วย ผู้เขียนคิดว่านี่คือหัวใจ
สำคัญของบูรณาการยุโรปที่จะส่งผลให้ภูมิภาคนี้แสดงบทบาทอย่างโดดเด่นใน
เวทีโลกด้วยเช่นกัน

ผู้เขียนเคยได้อธิบายเหตุผลของการส่งเสริมความเข้มแข็งของท้องถิ่น
เพื่อบูรณาการของภูมิภาครวมทั้งนำเสนอบทบาทขององค์กรหรือสมาคม
ระหว่างอื่นๆนอกจากสหภาพยุโรปอันได้แก่สภายุโรป (The Council of Europe)

⁵ http://ec.europa.eu/enlargement/civil-society-development/index_en.htm
สืบค้นเมื่อวันที่ 6 มกราคม 2553

และสหภาพเทศบาลยุโรปและภาค (Council of European Municipalities and Regions) มาแล้ว สำหรับบทความนี้จะได้กล่าวย้าด้วยการนำเสนอบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของคณะกรรมการภาค (The Committee of the Regions: CoR) ซึ่งเป็นสมาชิกตัวแทนประจำภาคและท้องถิ่นที่ให้อำนาจแก่องค์กรปกครองท้องถิ่นได้มีสิทธิมีเสียงในกระบวนการดำเนินงานของสหภาพยุโรปภายใต้สมมติฐานเดิมที่ว่า “ความเข้มแข็งของท้องถิ่นคือพื้นฐานของบูรณาการยุโรป”

คณะกรรมการภาค (The Committee of the Regions: CoR)⁶

คณะกรรมการภาคก่อตั้งขึ้นในปี ค.ศ. 1994 เพื่อจัดการสองประเด็นหลักได้แก่

ประเด็นแรก ระบบกฎหมายประมาณสามในสี่ของสหภาพยุโรปนั้นเกิดขึ้นในระดับท้องถิ่นหรือภูมิภาค ดังนั้นการที่มีตัวแทนจากภาคหรือท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมเสนอความเห็นเพื่อพัฒนากฎหมายใหม่ของสหภาพยุโรปนั้นจึงเป็นสิ่งสำคัญ

และประการที่สอง ยังมีบางประเด็นที่สาธารณะยังไม่รับทราบในขณะที่สหภาพยุโรปกำลังดำเนินการอยู่ การทำให้รัฐบาลได้มีความใกล้ชิดกับพลเมืองของตนจึงเป็นวิธีหนึ่งที่จะเติมเต็มช่องว่างนั้น

สำหรับการทำงานของคณะกรรมการภาคนั้นคำนึงถึงสามหลักการ นั่นคือ

หลักการข้อที่หนึ่ง การให้องค์กรระดับล่างมีส่วนร่วมก่อน⁷ (Subsidiarity)

หลักการนี้ได้กำหนดไว้ในสนธิสัญญาหลายฉบับขณะที่มีการก่อตั้งคณะกรรมการขึ้น โดยมุ่งให้การตัดสินใจในเรื่องต่างๆของสหภาพยุโรปนั้นควรเปิดโอกาสให้พลเมืองได้มีส่วนร่วมมากที่สุด ดังนั้นสหภาพยุโรปจึงไม่ควรดำเนินการใดที่องค์กรบริหารระดับภาค ท้องถิ่นหรือระดับชาติทำได้ดีกว่า

⁶ ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับคณะกรรมการภาคนั้นแปลและเรียบเรียงจาก en.wikipedia.org/wiki/Committee_of_the_Regions สืบค้นเมื่อวันที่ 16 มกราคม 2553

⁷ ถอดความตามความเข้าใจและการตีความของผู้เขียนเอง

บูรณาการยุโรปเริ่มต้นที่ท้องถิ่น

หลักการข้อที่สอง ความใกล้ชิด (Proximity)

รัฐบาลในทุกระดับควรพยายาม “ใกล้ชิดกับพลเมือง” ของตนโดยเฉพาะด้วยการวางแผนการทำงานให้โปร่งใส เพื่อที่ประชาชนจะได้รับทราบว่าใครรับผิดชอบเรื่องอะไรและจะแสดงความเห็นของตนได้อย่างไร

หลักการข้อที่สาม การร่วมมือกัน (Partnership)

การบริหารยุโรปที่มีประสิทธิภาพนั้นหมายความว่ารัฐบาลในระดับท้องถิ่น ภาค ระดับชาติและในเครือยุโรปนั้นทำงานร่วมกันได้ รัฐบาลทั้งสี่นี้แยกกันออกจากกันไม่ได้และต้องเกี่ยวข้องกันตลอดขั้นตอนการตัดสินใจ

ถ้อยแถลงภารกิจ (Mission Statement)

คณะกรรมการภาคเป็นสมาชิกตัวแทนระดับท้องถิ่นและระดับภาค

เราเป็นสมาชิกการเมืองของผู้มีสิทธิในการเลือกตั้งในระดับท้องถิ่นและระดับภาค มุ่งทำหน้าที่ตามแนวทางการบูรณาการยุโรป ด้วยอำนาจทางการเมืองของเรา เราจัดสรรตัวแทนแก่ทุกพื้นที่ ภาค เมืองและเขตเทศบาลที่อยู่ในกลุ่มสหภาพยุโรป

ภารกิจของเราคือการเปิดโอกาสให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคได้มีส่วนร่วมในขั้นตอนการตัดสินใจที่สำคัญต่อภูมิภาคยุโรป และดังนั้นจึงสนับสนุนการมีส่วนร่วมที่ยิ่งใหญ่จากพลเมืองยุโรป

บทบาททางการเมืองของเรานั้นตั้งอยู่หลักความเชื่อที่ว่าความร่วมมือระหว่างท้องถิ่น ภาค ระดับประเทศและระดับภูมิภาคยุโรปนั้นเป็นสิ่งสำคัญต่อการสร้างสหภาพที่แข็งแกร่งและสนับสนุนกันอย่างใกล้ชิดในหมู่ประชาชนยุโรป อีกทั้งยังตอบสนองต่อความท้าทายของกระแสโลกาภิวัตน์ เพื่อเป้าหมายดังกล่าวเราจึงทำงานร่วมกันอย่างใกล้ชิดกับคณะกรรมการยุโรป รัฐสภายุโรปและสหภาพยุโรป และรัฐสมาชิก โดยมีโครงสร้างอำนาจหลายระดับเพื่อส่งเสริมการบริหารในหลายระดับ

เราให้ข้อเสนอทางการเมืองในด้านกลยุทธ์เพื่อบริหารยุโรปและมีส่วนร่วมในด้านกฎหมายชุมชน ในขั้นตอนเริ่มแรก เราเสนอมาตรการทางการเมืองที่สั่งสม

จากประสบการณ์และความชำนาญขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาค
ซึ่งรับผิดชอบในการดำเนินการทางกฎหมาย

เราปรารถนาจะเห็นยุโรป ได้รวมกันเป็นหนึ่งโดยมีความหลากหลายใน
โลกโลกาภิวัตน์ อาศัยความหลากหลายทางภาษา วัฒนธรรมและภูมิภาคให้เป็น
ประโยชน์อย่างเต็มที่ เนื่องจากสิ่งเหล่านี้เป็นความเข้มแข็งและสิ่งรับประกันความ
เป็นเอกลักษณ์ของผู้คน เราทำหน้าที่ของเราในการส่งเสริมประชาธิปไตยและ
ความเป็นพลเมืองของภูมิภาคยุโรป สนับสนุนสิทธิพื้นฐานและคุ้มครองชนกลุ่ม
น้อย

เราเฝ้าติดตามเพื่อเน้นย้ำการใช้หลักการสนับสนุนงบประมาณและ
การจัดสรรสัดส่วน เพื่อให้พลเมืองได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจอย่างใกล้ชิดเท่าที่
เป็นไปได้และเป็นไปในระดับที่เหมาะสมที่สุด ดังนั้นเราจึงให้ความสำคัญในการ
ดำเนินตามนโยบายพื้นฐานอย่างมีประสิทธิภาพและใกล้ชิด

เราทำงานเพื่อสร้างการพัฒนาที่ยั่งยืนและมีความกลมกลืนในภูมิภาค
ยุโรป โดยมุ่งบรรลุวัตถุประสงค์ในการผานดินแดน สังคมและเศรษฐกิจใน
สหภาพยุโรปโดยเน้นหลักการความเท่าเทียมและความเป็นปึกแผ่น

เรามุ่งกระจายอำนาจแก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาค และ
ให้สิทธิแก่องค์กรเหล่านั้นในการบริหารทรัพยากรการเงินอย่างเหมาะสมเพื่อ
ให้การปฏิบัติหน้าที่เป็นไปด้วยดี ดังนั้นเราจึงส่งเสริมหลักการและกลไกของ
หลักธรรมาภิบาลและสนับสนุนกระบวนการกระจายอำนาจ

เราสนับสนุนความร่วมมือระหว่างองค์กรส่วนปกครองส่วนท้องถิ่นและ
ภาคของรัฐสมาชิก นโยบายอื่นที่เกี่ยวข้องและนโยบายพัฒนากับประเทศสมาชิก
ประเทศที่มีแนวโน้มจะเข้าร่วมเป็นสมาชิก ประเทศเพื่อนบ้านและประเทศที่สาม

เราสร้างรากฐานและเครือข่าย จัดเวทีแสดงออกเพื่อประสานความ
ร่วมมือ และใช้ประสบการณ์ในกลุ่มภูมิภาค เมืองและเขตเทศบาล พัฒนา
ความร่วมมือระหว่างองค์กรตัวแทนเหล่านั้น

เราเป็นทูตแห่งยุโรปทั้งในระดับภาค เมืองและเขตเทศบาล และเป็น
ตัวแทนเสนอความเห็นของพวกเขาในการหารือเวทียุโรป

บูรณาการยุโรปเริ่มต้นที่ท้องถิ่น

เราสื่อสารกับพลเมืองยุโรปโดยตรงเพื่อให้พวกเขาได้รับทราบถึงความสำเร็จของยุโรปและความท้าทายในอนาคต และช่วยอธิบายการดำเนินงานและผลจากการดำเนินนโยบายชุมชน

มาร่วมกันสร้างความร่วมมือแห่งยุโรป!

ถ้อยแถลงภารกิจนี้ได้รับการเสนอต่อที่ประชุมในวันที่ 21 เมษายน ปี 2009 ในกรุงบรัสเซลส์

(1) ลำดับประวัติศาสตร์ของคณะกรรมการภาค

ค.ศ.1992: ตามสนธิสัญญา มาสทริชท์ (Maastricht Treaty) ผู้นำสหภาพยุโรปได้ตัดสินใจจัดตั้งคณะกรรมการภาค (CoR) เพื่อเป็นสมาชิกให้คำปรึกษา เปิดโอกาสให้ภูมิภาคและเมืองต่างๆ ได้มีสิทธิมีเสียงในขั้นตอนการตัดสินใจของสหภาพยุโรป และทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อมระหว่างส่วนกลางของสหภาพยุโรปที่กรุงบรัสเซลส์และพลเมือง สนธิสัญญานี้กำหนดให้คณะกรรมการยุโรปและสภารัฐมนตรีให้คำปรึกษากับแก่คณะกรรมการประจำภูมิภาคในประเด็นสำคัญที่เป็นข้อกังวลในระดับภูมิภาค สมาชิกของคณะกรรมการภาคต้องได้รับการแต่งตั้งโดยรัฐบาลของรัฐสมาชิกและจะทำหน้าที่เป็นเวลาสี่ปี ในเดือนมีนาคม ปี ค.ศ. 1994 คณะกรรมการภาคจัดประชุมแบบเต็มองค์คณะเป็นครั้งแรกขึ้นที่กรุงบรัสเซลส์

ค.ศ.1995: สมาชิกของคณะกรรมการภาคเพิ่มจำนวนขึ้นจาก 189 เป็น 222 ราย หลังจากที่ยุโรปรวมเอาประเทศออสเตรีย ฟินแลนด์และสวีเดน เข้าเป็นสมาชิก

ค.ศ.1997: สนธิสัญญาอัมสเตอร์ดัม (Amsterdam Treaty) ขยายขอบเขตความรับผิดชอบของคณะกรรมการภาคให้ครอบคลุมข้อเสนอของสหภาพยุโรปสองในสาม สนธิสัญญานี้ให้สิทธิแก่คณะกรรมการภาคในการปรึกษากับรัฐสภายุโรป

ค.ศ.2001: สนธิสัญญานิซ (Nice Treaty) เน้นความชอบธรรมระบอบประชาธิปไตยของคณะกรรมการภาคโดยกำหนดให้สมาชิกต้องได้รับการเลือกตั้ง

หรือมีสิทธิทางการเมืองในการเลือกตั้งสมาชิกท้องถิ่นหรือภูมิภาค และในปีดังกล่าวได้กำหนดขนาดของจำนวนสมาชิกเพิ่มขึ้นเป็น 350 ราย

ค.ศ.2002-03: อนุสัญญาว่าด้วยอนาคตสหภาพยุโรป (Convention on the Future of the EU) สมาชิกคณะกรรมการภาคมีส่วนร่วมในการร่างรัฐธรรมนูญของสหภาพยุโรป อนุสัญญานี้แสดงบทบาทและอำนาจของรัฐบาลภูมิภาคและท้องถิ่น และให้สิทธิแก่คณะกรรมการภาคในการเข้าร่วมกระบวนการศาลยุติธรรมของชุมชนยุโรปเพื่อเสนอความเห็นแย้งกับกฎหมายสหภาพยุโรปที่ไม่สอดคล้องกับหลักการงบประมาณ

ค.ศ.2004 พฤษภาคม: การขยายจำนวนสมาชิกคณะกรรมการภาค 222 เป็น 317 ราย โดยรวมเอารัฐสมาชิกอีก 10 รัฐเข้าไปด้วย

ค.ศ.2006 กุมภาพันธ์: ขยายวาระการดำรงตำแหน่งของคณะกรรมการประจำภูมิภาคเป็นสี่ปี หน้าที่หลักประกอบด้วย การเสริมบทบาทองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภูมิภาคให้สอดคล้องกับกลยุทธ์ Lisbon เรื่องงานและการเติบโต สนับสนุนการผานดินแดนและความเป็นปึกแผ่น และริเริ่มดำเนินการ “สื่อสารในเครือข่ายยุโรป-เริ่มโครงการรณรงค์ท้องถิ่นเพื่อทำให้สหภาพยุโรปใกล้ชิดกับพลเมือง”

ค.ศ.2007 มกราคม: การขยายจำนวนสมาชิกโดยรวมเอาประเทศบัลแกเรียและโรมาเนียเข้าไปด้วย จำนวนสมาชิกเพิ่มจาก 317 เป็น 344 ราย

ค.ศ.2007 ธันวาคม: สนธิสัญญาลิสบอน (Lisbon Treaty) สนธิสัญญานี้ ย้ำสิทธิของคณะกรรมการภาคในการยื่นอุทธรณ์ต่อศาลยุติธรรมของชุมชนยุโรป เพื่อรักษาหลักการสนับสนุนงบประมาณซึ่งเป็นสิทธิที่ระบุไว้ในอนุสัญญาว่าด้วยอนาคตสหภาพยุโรป สนธิสัญญาใหม่นี้จะสร้างความเข้มแข็งแก่บทบาทการเมืองของคณะกรรมการภาค โดยให้อำนาจในการทำหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพในเวทีสหภาพยุโรปเพื่อประโยชน์แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภูมิภาค สนธิสัญญาลิสบอนขยายวาระการดำรงตำแหน่งของสมาชิกคณะกรรมการประจำภูมิภาคยุโรปจากสี่ปีเป็นห้าปี

บูรณาการยุโรปเริ่มต้นที่ท้องถิ่น

รัฐธรรมนูญ การปกครองและเสรี ความมั่นคงและความยุติธรรม คณะกรรมการ
จะเตรียมร่างความเห็นและจัดการประชุมและสัมมนาโดยเน้นด้านที่ตนเอง
ชำนาญ คณะกรรมการแต่ละกลุ่มประกอบด้วยสมาชิกประมาณ 100 คน
และมีสำนักงานเลขาธิการสนับสนุนการดำเนินการ

**คณะกรรมการกิจการบริหารและการเงิน (CAFA) (Committee for
Administrative and Financial Affairs)**

คณะกรรมการนี้ประกอบด้วยสมาชิกแปดคน ทำหน้าที่แนะนำคณะ
ทำงานกิจการบริหารและการเงินในคำถามต่างๆที่เกี่ยวข้อง

กลุ่มการเมือง (The political groups)

คณะกรรมการภาคประกอบด้วยกลุ่มการเมืองสี่กลุ่ม ได้แก่ EPP (Euro-
pean People's Party) PES (Party of European Socialists) ALDE (Alliance
of Liberals and Democrats for Europe) และ UEN-EA (Union for Europe
of the Nations) สมาชิกของกลุ่มการเมืองแต่ละกลุ่มจะประชุมกันก่อนมี
การประชุมใหญ่เพื่อหาความเห็นร่วมกันก่อน ควรกล่าวเสริมด้วยว่า ประธาน
คณะกรรมการภาค รองประธานคนที่หนึ่ง และผู้อำนวยการกลุ่มการเมือง
ก็มักจะรวมตัวกันก่อนมีการประชุมแบบเต็มองค์คณะและการประชุมสำคัญอื่นๆ
เพื่อหามติทางการเมืองในคำถามหลักร่วมกัน

คณะตัวแทนประเทศ (National delegations)

คณะกรรมการภาคยังประกอบด้วยคณะตัวแทนประเทศอีก 27 กลุ่ม
สมาชิกจะประชุมกันกับคณะตัวแทนประเทศของตนก่อนจะมีการประชุมแบบ
เต็มองค์คณะและเหตุการณ์อื่นๆเพื่อหาจุดยืนร่วมกัน

เลขาธิการใหญ่ (Secretary-general)

เลขาธิการใหญ่ได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งห้าปีโดยคณะทำงาน
เลขาธิการใหญ่ในฐานะหัวหน้าฝ่ายบริหารของ CoR นั้นต้องไม่มีอำนาจทาง
การเมือง หน้าที่รับผิดชอบหลักคือปฏิบัติงานตามการตัดสินใจของฝ่ายบริหาร
และให้การดำเนินงานต่างๆเป็นไปอย่างราบรื่น

สำนักงานเลขาธิการ (Secretariat-general)

สำนักงานเลขาธิการประกอบด้วยสี่ฝ่าย ฝ่ายบริหาร ฝ่ายให้คำปรึกษา บริการด้านกฎหมายและทะเบียนและการให้ความช่วยเหลือแก่สมาชิก และฝ่ายสื่อสาร สื่อมวลชนและพิธีการ ในโครงสร้างนี้ยังมีหน่วยงานรับผิดชอบด้านงบประมาณ บุคลากร การทำงานของคณะกรรมการและความสัมพันธ์ระหว่างสถาบัน สำนักงานเลขาธิการยังประกอบด้วยเลขาธิการกลุ่มพรรคการเมือง บริการตรวจสอบบัญชีภายใน และการศึกษาติดตามภารกิจสำคัญ

บทวิเคราะห์

เมื่อเราพิจารณาปรัชญาการก่อตั้ง ถ้อยแถลงภารกิจ โครงสร้างภายในและลำดับประวัติศาสตร์ที่ส่งเสริมบทบาท หน้าที่และความรับผิดชอบของคณะกรรมการภาคอย่างต่อเนื่องนอกจากสะท้อนถึงแนวนโยบายที่ชัดเจนในกระบวนการบูรณาการภูมิภาคของสหภาพยุโรปผ่านการทำงานของคณะกรรมการภาคแล้ว ยังแสดงว่าการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นและการมีส่วนร่วมในความหมายของสหภาพยุโรปนั้นมีซับซ้อนกว่าชุมชนท้องถิ่น ภาคหรือประเทศอีกด้วย ด้วยเหตุที่มีตัวแสดงที่เป็นตัวแทนขององค์กรปกครองท้องถิ่นทุกระดับในขั้นตอนการกำหนดนโยบาย (policy decision-making) และขั้นตอนการนำนโยบายไปปฏิบัติ (policy implementation) ซึ่งครอบคลุมไปถึงการบริหารจัดการทั่วไป การบริหารทางการคลังและงบประมาณและการบริหารงานบุคคลโดยมีคณะกรรมการภาคเป็นกลไกสนับสนุน ส่งเสริมและกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมระหว่างองค์กรปกครองท้องถิ่นด้วยตนเอง ยิ่งไปกว่านี้ยังมีโครงสร้างภายในทำหน้าที่สอดประสานกันอย่างเป็นระบบโดยเฉพาะกลไกด้านกลุ่มการเมือง (The Political Groups) ซึ่งผู้เขียนมองว่าเป็นการเปิดพื้นที่การมีส่วนร่วม (political sphere) อย่างแท้จริงและน่าจะเป็นกรณีศึกษาที่น่าสนใจสำหรับการส่งเสริมบูรณาการระดับภูมิภาค

ภาวการณ์ดังกล่าวนี้ผู้เขียนเชื่อว่าในขณะเดียวกันก็ส่งผลให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นโดยเฉพาะในประเทศยุโรปตะวันตกมีอำนาจต่อรองมากขึ้น

บูรณาการยุโรปเริ่มต้นที่ท้องถิ่น

จากตัวอย่างทั้งสองนี้เราคงจะได้เห็นการเมืองและการบริหารภายในยุโรป แต่ระดับไม่ว่าจะเป็นลักษณะที่สอดคล้องหรือขัดแย้งกันปรากฏในความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนมากกว่าเดิม ผู้เขียนเห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างสหภาพยุโรปกับองค์กรปกครองท้องถิ่นจำเป็นต้องได้รับทบทวนและอธิบายในภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ

กระบวนการบูรณาการยุโรปแม้เป็นความคิดริเริ่มจากองค์กรเหนือรัฐ หรือ สมาคมระหว่างประเทศก็ตาม แต่เป้าหมายที่ยังคงสำคัญคือท้องถิ่นทั้งในส่วนขององค์กรปกครองท้องถิ่นเองและส่วนของภาคประชาสังคมซึ่งเป็นลมหายใจของระบอบเสรีประชาธิปไตยอันเป็นเป้าหมายหลอมความหลากหลายของแต่ละประเทศเข้าไว้ด้วยกัน และนี่สำคัญประการหนึ่งที่ผู้เขียนพยายามแทรกเสริมไว้ในบทความก็คือ ขั้นตอนในการดำเนินนโยบายของสหภาพยุโรปนั้นไม่เพียงแค่นำเข้าเจตนารมณ์ทางการเมือง แต่ยังแสดงให้เห็นว่าปัจจัยในการบริหารนั้นมีความสำคัญต่อความเข้าใจในขั้นตอนการบูรณาการยุโรปที่เข้าถึงคนทุกระดับและทุกด้านในสังคม ฉะนั้นแล้ว กรอบความคิดเรื่องการบูรณาการระดับภูมิภาคแบบเดิมๆ ที่เน้นการบูรณาการการเมืองและการรวมรัฐต่างๆที่ยินยอมสละอำนาจอปครองและแบ่งอำนาจการตัดสินใจกับภูมิภาคใหญ่ๆและ/หรือการควบรวมองค์กรจึงเป็นเรื่องที่คับแคบเกินไปในความคิดของผู้เขียนเอง

ความส่งท้าย

แม้ผู้เขียนจะพยายามนำเสนอว่า สหภาพยุโรปมีแนวทางชัดเจนที่จะดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายนั้นดังจะเห็นได้จากการมีองค์กรเป็นตัวแทนของชุมชนท้องถิ่นยุโรปทั้งหมดและการมีโครงการส่งเสริมรวมถึงกิจกรรมระดับท้องถิ่น

การบูรณาการทางการเมืองและความสามารถของหน่วยการบริหารในการนำนโยบายของสหภาพยุโรปไปปฏิบัติ ด้วยแนวการวิเคราะห์และทฤษฎีหลากหลายทั้งให้ข้อเสนอว่า องค์ปกครองส่วนท้องถิ่นควรได้รับอำนาจที่เพิ่มขึ้นและมีอิสระจากรัฐบาลกลาง และมีประเด็นใหม่ที่น่าสนใจคือ นอกจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกำลังเล่นบทบาทในเวทีระหว่างประเทศผ่านข้อตกลงและปฏิบัติทั้งทวิภาคีและพหุภาคี แล้วยังปรากฏเครือข่ายและการริเริ่มจากระดับปัจเจกบุคคลที่กำลังแสดงบทบาทสำคัญในภูมิภาค

ถิ่นจำนวนมาก¹⁰ แต่สิ่งที่ผู้เขียนอยากให้มีการค้นคว้าและศึกษาวิจัยควบคู่กันไป คือบทบาทของภาคประชาสังคม (อันเป็นความริเริ่มของภาคประชาสังคมเอง) หรือบทบาทของเครือข่ายพลเมืองภายในท้องถิ่นยุโรปที่มีใช้ส่วนของรัฐซึ่งได้ดำเนินโครงการและกิจกรรมส่งเสริมกระบวนการบูรณาการยุโรปด้วย¹¹ เพื่อเป็นแนวทางหรือตัวแบบเปรียบเทียบให้กับอาเซียนหรือแม้แต่ชุมชนระหว่างประเทศ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงซึ่งมีประวัติศาสตร์ที่ยังเป็นบาดแผลและมักสร้างความบาดหมางอยู่เนืองๆ จนยากที่จะเกิดการพัฒนาบูรณาการระดับภูมิภาคได้ดังเช่นในยุโรป ยิ่งพิจารณาปัจจัยทางเศรษฐกิจและการเมือง รวมทั้งวิสัยทัศน์และการดำเนินนโยบายที่ไม่ชัดเจนของบางประเทศโดยเฉพาะในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทำให้เราแทบไม่เห็นทิศทางที่จะพัฒนาความสัมพันธ์ให้ได้มากไปกว่านี้

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับรัฐที่มีปัญหาอาจส่งผลให้ประชาชนภายในรัฐเกิดอคติหรือมาายาคติกับประเทศเพื่อนบ้าน แต่ประชาชนในระดับท้องถิ่นของแต่ละรัฐมักอยู่ร่วมกันอย่างพึ่งพาอาศัยและมีความกลมกลืนทางวัฒนธรรม เป็นไปได้หรือไม่ที่เราจะอาศัยบทเรียนจากยุโรปมาเป็นแนวทางการพัฒนาเครือข่ายภาคประชาสังคมแบบไร้พรมแดนภายในภูมิภาคอาเซียนซึ่งไทยเองได้พยายามแสดงบทบาทนำมาโดยตลอด แม้ว่าในปัจจุบันจะเริ่มเกิดข้อกังขาในหมู่ประเทศสมาชิกก็ตาม

¹⁰ ในส่วนของโครงการและกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง ผู้เขียนได้กล่าวถึงในตอนต้นไว้บ้าง แต่ยังคงขาดการนำเสนอรายละเอียดเชิงลึก อย่างไรก็ตามผู้สนใจสามารถสืบค้นได้จาก http://ec.europa.eu/enlargement/index_en.htm

¹¹ บทความเรื่อง “เครือข่ายประชาสังคมเพื่อความเป็นภูมิภาคนิยมในเอเชียตะวันออกเฉียงเหนือ” ของ โกสุม สายจันทร์ ในจุลสารศูนย์ศึกษาเอเชียตะวันออกเฉียง (จีน มองโกเลีย เกาหลีเหนือ เกาหลีใต้และญี่ปุ่น) เพื่อความร่วมมือระดับภูมิภาค แม้โกสุมจะตั้งคำถามสำคัญถึงความยั่งยืนในการพัฒนาความร่วมมือระหว่างการริเริ่มโดยผู้นำกับการริเริ่มโดยภาคประชาสังคม ผู้เขียนเห็นว่า ยังคงต้องอาศัยทั้งสองภาคส่วนในกระบวนการดังกล่าว ต่อหลักการแล้ว สหภาพยุโรปถือว่าได้ดำเนินการอย่างจริงจังทั้งสองส่วนทีเดียว

กรอบทางกฎหมายระหว่างประเทศในการให้ความช่วยเหลือ
ทางด้านมนุษยธรรมในสถานการณ์ภัยพิบัติธรรมชาติ:
เส้นทางจากสากลไปสู่ภูมิภาค

ภัทระ ลิ้มปิติระ

1. บทนำ

ในขณะที่ภัยพิบัติกำลังขยายตัวอย่างทวีคูณ และมีความเชื่อมโยงกับเรื่อง การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ บางรัฐบาลดำเนินการช่วยเหลืออย่างเต็มกำลังและเปิดรับความช่วยเหลือจากนานาชาติ ในขณะที่บางรัฐกลับไม่ดำเนินการใดๆ ที่พึงกระทำและกลับปฏิเสธความช่วยเหลือจากนานาชาติ แต่ปัญหายังไม่ได้รับการแก้ไข ผู้ที่ได้รับผลกระทบไม่ได้รับการช่วยเหลือ และเหยื่อยา รัฐกำลังเผชิญวิกฤตปัญหาที่ต้องการหาทางออก สถิติของภัยพิบัติธรรมชาติมีความรุนแรงเพิ่มมากขึ้นทุกปี¹ จากข้อมูลพบว่าโดยเฉลี่ยแล้วเกิดภัยพิบัติธรรมชาติที่สำคัญหนึ่งครั้งต่ออาทิตย์ มีผู้เสียชีวิตจากภัยพิบัติราวหนึ่งล้านคนในแต่ละทศวรรษและมีผู้พลัดถิ่นอีกนับล้าน² ซึ่งความเสียหายทางด้าน

1 รายละเอียดโปรดดูสถิติจากศูนย์วิจัยการระบาดวิทยาของภัยพิบัติ (Centre for Research on the Epidemiology of Disaster: CRED) ซึ่งมีฐานข้อมูลทั่วโลก คือ the Emergency Events Database: EM-DAT ซึ่งเข้าถึงได้จาก <http://www.cred.be> ส่วนแหล่งข้อมูลอีกสองแหล่งที่เกี่ยวกับภัยพิบัติธรรมชาติเป็นมุมมองของภาคเอกชนเกี่ยวกับด้านประกันภัย คือ Sigma ของ Swiss Re ซึ่งเข้าถึงได้จาก <http://www.swissre.com/sigma/> และ NatCat ของ Munich Re ซึ่งเข้าถึงได้จาก <http://www.munichre.com/touch/publications/en/list/default.aspx?category=17> ไม่ได้เปิดให้เป็นข้อมูลสาธารณะที่สามารถเข้าถึงได้.

2 E.g., "Catastrophes take Their Toll on a Crowded World," *New Scientist* 8 (28 May 1994).

เศรษฐกิจก็เพิ่มขึ้นในแต่ละทศวรรษ³ หลายประเทศต้องเผชิญกับวิกฤติการณ์จากภัยพิบัติธรรมชาติที่รุนแรง โดยทุก 3 สัปดาห์ก็มีภัยพิบัติซึ่งเกินกว่าที่ประสิทธิภาพของรัฐที่ได้รับผลกระทบจะสามารถตอบสนองได้⁴

แม้จะมีการกล่าวว่าเป็นผลมาจากการเก็บข้อมูลทางสถิติที่ดีขึ้น อีกทั้ง มูลค่าความเสียหายและจำนวนผู้เสียชีวิตไม่ได้เป็นผลมาจากธรรมชาติเพียงลำพัง ซึ่งสะท้อนให้เห็นได้จากเหตุการณ์แผ่นดินไหวที่เมืองลิสบอน (Lisbon) ตั้งแต่ใน ค.ศ. 1755 ซึ่งในเวลานั้นเป็นเมืองใหญ่อันดับสี่ของยุโรป แผ่นดินไหวส่งผลให้เกิดคลื่นสึนามิกว้าง 5 เมตร เข้าไปถึงใจกลางเมือง เกิดไฟไหม้เป็นวันๆ ในพื้นที่ที่ไม่ได้รับผลกระทบจากสึนามิ มีการประเมินผู้เสียชีวิตว่าสูงถึง 60,000 คนจากประชากรทั้งหมด 275,000 คน มีจดหมายของฌอง-ฌาค รูสโซ (Jean-Jacques Rousseau) ไปถึงวอลแตร์ (Voltaire) เมื่อ

³ โดยในยุค ค.ศ. 1960 ภัยพิบัติส่งผลต่อเศรษฐกิจโลกประมาณ 40 พันล้านเหรียญ ในยุค ค.ศ. 1970 ประมาณ 70 พันล้านเหรียญ และในยุค ค.ศ. 1980 เพิ่มขึ้นเป็น 120 พันล้านเหรียญ; see, "Future Quakes Could Rook World Economy," *New Scientist* (24 August 1994): 4.

⁴ Erskine Childers and Brian Urquhart, *Towards a More Effective United Nations: Two Studies* (Uppsala: Dag Hammarskjöld Foundation, 1992), p. 44.

กรอบทางกฎหมายระหว่างประเทศในการให้ความช่วยเหลือทางด้านมนุษยธรรมในสถานการณ์ภัยพิบัติ
ธรรมชาติ: เส้นทางจากสากลไปสู่ภูมิภาค

1. การให้ความช่วยเหลือตามความต้องการ คือ ตามความต้องการของ
ปฏิบัติการบรรเทาทุกข์ ซึ่งขึ้นอยู่กับชนิดของภัยพิบัติที่เกิดขึ้น จึงเป็น อาหาร
เสื้อผ้า ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัยชั่วคราว สิ่งของ จนไปถึงเครื่องยนต์ที่ใช้สำหรับ
การขนส่ง และค้นหาผู้รอดชีวิต
2. การให้ความช่วยเหลือทางการเงิน เป็นการสนับสนุนเงินให้แก่
ปฏิบัติการบรรเทาทุกข์ หรือใช้สำหรับซื้อสิ่งของที่จำเป็น
3. การให้ความช่วยเหลือฝึกฝนบุคลากร ไม่จำกัดเพียงเจ้าหน้าที่ภาคสนาม
เท่านั้น แต่รวมถึงเจ้าหน้าที่ด้านงานบริหาร หรือประสานงาน

โดยการให้ความช่วยเหลือไม่ว่าจะเป็นรูปแบบใด ย่อมต้องคำนึงถึงผู้ที่ได้รับผลกระทบ และความต้องการของพวกเขาเหล่านั้น โดยไม่ควรที่จะคำนึงถึงผลประโยชน์ทางการค้า หรือผลประโยชน์อื่นใด จึงเป็นการให้อาหาร เสื้อผ้า ยา รักษาโรค และอื่นๆ แต่ไม่รวมถึงการให้อาวุธ ส่วนประกอบของอาวุธ กระสุน เครื่องมืออื่น ยานยนต์ หรือวัสดุอื่นที่สามารถใช้ทำให้เกิดการบาดเจ็บหรือเสียชีวิต¹¹ นอกจากนี้ ผู้ที่ให้ความช่วยเหลือต้องคำนึงถึงความเสี่ยงที่ความช่วยเหลือ

League of Red Cross Societies, 1976; United Nations High Commissioner for Refugees, *Handbook for Emergencies* Geneva: United Nations High Commissioner for Refugees, 1982.

¹¹ *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America)*, Merits, Judgment, I.C.J. Reports 1986, p. 14, at 57

เหล่านั้นอาจไม่ได้ไปสู่ผู้ที่ได้รับผลกระทบ แต่กลับตกอยู่กับเจ้าหน้าที่ภาครัฐจำนวนหนึ่งเท่านั้น¹²

ในยามขัดกันทางอาวุธ คณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติได้ใช้โอกาสนี้ในการเสนอความหมายของการให้ความช่วยเหลือทางด้านมนุษยธรรมเอาไว้¹³ ว่าเป็นความต้องการทางกายและวัตถุของบุคคล ได้แก่ อาหาร, เสื้อผ้า, ยารักษาโรค, ที่พักพิง, วัสดุทางการแพทย์ เป็นต้น เพื่อวัตถุประสงค์ที่ไม่เกี่ยวข้องกับการเมือง การพาณิชย์และการทหาร ให้ในลักษณะที่เป็นกลาง ปราศจากความลำเอียงในสถานการณ์ที่ประชาชนประสบกับภัยพิบัติหรือสถานการณ์ฉุกเฉินทำนองเดียวกัน ซึ่งก่อให้เกิดความเสียหายและสูญเสียแก่ชีวิตมนุษย์และทรัพย์สิน รวมถึงมีการอพยพผู้คนจำนวนมาก

การให้ความช่วยเหลือระหว่างประเทศ ยังมีความแตกต่างไปจากการช่วยเหลือต่างประเทศ (Foreign Aid) ในประเด็นที่เหตุการณ์ภัยพิบัติมีความฉุกเฉินและการให้ความช่วยเหลือเพื่อเป็นการบรรเทาทุกข์และทำไปเพื่อช่วยเหลือผู้ที่ได้รับผลกระทบจากภัยพิบัติธรรมชาติ¹⁴ อีกทั้งการช่วยเหลือต่างประเทศมักมาพร้อมกับกลยุทธ์ของชาติ ทำให้การช่วยเหลือ จึงมีทั้งด้านบวก¹⁵และด้านลบ¹⁶ การให้ความช่วยเหลือไม่ได้ยุติเพียงการช่วยเหลือผู้ที่ได้รับผลกระทบ

and 125; แม้ว่าจะเป็นการกล่าวถึงการให้ความช่วยเหลือทางด้านมนุษยธรรมในยามขัดกันทางอาวุธ แต่โดยหลักการแล้วก็มีส่วนใดขัดกับการนำมาปรับใช้ในยามภัยพิบัติธรรมชาติ.

¹² See, Mary B. Anderson, *Do No Harm: How Aid can Support Peace – or War* Boulder: Lynne Rienner, 1999.

¹³ อนุชาติ ปาเลียเวทย์, ปัญหาและอุปสรรคในการคุ้มครองระหว่างประเทศต่อผู้พลัดถิ่นภายในดินแดน: ศึกษากรณีสถานการณ์การพลัดถิ่นภายในดินแดนประเทศสหภาพพม่า วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543, หน้า 8.

¹⁴ Hardcastle, R. J. and Adrian T. L. Chua, "Humanitarian Assistance: Towards a Right of Access to Victims of Natural Disasters," *International Review of Red Cross* 325 (1998): 589-609, at 601.

¹⁵ Alberto Alesina and David Dollar, "Who Gives Foreign Aid to Whom and Why?," *Journal of Economic Growth* 5, 1 (2000): 33-63.

¹⁶ E.g., อเมริกาและฝรั่งเศส ทำเพื่อผลประโยชน์ของประชาชนของตนเอง, see Wojciech Kopczuk, Joel Stenrod, and Shlomo Yitzhaki, "The Limitations of Decentralized

กรอบทางกฎหมายระหว่างประเทศในการให้ความช่วยเหลือทางด้านมนุษยธรรมในสถานการณ์ภัยพิบัติ
ธรรมชาติ: เส้นทางจากสากลไปสู่ภูมิภาค

เท่านั้น แต่ควรที่จะรวมถึงมาตรการเตรียมความพร้อม เพื่อที่จะให้ความช่วยเหลือ
ในอนาคตเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เมื่อไม่สามารถป้องกันให้เกิดภัยพิบัติได้
การลดผลกระทบความเสี่ยงการเกิดภัยพิบัติ จึงเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่จะทำให้
ความช่วยเหลือเกิดประสิทธิภาพ จึงจำเป็นที่จะต้องมีการวางแผนและซ้อม
ตระเตรียมการ จึงจะเป็นการลดความสูญเสียชีวิตและทรัพย์สิน จนไปถึงเป็น
การทดสอบประสิทธิภาพและแผนงานที่ได้วางแผนเอาไว้

การให้ความช่วยเหลือทางด้านมนุษยธรรมระหว่างประเทศจึงเป็นการ
ส่งเสริมให้รัฐเจ้าของดินแดน เพื่อเติมเต็มหน้าที่ และความรับผิดชอบของตนที่มี
ต่อประชาชนในรัฐ ที่ล้วนแล้วแต่คาดหมาย และหวังให้รัฐดำเนินการให้เต็มความ
สามารถในการให้ความช่วยเหลือ จึงทำให้การให้ความช่วยเหลือทางด้าน
มนุษยธรรมระหว่างประเทศ มิใช่เป็นการแสดงออกของการแทรกแซงในกิจการ
ภายในของรัฐ หรือเป็นการกระทำที่ขัดแย้งกับอำนาจอธิปไตยของรัฐเจ้าของ
ดินแดนแต่อย่างใด¹⁷ เพราะจากแนวทางการปฏิบัติที่ได้รับการยอมรับในปัจจุบัน

World Redistribution: An Optimal Taxation Approach,” *European Economic Review* 49, 4 (2005): 1051-1079, at 1054; Jean-Sébastien Rioux and Douglas A. Van Belle, “The Influence of Le Monde Coverage on French Foreign Aid Allocations,” *International Studies Quarterly* 49, 3 (2005): 481-502, at 495-496.

¹⁷ Adele Harmer and Ellen Marti eds., *Diversity in Donorship: Field Lessons*

การเข้าไปให้ความช่วยเหลือทางด้านมนุษยธรรม ทุกครั้งยังต้องขอความยินยอมจากรัฐที่ได้รับผลกระทบเสียก่อน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการเคารพในอำนาจอธิปไตยของรัฐเจ้าของดินแดน โดยในทางกลับกันก็ยังไม่ปรากฏว่ามีเหตุผลอันชอบธรรมอันใดที่รัฐจะปฏิเสธไม่ยอมรับการให้ความช่วยเหลือทางด้านมนุษยธรรมภายใต้กฎหมายระหว่างประเทศ เพราะนอกจากจะเป็นการปฏิเสธความช่วยเหลือทางด้านมนุษยธรรม ยังเทียบเท่ากับเป็นการปฏิเสธถึงสิทธิของผู้ที่ได้รับผลกระทบอันเป็นความรับผิดชอบหลักที่รัฐดังกล่าวพึงมีต่อผู้ที่อยู่อาศัยในดินแดนของตน การไม่อนุญาตให้เข้าความช่วยเหลือทางด้านมนุษยธรรมจึงไม่สามารถกระทำได้ตามอำเภอใจ

ทำให้อุปสรรคที่เกิดจากเจตนาธรรมทางการเมือง หรือแนวนโยบายที่ต้องการปิดกั้น หรือรัฐบาลจะปฏิเสธข้อเสนอการให้ความช่วยเหลือมนุษยธรรมจากภายนอก แต่ในขณะเดียวกันศักยภาพของรัฐบาลกลับไม่เพียงพอหรือเจตนาที่จะไม่ให้ความช่วยเหลืออย่างเพียงพอแก่ผู้ที่อยู่อาศัยภายในดินแดนจึงเท่ากับว่าเป็นการบกร่องต่อความรับผิดชอบของตนภายใต้หลักกฎหมายระหว่างประเทศ¹⁸ และเป็นการละเมิดสิทธิพื้นฐานของปัจเจกชน¹⁹ เช่น ที่ปรากฏอยู่ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1948 (Universal Declaration of Human Rights: UDHR)²⁰ เป็นต้น

London: Overseas Development Institute, 2010.

¹⁸ Principle 25 ¶ 1 of Guiding Principles on Internal Displacement

“1. The primary duty and responsibility for providing humanitarian assistance to internally displaced persons lies with national authorities....” Also see, Walter Kälin, *Guiding Principles on Internal Displacement: Annotations* (Washington, DC: The American Society of International Law, 2008), pp. 116-122; United Nations General Assembly Resolution 46/182 (19 December 1991), concerning the Strengthening of the Coordination of Humanitarian Emergency Assistance of the United Nations, United Nations Document A/RES/46/182.

¹⁹ Stephen Green, *International Disaster Relief: Toward a Responsive System* (New York: McGraw Hill, 1977), pp. 66-67.

²⁰ United Nations General Assembly Resolution 217(III)A (10 December 1948),

กรอบทางกฎหมายระหว่างประเทศในการให้ความช่วยเหลือทางด้านมนุษยธรรมในสถานการณ์ภัยพิบัติธรรมชาติ: เส้นทางจากสากลไปสู่ภูมิภาค

ดังนั้น เหตุผลที่จะจำกัดการเข้าถึงทางด้านมนุษยธรรม (Humanitarian Access) ในสถานการณ์ภัยพิบัติธรรมชาติ จึงจำกัดได้เพียงผลของข้อจำกัดทางสิ่งก่อสร้าง อาทิ ถนนและสะพานถูกทำลายลง ความกังวลด้านความปลอดภัยของทีมกู้ภัย ระยะทางของจุดเกิดเหตุ จนถึงความเสี่ยงต่อการเกิดภัยพิบัติระยะที่สองตามมา รัฐจึงต้องตอบสนองอย่างรวดเร็วในการให้ความช่วยเหลือทางด้านมนุษยธรรมแก่ประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากภัยพิบัติธรรมชาติ และสามารถรับความช่วยเหลือโดยร่วมมือกับองค์กรระหว่างประเทศ

สิ่งที่ยอมรับในลำดับของการให้ความช่วยเหลือว่าหน้าที่และภาระควรตกเป็นของรัฐที่ได้รับผลกระทบเป็นอันดับแรก (Primary) แต่พันธกรณีนี้ย่อมไม่จำเป็นจะต้องเด็ดขาดแต่ผู้เดียว (But Not Necessarily Exclusive) เมื่อรัฐนั้นไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ของตนได้อย่างสมบูรณ์ จึงควรที่จะเปิดรับความช่วยเหลือจากภายนอกให้เข้าถึงผู้ที่ได้รับผลกระทบจากภัยพิบัติธรรมชาติ แต่อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ในสถานการณ์ที่รัฐได้รับผลกระทบจะสามารถดำเนินการให้ความช่วยเหลือผู้ที่อยู่อาศัยในดินแดนได้โดยลำพัง ก็ไม่เป็นเหตุผลที่ขบถธรรมในการปฏิเสธรับความช่วยเหลือทางด้านมนุษยธรรมจากต่างประเทศได้ เพราะยังมีความช่วยเหลือเข้าถึงผู้ที่ได้รับผลกระทบมากเท่าไร ยังเป็นการเพิ่มพูนประโยชน์ให้แก่บุคคลดังกล่าว

ปัจจุบัน ยังคงไม่มีหน่วยงานใดของสหประชาชาติที่รับผิดชอบในการบรรเทาทุกข์และให้ความช่วยเหลืออย่างครบถ้วนสมบูรณ์ สำนักงานเพื่อการประสานงานกิจกรรมด้านมนุษยธรรมแห่งสหประชาชาติ (United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs: OCHA) เป็นแต่เพียงหน่วยงานที่ทำหน้าที่ประสานงานระหว่างหน่วยงานของสหประชาชาติ และองค์กรพัฒนาภาคเอกชน²¹ ด้วยการแจ้งไปยังหัวหน้าหน่วยงานต่างๆ โดยที่ตนเอง

Universal Declaration of Human Rights, United Nations Document A/777, amended by A/778/Rev.1.

²¹ Max Stephenson, Jr. "Making Humanitarian Relief Networks more Effective: Operational Coordination, Trust and Sense Making," *Disasters* 29, 4 (2005): 337-350; Max Stephenson, Jr. and Marcy H. Schnitzer, "The Role of Trust

ปราศจากอำนาจหรือความชอบธรรมใดๆ โดยตรงที่สามารถบังคับบัญชาเหนือหน่วยงานอื่นๆ ของสหประชาชาติได้

โครงสร้างการให้ความช่วยเหลือระหว่างประเทศ จึงควรที่จะตอบสนองต่อความต้องการพื้นฐานของปัจเจกชนที่ได้รับผลกระทบที่กำลังมีพัฒนาการที่ขอบขั้วมากขึ้น และผู้ที่มีส่วนร่วมใหม่ในการให้ความช่วยเหลือผู้ที่ได้รับผลกระทบจากภัยพิบัติธรรมชาติ อาทิ ภาคเอกชน²² และองค์กรพัฒนาภาคเอกชน²³ ซึ่งต้องยอมรับว่ามีประสิทธิภาพมากกว่าภาครัฐ²⁴ ส่งผลให้ได้รับการสนับสนุนจากสถาบันระหว่างประเทศ และองค์กรบรรเทาทุกข์ระหว่างประเทศ ในการสนับสนุนมากกว่า²⁵ แต่ก็ต้องยอมรับว่างานส่วนใหญ่ขององค์กรพัฒนาภาคเอกชนมุ่งที่จะตอบสนองต่อความต้องการเร่งด่วนของผู้ที่ได้รับผลกระทบมากกว่าการพัฒนาและฟื้นฟู เนื่องมาจากเหตุผลที่กิจกรรมดังกล่าวสามารถหาแหล่งเงินทุนในการบริจาคได้ง่ายกว่า²⁶

ประเทศที่มีรายได้สูงหรือพัฒนาแล้วก็มีความเสี่ยงในอัตราการเสียชีวิตจากภัยพิบัติธรรมชาติต่ำกว่าด้วยเหตุผลที่ชัดเจนว่า รายได้ของสังคมที่มากก็ย่อมมีงบประมาณใช้เป็นมาตรการที่มีประสิทธิภาพดีขึ้นในการลดความเสี่ยงภัยพิบัติ

and Boundary Spanning Behavior in Humanitarian Assistance Coordination,” *Non-Profit Management and Leadership* 17, 2 (2006): 211-233.

²² ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการขนส่งสิ่งของ, see, L. N. Van Wassenhove, “Humanitarian Aid Logistics: Supply Chain Management in High Gear,” *Journal of the Operational Research Society* 57, 5 (2006): 475-489.

²³ Erik B. Bluemel, “Overcoming NGO Accountability concerns in International Governance,” *Brooklyn Journal of International Law* 31, 1 (2005): 139-206.

²⁴ Arthur C. Helton, “Bureaucracy and the Quality of Mercy,” *International Migration Review* 35, 1 (2001): 192-225, at 219.

²⁵ Michael Edwards and David Hulme eds. *Beyond the Magic Bullet: NGO Performance and Accountability in the Post-Cold War World* Hartford, CT: Kumarian Press, 1996.

²⁶ James D. Fearon, “The Rise of Emergency Relief Aid,” *Humanitarianism in Question: Politics, Power, Ethics*, eds. Michael Barnett and Thomas G. Weiss (London: Cornell University Press, 2008), pp. 49-72.

กรอบทางกฎหมายระหว่างประเทศในการให้ความช่วยเหลือทางด้านมนุษยธรรมในสถานการณ์ภัยพิบัติ
ธรรมชาติ: เส้นทางจากสากลไปสู่ภูมิภาค

รวมไปถึงการก่อสร้างอาคาร ผังเมือง และระบบเตือนภัยล่วงหน้า²⁷ หลังจากเกิดเหตุการณ์การให้ความช่วยเหลือและบรรเทาทุกข์ จนไปถึงการอพยพเมื่อเกิดภัยก็เป็นอีกปัจจัยที่จำกัดผลกระทบด้านลบของภัยพิบัติธรรมชาติ การตอบสนองต่อภัยพิบัติลำดับแรก จึงเป็นหน้าที่และความรับผิดชอบหลักของรัฐที่ได้รับผลกระทบตามประสิทธิภาพและความสามารถของแต่ละรัฐบาล ไปถึงปัจจัยเรื่องเศรษฐกิจก็เป็นอีกเหตุที่ส่งผลกระทบต่อกลุ่มเสี่ยง²⁸ จนไปถึงการขาดแคลนการเตรียมพร้อมรับมือกับสถานการณ์ภัยพิบัติ²⁹

หากแต่ว่าในบางกรณี ภัยพิบัติธรรมชาติเกิดขึ้นโดยไม่อาจคาดหมายล่วงหน้าได้ จึงทำให้ไม่สามารถมีการเตือนภัยได้ทุกกรณี ชีวิตและทรัพย์สินจึงขึ้นอยู่กับ การเตรียมตัวป้องกันเพื่อลดความเสี่ยงภัยพิบัติ (Disaster Risk Reduction) ที่เหมาะสม จึงเป็นการแสดงให้เห็นถึงความสนใจและตระหนักถึงความสำคัญในการเตรียมพร้อมรับภัย การป้องกันที่ประหยัดค่าใช้จ่ายมากกว่าการให้ความช่วยเหลือ³⁰ การระบุถึงความเสี่ยงและระบบเตือนภัยล่วงหน้าเป็นส่วนหนึ่งของการลดความเสี่ยงทางภัยพิบัติ ซึ่งมีความสอดคล้องกับผลการประชุมของการประชุมระดับโลกว่าด้วยการลดภัยพิบัติ (The World Conference on Disaster Reduction) ใน ค.ศ. 2005 และการประชุมสุดยอดของสหประชาชาติ

²⁷ See, Bob Sheets and Jack Williams, *Hurricane Watch: Forecasting the Deadliest Storms on Earth* New York: Vintage, 2001.

²⁸ Yiing-Jenq Chou et al., "Who Is at Risk of Death in an Earthquake?," *American Journal of Epidemiology* 160, 7 (2004): 688-695.

²⁹ Matthew E. Kahn, "The Death Toll from Natural Disasters: The Role of Income, Geography, and Institutions," *The Review of Economics and Statistics* 87, 2 (2005): 271-284; Nejat Anbarci et al., "Earthquake Fatalities: The Interaction of Nature and Political Economy," *Journal of Public Economics* 89, 9-10 (2005): 1907-1933.

³⁰ Philip T. Ganderton, "'Benefit-Cost Analysis' of Disaster Mitigation: Application as a Policy and Decision-Making Tool," in *Mitigation of Natural Hazards and Disasters: International Perspective*, ed. C. Emdad Haque Ed. (Dordrecht: Springer, 2005), pp. 113-134.

(United Nations Summit) ในปีเดียวกันเกี่ยวกับการลดภัยพิบัติ และในการประชุมระหว่างประเทศว่าด้วยเรื่องการเตือนภัยล่วงหน้า ครั้งที่ 3 (The Third International Early Warning Conference) ที่เมืองบอนน์ ใน ค.ศ. 2006

3. กรอบทางกฎหมายระดับสากล

ปัจจุบัน ตราสารกฎหมายระหว่างประเทศยังไม่มีฉบับใดที่จะเป็นกฎหมายเบ็ดเสร็จ (Comprehensive) ในเรื่องการให้ความช่วยเหลือระหว่างประเทศในกรณีภัยพิบัติธรรมชาติซึ่งความพยายามของคณะกรรมการกฎหมายระหว่างประเทศของสหประชาชาติ (International Law Commission) ก็ยังเป็นแต่เพียงลำดับขั้นของการเสนอรายงานโดยผู้รายงานพิเศษในเรื่องการปกป้องบุคคลในสถานการณ์ภัยพิบัติธรรมชาติ (Protection of Person in the Event of Disaster) เท่านั้น จึงทำให้พัฒนาการของกฎหมายระหว่างประเทศในด้านอนุสัญญาพหุภาคีจึงยังไม่ปรากฏอย่างชัดเจนว่าจะต้องใช้เวลาเท่าใดในการตอบสนองต่อภัยพิบัติธรรมชาติ

แม้ว่าจะมีความพยายามในการสร้างสนธิสัญญาพหุภาคีขึ้นมาเพื่อให้ครอบคลุมถึงปฏิบัติการให้ความช่วยเหลือทางด้านมนุษยธรรม หากแต่ไม่ปรากฏว่ามีพัฒนาการตราสารระหว่างประเทศฉบับใดที่มีเนื้อหาครบถ้วน จึงมีแต่เพียงสนธิสัญญาพหุภาคีเฉพาะด้านเท่านั้น โดยมีบทบัญญัติเกี่ยวข้องโดยมีตราสารที่สำคัญ ตามประเด็นดังนี้

3.1 ศุลกากรและภาษี

ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1970 ที่คณะมนตรีความร่วมมือศุลกากร (Customs Co-operation Council)³¹ ได้อนุมัติข้อเสนอแนะของคณะมนตรีความร่วมมือศุลกากรว่าด้วยการเร่งส่งต่อสิ่งของในสถานการณ์ภัยพิบัติ ค.ศ. 1970 (Recommendation of the Customs Co-operation Council to Expedite the Forwarding of Relief Consignments in the Event of

³¹ ปัจจุบัน คือ องค์การศุลกากรโลก (World Customs Organization).

กรอบทางกฎหมายระหว่างประเทศในการให้ความช่วยเหลือทางด้านมนุษยธรรมในสถานการณ์ภัยพิบัติ
ธรรมชาติ: เส้นทางจากสากลไปสู่ภูมิภาค

Disasters 1970: CCC Recommendation)³² ที่ระบุให้ลำดับความสำคัญของการนำเข้าถึงสิ่งของให้เป็นแนวทางปฏิบัติในการยกเว้นภาษีและให้กระบวนการวิธีทางด้านเอกสารง่ายขึ้น

สนธิสัญญาระหว่างประเทศที่กล่าวถึงประเด็นเรื่องภาษีและศุลกากรก็มีอยู่ เริ่มจากอนุสัญญาว่าด้วยการทำให้กระบวนการศุลกากร ง่ายและเป็นระเบียบเดียวกัน ค.ศ. 1973 แก้ไขเพิ่มเติม ค.ศ. 1999 (International Convention on the Simplification and Harmonization of Customs procedures 1973³³ amended 1999³⁴: Kyoto Customs Convention) แต่ก็ได้รับความนิยมในการเป็นรัฐภาคีเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ต่อมาเป็นอนุสัญญาว่าด้วยการรับชั่วคราว ค.ศ. 1990 (Convention relating to Temporary Admission 1990: Istanbul Convention)³⁵ มีรัฐเป็นภาคีไม่กี่รัฐเช่นกัน

บทบาทของสหประชาชาติกับองค์กรศุลกากรโลก (World Custom Organisation) ในการแก้ไขปัญหา จึงมีข้อตกลงแม่แบบว่าด้วยการอำนวยความสะดวกด้านศุลกากรในการให้ความช่วยเหลือทางด้านมนุษยธรรม (Model Agreement on Customs Facilitation in Humanitarian Assistance: Model Customs Agreement)³⁶ เกิดขึ้น เมื่อรัฐลงนามในข้อตกลงนี้ จึงต้อง

³² T2-423.

³³ United Nation, *Treaty Series*, Vol. 1983, p. 339

³⁴ World Customs Organization, Protocol of Amendment to the International Convention on the Simplification and Harmonization of Customs Procedures 1973 amended 1999 Available [Online]. from: http://www.wcoomd.org/Kyoto_New/Content/content.html [2010, 22 May].

³⁵ World Customs Organization, The ATA System (ATA and Istanbul Conventions) Available [Online]. from: http://www.wcoomd.org/home_wco_topics_pfoverviewboxes_tools_and_instruments_pftasystemconven.htm [2010, 22 May].

³⁶ Office for the Coordination of Humanitarian Affairs, Model Agreement on Customs Facilitation in Humanitarian Assistance Available [Online]. from: <http://ochaonline.un.org/OchaLinkCLick.aspx?link=ocha&docID=1059959> [2010, 22 May].

อำนวยความสะดวกทางด้านภาษีเป็นพิเศษ ตามที่ระบุไว้ในคำแนะนำของสภาความร่วมมือศุลกากร เรื่องการเร่งการส่งต่อสินค้าบรรเทาทุกข์ในสถานการณ์ภัยพิบัติธรรมชาติ ค.ศ. 1970 (CCC Recommendation) ให้แก่ปฏิบัติงานของหน่วยงานในสหประชาชาติ³⁷ จึงทำให้องค์กรที่ไม่ได้ดำเนินงานภายใต้สหประชาชาติไม่ได้รับผลประโยชน์จากความตกลงนี้ ถึงกระนั้นก็ตามปัจจุบันมีเพียงไม่กี่รัฐเท่านั้นที่ลงนามในความตกลงนี้กับสหประชาชาติ แม้ว่ามีมติของสมัชชาใหญ่แห่งประชาชาติระบุถึงความสำคัญในเรื่องนี้แล้วก็ตาม³⁸

3.2 การรักษาความปลอดภัย

หลักกฎหมายในเรื่องการให้ความปลอดภัยแก่บุคลากร มีบัญญัติไว้เป็นการเฉพาะให้กับบุคคลที่ปฏิบัติงานในนามของสหประชาชาติ ไม่ว่าจะเป็นจากหน่วยงานของสหประชาชาติเองหรือจากองค์การพัฒนาระหว่างประเทศอื่นที่อยู่ภายใต้ความตกลงกับสหประชาชาติเองก็ตาม คือ อนุสัญญาว่าด้วยความปลอดภัยของบุคลากรของสหประชาชาติและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ค.ศ. 1994 (Convention on the Safety of United Nations and Associated Personnel 1994: UN Safety Convention)³⁹ ระบุให้รัฐภาคีให้การรับรองถึงความปลอดภัยของบุคลากรป้องกันอาชญากรรมต่อพวกเขา และการคุ้มครองต่อพวกเขาที่ปฏิบัติหน้าที่ในภารกิจเพื่อสันติภาพและความมั่นคงระหว่างประเทศ⁴⁰ โดยที่การละเมิดพันธกรณีดังกล่าวย่อมเป็นการละเมิดต่อพันธกรณีตามอนุสัญญา จึงระบุให้รัฐภาคีต้องมีหรือยินยอมให้มีเขตอำนาจศาลเหนือการโจมตีบุคลากร

³⁷ Articles 1 and 2 of Model Customs Agreement.

³⁸ E.g., United Nations General Assembly Resolution 46/182 (19 December 1991), Strengthening the Coordination of Humanitarian Emergency Assistance of the United Nations, United Nations Document A/RES/46/182; United Nations General Assembly Resolution 57/150 (16 December 2002), Strengthening the Effectiveness and Coordination of International Urban Search and Rescue Assistance, United Nations Document A/RES/57/150.

³⁹ United Nations, *Treaty Series*, Vol. 2051, p. 363.

⁴⁰ Articles 7, 9, and 11 of UN Safety Convention.

กรอบทางกฎหมายระหว่างประเทศในการให้ความช่วยเหลือทางด้านมนุษยธรรมในสถานการณ์ภัยพิบัติ
ธรรมชาติ: เส้นทางจากสากลไปสู่ภูมิภาค

ของสหประชาชาติและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง⁴¹ นอกจากนี้ คณะมนตรีความมั่นคง
หรือสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติยังสามารถประกาศว่ามีความเสี่ยงเป็นพิเศษ
ต่อความปลอดภัย (an exceptional risk) ของบุคคลที่ปฏิบัติงานได้อีกด้วย⁴²

ความพยายามของสหประชาชาติและสังคมระหว่างประเทศในการขยาย
การคุ้มครองบุคลากรปรากฏตามในพิธีสารเลือกรับของอนุสัญญาว่าด้วยความ
ปลอดภัยของบุคลากรของสหประชาชาติและองค์กรที่เกี่ยวข้อง ค.ศ. 2005
(Optional Protocol to the Convention on the Safety of United Nations
and Associated Personnel 2005)⁴³ ซึ่งมีการเพิ่มเติมการคุ้มครองให้กว้างขึ้น
โดยไม่ต้องมีการประกาศว่ามีความเสี่ยงเป็นพิเศษต่อความปลอดภัยของบุคคลที่
ปฏิบัติงาน⁴⁴ พิธีสารเลือกรับนี้ก็ยังมีบทยกเว้นให้รัฐสามารถแถลงต่อเลขาธิการ
แห่งสหประชาชาติว่าจะไม่บังคับใช้บทบัญญัติในพิธีสารเฉพาะในการเกิดภัยพิบัติ
ธรรมชาติเท่านั้น⁴⁵ ซึ่งปฏิบัติการให้ความช่วยเหลือทางด้านมนุษยธรรมยาม
ฉุกเฉินให้กว้างขวางขึ้น

ประเด็นในเรื่องความเป็นกลางส่งผลให้ในบางกรณีหน่วยงานทาง
มนุษยธรรมจำต้องปฏิเสธกองกำลังคุ้มกันเพื่อแสดงและดำรงสถานความเป็น
กลางของตนต่อไป โดยแนวคิดเรื่องความเป็นกลางนี้ปรากฏอยู่ในหลักของ
กฎหมายมนุษยธรรม และได้รับการกล่าวเน้นย้ำบ่อยครั้งถึงความสำคัญในการ

⁴¹ Article 10 of UN Safety Convention.

⁴² Article 1(c) (i) of Convention on the Safety of United Nations and Associated Personnel 1994.

⁴³ United Nations Document A/RES/60/42; Huw Llewellyn, “The Optional Protocol to the 1994 Convention on the Safety of United Nations and Associated Personnel”, *International and Comparative Law Quarterly*, 55, 3 (2006): 718-728.

⁴⁴ Article 2(1) of Optional Protocol to the Convention on the Safety of United Nations and Associated Personnel 2005.

⁴⁵ Article 2(3) of Optional Protocol to the Convention on the Safety of United Nations and Associated Personnel 2005; International Law Commission, Protection of Persons in the Event of Disasters: Memorandum by the Secretariat, United Nations Document A/CN.4/590 (17 December 2007), at ¶¶ 205-206.

เคารพหลักการดังกล่าว⁴⁶ ซึ่งทำให้ผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ต้องเผชิญกับความเสี่ยง

ในบางเหตุการณ์ รัฐบาลกลับอาศัยเป็นช่องทางแสวงหาผลประโยชน์ โดยเข้าเก็บเงินค่าคุ้มครองต่อหน่วยงานทางมนุษยธรรมที่มีความต้องการจะไปให้ความช่วยเหลือ จึงทำให้บางหน่วยงานเท่านั้นที่พอจะมีกำลังจ่ายได้⁴⁷ ทั้งที่เป็นหน้าที่ของรัฐในการปกป้องและคุ้มครองให้ความปลอดภัยในการปฏิบัติงานซึ่งรัฐต้องส่งทหารมาอารักขาให้ความคุ้มกัน⁴⁸ แต่บางรัฐก็ยังกังวลเรื่องความปลอดภัยของรัฐบาล จึงกำหนดขั้นตอนในการรับใบอนุญาตเดินทางทั่วประเทศไว้อย่างจำกัด และยังต้องได้รับการอนุมัติจากหลายหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องอีกด้วย⁴⁹

ในกฎหมายมนุษยธรรมก็ยิ่งให้การรับรองว่าจะคุ้มครองสิ่งของที่ส่งมา

⁴⁶ E.g., การให้ความช่วยเหลือทางด้านมนุษยธรรมจำเป็นจะต้องกระทำตามหลักมนุษยธรรม, หลักความยุติธรรม และหลักความเป็นกลาง, see, United Nations General Assembly Resolution 46/182 (19 December 1991), Strengthening of the Coordination of Humanitarian Emergency Assistance of the United Nations, United Nations Document A/RES/46/182, Annex, ¶ 2.

⁴⁷ E.g., ที่ประเทศอุกันดา รัฐบาลเรียกเก็บค่าคุ้มครองต่อขบวนให้การบรรเทาภัยพิบัติทางด้านมนุษยธรรมที่จะเข้าไปยังค่ายผู้พลัดถิ่นด้วยค่าธรรมเนียมจำนวนมาก จึงทำให้องค์การพัฒนากาเอกชนบางกลุ่มไม่สามารถจ่ายได้, see, A Mission Report of the Internal Displacement Unit, Office for the Co-ordination of Humanitarian Affairs, UN System Response to the IDP Situation in Uganda and Recommendations for Enhanced Support to the National and Local Authorities Available [Online]. from: <http://www.reliefweb.int/idp/docs/reports/UgandaAug03.pdf>, p. 3 [2009, 23 May]; Internal Displacement Monitoring Centre, NGOs that access Some of the Camps without Escort Place Themselves at Considerable Risk, (August 2003) Available [Online]. from: <http://www.internal-displacement.org> [2009, 23 May].

⁴⁸ E.g., ประเทศอินโดนีเซียส่งทหารมาให้ความคุ้มกันทันทีกับหน่วยงานทางด้านมนุษยธรรมหลังจากเกิดเหตุการณ์สึนามิ, see, Jim Gomez, “Indonesia Requires Aid Escorts,” Deseret News, (13 January 2005) Available [Online]. from: <http://www.deseret-news.com/article/600104498/Indonesia-requires-aid-escorts.html>, [2009, 23 May].

⁴⁹ E.g. ประเทศพม่าต้องมีการอนุมัติจากเจ้าหน้าที่รัฐมากมายและยังมีอุปสรรคด้านกฎระเบียบอีกมากด้วย.

กรอบทางกฎหมายระหว่างประเทศในการให้ความช่วยเหลือทางด้านมนุษยธรรมในสถานการณ์ภัยพิบัติ
ธรรมชาติ: เส้นทางจากสากลไปสู่ภูมิภาค

บรรเทาทุกข์⁵⁰ และรวมทั้งการเคารพต่อการให้ความคุ้มครองบุคลากรทาง
มนุษยธรรม⁵¹ โดยในปัจจุบันนี้หลักการดังกล่าวได้รับการปฏิบัติว่ามีสถานะเป็น
กฎหมายจารีตประเพณีทั้งในสภาวะการณ์ขัดกันทางอาวุธที่มีลักษณะระหว่าง
ประเทศและภายในประเทศ⁵² จึงควรที่จะนำมาขยายหลักการให้ครอบคลุมถึง
ยามภัยพิบัติธรรมชาติด้วย

หลักกฎหมายในเรื่องการให้ความปลอดภัยแก่บุคลากร มีบัญญัติไว้
เป็นการเฉพาะให้กับบุคคลที่ปฏิบัติงานในนามของสหประชาชาติ ไม่ว่าจะเป็น
จากหน่วยงานของสหประชาชาติเองหรือจากองค์การพัฒนาภาคเอกชนอื่นที่อยู่
ภายใต้ความตกลงกับสหประชาชาติเองก็ตาม คือ อนุสัญญาว่าด้วยความปลอดภัย
ของบุคลากรของสหประชาชาติและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ค.ศ. 1994 ระบุให้รัฐ
ภาคีให้การรับรองถึงความปลอดภัยของบุคลากรป้องกันอาชญากรรมต่อพวกเขา
และการจู่โจมต่อพวกเขาที่ปฏิบัติหน้าที่ในภารกิจเพื่อสันติภาพและความมั่นคง
ระหว่างประเทศ โดยที่การละเมิดพันธกรณีดังกล่าวไม่เพียงแต่เป็นการผิดตาม
UN Safety Convention เท่านั้น หากแต่ปัจจุบันได้มีการจัดตั้งศาลอาญาระหว่าง
ประเทศ (International Criminal Court) ขึ้นแล้ว⁵³ ปัจจุบันมีรัฐภาคี จำนวน
113 รัฐ⁵⁴ ตามธรรมนูญแห่งกรุงโรมของศาลอาญาระหว่างประเทศ (ICC Statue)

⁵⁰ Article 59 of Geneva Convention relative to the Protection of Civilian Persons
in Time of War, of August 12, 1949.

⁵¹ Article 71 of Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August
1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts,
of 8 June 1977.

⁵² Henckaerts and Doswald-Beck, Customary International Humanitarian Law,
Volume I: Rules, pp. 105–111.

⁵³ See, Olympia Bekou and Robert Cryer eds. The International Criminal Court
Burlington, VT: Ashgate/Dartmouth, 2004; Marlies Glasius, The International
Criminal Court: A Global Civil Society Achievement New York, N.Y.: Routledge,
2006.

⁵⁴ International Criminal Court, State Parties of the International Criminal Court
Available [Online]. from: <http://www.icc-cpi.int/statesparties.html>, [2010, 18
August].

ได้ระบุให้การโจมตีต่อบุคลากร และสิ่งของทางด้านมนุษยธรรม ถูกถือได้ว่าเป็นการก่ออาชญากรรมยามสงคราม (War Crime)⁵⁵ ทั้งในกรณีการขัดกันทางอาวุธระหว่างประเทศและภายในประเทศ⁵⁶ แม้ตามสนธิสัญญาจะมีได้ระบุให้รัฐภาคีจะต้องบัญญัติบทกฎหมาย ให้การกระทำดังกล่าวเป็นความผิดอาญา แต่บรรดารัฐทั้งหลายต่างก็มีบทบัญญัติกฎหมายของตนเพื่อให้สอดคล้องกับการแปลความหมายดังกล่าว อีกทั้ง การละเมิดต่อกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศยังส่งผลต่อรัฐให้ต้องมีความรับผิดชอบในทางระหว่างประเทศอีกด้วย⁵⁷

คณะกรรมการกาชาดระหว่างประเทศก็ระบุให้การยอมรับโดยรัฐภาคีให้เคารพสถานภาพพิเศษของคณะกรรมการกาชาดระหว่างประเทศ ในการปฏิบัติงานภาคสนามตามอนุสัญญาเจนีวา⁵⁸ ในสังคระหว่างประเทศได้ยอมรับว่าการให้กองกำลังคุ้มกันในสถานการณ์ขัดกันทางอาวุธควรจะเป็นมาตรการสุดท้าย โดยปรากฏอยู่ในรูปของแนวทางการปฏิบัติที่สอดคล้องกันว่าต้องจำกัดและระมัดระวังอย่างยิ่งยวดในการรับความคุ้มกันด้วยอาวุธ⁵⁹ จึงทำให้ในสถานการณ์

⁵⁵ Knut Dormann, *Elements of War Crimes under the Rome Statute of the International Criminal Court: Sources and Commentary*. New York: Cambridge University Press, 2003; United Nations Security Council Resolution 1502 (2003), Protection of United Nations Personnel, Associated Personnel and Humanitarian Personnel in Conflict Zones, United Nations Document S/RES/1502 (2003).

⁵⁶ Articles 8(2)(b)(iii) and 8(2)(e)(iii) of Rome Statute.

⁵⁷ Prosit Aekaputra, "International Humanitarian Law and State Responsibility in 21st Century," in *ISIL Year Book of International Humanitarian and Refugee Law*, eds V. S. Mani et al., (New Delhi: Indian Society of International Law, 2003), pp. 96–105.

⁵⁸ Article 142 of Geneva Convention relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War, of August 12, 1949.

⁵⁹ E.g., Inter-Agency Standing Committee, *Use of Military or Armed Escorts for Humanitarian Convoys: Discussion Paper and Non-Binding Guidelines* Available [Online]. from: <http://www.humanitarianinfo.org/iasc/downloaddoc.aspx?docID=4410&type=pdf> [2009, 23 May]; Resolution 7 of Council of Delegates of the Red Cross and Red Crescent 2005, *Guidance Document on Relations*

กรอบทางกฎหมายระหว่างประเทศในการให้ความช่วยเหลือทางด้านมนุษยธรรมในสถานการณ์ภัยพิบัติ
ธรรมชาติ: เส้นทางจากสากลไปสู่ภูมิภาค

ภัยพิบัติธรรมชาติก็ควรที่จะให้กองกำลังคุ้มกันเป็นวิธีการสุดท้ายเช่นกัน

3.3 เอกสิทธิ์และความคุ้มกัน

ท่ามกลางปัญหาและความวุ่นวายต่างๆ ไม่จำกัดเพียงแต่สิ่งของที่จะต้อง
ได้รับความปลอดภัยจากการตกเป็นเป้าหมายมุ่งโจมตีเพื่อแสวงหาความร่ำรวย
เท่านั้น หากแต่บุคลากรก็ประสบกับการถูกโจมตีเช่นกัน แต่ดั้งเดิมที่บุคลากรที่
ปฏิบัติงานในนามของสหประชาชาติ พึ่งที่จะได้รับเอกสิทธิ์และความคุ้มกัน โดย
การปฏิบัติงานจะต้องเป็นทางการ โดยยึดถือจากหนังสือเดินทางสหประชาชาติ
(United Nations Laissez-Passer: UNLP)⁶⁰ ซึ่งแตกต่างไปจากหนังสือเดินทาง
ปกติ ซึ่งใช้ตามแต่สัญชาติของแต่ละคนในฐานะคนของชาตินั้นๆ เมื่อสถานการณ์
ยังคงไม่ปลอดภัย จึงต้องมีความจำเป็นในการใช้กองกำลังในการคุ้มครองการให้
ความช่วยเหลือผู้ที่ปฏิบัติหน้าที่โดยไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดและคอยป้องกันสิ่งของบรรเทา
ทุกข์ ซึ่งต้องทำหน้าที่เป็นกลางท่ามกลางความขัดแย้ง หลีกเลี้ยงที่จะมีส่วนร่วม
โดยตรงกับความขัดแย้ง และปฏิบัติงานภายใต้กฎหมายสิทธิมนุษยชน

อนุสัญญาว่าด้วยเอกสิทธิ์และความคุ้มกันของสหประชาชาติ ค.ศ. 1946
(Convention on the Privileges and Immunities of the United Nations
1946) และอนุสัญญาว่าด้วยเอกสิทธิ์และความคุ้มกันขององค์การชำนาญพิเศษ
ค.ศ. 1947 (Convention on the Privileges and Immunities of the
Specialized Agencies 1947) ซึ่งเป็นบทขยายของมาตรา 104 และ 105 ของ
กฎบัตรสหประชาชาติ ในการให้ความชัดเจนในเรื่องฐานทางกฎหมาย สิทธิ และ
เอกสิทธิ์ และความคุ้มกันของบุคลากรของสหประชาชาติและองค์การชำนาญ
พิเศษ

between the Components of the Movement and Military Bodies Available
[Online]. from: [http://www.icrc.org/Web/eng/siteeng0.nsf/htmlall/council-of-delegates-resolutions-181105/\\$File/CoD-Resolutions__2005_EN.pdf](http://www.icrc.org/Web/eng/siteeng0.nsf/htmlall/council-of-delegates-resolutions-181105/$File/CoD-Resolutions__2005_EN.pdf), p. 85 [2009,
23 May].

⁶⁰ See, Wolfgang Münch, Guangting Tang, and M. Deborah Wynes, Review of the Management of the United Nations Laissez-passer United Nations Geneva: United Nations, 2005.

3.3 การติดต่อสื่อสาร

ความสำคัญของการสื่อสารได้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการภัยพิบัติมาช้านานแล้ว ซึ่งปรากฏอยู่ในสนธิสัญญาระหว่างประเทศ โดยเริ่มต้นจากช่วงแรกของเทคโนโลยีที่เกิดเป็นความชอบธรรมในการแทรกคลื่นด้วยเหตุฉุกเฉิน⁶¹ ยังมีบทบัญญัติที่ตกลงให้มีการสื่อสารยามฉุกเฉิน เพื่อตอบสนองต่อการเรียกขอความช่วยเหลือให้เป็นความสำคัญอันดับแรก⁶² ซึ่งไม่ว่าจะเป็นในเครื่องบิน⁶³ หรือเรือ⁶⁴ ซึ่งจะสงวนช่องสัญญาณฉุกเฉินเอาไว้เพื่อการนั้น⁶⁵

หน่วยงานทางด้านมนุษยธรรม จึงพยายามผลักดันให้มีเครือข่ายการสื่อสารทางวิทยุระหว่างประเทศ⁶⁶ จนกลายเป็นกระแสนับแต่นั้นมา⁶⁷ ซึ่งองค์กรที่มีบทบาทสำคัญในเรื่องการสื่อสารระหว่างประเทศ คือ สหภาพโทรคมนาคมระหว่างประเทศ (International Telecommunication Union: ITU) ซึ่งในเรื่องการให้ความช่วยเหลือทางด้านมนุษยธรรมเป็นการเฉพาะนั้น ยังปรากฏอยู่ในมติของสหภาพโทรคมนาคมระหว่างประเทศอีกด้วย⁶⁸ จึงกลายเป็นหน่วยงานที่เป็นผู้นำหน่วยงานของสหประชาชาติ ในเรื่องการให้ข้อมูลและประเด็นเรื่องเทคโนโลยีการสื่อสารอีกด้วย อีกทั้งยังเป็นที่ยึดติดต่อระดับรัฐบาลและเอกชนในการพัฒนาเครือข่ายและบริการ ซึ่งไม่ว่าจะเป็นรัฐหรือเอกชนที่เป็นสมาชิกขององค์กร

⁶¹ E.g., the Convention Télégraphique Internationale de Paris 1865.

⁶² E.g., Article 9 of International Radio Telegraph Convention 1906.

⁶³ E.g., Article 35 of Règlement de Service Télégraphique International 1928.

⁶⁴ E.g., Article 5 of International Radiotelegraph Convention 1927.

⁶⁵ E.g., Article 7 of General Radiocommunication Regulations 1932.

⁶⁶ Resolution 15 of 20th International Conference of the Red Cross 1965; Resolution 9 of Red Cross emergency radio communications, 23rd International Conference of the Red Cross and Red Crescent 1977.

⁶⁷ E.g., Resolution 10 of the World Administrative Radio Conference 1979; Resolution 7 of the World Telecommunication Development Conference 1994; Resolutions 10 and 645 of the World Radiocommunications Conference 2000; and Resolution 646 of the World Radiocommunications Conference 2003.

⁶⁸ ITU Resolution 36 Telecommunications in the Service of Humanitarian Assistance.

กรอบทางกฎหมายระหว่างประเทศในการให้ความช่วยเหลือทางด้านมนุษยธรรมในสถานการณ์ภัยพิบัติ
ธรรมชาติ: เส้นทางจากสากลไปสู่ภูมิภาค

ที่มีพันธกรณีในการแจ้งเตือนในการอพยพหนีภัยพิบัติ และทำการบรรเทาทุกข์
ตามที่ปรากฏในธรรมนูญของสหภาพโทรคมนาคมระหว่างประเทศ (Constitu-
tion of International Telecommunication Union)⁶⁹

ซึ่งมีผลทางกฎหมายผูกพันให้สมาชิกต้องปฏิบัติตามการดำเนินงานของ
สหภาพโทรคมนาคมระหว่างประเทศในด้านการติดต่อสื่อสารในยามภัยพิบัติ และ
ยังครอบคลุมไปถึงคำแนะนำในการอำนวยความสะดวกในการใช้บริการดาวเทียม
สถิติ⁷⁰ คำแนะนำในการอำนวยความสะดวกการแจกจ่ายอุปกรณ์ทางการ
สื่อสารข้ามพรมแดน⁷¹ คำแนะนำในการก่อตั้งช่องทางการติดต่อฉุกเฉิน (Inter-
national Emergency Preference Scheme: IEPS)⁷² และคำแนะนำในการ
อำนวยความสะดวกของการดำเนินการวิทยุสมัครเล่น⁷³ ซึ่งในประเด็นเหล่านี้
หลายรัฐมองว่าการนำเข้ามาซึ่งอุปกรณ์สื่อสารและการเชื่อมโยงเครือข่ายนั้นเป็น
ประเด็นที่มีผลที่อาจกระทบต่อความมั่นคงแห่งชาติ จนทำให้ความกังวลของภาค
รัฐส่งผลให้เกิดขั้นตอนที่บางครั้งล่าช้าและกลับกลายเป็นอุปสรรคขัดขวางการ
สื่อสารที่มีประสิทธิภาพ จนกระทั่งภัยพิบัติได้ผ่านพ้นไปแล้ว⁷⁴

⁶⁹ Article 46 of Constitution of the International Telecommunication Union 1992

"Radio stations shall be obliged to accept, with absolute priority, distress calls and messages regardless of their origin, to reply in the same manner to such messages, and immediately to take such action in regard thereto as may be required."

⁷⁰ ITU-R Recommendations S. 1001, Use of Systems in the Fixed-Satellite Service in the Event of Natural Disasters and Similar Emergencies for Warning and Relief Operations; ITU-R F.1105-2, Fixed Wireless Systems for Disaster Mitigation and Relief Operations.

⁷¹ ITU-R M.1637, Global Cross-Border Circulation of Radiocommunication Equipment in Emergency and Disaster Relief Situations.

⁷² ITU-T Recommendation E.106, International Emergency Preference Scheme (IEPS) for Disaster Relief Operations.

⁷³ ITU-R M.1041-2, Future Amateur Radio Systems.

⁷⁴ Piero Calvi-Pariseti, Report on findings from South Asia, Southern Africa, and

ปัจจุบัน สหภาพโทรคมนาคมระหว่างประเทศได้ริเริ่มสร้างอนุสัญญาแถมเพรว่าด้วยข้อบทของทรัพยากรสำหรับการอพยพหนีภัยพิบัติและปฏิบัติการบรรเทาทุกข์ ค.ศ. 1998 (Tampere Convention on the Provision of Telecommunication Resources for Disaster Mitigation and Relief Operations 1998: Tampere Convention)⁷⁵ ขึ้นมา เพื่อให้เป็นอนุสัญญาพหุภาคีที่มีความสำคัญ เนื่องจากเป็นสนธิสัญญาระหว่างประเทศเพียงฉบับเดียวที่เกี่ยวข้องกับความร่วมมือระหว่างประเทศและการสื่อสารในสถานการณ์ภัยพิบัติ สหภาพโทรคมนาคมระหว่างประเทศได้ดำเนินกิจกรรมต่างๆ เพื่อส่งเสริมให้รัฐเข้าร่วมเป็นภาคีในอนุสัญญานี้และคำแนะนำ (Recommendation) กับมาตรฐาน (Standard) ที่มีอยู่⁷⁶ ซึ่งปรากฏว่า อนุสัญญาแถมเพรมีผลใช้บังคับในปัจจุบันแล้ว แต่จำนวนรัฐที่เข้าร่วมเป็นภาคีในอนุสัญญาก็ยังคงมีจำนวนน้อย⁷⁷ แม้ว่าจะได้รับการสนับสนุนอย่างกว้างขวางจากสมาชิกส่วนใหญ่แห่งสหประชาชาติ⁷⁸ การ

Central America Available [Online]. from: http://www.ifrc.org/docs/pubs/disasters/IDRL_Fieldstudies_results0303.pdf, p. 15 [2010, 11 June].

⁷⁵ International Telecommunication Union, Tampere Convention on the Provision of Telecommunication Resources for Disaster Mitigation and Relief Operations Available [Online]. from: <http://www.reliefweb.int/telecoms/tampere/icet98-e.htm> [2010, 11 June].

⁷⁶ International Telecommunication Union, Emergency Telecoms Available [Online]. from: <http://www.itu.int/ITU-D/emergencytelecoms/events.html> [2010, 11 June].

⁷⁷ ปัจจุบัน (เดือนมีนาคม พ.ศ. 2552) แม้จะมีประเทศปากีสถานเป็นรัฐล่าสุดที่ภาคยานุวัติทำให้มีรัฐเป็นภาคีเพียง 40 รัฐเท่านั้น, see, International Telecommunication Union, The Tampere Convention – A Life-Saving Treaty Available [Online]. from: <http://www.itu.int/ITU-D/emergencytelecoms/tampere.html> [2010, 11 June].

⁷⁸ E.g., United Nations General Assembly Resolution 54/233 (22 December 1999), International Cooperation on Humanitarian Assistance in the Field of Natural Disasters from Relief to Development, United Nations Document A/RES/54/233 (1999); United Nations General Assembly Resolution 60/123 (24 March 2006), Safety and security of humanitarian personnel and protection of United Nations personnel, United Nations Document A/RES/60/123, at ¶ 28.

กรอบทางกฎหมายระหว่างประเทศในการให้ความช่วยเหลือทางด้านมนุษยธรรมในสถานการณ์ภัยพิบัติ
ธรรมชาติ: เส้นทางจากสากลไปสู่ภูมิภาค

ประชุมระดับโลกว่าด้วยการพัฒนาโทรคมนาคม (World Telecommunication Development Conference)⁷⁹ การประชุมใหญ่ระดับโลกว่าด้วยวิทยุคมนาคม (World Radio Communication Conference)⁸⁰ การประชุมสากลว่าด้วยการขาดและเสียชีวิตเดือนแดง (The International Conference of the Red Cross and Red Crescent)⁸¹

3.4 การขนส่งสิ่งของบรรเทาทุกข์และอุปกรณ์

แม้ว่าไม่ได้มีตราสารระหว่างประเทศระบุเป็นการเฉพาะถึงการขนส่งในยามภัยพิบัติแต่ก็พบว่ามีอนุสัญญาทางการขนส่งหลายฉบับที่มีบทบัญญัติบางมาตราระบุถึงประเด็นนี้เอาไว้ โดยแบ่งหมวดหมู่ออกเป็น การขนส่งทางน้ำ การขนส่งทางอากาศ และการขนส่งทางบก

การขนส่งทางน้ำ มีอนุสัญญาว่าด้วยการอำนวยความสะดวกการสัญจรทางน้ำทางน้ำระหว่างประเทศ ค.ศ. 1965 (Convention on Facilitation of International Maritime Traffic 1965) ระบุให้รัฐภาคีต้องอำนวยความสะดวกการเข้าและออกของเรือที่เกี่ยวข้องกับฐานด้านบรรเทาทุกข์ ซึ่งรวมไปถึงการเข้าและออกเมืองของบุคลากรและสินค้าในโกดังสำหรับขนส่ง⁸²

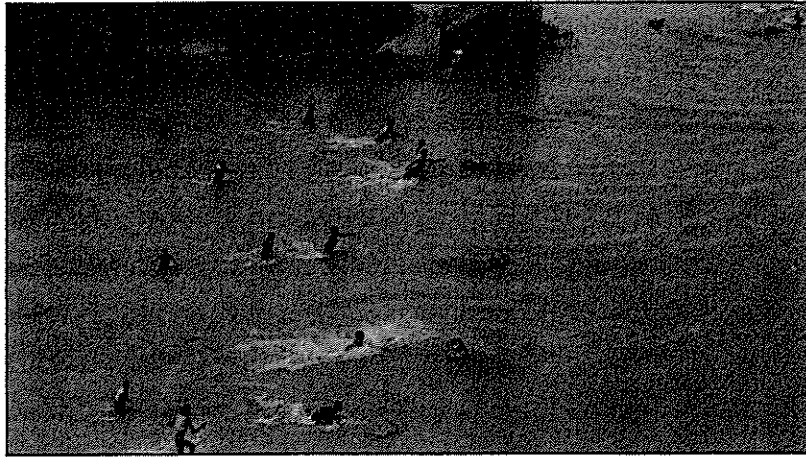
การขนส่งทางอากาศ มีอนุสัญญาว่าด้วยการบินพลเรือนระหว่างประเทศ ค.ศ. 1944 (Convention on International Civil Aviation of 1944: Chicago Convention) ตามภาคผนวก 9 (Annex 9) ระบุให้รัฐภาคีอำนวยความสะดวกการเข้า-ออก และผ่านของอากาศยานในดินแดนของตน ในการดำเนินกิจกรรมในนามขององค์การระหว่างประเทศที่ได้รับการยอมรับโดยสหประชาชาติหรือในนามของรัฐ ซึ่งต้องใช้มาตรการที่เป็นไปได้ทุกประการในการให้ความมั่นใจ

⁷⁹ E.g., ITU-D Resolution 32 of World Telecommunication Development Conference 2002.

⁸⁰ E.g., Resolution 644 of World Radio Communication Conference 2000.

⁸¹ Final Goal 3.2.5, 28th International Conference of the Red Cross and Red Crescent 2003.

⁸² Convention on Facilitation of International Maritime Traffic 1965, United Nations, *Treaty Series*, Vol. 265, p. 591, Annex 1, Sections 5.11-5.12.

ถึงการปฏิบัติการที่ปลอดภัย⁸³ พร้อมทั้งเรียกร้องต่อรัฐให้อำนวยความสะดวกแก่บุคลากรและสิ่งของที่มาพร้อมกับเครื่องบินให้ผ่านไปได้โดยไม่ชักช้า⁸⁴

การขนส่งทางบก แม้ว่าจะไม่ปรากฏว่ามีตราสารระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการขนส่งทางบก อ้างถึงสถานการณ์ภัยพิบัติธรรมชาติเอาไว้โดยเฉพาะเจาะจง แต่ก็พบว่ามิมีบทบัญญัติทั่วไปในสนธิสัญญาต่างๆ⁸⁵ ที่สามารถนำมาปรับใช้ได้ โดยระบุให้รัฐยกเว้นภาษีให้กับยานยนต์หรือโกดังที่บรรจุทุกสินค้าที่เข้ามายังประเทศ และลำเลียงผ่านไปยังประเทศที่สาม จนไปถึงการละเว้นการตรวจสอบสินค้าที่ลำเลียงผ่านทางถนนระหว่างประเทศที่ข้ามไปยังประเทศต่างๆ

⁸³ International Standards and Recommended Practices Annex 9 of Chicago Convention.

⁸⁴ Id., Section 8.9.

⁸⁵ อนุสัญญาศุลกากรว่าด้วยการนำเข้าชั่วคราวของยานยนต์ส่วนบุคคล ค.ศ. 1954 (Customs Convention on the Temporary Importation of Private Road Vehicles 1954), United Nations Document ECE/TRANS/107/Rev.1; อนุสัญญาศุลกากรว่าด้วยการนำเข้าชั่วคราวของยานยนต์ทางการค้า ค.ศ. 1956 (Customs Convention on the Temporary Importation of Commercial Road Vehicles 1956), United Nations Document ECE/TRANS/108; อนุสัญญาศุลกากรว่าด้วยการปฏิบัติต่อบรรจุสินค้าร่วมกันที่ใช้ในการขนส่งระหว่างประเทศ ค.ศ. 1954 (Convention on Customs Treatment of Pool Containers Used in International Transport 1994), United Nations Document ECE/TRANS/106.

กรอบทางกฎหมายระหว่างประเทศในการให้ความช่วยเหลือทางด้านมนุษยธรรมในสถานการณ์ภัยพิบัติ
ธรรมชาติ: เส้นทางจากสากลไปสู่ภูมิภาค

สิ่งของบรรเทาทุกข์และอุปกรณ์มักจะมีค่าเสียหายผ่านดินแดนของรัฐอื่น กว่าที่จะมาถึงรัฐที่ได้รับผลกระทบ อาจจะทำให้ถูกเรียกเก็บภาษีหรือตรวจสอบ เกิดเป็นภาระภาษีที่เพิ่มขึ้นและส่งผลให้เกิดความล่าช้า หรือสิ่งของที่ขนถูกกักเอาไว้ที่ศุลกากร⁸⁶ และได้รับการยอมรับในรูปของมติสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติอีกด้วย⁸⁷

แนวทางของสัญญาระหว่างประเทศจึงปรากฏเป็นอนุสัญญาว่าด้วยการรับชั่วคราว ค.ศ. 1990 (Convention on Temporary Admission 1990: Istanbul Convention) ที่ได้รวบรวมตราสารระหว่างประเทศที่มีอยู่ให้เข้ามาเป็นหนึ่งเดียว โดยรวมไปถึงอนุสัญญาศุลกากรว่าด้วยการนำสินค้าเข้าเป็นการชั่วคราว ค.ศ. 1961 (Customs Convention on the A.T.A. Carnet for the Temporary Admission of Goods 1961) ที่ระบุให้กระบวนการทางศุลกากรให้ง่ายและเป็นระบบเดียวกัน เพื่อให้เป็นมาตรฐานและรูปแบบเดียวกันสำหรับเอกสารที่ใช้สำหรับการนำสินค้าเข้าเป็นการชั่วคราว จนไปถึงการขนส่ง⁸⁸

การละเว้นจากค่าใช้จ่ายต่างๆ เป็นการแสดงออกอย่างแท้จริงในการแสดงความมีน้ำใจในการบรรเทาทุกข์ และในความเป็นจริงแล้วผลประโยชน์ที่แท้จริงก็จะตกอยู่กับประเทศที่การบรรเทาทุกข์ถูกส่งเข้าไปถึง⁸⁹ ส่วนในพิธีสารเพิ่มเติมของอนุสัญญาเจนีวา ได้ขยายบทบัญญัติการบรรเทาทุกข์ว่าจะต้องผ่านอย่างรวดเร็วและไม่มีการขัดขวางสิ่งของ เครื่องมือ และบุคลากรทั้งหมดที่ส่งไปบรรเทา

⁸⁶ International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, Final Report - Bahamas: Hurricane Jeanne (April 4, 2005), Available [Online]. from: http://www.ifrc.org/cgi/pdf_appeals.pl?04/2304f.pdf, p. 4 [2010, 2 June].

⁸⁷ United Nations General Assembly Resolution 46/182 (19 December 1991), Strengthening the Coordination of Humanitarian Emergency Assistance of the United Nations, Annex ¶ 7, United Nations Document A/RES/46/182.

⁸⁸ See, Annexes A, B.2, B.6, B.9, C, D of Istanbul Convention.

⁸⁹ Jean Pictet, Commentary on Geneva Convention IV of 12 August 1949 Relative to the Protection of Civilian in Time of War (Geneva: International Committee of the Red Cross, 1952), p. 327.

ทุกซ์⁹⁰ โดยในปัจจุบันหลักการนี้ได้รับการยอมรับให้ครอบคลุมในทุกสถานการณ์ ชัดกั้ทางอาวุธ และเป็นกฎหมายจารีตประเพณีอีกด้วย⁹¹ ทำให้ผู้บรรเทาทุกข์ ทางด้านมนุษยธรรมปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกเหนือไปจากการ อนุญาตให้เข้าไปทำการช่วยเหลือทางด้านมนุษยธรรมจึงเป็นสิ่งจำเป็น และมันคง จะต้องมีอุปกรณ์และเครื่องมือเพื่อสำหรับใช้ปฏิบัติหน้าที่ด้วย โดยหลักการนี้ยอม สามารถขยายมาใช้ในยามเกิดภัยพิบัติธรรมชาติ

4. กรอบทางกฎหมายของภูมิภาคยุโรป

องค์การภูมิภาคในยุโรปที่สำคัญมี 2 องค์การ คือ คณะมนตรีของยุโรป (Council of Europe) และสหภาพยุโรป (European Union: EU) โดยมีรายละเอียดในการให้ความช่วยเหลือระหว่างประเทศแก่ผู้ที่ได้รับผลกระทบจากภัย พิบัติธรรมชาติ ดังนี้

4.1 คณะมนตรีของยุโรป (Council of Europe)

องค์การความร่วมมือระหว่างประเทศยุโรปนี้ ได้สถาปนาขึ้นเมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม ค.ศ.1949 มีประเทศแรกก่อตั้ง 10 ประเทศใน ค.ศ.1993 ปัจจุบันมี ประเทศสมาชิกเพิ่มเป็น 21 ประเทศ มีวัตถุประสงค์หลัก คือ การรวมประเทศ ยุโรปเข้าด้วยกัน เพื่อสถาปนาเป็นสหพันธรัฐยุโรป (European Federation) ทั้งนี้ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง (ค.ศ. 1939-1945) นักการเมืองของชาติ ต่างๆ ในยุโรปเน้นความต้องการความร่วมมือใกล้ชิด เพื่อการสถาปนาเป็น สหพันธรัฐยุโรป (United States of Europe) เป็นการสร้างลักษณะภาคพื้นทวีป ร่วมกัน (Continental Character) ที่จะช่วยให้มีการรวมพลัง และ ทรัพยากรธรรมชาติเข้าด้วยกัน เพื่อให้มีอำนาจต่อรองกับสหรัฐอเมริกา กับ สหภาพโซเวียต

⁹⁰ Article 70(2) of Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts, of 8 June 1977.

⁹¹ Jean Pictet, Commentary on Geneva Convention IV of 12 August 1949 Relative to the Protection of Civilian in Time of War, p. 181.

กรอบทางกฎหมายระหว่างประเทศในการให้ความช่วยเหลือทางด้านมนุษยธรรมในสถานการณ์ภัยพิบัติ
ธรรมชาติ: เส้นทางจากสากลไปสู่ภูมิภาค

ในปี ค.ศ. 1987 อนุมติที่ 87 (2) สร้างกลุ่มความร่วมมือสำหรับการป้องกัน ปกป้อง และการบริหารจัดการบรรเทาทุกข์ในภัยพิบัติธรรมชาติและเทคโนโลยีขนาดใหญ่ (Co-operation Group for the Prevention of, Protection Against and Organization of Relief in Major Natural and Technological Disasters)⁹² เพื่อใช้เป็นเวทีพูดคุยระหว่างรัฐบาลของรัฐสมาชิกในการร่วมมือวิจัยเผยแพร่ข้อมูล และพูดคุยกันด้านนโยบายต่างๆ เกี่ยวกับภัยพิบัติ

แม้ว่าจะไม่มีสนธิสัญญาที่เกี่ยวข้องกับภัยพิบัติโดยตรง แต่ก็ยังสามารถเทียบเคียงกับความตกลงว่าด้วยการนำเข้าชั่วคราว ปลอดภาษีของเครื่องมือทางการแพทย์ ศัลยกรรม และการใช้โดยให้ยืมสำหรับการทดลองในโรงพยาบาลและสถาบันทางการแพทย์ เพื่อจุดประสงค์ในการตรวจวินิจฉัย และรักษา ค.ศ. 1960 (Agreement on the Temporary Importation, Free of Duty, of Medical, Surgical, and Laboratory Equipment for Use on Free Loan in Hospitals and Other Medical Institutions for Purposes of Diagnosis or Treatment 1960: COE Agreement on Temporary Importation)⁹³ ซึ่งมีบทบัญญัติที่เกี่ยวข้อง คือ การยอมรับให้รัฐภาคีให้ยืมเครื่องมือทางการแพทย์ ศัลยกรรม และการทดลองระหว่างรัฐภาคีด้วยกัน เป็นระยะเวลา 6 เดือน ส่วนรัฐที่ไม่เป็นภาคีให้ถือว่าเป็นข้อยกเว้น พันธกรณีของรัฐที่รับคือการอำนวยความสะดวกให้เป็นไปได้มากที่สุด สำหรับการนำเข้าอุปกรณ์ที่ยืมดังกล่าว รวมถึงการออกใบอนุญาตและยกเว้นภาษีอากรต่างๆ ด้วย⁹⁴ เพื่อนำมาใช้ในยามที่ต้องการอำนวยความสะดวกให้แก่การให้ความช่วยเหลือทางด้านมนุษยธรรมระหว่างประเทศ⁹⁵

⁹² Council of Europe Committee of Ministers, Resolution 87(2), Setting Up a Cooperation Group for the Prevention or, Protection against, and Organization of Relief in Major Natural and Technological Disasters 1987.

⁹³ Council of Europe Official Journal L 131 (May 15 1986), pp. 48-49.

⁹⁴ Articles 1-2 of COE Agreement on Temporary Importation.

⁹⁵ International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, Law and

นอกจากนี้ กลไกที่ใช้คุ้มครองสิทธิของผู้ที่ได้รับผลกระทบจากภัยพิบัติธรรมชาติผ่านทางศาลสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรปในการคุ้มครองปัจเจกชนตามอนุสัญญาสิทธิมนุษยชนแห่งสหภาพยุโรป ซึ่งมีคดีที่เกี่ยวข้อง คือ คดีระหว่างบูดาเยวาและพวก กับประเทศรัสเซีย (*Budayeva and others v. Russia*) ของศาลสิทธิมนุษยชนแห่งสหภาพยุโรป⁹⁶ ซึ่งมีข้อเท็จจริงว่าในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 2000 เกิดโคลนถล่มทับเมืองทาสนาส (Tyrnauz) มีผู้เสียชีวิตและอาคารเสียหาย โดยเป็นผลมาจากดินโคลนของแม่น้ำเจอโฮซานซู (Gerhozhansu) ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอยู่เป็นประจำ ตามปกติแล้วเมืองนี้ได้รับการป้องกันโดยมีเขื่อนกั้นดินโคลน เมื่อปีก่อนหน้านั้นดินโคลนถล่มได้ทำให้เขื่อนกั้นดินโคลนทั้งหลายเหล่านั้นเสียหายและยังไม่ได้ซ่อมแซม ทั้งที่สองสัปดาห์ก่อนหน้านั้น สถาบันอุทกศาสตร์ของรัฐได้แจ้งให้รัฐมนตรีของท้องถิ่นสำหรับบรรเทาภัยพิบัติเกี่ยวกับอันตรายของภัยพิบัติ รวมทั้งได้ร้องขอให้ตั้งจุดสังเกตการณ์เหนือลำน้ำเพื่อให้สามารถแจ้งเตือนภัยได้ ในวันก่อนหน้าที่จะเกิดดินโคลนถล่ม กระแสน้ำได้พัดโคลนและเศษขยะไหลเข้ามายังเมืองและมีน้ำท่วมในบางส่วนของพื้นที่แต่ยังไม่มีผู้เสียชีวิต เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นได้สั่งให้ประชาชนที่อยู่อาศัยในส่วนที่ได้รับผลกระทบอพยพออกไป ถึงกระนั้น เมื่อระดับโคลนลดลง ทางกรมก็ได้ห้ามกลุ่มคนดังกล่าวกลับเข้ามายังบ้านเรือนของตนในวันถัดมา เพราะการเพิกเฉยต่อมาตรการป้องกันภัยทั้งหลาย ทำให้เมื่อเกิดเหตุดินโคลนถล่มจึงมีผู้เสียชีวิตอย่างน้อยแปดคน

คดีนี้บรรดาญาติของผู้เสียชีวิตพยายามที่จะเรียกร้องค่าชดเชยจากหน่วยงานภายในประเทศ แต่ข้อเรียกร้องถูกปฏิเสธโดยศาล ด้วยเหตุผลที่ว่าสาเหตุการเสียชีวิตนั้นเป็นไปตามธรรมชาติไม่สามารถคาดหมายหรือป้องกันได้ รัฐจึงไม่ต้องมีความรับผิดชอบ จึงทำให้มีการอุทธรณ์คดีต่อไปยังศาลสิทธิมนุษยชนแห่งสหภาพยุโรป ศาลจึงพบว่ารัสเซียละเมิดหน้าที่ในการคุ้มครองชีวิต

Legal Issues International Disaster Response: A Desk Study (Geneva: International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, 2007), pp. 74-75.

⁹⁶ *Budayeva and Others v. Russia*, Application Nos. 15339/02, 21166/02, 20058/02, 11673/02 and 15343/02 (Sect. 1), E.C.H.R. 20 March 2008.

กรอบทางกฎหมายระหว่างประเทศในการให้ความช่วยเหลือทางด้านมนุษยธรรมในสถานการณ์ภัยพิบัติ
ธรรมชาติ: เส้นทางจากสากลไปสู่ภูมิภาค

ล้มเหลวที่จะใช้มาตรการป้องกันและสิ่งให้จ่ายค่าเสียหายแก่บรรดาญาติของผู้เสียชีวิต ในส่วนเนื้อหาของคำพิพากษาที่ได้วินิจฉัยในกรณีที่ของรัฐกับภัยพิบัติธรรมชาตินั้น ศาลได้ให้เหตุผลว่ามีพันธกรณีของรัฐวางเอาไว้ให้ปฏิบัติตามในการป้องกันชีวิตของผู้ที่อยู่อาศัยในเขตอำนาจรัฐ ซึ่งเน้นย้ำต่อไปอีกว่าพันธกรณีนั้นอยู่เหนือหน้าที่หลักของรัฐในการออกกฎหมายและกรอบการบริหาร เพื่อให้มีประสิทธิภาพและลดการคุกคามสิทธิในการมีชีวิตอยู่ รัฐจึงมีหน้าที่ในการคุ้มครองชีวิตต่อผลกระทบจากภัยพิบัติ โดยยืนยันถึงสิทธิการมีชีวิตอยู่ ไม่เพียงแต่การเสียชีวิตที่มีผลมาจากการใช้กำลังโดยหน่วยงานของรัฐเท่านั้น แต่รัฐยังคงมีพันธกรณีในการใช้ขั้นตอนที่เหมาะสมในการปกป้องชีวิตของผู้คนที่อาศัยอยู่ในเขตอำนาจอธิปไตยของตน และเน้นย้ำว่าพันธกรณีนี้ส่งผลให้เป็นหน้าที่หลักของรัฐในการตรากฎหมายและกรอบนโยบายในการลดทอนการคุกคามสิทธิการมีชีวิตอยู่⁹⁷

จากคำพิพากษาข้างต้นจึงสามารถสะท้อนให้เห็นถึงพันธกรณีของรัฐต่อภัยพิบัติธรรมชาติได้ ดังนี้-

1) รัฐจะต้องออกกฎหมายและบังคับใช้กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการหนีภัยพิบัติ และจัดตั้งกระบวนการและขั้นตอนที่จำเป็น รวมถึงการเฝ้าระวังสถานการณ์ความเสี่ยง

2) ให้ข้อมูลแก่ประชาชนเกี่ยวกับความเป็นไปได้สำหรับความเสี่ยงและอันตรายจากภัยพิบัติ ผ่านทางระบบการแจ้งเตือนที่มีประสิทธิภาพ

3) อพยพประชาชนที่อาจประสบกับภัยพิบัติธรรมชาติ

4) ดำเนินการสอบสวนและเริ่มกระบวนการยุติธรรมทางอาญา กับผู้ที่ประมาทเลินเล่อต่อหน้าที่และทำให้มีผู้เสียชีวิต โดยมีสาเหตุมาจากภัยพิบัติธรรมชาติ

5) ชดเชยเยียวยาค่าเสียหายแก่ผู้ที่ได้รับผลกระทบจากภัยพิบัติธรรมชาติ

อีกทั้งศาลยังแสดงเหตุผลว่า รัฐจะต้องมีความรับผิดชอบสำหรับการเสียชีวิต

⁹⁷ *Id.*, 128-129.

ต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เพราะรัฐบกพร่องในหน้าที่ของตนในการใช้มาตรการป้องกัน และลดผลกระทบจากภัยพิบัติธรรมชาติ จากคำพิพากษาดังกล่าวจึงปรากฏชัดเจนว่า รัฐจะต้องมีความรับผิดชอบต่อการเสียชีวิตที่เกิดขึ้น เพราะการประมาทเลินเล่อของหน่วยงานของรัฐในการทำหน้าที่ใช้มาตรการป้องกัน เมื่ออันตรายจากธรรมชาติที่สามารถคาดหมายล่วงหน้าได้ และมีเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพที่ใช้ในการอพยพ จึงแสดงให้เห็นถึงการรับผิดชอบของรัฐตามกฎหมายระหว่างประเทศ⁹⁸

4.2 สหภาพยุโรป (European Union: EU)

องค์กรระหว่างประเทศเดียวที่มีสถานภาพเหนือรัฐ (Supranational) ก่อตั้งบนพื้นฐานของการเคารพประชาธิปไตยและสิทธิขั้นพื้นฐาน โดยการรวมอำนาจอธิปไตยในนโยบายด้านเศรษฐกิจสังคมไว้ที่ประชาคม (European Community) และมีการประสานงานอย่างใกล้ชิดด้านการต่างประเทศและความมั่นคง และด้านมหาดไทยระหว่างประเทศสมาชิก⁹⁹

ภายใต้โครงสร้างของสหภาพยุโรปมีคณะกรรมการยุโรป (European Commission) เป็นผู้รับผิดชอบงานประจำส่วนใหญ่ของสหภาพยุโรป ทั้งยังร่างข้อเสนอกฎหมายใหม่ ๆ เพื่อให้สหภาพยุโรปและคณะมนตรีแห่งสหภาพยุโรปให้ความเห็นชอบ นอกจากนี้ ยังคอยควบคุมให้มีการปฏิบัติตามข้อตกลงต่าง ๆ อย่างเหมาะสม รวมทั้งการใช้งบประมาณของสหภาพยุโรป และคอยสอดส่องให้มีการปฏิบัติตามสนธิสัญญาและกฎหมายของสหภาพยุโรป ทั้งนี้ คณะกรรมการยุโรปจะทำงานอย่างเป็นอิสระจากรัฐบาลของประเทศสมาชิก

⁹⁸ โดยในส่วนของภัยพิบัติจากน้ำมือของมนุษย์ก็ได้เคยตัดสินเอาไว้เป็นแนวทางเดียวกันในคดีก่อนหน้าแล้ว, โปรดดู, *Öneriyildiz v. Turkey*, Application No. 48939/99 (Sect. 1), E.C.H.R., 30 November 2004.

⁹⁹ ปัจจุบันสหภาพยุโรปมีรัฐสมาชิกจำนวน 27 รัฐ คือ ออสเตรีย เบลเยียม เดนมาร์ก ฟินแลนด์ ฝรั่งเศส เยอรมนี กรีซ ไอร์แลนด์ อิตาลี ลักเซมเบิร์ก เนเธอร์แลนด์ โปรตุเกส สเปน สวีเดน สหราชอาณาจักร ไชปรัส เช็ก เอสโตเนีย ฮังการี ลัตเวีย ลิทัวเนีย มอลตา โปแลนด์ สโลวีเนีย สโลวาเกีย โรมาเนีย และบัลแกเรีย.

กรอบทางกฎหมายระหว่างประเทศในการให้ความช่วยเหลือทางด้านมนุษยธรรมในสถานการณ์ภัยพิบัติ
ธรรมชาติ: เส้นทางจากสากลไปสู่ภูมิภาค

แต่เดิมกลไกการให้ความช่วยเหลือทางด้านมนุษยธรรมอยู่ภายใต้การบริหารจัดการโดยกรมการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมของสหภาพยุโรป (European Commission's Directorate General for the Environment) ซึ่งปัจจุบันนี้เป็นหน้าที่ของกรมการความร่วมมือระหว่างประเทศ การให้ความช่วยเหลือทางด้านมนุษยธรรมและการตอบสนองต่อภัยฉุกเฉินของสหภาพยุโรป (Directorate-General for International Cooperation, Humanitarian Aid and Crisis Response)¹⁰⁰ โดยมีกฎระเบียบของคณะมนตรี ที่สำคัญ 2 ฉบับ ก่อตั้งกลไกปกป้องพลเรือนของประชาคม¹⁰¹ และก่อตั้งเครื่องมือพลเรือนทางการเงิน¹⁰² เพื่อนำมาใช้ในยามสถานการณ์ฉุกเฉินที่สำคัญ (Major Emergencies) ซึ่งรวมถึง แผ่นดินไหว น้ำท่วม ไฟไหม้ป่า และสึนามิ เป็นต้น¹⁰³

¹⁰⁰ ปัจจุบัน (ช่วงปี ค.ศ. 2010-2014) ผู้อำนวยการกรมนี คือ Kristalina Georgieva ได้เน้นย้ำถึงความสำคัญของผู้ที่ได้รับผลกระทบของภัยพิบัติธรรมชาติ โดยมีจุดประสงค์ที่จะผนวกนโยบายสำหรับการให้ความช่วยเหลือทางด้านมนุษยธรรม การปกป้องสิทธิพลเรือน และการตอบสนองต่อภัยฉุกเฉิน ภายใต้ตราสารของสหภาพยุโรปเข้าไว้ด้วยกัน อีกทั้งตาม สนธิสัญญา ลิสบอน (Lisbon Treaty) ได้กำหนดไว้เป็นครั้งแรกว่าการให้ความช่วยเหลือทางด้านมนุษยธรรมเป็นนโยบายหลักหนึ่งของสหภาพยุโรปและให้มีการจัดตั้งกลุ่มอาสาสมัครทางด้านมนุษยธรรมของสหภาพยุโรป (European Voluntary Humanitarian Corps) เพื่อให้การตอบสนองต่อภัยพิบัติของสหภาพยุโรปรวดเร็วขึ้น, see, European Commission, *The European Commission 2010-2014, Profiles and Priorities* (Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2010), p. 45.

¹⁰¹ Council Decision 2007/779/EC (8 November 2007), Euratom Establishing a Community Civil Protection Mechanism (recast), see, Official Journal of the European Union L 314/9.

¹⁰² Council Decision 2007/162/EC (5 March 2007), Euratom Establishing a Civil Protection Financial Instrument, see, Official Journal of the European Union L 71/9.

¹⁰³ Europe Commission Humanitarian Aid and Civil Protection, "Community Co-operation in the Field of Civil Protection," Available [Online]. from: http://ec.europa.eu/echo/civil_protection/civil/prote/cp01_en.htm [2010, August 11].

มีจุดที่น่าสังเกต คือ กลไกการปกป้องพลเรือนของสหภาพยุโรปนั้น ไม่ได้ ประสงค์ให้องค์กรพัฒนาภาคเอกชนหรือองค์การระหว่างประเทศอื่นเข้ามามีส่วน ร่วม เนื่องจากถือว่าเป็นกลไกในระดับรัฐบาลกับรัฐบาลเท่านั้น โดยตั้งแต่ปี ค.ศ. 2002 ได้ใช้กลไกนี้มากกว่า 200 ภัยแล้ว¹⁰⁴ จึงทำให้องค์กรพัฒนาภาคเอกชนมีส่วน ร่วมเพียงชั่วคราวชั่วคราว (*ad hoc*) เท่านั้น ซึ่งเป็นไปตามหลักการเคารพอำนาจ อธิปไตยของแต่ละรัฐ ในทางกลับกัน สำนักงานการให้ความช่วยเหลือทางด้าน มนุษยธรรมของสหภาพยุโรป (European Humanitarian Aid Office) ซึ่งปฏิบัติ งานภายนอกสหภาพยุโรป ได้ส่งเสริมการมีส่วนร่วมขององค์การพัฒนาภาค เอกชน หน่วยงานสหประชาชาติ และกาชาด ครอบคลุมความร่วมมือในการตอบสนอง ต่อภัยพิบัติในสหภาพยุโรปยังรวมไปถึงการปฏิบัติงานภายใต้องค์การป้องกัน แอตแลนติกเหนือ (North Atlantic Treaty Organisation: NATO) อีกด้วย แม้ว่าโดยหลักแล้ว NATO จะมีจุดประสงค์หลักที่ความร่วมมือทางทหารก็ตาม แต่ก็ได้มีการก่อตั้งคณะกรรมการการปกป้องพลเรือน (Civil Protection Committee)¹⁰⁵ ด้วย ในการคุ้มครองประชาชน จึงทำให้มีพัฒนาการต่อมา ด้วยการจัดตั้งศูนย์ประสานงานร่วมมือตอบสนองต่อภัยพิบัติแห่งยุโรป-แอตแลนติก (Euro-Atlantic Disaster Response Coordination Centre: EADRCC) ในปี ค.ศ. 1998¹⁰⁶ คณะมนตรีหุ้นส่วนยุโรป-แอตแลนติก (Euro-Atlantic Partnership Council EAPC) ได้จัดตั้งหน่วยตอบสนองต่อภัยพิบัติแห่งยุโรป-แอตแลนติก (Euro-Atlantic Disaster Response Unit: EADRV) และมีนโยบายสำหรับ

¹⁰⁴ International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, *Analysis of Law in the European Union pertaining to Cross-Border Disaster Relief* (Geneva: International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, 2010), p. 21.

¹⁰⁵ เดิมใช้ชื่อว่าคณะกรรมการป้องกันพลเรือน (Civil Defence Committee) จนกระทั่ง ปี ค.ศ. 1995.

¹⁰⁶ หน้าที่ความรับผิดชอบหลักมี 3 ประการ คือ 1.) ร่วมมือตอบสนองต่อภัยพิบัติที่เกิดขึ้น ในพื้นที่ของรัฐสมาชิก 2.) เป็นศูนย์แบ่งปันข้อมูล และ 3.) เป็นผู้ประสานงานที่ใกล้ชิดกับ OCHA.

กรอบทางกฎหมายระหว่างประเทศในการให้ความช่วยเหลือทางด้านมนุษยธรรมในสถานการณ์ภัยพิบัติ
ธรรมชาติ: เส้นทางจากสากลไปสู่ภูมิภาค

การให้ความช่วยเหลือภัยพิบัติในยามสันติ 3 ประการ คือ 1) รัฐที่ได้รับผลกระทบยังคงมีความรับผิดชอบสำหรับการบริหารจัดการภัยพิบัติ 2) สหประชาชาติมีหน้าที่หลักในการประสานงานการปฏิบัติงานของการบรรเทาทุกข์ทางด้านภัยพิบัติระหว่างประเทศ และให้ EADRCC ให้การสนับสนุนปฏิบัติการบรรเทาทุกข์ของสหประชาชาติ และ 3) หน้าที่หลักของ EADRCC คือ การให้ความร่วมมือมากกว่าการหาทางออก ทั้งนี้ ปฏิบัติงานภายใต้กรอบของ NATO จึงเป็นการกู้ภัย ให้ความช่วยเหลือทางด้านบุคลากรทางการแพทย์ และวัสดุอุปกรณ์ตามที่ต้องการ¹⁰⁷

กรอบความร่วมมือของสหภาพยุโรปกับประเทศโลกที่สาม จะอยู่ในรูปของความตกลง เพื่อแสดงเจตนาของสหภาพยุโรปในการแบ่งปันความรับผิดชอบในการตอบสนองต่อภัยพิบัติที่รัฐที่มีศักยภาพน้อยกว่า ซึ่งในความตกลงจะแสดงการร่วมมือกันในยามเกิดภัยพิบัติธรรมชาติ อาทิ กรณีกลุ่มประเทศแอฟริกา, คาริบเบียน, และแปซิฟิก (African, Caribbean and Pacific: ACP) ซึ่งกำหนดให้ความช่วยเหลือทางด้านมนุษยธรรมและภัยฉุกเฉินของสหภาพยุโรปและรัฐสมาชิกต่อประชาชนของ ACP¹⁰⁸

สำหรับสนธิสัญญาหลักของภูมิภาคนี้ที่เกี่ยวข้องกับการให้ความช่วยเหลือทางด้านมนุษยธรรมระหว่างประเทศ มีดังนี้

1.) ความตกลงภัยพิบัติครั้งใหญ่ว่าด้วยการป้องกัน, ปกป้อง, คุ้มครอง, และองค์การบรรเทาทุกข์ในภัยพิบัติขนาดใหญ่และภัยจากเทคโนโลยี ค.ศ. 1987 (The EUR OPA Major Hazards Agreement (Partial Agreement) on the Prevention of, Protection Against, and Organization of Relief in Major Natural and Technological Disasters 1987)¹⁰⁹ จัดตั้งเวที (Forum) สำหรับ

¹⁰⁷ International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, Analysis of Law in the European Union pertaining to Cross-Border Disaster Relief, p. 22.

¹⁰⁸ Article 72.1, Chapter 6: Humanitarian and Emergency Assistance of Partnership Agreement between the EC and its Member States and the African, Caribbean and Pacific (ACP) States 2000.

¹⁰⁹ Council of Europe Resolution (87)2 (20 March 1987), Setting Up a Co-operation

การร่วมมือระหว่างยุโรปตะวันออก ยุโรปตะวันตก และภูมิภาคเมดิเตอร์เรเนียน (Mediterranean) เพื่อศึกษาหนทางร่วมมือแบบสหศาสตร์ สำหรับการป้องกัน ปกป้อง และจัดการบรรเทาทุกข์ในภัยพิบัติใหญ่และเทคโนโลยี ซึ่งความตกลงนี้ ไม่ได้เป็นสิทธิสัญญาระหว่างประเทศอย่างเป็นทางการ แต่เป็นหนทางสำหรับความร่วมมือในสภายุโรป (Council of Europe)

2.) อนุสัญญาว่าด้วยการยอมรับนิติบุคคลขององค์การพัฒนาภาคเอกชน ระหว่างประเทศของสหภาพยุโรป ค.ศ. 1986 (European Union Convention on the Recognition of the Legal Personality of International Non-Governmental Organizations 1986)¹¹⁰ มีความสำคัญตรงที่เป็นสนธิสัญญา ระหว่างประเทศเพียงฉบับเดียวที่มีขึ้นเพื่อยอมรับองค์การพัฒนาภาคเอกชนต่าง ชาติ โดยให้วิธีการสำหรับการยอมรับสมาคม มูลนิธิ และสถาบันเอกชนอื่นๆ

3.) ข้อตกลงความร่วมมือว่าด้วยการพยากรณ์อากาศ การป้องกัน และลด ความเสี่ยงของภัยพิบัติจากธรรมชาติและเทคโนโลยี ค.ศ. 1996 (Cooperation Agreement on the Forecast, Prevention and Mitigation of Natural and Technological Disasters 1996)¹¹¹ ภายใต้การริเริ่มของยุโรปกลาง (Central European Initiative: CEI) ประเทศออสเตรีย โคเอเซีย ฮังการี อิตาลี โปแลนด์ และโซวาเนียน ได้ทำความตกลงนี้เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูล ทางด้านวิทยาศาสตร์ และเทคนิค มีโครงการวิจัยและฝึกฝนผู้เชี่ยวชาญ มีพัฒนาการเชื่อมโยงระบบสื่อสารกันของแต่ละศูนย์เพื่อเตรียมพร้อมรับมือกับ การเกิดแผ่นดินไหว

4.) ข้อตกลงของเขตความร่วมมือเศรษฐกิจทะเลดำว่าด้วยการให้ความ ช่วยเหลือฉุกเฉินและตอบสนองฉุกเฉินต่อภัยพิบัติธรรมชาติและน้ำมีมนุษย ค.ศ. 1998 (Agreement of the Black Sea Economic Cooperation (BSEC)

Group for the Prevention of, Protection Against, and Organisation of Relief in Major Natural and Technological Disasters.

¹¹⁰ Council of Europe, *Europe Treaty Series*, No. 124.

¹¹¹ BGBl. III – Ausgegeben am 22. Oktober 2002 – Nr. 228.

กรอบทางกฎหมายระหว่างประเทศในการให้ความช่วยเหลือทางด้านมนุษยธรรมในสถานการณ์ภัยพิบัติ
ธรรมชาติ: เส้นทางจากสากลไปสู่ภูมิภาค

on Collaboration in Emergency Assistance and Emergency Response to Natural and Manmade Disasters 1998)¹¹² และพิธีสารเพิ่มเติมว่าด้วยข้อตกลงของเขตความร่วมมือเศรษฐกิจทะเลดำว่าด้วยการให้ความช่วยเหลือฉุกเฉินและตอบสนองฉุกเฉินต่อภัยพิบัติธรรมชาติและน้ำมือมนุษย์ ค.ศ. 2005 (Additional Protocol to the Agreement Among the Governments of the Participating States of the Black Sea Economic Cooperation (BSEC) on Collaboration in Emergency Assistance and Emergency Response to Natural and Man-Made Disasters 2005) เป็นความตกลงของประเทศในกลุ่มอนุภูมิภาค ในบริเวณทะเลดำ¹¹³ ซึ่งตกลงกันในการลำเลียงความช่วยเหลือ จึงกำหนดความช่วยเหลือทางการแพทย์ให้ผ่านอย่างเสรี อาหารก็มีขั้นตอนเข้าพรมแดนที่ง่าย การกำหนดการกักกันสำหรับสุนัขค้นหา การยกเว้นภาษีอากรสำหรับอุปกรณ์และสิ่งของในการให้ความช่วยเหลือ และยกเว้นค่าธรรมเนียมการลงจอดและขึ้นบินของอากาศยานอีกด้วย

5.) อนุสัญญาว่าด้วยการเพิ่มระดับความร่วมมือข้ามพรมแดน, โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการต่อสู้กับการก่อการร้าย, อาชญากรรมข้ามพรมแดน และการลักลอบข้ามพรมแดน ค.ศ. 2005 (Convention on the Stepping Up of Cross-Border Cooperation, Particularly in Combating Terrorism, Cross-Border Crime and Illegal Migration 2005: Prüm Convention)¹¹⁴ มุ่งที่จะแบ่งปันข้อมูลการบังคับใช้กฎหมาย อาทิ ข้อมูลดีเอ็นเอ ข้อมูลลายพิมพ์นิ้วมือ

¹¹² Black Sea Economic Cooperation, Agreement of the Black Sea Economic Cooperation (BSEC) on Collaboration in Emergency Assistance and Emergency Response to Natural and Manmade Disasters 1998 Available [Online]. from: <http://www.bsec-organization.org/documents/LegalDocuments/agreement-mous/agr4/Documents/Emergencyagreement%20071116.pdf> [2010, 26 September]

¹¹³ รัฐสมาชิกประกอบด้วย บัลแกเรีย กรีซ โรมาเนีย อัลบาเนีย อาร์มาเนีย อาเซอร์ไบจาน จอร์เจีย ยูเครน รัสเซีย มอลโดวา.

¹¹⁴ Council of the European Union 10900/05 (7 July 2005).

ใบขับขี่ และข้อมูลส่วนบุคคลอื่นๆ ซึ่งใช้สำหรับการยืนยันพิสูจน์เอกลักษณ์บุคคล ในยามที่เกิดภัยพิบัติ โดยมีการทำความตกลงทางด้านเทคนิค¹¹⁵ เพื่อใช้เป็นรายละเอียดสำหรับการปฏิบัติงาน ต่อมาสหภาพยุโรปอนุมัติมติของคณะมนตรีที่ 2008/615/JHA¹¹⁶ ยอมรับให้เนื้อหาในมาตราของสนธิสัญญานี้ผนวกเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างทางกฎหมายของสหภาพยุโรป และให้มีผลบังคับใช้กับรัฐสมาชิก

6.) ความตกลงทวิภาคีและพหุภาคีของบรรดารัฐ พบว่า รัฐต่างๆ ของสหภาพยุโรปส่วนใหญ่จะมีความตกลงกันภายในภูมิภาคไม่ว่าจะเป็นประเทศในกลุ่มสหภาพยุโรป หรือสภายุโรปก็ตาม

สนธิสัญญากับประเทศที่สาม สหภาพยุโรปได้มีการทำความตกลงในการให้ความช่วยเหลือทางด้านมนุษยธรรมกับประเทศที่สำคัญ ดังนี้

(1) สหรัฐอเมริกา สหภาพยุโรปได้บรรลุคำประกาศข้ามมหาสมุทรแอตแลนติกว่าด้วยความสัมพันธ์สหภาพยุโรปอเมริกา ค.ศ. 1990 (Transatlantic Declaration on EC-US Relations 1990)¹¹⁷ และขยายความร่วมมือกันในประเด็นข้ามมหาสมุทรแอตแลนติกใหม่ (The New Transatlantic Agenda)¹¹⁸ ในปี ค.ศ. 1995 เพื่อใช้เป็นกรอบสำหรับความร่วมมือ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าภายในความตกลงนี้จะไม่ได้ระบุเป็นการเฉพาะเจาะจงในเรื่องการตอบสนองต่อภัยพิบัติ แต่สำหรับการปฏิบัติแล้ว กรอบนี้เป็นช่องทางในการให้ความช่วยเหลือ ดังเช่น

¹¹⁵ Administrative and Technical implementing Agreement to the Prüm Convention 2006.

¹¹⁶ Council Decision 2008/615/JHA (23 June 2008), on the Stepping up of Cross-Border Cooperation, Particularly in Combating Terrorism and Cross-border Crime, see, Official Journal of the European Union L 210/1.

¹¹⁷ European Union, External Relation, Transatlantic Declaration on EC-US Relations 1990 Available [Online]. from: http://eeas.europa.eu/us/docs/trans_declaration_90_en.pdf [2010, 26 September].

¹¹⁸ European Union, External Relation, The New Transatlantic Agenda Available [Online]. from: http://www.eeas.europa.eu/us/docs/new_transatlantic_agenda_en.pdf [2010, 26 September].

กรอบทางกฎหมายระหว่างประเทศในการให้ความช่วยเหลือทางด้านมนุษยธรรมในสถานการณ์ภัยพิบัติ
ธรรมชาติ: เส้นทางจากสากลไปสู่ภูมิภาค

ในกรณีที่สหภาพยุโรปให้ความช่วยเหลือผู้ประสบภัยแคทรีน่า

(2) รัสเซีย ผลจากการประชุมสุดยอดที่มอสโกในปี ค.ศ. 2005 สหภาพยุโรปจึงทำชุดความตกลงกับรัสเซีย เรียกรวมกันว่าข้อเสนอ (Roadmaps)¹¹⁹ จัดตั้งความตกลงร่วมกัน 4 ด้าน คือ เศรษฐกิจ, เสรีภาพ ความมั่นคง และความยุติธรรม, การวิจัยและการศึกษา, และความมั่นคงภายนอก¹²⁰ ซึ่งตาม Roadmaps นั้น มีวัตถุประสงค์ที่จะกระชับความร่วมมือของทั้งสองฝ่ายในการส่งเสริมความสามารถร่วมกันในการตอบสนองต่อภัยพิบัติและความฉุกเฉิน รวมถึงการบริหารจัดการในสถานการณ์ฉุกเฉินเป็นการเฉพาะเจาะจง ผ่านทางการแลกเปลี่ยนข้อมูลผู้เชี่ยวชาญ ประสานงาน พุดคุยกันในประเด็นเรื่องความร่วมมือด้านการป้องกันภัยพลเรือน และให้ความช่วยเหลือในการตอบสนองต่อภัยพิบัติธรรมชาติ และให้ความสะดวกต่อการให้ความช่วยเหลือในการปฏิบัติ การค้นหา และกู้ภัย¹²¹

(3) แคนาดา ไชล์แลนด์ นอร์เวย์ ตุรกี สหภาพยุโรปมีนโยบายร่วมกันด้านการต่างประเทศและความมั่นคงภายใต้มาตรา 37 ของสนธิสัญญาสิทธิสบอน ได้จัดทำความตกลงกับประเทศดังกล่าว ก่อตั้งเค้าโครงสำหรับการมีส่วนร่วมของรัฐสมาชิกของสหภาพยุโรปกับรัฐคู่สัญญาในการปฏิบัติการบริหารจัดการภัยพิบัติเพื่อปกป้องพลเรือน

จากรายละเอียดที่กล่าวมาข้างต้นของสหภาพยุโรป สะท้อนให้เป็นการรวมกลุ่มกันในการประสานความร่วมมือและทรัพยากรในการให้ความช่วยเหลือ ซึ่งสหภาพยุโรปถือได้ว่าเป็นองค์การระหว่างประเทศระดับภูมิภาค ที่อาศัยกฎหมายเป็นพื้นฐาน จึงทำให้เกิดเป็นตราสารจำนวนมากในการตอบสนองต่อภัยพิบัติธรรมชาติทั้งภายในและภายนอก แต่อย่างไรก็ตามสหภาพยุโรปก็ยังไม่มิตราสารที่มีเนื้อหาเบ็ดเสร็จครบถ้วนในเรื่องการบริหารจัดการภัยพิบัติที่เกิดขึ้น

¹¹⁹ Europa, *EU-Russia Common Spaces* Available [Online]. from: http://eeas.europa.eu/russia/common_spaces/index_en.htm [2010, August 12].

¹²⁰ Europa, *Common Spaces Roadmap* Available [Online]. from: http://ec.europa.eu/external_relations/russia/docs/roadmap_economic_en.pdf, p. 42 [2010, August 12].

¹²¹ *Id.*, p. 43.

แต่อาศัยสนธิสัญญาลิสบอนเป็นตัวตั้งและออกตราสารขึ้นมา เพื่อรองรับพันธกรณีให้รัฐสมาชิกปฏิบัติ เพิ่มเติมจากตราสารที่ได้จัดทำก่อนหน้านี้

5. บทสรุป

จากภัยพิบัติที่เกิดขึ้น แม้ว่ารัฐได้พยายามให้ความช่วยเหลือ หรืออาจมีเพียงในบางกรณีที่รัฐละเลย จึงทำให้ในบางครั้งการบริหารจัดการภัยธรรมชาติล้มเหลวหรือขาดประสิทธิภาพ ผู้ที่ได้รับผลกระทบจากภัยพิบัติธรรมชาติในตอนนั้น ทำได้ดีที่สุด คือ พยายามคุ้นชินกับกลิ่นศพที่กำลังส่งกลิ่นตลบไปทั่วพื้นที่เกิดเหตุ พร้อมกับบรกดคอยความช่วยเหลือที่ยังมาไม่ถึง หรือถูกลดทอนจำนวน ปริมาณ หรือประสิทธิภาพลงไป ส่วนหนึ่งมีสาเหตุสำคัญมาจากอุปสรรคทางด้านกฎหมาย จึงทำให้สถานการณ์ในพื้นที่ไม่ว่าจะมองในมุมใดก็ตาม คือ โศกนาฏกรรมของชีวิตที่เป็นของจริงที่เกิดขึ้นอยู่จริง และกำลังดำเนินต่อไปตามบทที่ไม่รู้ว่าบทสุดท้ายแห่งการสิ้นสุดของภัยพิบัติจะเกิดขึ้นเมื่อใด หรือความสูญเสียจะหยุดลงที่กี่ชีวิต

ภัยพิบัติกระทบต่อปัจเจกชน และสภาพความเป็นอยู่ ซึ่งมีทั้งภัยพิบัติภายในรัฐและข้ามรัฐ จนนำไปสู่ความต้องการความช่วยเหลือทางด้านมนุษยธรรม

กรอบทางกฎหมายระหว่างประเทศในการให้ความช่วยเหลือทางด้านมนุษยธรรมในสถานการณ์ภัยพิบัติ
ธรรมชาติ: เส้นทางจากสากลไปสู่ภูมิภาค

ที่เป็นระบบ¹²² แต่ปฏิเสธไม่ได้ว่ากฎหมายระหว่างประเทศยังคงขาดความตกลง
ที่ได้รับการยอมรับโดยรัฐต่างๆ ที่จะยินยอมผูกพันตนเองให้เข้าไปเป็นภาคี และ
มีพันธกรณีที่จะต้องปฏิบัติตาม เพื่อให้เกิดความกระจ่างชัดในการให้ความช่วยเหลือ
ทางด้านมนุษยธรรมระหว่างประเทศในสถานการณ์ภัยพิบัติธรรมชาติจึงยังคง
มีความจำเป็นอยู่เพื่อเป็นประโยชน์ในการสร้างพันธกรณีและความรับผิดชอบ
ของรัฐที่ให้และรับความช่วยเหลือ¹²³ ซึ่งยังคงขาดแคลนกฎหมายระหว่างประเทศ
ที่เกี่ยวกับประเด็นนี้ สังคมระหว่างประเทศจึงต้องพัฒนากฎหมายระหว่าง
ประเทศให้เป็นลายลักษณ์อักษรอย่างเร่งด่วน เพื่อที่จะพัฒนาตราสารระหว่าง
ประเทศขึ้นมาแก้ไขปัญหาการให้ความช่วยเหลือทางด้านมนุษยธรรมให้มี
ประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นด้วยความสุจริต (*bona fides / Good Faith*)¹²⁴ และใช้
เป็นฐานในการอ้างอิงในการดำเนินกิจกรรมดังกล่าว¹²⁵ ทำให้การคาดหมายใน
อนาคตจึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องอาศัยการเตรียมความพร้อมให้ทันห่วงที่ จึงจะ
มีประโยชน์ต่อประเทศต่างๆ ถึงแม้ประเทศเหล่านั้นจะยังไม่เคยร้องขอความช่วยเหลือ
ระหว่างประเทศเลยก็ตาม การเตรียมความพร้อมไม่เคยเป็นการทำให้เกิด
ผลร้ายต่อผู้ที่อยู่อาศัยในดินแดนแต่อย่างไร

ดังนั้น เพื่อเอื้อประโยชน์และเป็นการประกันสิทธิขั้นพื้นฐานให้แก่ผู้
ที่ได้รับผลกระทบจากภัยพิบัติธรรมชาติ ประเทศในภูมิภาคยุโรปจึงควรที่จะ

¹²² Peter Macalister-Smith, *International Humanitarian Assistance: Disaster Relief Actions in International Law and Organization*, p. 5.

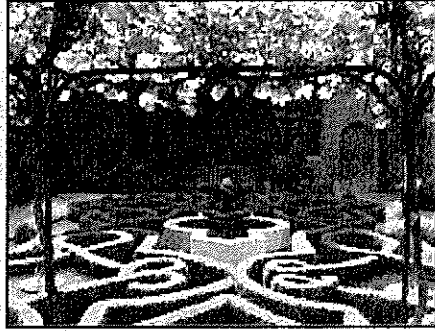
¹²³ United Nations Association of the United States of America, *Acts of Nature, Act of Man: The Global Response to Natural Disaster* (New York: United Nations Association of the United States of America, 1977), pp. 6, 11 and 83.

¹²⁴ See, John F. O'Connor, *Good Faith in International Law* Aldershot: Dartmouth, 1991; Anthony D'Amato, "Good Faith," in *Encyclopedia of Public International Law*, eds. Rudolf Bernhardt (Amsterdam: North Holland, 1992): 599-601; also see, Anthony Allot, *The Limit of Law* London: Butterworth, 1980; Patrick Devlin, *The Enforcement of Morals* (London: Oxford University, Press, 1965), p. 23.

¹²⁵ *Id.*, p. 6; Article 26 of Vienna Convention on the Law of Treaties 1969.

ร่วมกันสร้างตราสารระดับภูมิภาค เพื่อให้เกิดคุณค่าเพิ่มขึ้นในการให้ความช่วยเหลือผู้ที่ได้รับผลกระทบ ดังเช่น ที่ประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตระหนักถึงความสำคัญของการบริหารจัดการภัยพิบัติอย่างจริงจัง จึงมีการสร้างแผนการสำหรับการบริหารจัดการภัยพิบัติ พัฒนาการของอาเซียนในประเด็นนี้จึงนำไปสู่ข้อตกลงอาเซียนว่าด้วยการบริหารจัดการภัยพิบัติและการตอบสนองต่อภัยฉุกเฉิน ค.ศ. 2005 (ASEAN Agreement on Disaster Management and Emergency Response 2005) เพื่อคาดหวังให้เป็นโครงสร้างสำหรับการพัฒนาวิธีปฏิบัติการในการตอบสนองร่วมกัน การเตรียมพร้อมต่อภัยพิบัติมีบทบาทสำคัญว่าด้วยการเคลื่อนไหวของการให้ความช่วยเหลือบรรเทาทุกข์ การยกเว้นภาษีและศุลกากรรวมถึงการตรวจเข้าเมือง ส่งเสริมบทบาทของทหารในการบรรเทาทุกข์ มีการจัดตั้งกองทุนบรรเทาภัยพิบัติอาเซียน และฝึกซ้อมการตอบสนองต่อภัยพิบัติอีกด้วย

เพื่อความชัดเจนถึงหลักการและพันธกรณีที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการให้ความช่วยเหลือทางด้านมนุษยธรรมแก่ผู้ที่ได้รับผลกระทบ ซึ่งผู้ที่ได้ปฏิบัติการบรรเทาทุกข์นั้นไม่ได้มีแต่รัฐและองค์การระหว่างประเทศเท่านั้น แต่ยังประกอบด้วยองค์การพัฒนาภาคเอกชน ภาคธุรกิจ ชุมชน และปัจเจกชนอีกด้วย เนื้อหาจึงตั้งอยู่บนหลักการที่จะต้องการตอบสนองต่อผู้ที่ได้รับผลกระทบจากภัยพิบัติธรรมชาติเป็นสำคัญตามกฎหมายระหว่างประเทศที่มีพัฒนาให้สิทธิและความคุ้มครองอยู่ จึงต้องการความยอมรับร่วมกันจากสังคมนระหว่างประเทศในการจัดอุปสรรคที่ขวางกั้นระหว่างความช่วยเหลือและผู้ที่ได้รับผลกระทบ เพื่อให้การเข้าถึงเกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

การเนรมิตสวนอย่างต่อเนื่องมาในทุกยุคทุกสมัย เป็นพยานหลักฐานแห่งการแสวงหาความสุขของคน และอุดมการณ์แห่งความสุขของชาวตะวันตก คือการใช้ชีวิตท่ามกลางธรรมชาติอันเขียวชอุ่ม มีอาหาร ผลไม้ ดอกไม้ ต้นไม้ น้ำใสสะอาด อากาศดี ภูมิประเทศสวยงามแบบต่างๆ ในที่สุดคือการได้อยู่ในสวนสวรรค์บนดิน แบบสวนที่เปลี่ยนไปตามยุคสมัยคือการค้นหาสวนสวรรค์ที่ดีกว่า ที่ดีที่สุด ที่มีความหมายมากที่สุดและที่ตอบสนองความต้องการของคนมากที่สุด เพราะสิ่งเดียวที่ยืนหยัดในมนโสน้ำนิกของคนคือ ความกระหายอยากมีความสุขในชีวิตบนโลกนี้

ABSTRACT

The Italian garden of the Renaissance period

Chotiros Givitwatanapong

It goes without saying that the creation of garden is to be considered in time and space. History tells us that garden design is closely related to the creation of all other art forms of the same period, i.e. painting, sculpture, literature and especially architecture. New inventions leads to new technology contribute as much to garden design and indeed push architectural designers to venture into new possibilities. Technology implies social progress both political and economical. To fully understand architecture and garden design of the Renaissance, we may need to read history, literature, or follow the footsteps of eminent scholars of the time, whose ideologies open, among others, new perspectives in garden design.

In this article the Italian garden of the Renaissance period is our subject of investigation. Some guidelines have been given, leading to first modifications of medieval garden and ending with the complete new concept of what a garden stands for, in the Renaissance. A few gardens are given as examples of this.

Then at the end of the Renaissance, as if the wonderful Renaissance symmetry became too static, artists and elite began to search for more freedom both in their way of living and in their personal expressions. And, the Italian Renaissance garden, green in their characteristic, would stand still while the baroque garden flowers .

กำเนิดสวนอิตาเลียนในยุคเรอแนสซ็องส์

โชติรส โกวิทวัฒนพงศ์

แบบสวนแนวเช่นแบบสถาปัตยกรรมหรือแบบศิลปะอื่นใดขึ้นอยู่กับกาลเวลาและสถานที่ การเนรมิตสวนสัมพันธ์กับการสร้างสรรค์ศิลปะแขนงอื่นๆร่วมยุค ทั้งจิตรกรรม ประติมากรรม วรรณกรรมและโดยเฉพาะสถาปัตยกรรม รวมทั้งสิ่งประดิษฐ์ต่างๆที่นำไปสู่เทคนิคใหม่ๆ จากยุคหนึ่งถึงอีกยุคหนึ่ง อะไรทำให้เกิดการเปลี่ยนแบบสวน เป็นการทิ้งแบบเดิมเลยหรือเป็นการเพิ่มรูปลักษณ์ใหม่บางอย่างเข้าไปในแบบเก่า อุดมการณ์อะไรหรือการเมืองแบบไหนที่ผลักดันให้เกิดการเนรมิตแบบสวนแบบใหม่ เป็นต้น เราจึงต้องเข้าใจสภาพสังคมในแต่ละยุค วิเคราะห์เหตุการณ์สำคัญๆที่ทำให้เกิดแบบสวนแบบใหม่ขึ้น ติดตามอ่านวรรณกรรมและประวัติบุคคลเด่นๆแต่ละยุคสมัยที่จารึกอุดมการณ์และรอยนิ้วมือไว้อย่างถาวรบนแผ่นดิน สวนที่ตกทอดมาจากยุคต่างๆ เป็นข้อมูล รวมความคิดและสะท้อนให้เห็นสภาพสังคมและความเจริญในแต่ละยุค

ในบทความนี้ เราจะกล่าวถึงแบบสวนอิตาเลียนที่เริ่มขึ้นในยุคเรอแนสซ็องส์ สวนอิตาเลียนยุคนั้น ยังคงมีอยู่ในอิตาลีแม้กาลเวลาจะทำให้เสื่อมสีกกร่อนไปมากบ้างน้อยบ้าง แต่ยังมีอีกหลายแห่งที่เดียวที่เป็นพยานหลักฐาน ตัวอย่างและเป็นข้อมูลสำหรับการศึกษาวិวัฒนาการด้านสถาปัตยกรรม เทคนิคการก่อสร้าง และบริบทด้านสังคม สวนอิตาเลียนยังคงเป็นแบบอ้างอิงสำหรับการเนรมิตสวนในยุคหลังๆมาจนถึงยุคปัจจุบัน เพราะแม้ว่ากาลเวลาจะหมุนไป สังคมเปลี่ยนไป ค่านิยมเปลี่ยนไป หลายคนยังคงคิดตรงกันว่าแบบสวนอิตาเลียนในยุคเรอแนสซ็องส์ ยังคงเป็นแบบสวนที่ดีที่สุดยุโรป และเป็นแบบสวนที่เหมาะสมที่สุดสำหรับเขตที่อยู่อาศัยของชาวเมือง

สังคมในยุคเรอแนซ็องส์

โดยปกตินักประวัติศาสตร์กำหนดยุคเรอแนซ็องส์ไว้ว่าเป็นสองร้อยปีระหว่างศตวรรษที่ 14-16 แต่ผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับยุคเรอแนซ็องส์ไม่เห็นด้วยกับการเจาะจงดังกล่าว บ้างแบ่งยุคนี้ออกเป็นสามสมัยอันมีสมัยต้น (ประมาณระหว่างปี 1300-1480) สมัยสูงสุด (ระหว่างปี 1480-1520) และสมัยของแมนเนอร์ิซึม (mannerism, 1520-1580) บางทีก็รวมสมัยบาร็อคเข้าเป็นสมัยสุดท้ายของเรอแนซ็องส์ด้วย ในบริบทของวัฒนธรรมตะวันตกนั้น ตั้งแต่ปี 1500 เป็นต้นมา คติเรอแนซ็องส์แพร่หลายออกไปทั่วยุโรปและประเทศอื่นๆ กรุงโรมเป็นผู้นำเรอแนซ็องส์ สันตะปาปาเป็นผู้อุปถัมภ์และผู้ถือท้ายของนาวาศิลปวิทยาทั้งหมด เปลี่ยนจากชนบทเดิมที่เจ้าชายของแต่ละเมืองแต่ละถิ่นเป็นผู้อุปถัมภ์งานศิลป์

สรุปประเด็นหลักสองประการที่เป็นจุดเริ่มต้นของยุคเรอแนซ็องส์ คือ

๑) การนำรูปลักษณ์คลาสสิกจากอารยธรรมกรีกโรมันโบราณกลับมาปรับใช้ใหม่

๒) ความกังวลหมกมุ่นในโลภียวิสัย ความสนใจในมานุษยคติและการนำอุดมการณ์ดังกล่าวไปใช้ โดยเน้นความสำคัญของความเป็นเอกบุคค

เมื่อพิจารณาสถาปัตยกรรมในยุคกลาง จะเห็นว่าทุกแบบมีรั้ว มีกำแพงหนาและมั่นคง ที่อยู่อาศัยก็เช่นกัน ทั้งนี้เพราะ จนถึงศตวรรษที่ 14 ยุโรปมีการรบกวนกันมิได้ขาด ความสงบเกิดขึ้นเป็นครั้งคราวไม่ยั่งยืน ผู้มีอำนาจบางคนไปสร้างปราสาทบนยอดเขาโดดเด่นและโดดเดี่ยว แม้จะมีปัญหาการขาดน้ำและการมีพื้นที่ราบน้อยก็ตาม บ้างสร้างคฤหาสน์ภายในเมืองที่อยู่ในอาณัติของเขา ชวนาชาวไร่ย้ายไปอยู่ภายในกำแพงเมือง และออกไปทำนาทำไร่ทุกวันนอกกำแพงยามที่ไม่มีศึกสงคราม สภาพการณ์แบบนี้ไม่อำนวยให้เกิดการสร้างสวน อย่างไรก็ตามความฝันอยากมีสวนสวรรค์ยังคงเกาะติดอยู่ในหัวใจคน และถูกกระตุ้นให้ฮึกเหิมขึ้นอีกเมื่อได้อ่านวรรณกรรมเรื่อง *Decameron* (แปลว่า งานที่ทำในสิบวัน ฉบับแปลไทยใช้ว่า ‘บันเทิงทศวาร’) ของกวีอิตาเลียนปลายยุค

กลางชื่อ จิโอวานนี บอกคาซิโอ (Giovanni Boccaccio, 1313-1375) หนังสือเล่มนี้¹ รวมเรื่องสั้นไวรัยเรื่องเสนอความจริงแบบต่างๆในชีวิตของชนชั้นกลางที่ถือกันว่าเป็นชนชั้นที่มีวัฒนธรรม และพรรณนาภาพลักษณ์ของสวนของสภาพแวดล้อมที่กลายเป็นความจงใจและอุดมการณ์ของการสร้างสรรค์และการดำรงชีพในยุคเรอแนซ็องส์

เนื้อเรื่องเริ่มขึ้นเมื่อกลุ่มผู้ดีชาวเมืองฟลอเรนซ์สิบคนผละหนีออกจากเมืองเพราะกาฬโรคระบาดที่นั่น (1348) พวกเขาไปพักอยู่ในหมู่บ้านชนบทที่เจริญรุ่งเรือง บนเนินเขาที่มองเห็นเมืองฟลอเรนซ์ไกลลิบๆ (คือเมือง Fiesole) อากาศบริสุทธิ์พัดโชยไปมาในสวนที่เป็นระเบียบ ต้นไม้ใหญ่ๆให้ความร่มรื่น ธารน้ำไหลและสระน้ำพุให้ความชุ่มชื้นแก่จิตใจในแวดล้อมของป่าเขียว ชีวิตที่สงบสุขแบบที่พวกเขาไม่เคยมีมาก่อน พวกเขาเห็นพ้องต้องกันว่า ที่นั่นคือสวรรค์ แต่ละวันผ่านไปในความสนุกสนานบันเทิงใจ แต่ละคนสลับกันเล่าเรื่องสู่กันฟัง เป็นเรื่องที่ได้แรงบันดาลใจจากประเพณีเรื่องลามกทุกชนิด *Decameron* ดูเหมือนจะเป็นวรรณกรรมลายลักษณ์รวมเรื่องลามกเรื่องแรก เมื่อพิจารณาทุกเรื่องรวมกัน

นักวิจารณ์สมัยใหม่ต่างอ่านลึกไปถึงจิตสำนึกและวิญญาณสร้างสรรค์ของกวีที่เปิดเผยความจริงที่อยู่ลึกกลงไปในใจคน และชี้ให้เห็นคุณค่าของศีลธรรมที่แอบแฝงภายใต้ข้อความที่หยาบหรือลามก หนังสือเล่มนี้จึงมิใช่วรรณกรรมเสียดสีที่เติมด้วยฉากอนาจาร หรือฉากกลางอย่างหยาบโลนเท่านั้น ยังเป็นเนื้อหาของคนที่ต้องต่อสู้กับชะตาชีวิต เรียนรู้และพยายามเอาชนะโชคชะตา กวีผนวกจิตสำนึกที่รู้จักการระชนบและวัฒนธรรมเก่าๆ กับความปรารถนาเล่นลับส่วนตัวที่แสดงออกเป็นความประพฤติที่ผิดธรรมเนียมหรือออกนอกกลุ่มนอกลู่นอกทาง เน้นให้เข้าใจว่า ความเป็นผู้ดีจริงๆนั้นอยู่ที่การเผชิญหน้ารับชีวิตดั่งที่มันเป็น ช่มความขมขื่นและความเคียดแค้นเสีย เหนือสิ่งอื่นใด คือการยอมรับผลแห่งการกระทำของตนเองไม่ว่าจะดีหรือเลวร้ายเพียงใดและทิ้งให้เข้าใจว่า การไฝ่หาความสุขบน

¹ เท่าที่ค้นพบฉบับภาษาไทย แปลโดย คารม (นามแฝง) พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.2460 โดยโรงพิมพ์ไท

โลกมนุษย์นี้เป็นไปได้ หากคนรู้จักควบคุมตัวเองภายในกรอบของการเป็นมนุษย์ ผู้รู้ขีดจำกัดของตน รู้จักสลัดอุดมการณ์สุดขั้วอดเกินกำลังโดยไม่เสียดายและโดยไม่หวังคอปาฏิหาริย์ ส่วนที่พรรณนาไว้ในวรรณกรรมเล่มนี้ ยังมีลักษณะของสวนยุคกลาง² แต่วัฒนธรรมอันประณีตของชาวเมืองนั้น สื่อความปรารถนาของจิตใจที่กำลังไผ่หาความโอ้อ่าหรรษาแนวใหม่และความวิจิตรประณีตในวิถีชีวิต หนังสือเล่มนี้จึงปูทางแก่นักมานุษยนิยมชาวอิตาลีในศตวรรษที่ 15 พวกเขาเริ่มโน้มน้าวจิตอันวิจิตรเกี่ยวกับอดีต ปรารถนาที่จะใช้อุดมการณ์แห่งความสุนทรีย์และภูมิปัญญาของโลกยุคโบราณ เป็นแสงสว่างนำการสร้างสรรคสังคมนี่มีพื้นฐานกว่า บอกคาซิโอและปัญญาชนทั้งหลายได้เรียนรู้ว่า อิตาลีเคยเป็นประเทศที่มีอารยธรรมยิ่งใหญ่แต่ได้เสื่อมลงและเลือนหายไปในยุคมืด พวกเขาหวังว่าจะมีทางขับไล่ความมืดนั้นและนำความรุ่งเรืองของกรุงโรมในอดีตกลับมา ไม่นานหลังจากนั้น อิตาลีเริ่มรวบรวมสถาปนากฎมีเอเล็ค ไปเนรมิตสวนนำทั้งแบบต่างๆตามวิลลา ความสุขสงบอย่างอิสระเสรีในธรรมชาติกับคุณภาพชีวิตที่ดีกว่า มีส่วนกระตุ้นระดับจิตสำนึกของคนให้สูงขึ้นและดีขึ้น

คริสต์ศตวรรษที่ 15 เป็นศตวรรษของการค้นพบ ที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคมของค่านิยมต่างๆ เช่นการค้นพบอำนาจของกระสุนดินปืน การตีพิมพ์ เซมิติก การกำหนดทำแผนที่โลกทั้งสองซีกตะวันตกและตะวันออกเป็นครั้งแรก นาฬิกา ทางเสือที่ช่วยการเดินทางเรือเป็นต้น สิ่งเหล่านี้กระตุ้นให้คนยุคนั้นเกิดความอยากรู้อยากเห็น อยากรู้อยากเห็น อยากรู้ออกไปสำรวจดินแดนใหม่ๆ กระจายสิ่งใหม่ๆ วิถีชีวิตแนวใหม่ นอกจากนี้ การเข้าไปพัวพันกับอารยธรรมอาหรับที่สถาปนาและพัฒนาขึ้นอย่างไม่หยุดตั้งแต่ศตวรรษที่ 8 และ

² ประดับที่มีรูปแบบซับซ้อนมากขึ้น มีต้นผลไม้ขนาดใหญ่ปลูกไว้ใกล้สระน้ำ คนยุคนั้นเดินเล่นใต้ร่มเงาของต้นไม้เหล่านั้นในยามที่ดอกบานงามสะพรั่ง

ยังมีอิทธิพลต่อยุโรปมากขึ้นในยุคออตโตมันตั้งแต่ศตวรรษที่ 15 เป็นต้นมานั้น ทำให้ยุโรปตระหนักถึงความจำเป็นในการกระชับจิตสำนึกบนพื้นฐานของคริสต์ศาสนการได้รู้ได้เห็นความเจริญด้านวิทยาการของชาวอาหรับ (โดยเฉพาะตั้งแต่ศตวรรษที่ 12 เมื่อเกิดสงครามครูเสด) กระตุ้นให้หันกลับไปพิจารณาศึกษาความรู้โบราณจากกรีกและโรมัน (ที่ชาวอาหรับเป็นผู้แปลเป็นภาษาอาหรับก่อนและถ่ายทอดมาถึงมือบาทหลวงชาวคริสต์ผู้แปลจากอาหรับเป็นภาษาละติน) เปิดมุมมอง ความเห็น การตีความในแนวใหม่ๆ

โดยเฉพาะกระบวนการคิด วิธีคิด และการทำความเข้าใจ ฟุ้งขึ้นในสมองคนยุคนั้นเหมือนดังคบเพลิงแห่งวิญญาณปฏิวัติ เมื่อโคเปอร์นิค (Nicolaj Kopernik, 1473-1543) เสนอทฤษฎีใหม่เกี่ยวกับระบบจักรวาล ว่าโลกกลมและหมุนรอบดวงอาทิตย์ มิใช่ดวงอาทิตย์ที่หมุนรอบโลก ทฤษฎีนี้ทำให้คนเริ่มคิดถึงความถูกต้องของความรู้ที่ตกทอดมาจากยุคโบราณและที่ยุโรปยึดถือเป็นกฎตายตัว หรือเป็นมาตรการพื้นฐานของการพัฒนาทุกรูปแบบตลอดสืบกว่าศตวรรษ การศึกษา วิเคราะห์ในยุคต่อมา เป็นแบบวิทยาศาสตร์มากขึ้นๆ ใช้เหตุผลเป็นกฎเกณฑ์หาความจริง ยึดประสบการณ์มากกว่าความเชื่อหรือความรู้สึก

ความเจริญก้าวหน้าหลังไหลกระจายออกไปทุกทิศทุกทาง เช่นความเจริญในการค้า พ่อค้าคนเดินเรือมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับสวนอิสลามในสเปน ปัญญาชนชาวคริสต์ที่หนีผู้รุกรานชาวเตอร์ก พากันออกจากกรุงคอนสแตนติโนเปิล แยกความรู้เกี่ยวกับอารยธรรมโบราณและอารยธรรมคลาสสิกติดตัวไปด้วย ปัญญาชนยุคนั้นหวนย้อนไปศึกษาอารยธรรมต้นตอของพวกเขา และฟุ้งความสนใจอยากรู้ อยากเห็นออกไปไกลกว่าอาณาจักรโรมันเดิม ไปสู่อารยธรรมกรีกที่รุ่งเรืองขึ้นก่อน ไปยังอาณาบริเวณแหล่งกำเนิดต้นตอของคริสต์ศาสนา พวกเขาหลงใหลขนบวัฒนธรรมของคอนสแตนติโนเปิลที่เคยเป็นโรมันแต่พูดภาษากรีก การกลับไปศึกษาอารยธรรมโบราณ ทำให้เกิดความสนใจใหม่เกี่ยวกับสวนในฐานะที่สวนเคยมีบทบาทสำคัญสำหรับนักปราชญ์และกวี สำหรับชนชั้นสูงและรัฐบุรุษ เพราะสวนเคยเป็นสถานศักดิ์สิทธิ์ของคน ที่พัฒนาขึ้นเป็นสถาบันการเรียนการสอน เป็นแหล่งอบรมบ่มนิสัย สร้างความเพียรพยายาม และปูทาง

สู่ความคิดสร้างสรรค์ต่างๆ และในฐานะที่สวนเป็นศิลปะประเภทหนึ่ง เป็นสถานที่หรูหราเป็นต้น

ยุคเรอแนสซ็องส์ จึงเป็นยุคที่ศิลปวิทยาได้จำกัดเฉพาะภายในกำแพงโบสถ์หรือวิหารเหมือนแต่ก่อน วิชาความรู้ก็ได้จำกัดอยู่ภายในสถาบันหรือมหาวิทยาลัยและมีได้อยู่ในมือของชนชั้นสูงเท่านั้น การพัฒนาการค้าขายทำให้เกิดชนชั้นใหม่ เป็นชนชั้นกลางผู้ร่ำรวยขึ้นเรื่อยๆ มีความรู้สูง มีวัฒนธรรมผู้คนออกเดินทางไกลจากถิ่นฐานที่อยู่ มีประสบการณ์หลากหลาย สิ่งก่อสร้างใหม่ๆ เกิดขึ้นแทนวัดอารามหรือโบสถ์ เป็นคฤหาสน์ใหญ่โตหรูหราเพื่อสนองความต้องการของสังคมยุคใหม่ เป็นสังคมที่ต้องการยกระดับตนเอง จึงใฝ่หาทุกอย่างที่จะสร้างและเสริม “ความเป็นผู้ดี” แก่ตนเอง ชนชั้นกลางผู้ร่ำรวยกลายเป็นผู้บริโภครสำคัญของสังคม และเป็นผู้ส่งเสริมและเผยแพร่ศิลปวิทยาแทนพวกนักบวช ยุคนี้ผู้มีความรู้สูงพูดภาษาละติน คนเป็นศูนย์กลางของทุกสิ่ง เป็นเครื่องวัดราคาและคุณค่าของทุกอย่าง ก่อนหน้านั้นพระเจ้าเป็นศูนย์กลางของสรรพสิ่งและของจิตสำนึก ยุคนี้ศิลปินหรือนายช่างไม่ใช่เป็นผู้รับใช้แล้ว เขามีได้เป็นเพียงนายช่างฝีมือผู้ผลิตงานศิลปะดังที่เคยเป็นมาตลอดยุคกลาง แต่เป็นตั้งเจ้านาย เป็นบุคคลที่มีบุคลิกภาพ มีอัตลักษณ์เอกเทศเป็นครั้งแรกเสมอฐานะของนักเขียนหรือกวี เขามีสิทธิ์เลือกงาน เนรมิตงานและประกาศคุณค่างานของเขาเองด้วยการประทับชื่อให้ชาวโลกรู้ พวกเขาหาทางแก้ปัญหาเกี่ยวกับรูปลักษณ์และภาพทัศนีย์ หลายคนทุ่มความสนใจไปสู่การทดลองวิทยาศาสตร์ ทัศนมิติเชิงคณิตศาสตร์และแนวเส้นได้วิวัฒนาการขึ้นในบริบทนี้ อันเป็นระบบที่องค์ประกอบทั้งหลายในจิตรกรรมหรือในประติมากรรมนูนต่ำ เกี่ยวข้องกันอย่างสมเหตุสมผลและสมมาตรกันตามสัดส่วนคณิตศาสตร์ เพราะฉะนั้น พื้นที่สำหรับจิตรกรรมจึงถูกมองว่าเป็นหน้าต่างสู่โลกธรรมชาติ และเป็นหน้าที่ของจิตรกรที่จะเสนอภาพของโลกนั้นอย่างมีศิลป์ เช่นนี้ จิตรกรเริ่มทุ่มความสนใจสู่การเสนอภาพทัศนีย์ สำนวณธรรมชาติและโลกทุกแง่ทุกลักษณะ ให้รายละเอียดของต้นไม้ ดอกไม้ พืชพรรณ ภูเขาที่มองเห็นไกลๆ ท้องฟ้าที่มีเมฆปกคลุม ฯลฯ ศิลปินเริ่มศึกษาผลกระทบของแสงสว่างในที่โล่งหรือจากมุมมองแบบต่างๆ ในธรรมชาติ

กำเนิดสวนอิตาเลียนในยุคเรอแนซ็องส์

และพัฒนาขึ้นเป็นระบบทัศนมิติที่รูปลักษณะและสีลื่นของสรรพสิ่งชัดเจนน้อยลงๆ เมื่อสิ่งนั้นไกลออกไปจากสายตา ศิลปินในภาคเหนือโดยเฉพาะศิลปินชาวแฟลนเดอร์ (บนดินแดนที่เป็นประเทศเบลเยียมและเนเธอร์แลนด์ปัจจุบัน) ก้าวหน้าขึ้นทัดเทียมกับชาวอิตาเลียนในจิตรกรรมภูมิทัศน์ ทั้งยังเป็นผู้ริเริ่มใช้สีน้ำมันเป็นวัสดุสื่อสารใหม่ในจิตรกรรมอีกด้วย

เราคงแปลกใจไม่น้อยถ้ารู้ว่าในประวัติศาสตร์ศิลปะ ยังไม่เคยปรากฏมาก่อนเลยว่า ภายในช่วงคนรุ่นเดียวกันมีกวี จิตรกร ประติมากร ช่างศิลป์ อื่นๆมากมายร่วมสมัยเท่ายุคเรอแนซ็องส์นี้ เช่น เลโอนาโด ดา วินชี (Leonardo da Vinci, 1452-1519), ราฟาเอลโล ซานซิโอ (Raffaello Sanzio, 1483-1520), ดานาโต ดิ อันเจโล บรามันเต (Donato di Angelo Bramante, 1444-1514), เลออน บาตติस्ता อัลแบร์ติ (Leon-Battista Alberti, 1404-1472), ไมเคิลอันเจโล บูออนนาร์โรติ (Michelangelo Buonarroti, 1475-1564) นักประวัติศาสตร์กล่าวไว้ว่า สัญลักษณ์สุดยอดแห่งยุคเรอแนซ็องส์ คือผลงานด้านสถาปัตยกรรมมหาวิหารเซ็นต์ปีเตอร์ ณ กรุงโรม ซึ่งเป็นฝีมือของไมเคิลอันเจโล (1506-1626) โดมที่สูงถึง 132 เมตร สื่อพลังอำนาจใหม่ที่โรมันแคทอลิกตั้งใจจะบรรลุให้ได้ โดมนี้กลายเป็นจุดโฟกัส ของอาคารสถาปัตยกรรมอื่นๆที่สร้างขึ้นต่อมาในกรุงโรม

วรรณกรรมและอัจฉริยบุคคลที่กระชกบุคคณการณของเรอแนซ็องส์

ปราชญาในยุคโบราณสองคนที่มีส่วนวางพื้นฐานของมนสำนึกที่ล้ำยุคล้ำสมัย คือ โฮเมอร์อส Homéros (หรือ โฮเมอร์-Homer)³ และ โอวิดิวส หรือ

³ โฮเมอร์ มหากวีกรีก มีชีวิตอยู่ในราวศตวรรษที่ 9 BC. เป็นผู้แต่งมหากาพย์ *Iliad* และ *Odyssey* ที่เล่าตำนานเทพโบราณ ระบบการศึกษาในยุโรป จักรวรรณกรรมของโฮเมอร์เป็นหนังสือที่ต้องอ่าน จนถึงยุคปัจจุบัน เนื้อหาและตำนานต่างๆที่เล่าไว้ ได้มาเป็นเนื้อหาของภาพยนตร์หลายเรื่องทีเดียว เพราะตำนานของทวยเทพ สะท้อนธรรมชาติเนื้อแท้ของความเป็นมนุษย์เทพต่างๆ เป็นตัวแทนของธรรมชาติมนุษย์แบบต่างๆ การต่อสู้ การเอาชนะสำนึกที่ไฝ่ต่ำ การกระชกบุคคณธรรม เป็นต้น

โอวิด (Ovidius หรือ Ovid)⁴ คนยุคกลางละเลยไม่สนใจปราชญ์ทั้งสองเพราะทั้งคู่มิได้เป็นชาวคริสต์ ปัญญาชนในยุคเรอเนสซองส์กลับหันมาศึกษาผลงานของทั้งสองอย่างจริงจัง ตำนานเทพกรีกและโรมันที่เป็นตัวละครในงานเขียนทั้งหมดของปราชญ์ทั้งสอง กลายเป็นแหล่งบันเทิง เป็นขุมทรัพย์ที่จิตรกรและประติมากร ขุดไปเป็นเนื้อหาของงานสร้างสรรค์ของพวกเขา โดยเฉพาะประติมากรรมที่เนรมิตขึ้นเพื่อนำไปตั้งประดับสวน เช่นตำนานของเทพไดแอนนา กับ อัคเตออน (Actaeon) จากหนังสือเล่มสามในงานชุด *Metamorphoses* ของโอวิดิวส เทพตำนานเรื่องนี้เป็นตัวอย่างสุดยอดตัวอย่างหนึ่ง บทเขียนที่ชัดเจนดังภาพ ฉากที่พรรณนาก็เพลลิตาเพลินใจ และเหตุที่เกิดขึ้นชวนให้คิดว่า “สาว ๆ พอใจไหมที่ผู้ชายมาหลงไหลเรือนร่างเปล้าเปลือยของพวกเขา? หรือว่าพวกเขาารู้สึกเคืองและหวาดกลัวกับการสูญเสียพรหมจรรย์?” อัคเตออนถูกไดแอนนาสาปและแปลงร่างจากคนเป็นกวางในฐานที่บังอาจเข้าไปใกล้เทพเธอ ขณะที่เทพเธอกำลังทรงน้ำ ตำนานนี้เป็นตัวอย่างของความจริงต่างๆที่แฝงอยู่ในธรรมชาติและในสวน เมล็ดพืชกลายเป็นดอกไม้ ดอกไม้เน่าเปื่อย เด็กผู้ชายกลายเป็นหนุ่ม แล้วแก่ตายไป ดินร่วนลงเป็นผง และชีวิตเกิดใหม่ เทพตำนานต่างๆ มีเนื้อหาแฝงอยู่เบื้องหลังที่สะท้อนภาพลักษณ์ของสวนด้วยนั่นเอง การเนรมิตประติมากรรมทวยเทพประดับสวนจึงต้องการสื่อนัยแฝงต่างๆ หนังสือ *Metamorphoses* ของโอวิดิวส ยังคงรั้งตำแหน่งหนังสือวรรณกรรมละตินยอดนิยมสูงสุดมาจนถึงทุกวันนี้

⁴ โอวิด กวีละตินผู้มีชีวิตอยู่ในระหว่างปี 43 BC.-ปีที่ 17- 18 AD. ผู้มีผลงานเขียนที่เขาอ้างกรรมโรมยุคนั้น เช่นศิลปะแห่งความรัก การเยี้ยวยาคความรัก บทละครโศกนาฏกรรม กลอนโศก กลอนรัก เป็นต้น โดยมีตัวละครเป็นเทพต่างๆในตำนานกรีกโรมัน หนังสือที่โด่งดังที่สุดของเขาคือ *Metamorphoses* ที่หมายถึงการปลอมแปลงตัว เป็นหนังสือคำกลอนเล่าตำนานของทวยเทพ รวมเป็นชุด 15 เล่ม จนถึงยุคของโอวิด งานเขียนในยุคโบราณเป็นงานเขียนของปราชญ์ชาวกรีกโบราณทั้งหมด งานเขียนของโอวิด เช่นเดียวกับงานเขียนของโฮเมอร์ เป็นวรรณกรรมอมตะมาจนถึงทุกวันนี้

กำเนิดสวนอิตาเลียนในยุคเรอแนสซ็องส์

วรรณกรรมจากยุคกลางโดยเฉพาะเรื่อง Roman de la Rose⁵ และปลายยุคกลางเรื่อง Decameron ดังกล่าวมาข้างต้น ให้ภาพของสวนยุคกลางและสวนเรอแนซ็องส์แบบของสวนเรอแนซ็องส์ แต่บุคคลผู้วางแนวทางและพื้นฐานของสวนเรอแนซ็องส์ อย่างแท้จริงคือ เลออน บาตติสตา อัลแบร์ตี (Leon Battista Alberti, 1404-1472)⁶ อุดมการณ์ของเขาตั้งปรากฏในงานเขียนเรื่อง *De re aedificatoria* (Ten Books on Architecture, 1452 ที่พิมพ์ในปี 1485) มีอิทธิพลต่อสถาปัตยกรรมและสวนอย่างยิ่ง แม้ว่าเนื้อหาจะยึดแนวของสถาปนิกกรีกโบราณที่ วิตรูวียุส (Vitruvius)⁷ ได้ศึกษาวิเคราะห์ไว้อย่าง

⁵ วรรณกรรมฝรั่งเศสเรื่อง *Le Roman de la Rose* (c.1237) มีเนื้อหาเกี่ยวกับความรักอย่างแน่นแฟ้นระหว่างศรัทธาในศาสนา ความเป็นอัศวิน สวนและอารมณ์รักใคร่ หนังสือเล่มนี้กระตุ้นจินตนาการเกี่ยวกับชุมทรัพย์ที่เปิดซ่อนอยู่ภายในกำแพงเมืองและภายในรั้วสวน ผู้รู้จักอ่านได้รู้วิธีเกี่ยวพาราสีและวิธีครองใจสตรี ในสำนวน “เด็ดดอกกุหลาบ-plucking the rose” ที่ใช้ในเรื่องนี้ ในยุคกลาง สัญลักษณ์ศาสนาสีงและอิงแอบอยู่ในรูปสัญลักษณ์ที่สื่อความรักใคร่ ศาสนาและอารมณ์รักใคร่จะไปควบคู่กลมกลืนกันดี ความงามของดอกไม้ อาจเข้าจับจิตวิญญาณได้ลึกซึ้งกว่า นักวิจารณ์ต่างเห็นตรงกันว่า *Le Roman de la Rose* เป็นหนังสือที่มีอิทธิพลต่อความคิดอ่านของคนสมัยนั้นอย่างมีอะไรจะเทียบได้เลย ในยุคศตวรรษที่ 13 สภาพการณ์สังคมมีความปลอดภัยเพียงพอสำหรับการสร้าง “สวนรัก” ดังกล่าวซึ่งมักอยู่ใกล้ปราสาท ในเมือง หรือตามอารามนักบวช

⁶ อัลแบร์ตี เป็นสถาปนิกและนักมานุษยวิทยาชาวอิตาเลียน มีผลงานเขียนมากมายทั้งด้าน ศิลปกรรม ภาษา(เป็นผู้เขียนตำราไวยากรณ์อิตาเลียนเล่มแรก) ฟิสิกส์ คณิตศาสตร์ วรรณกรรม จิตรกรรม ประติมากรรมและสถาปัตยกรรม จนได้สมญาว่าเป็น “universal man” หรือ ปรมาจารย์รอบจักรวาล ด้านสถาปัตยกรรม เขากล่าวไว้ว่า สถาปัตยกรรมเป็นศิลปะสูงสุดของการวางผังเมือง อนุสาวรีย์เป็นเสมือนมวลชีวภาพที่ทุกอนุกรมกลืนเข้ากับอนุอื่นๆเป็นหนึ่งเดียวกันอย่างเหมาะสมเหมือนไม้ต้นตรีแต่ละตัวในบพทิมโฟนี

⁷ วิตรูวียุส (มาร์อุส วิตรูวียุส พอลลิโอ-Marcus Vitruvius Pollio, ราวศตวรรษที่ 1 BC. เป็นสถาปนิกชาวโรมัน และเป็นวิศวกรประจำกองทัพของซีซาร์) งานเขียนของเขาเรื่อง *De Architectura* เป็นฐานความรู้เกี่ยวกับสถาปัตยกรรมกรีกโบราณ ทั้งระบบสัดส่วน ความสมดุล การจำแนกประเภทและยุคของสิ่งก่อสร้างโบราณ ทั้งยังเป็นเอกสารลายลักษณ์เกี่ยวกับทฤษฎี สถาปัตยกรรมโบราณเล่มเดียวที่ตกทอดมาถึงทุกวันนี้ ที่ยังคงเป็นเอกสารศึกษาอ้างอิงอย่างแพร่หลายในยุคเรอแนซ็องส์ เขาสอนว่า เลขสี่ เป็นเลขของคน เพราะว่า

ละเอียดยุค แต่ในความเป็นจริง สถาปัตยกรรมตามแนวของอัลแบร์ตี มิใช่ทั้งสถาปัตยกรรมโบราณหรือแบบอื่นใดร่วมยุคนั้น อัลแบร์ตีนำหลักปรัชญาธรรมชาติมาออกแบบวิลลา แนะนำว่า เมื่อมองจากวิลลาและสวน ควร “มองเห็นภูมิทัศน์ของเมือง เห็นบริเวณของพื้นที่ผิวนั้นเห็นทะเลหรือท้องทุ่งผืนกว้างใหญ่ และเนินเขาที่คั่นเคยต่างๆ” ประเทศอิตาลีมีภูมิประเทศแบบนี้มากซึ่งสวยงามน่าทึ่งอยู่แล้ว การออกแบบ สวนที่ผนวกภาพมุมมองธรรมชาติรอบข้างเข้าไปด้วยจึงเท่ากับการขยายมิติของสวนออกไปรอบทิศทางนอกขอบเขตอันจำกัดของพื้นที่ และทำให้สวนกลายเป็นพื้นที่สนองรับศิลปะประเภทอื่นๆไปด้วย โดยเฉพาะในยุคเรอแนซ็องส์เมื่อสังคมสุขสงบ เอื้อต่อการออกไปท่องเที่ยวหรือไปอยู่ในชนบทนอกกำแพงเมือง วิลลาแบบฉบับในชนบทจึง “เป็นที่ที่คนสามารถหาความสุขสำราญจากธรรมชาติ เป็นที่ที่เหมาะสมกับการตรึงตรองควบคู่กับการชื่นชมความงาม”

แบบสวนที่อัลแบร์ตีพูดถึง เป็นต้นแบบของสวนอิตาเลียน ที่มีต้นบอกซ์ (box-สกุล Buxus) ปลูกเต็มและมีต้นไม้ตัดเป็นรูปสัญลักษณ์ต่างๆ (topiary) ในสวนมีเนินทำให้สามารถมองเห็นความงามของของภูมิประเทศที่ไกลออกไป แม้จะยังมีกำแพงล้อมรอบสวนเช่นเคย การเนรมิตสวนสมดุลกลมกลืนกับอาคารวิลลาและภูมิประเทศของถิ่นนั้น เน้นความสำคัญของสถาปัตยกรรม การปลูกพุ่มไม้และต้นไม้ตามแปลนที่กำหนดไว้อย่างเคร่งครัด และการใช้พืชยืนต้นเป็นจำนวนมาก หลักการของเขากลายเป็นอุดมการณ์สูงสุดของการสร้างสวนอิตาเลียนยุคเรอแนซ็องส์ตั้งแต่นั้นจนถึงปลายศตวรรษที่ 18

หากคนยืนตัวตรงกางแขนยกขึ้นเสมอไหล่ และเหยียดตรงออกไปสองข้างลำตัว ความยาวระหว่างปลายนิ้วมือขวาถึงปลายนิ้วมือซ้าย จะเท่ากับความสูงของร่างกายเขา อัตราส่วนสัมพันธ์จากร่างกายคนจะเป็นมาตรฐานวัดและขยายพื้นที่ในศิลปะการสร้างโบสถ์ และอาศัยรูปสัญลักษณ์พื้นฐานทางเรขาคณิต คือ สามเหลี่ยม สี่เหลี่ยม ห้าเหลี่ยม หกเหลี่ยม แปดเหลี่ยม และวงกลม รวมกันเป็นมาตรฐานวัดที่สมบูรณ์

การปลูกสวนแนวใหม่เริ่มตั้งแต่ที่เมืองฟลอเรนซ์ ในชนบทของกรุงโรม ก็ได้เนรมิตสวนขึ้นเป็นจำนวนมากเช่นกัน กระทั่งแนวการปลูกสวนดังกล่าวให้ถาวรและพัฒนาไปอย่างพิสดารที่สุดด้วย เพราะตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ 15 ชาวโรมนิยมออกไปพักผ่อนตามนอกเมือง (villeggiatura) จึงมีส่วนทำให้วิลลาตามชนบทกลายเป็นศูนย์ชีวิตสังคมนอกเมืองหลวง เช่นนี้ด้วยกรรมวิธีที่ทำให้สันตะปาปามาร์ตินที่ 5 (Martin V) ตัดสินใจย้ายสำนักสันตะปาปาไปตั้งอยู่ที่เมืองอาวิญอง (Avignon) ในฝรั่งเศส ตามที่เล่ากันมาว่าเมื่อ พระองค์เข้าไปกรุงโรมในวันที่ 30 กันยายน 1420 พบแต่ความว่างเปล่า เพราะชาวโรมออกไปสนุกสนานกันตามวิลลาในเมือง สถานการณ์สังคมที่กรุงโรมเป็นเช่นนี้ต่อไปอีกหลายสิบปี กรุงโรมกลับฟื้นคืนสู่ความศีกคึกและเป็นศูนย์ศิลปวิทยาอีกครั้งในยุคของสันตะปาปานิโคลัสที่ 5 (Nicolas V, 1447-55) สันตะปาปาผู้นี้มีวิสัยทัศน์ทางวัฒนธรรมสูง ได้ไปประทับอยู่ที่เมืองฟลอเรนซ์หลายครั้ง จึงได้เห็นและพบปะกับนักมานุษยนิยมนั้น อิทธิพลความคิดอ่านของพวกเขาทำให้สันตะปาปาต้องจัดระบบสำนักศาสนาใหม่ ให้เป็นศูนย์รวมอัจฉริยบุคคลของชาติ และเป็นศูนย์ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับวิทยาการความรู้ของโลกโบราณ สันตปาปานิโคลัสที่ 5 ยังเป็นผู้สถาปนาหอสมุดของวาติกัน ตั้งแต่นั้นมาสันตะปาปาและการดิ้นต่างเป็นผู้ส่งเสริมและให้พัฒนาศิลปวิทยาทุกแขนง สันตะปาปาจูเลียที่ 2 (Jules II) เป็น “ผู้สร้าง” กรุงโรมคนหนึ่ง สันตะปาปาอินโนเซนต์ที่ 8 (Innocent VIII, 1432-1492) เจาะจงให้สถาปนิก โดนาโต บราแมนเต (Donato Bramante, 1444-1514) เป็นผู้สร้างวิลลาเบลวาแดร์พร้อมลานขนาดใหญ่ภายในวาติกัน วิลลานี้เป็นส่วนหนึ่งของสถาปัตยกรรมรวมขนาดมหึมาของกรุงวาติกัน และที่ต่อมาเรียกสั้นๆว่าสวนวาติกัน แบบสถาปัตยกรรมนี้ประหนึ่งการปฏิวัติครั้งใหญ่ในประวัติสถาปัตยกรรมสวน Villa Madama สร้างตามแปลนสถาปัตยกรรมของ ราฟาเอล (Raphael), กิอุลิโอ โรมานโน (Giulio Romano) และ จิโอวานนี ดา อูดีเน (Giovanni da Udine, 1516-1520) เป็นวิลลาแห่งแรกที่สร้างขึ้นนอกกรุงโรมสำหรับการดิ้นลักิอุลิโอแห่ง เมดิซี (Giulio de Medici) เลียนแบบสถาปัตยกรรมของวิลลายุคจักรวรรดิ

โรมัน การเนรมิตอาคารเจาะจงให้เป็นแบบที่เข้ากับความลาดเอียงของพื้นที่ตามไหล่เขา สร้างทัศนมิติที่ทอดไกลออกไปโอบทิวทัศน์ของกรุงโรม ที่เริ่มตั้งแต่จุดที่ตั้งของสนามม้า (hippodrome ที่เคยเป็นสนามแข่งม้าศึกในสมัยจักรวรรดิโรมัน) สถาปัตยกรรมชาติและภูมิประเทศทั้งหมดเข้าเป็นองค์ประกอบในโครงการเนรมิตวิลลา วิลลามาดาม (Madama) จะเป็นแบบบันดาลใจสำหรับงานสร้างสรรค์สวนและวิลลาแห่งต่อมา

ครอบครัวที่มีบทบาทสำคัญในเมืองฟลอเรนซ์ ที่เป็นกลุ่มอภิสิทธิ์สูงสุดของศตวรรษนี้ รวมทั้งเป็นผู้กำหนดแนวศิลปะแห่งยุคเรอแนซ็องส์ด้วย คือตระกูลเมดิซี (Medici)⁸ เป็นตระกูลใหญ่ในชนบททางเหนือของเมืองฟลอเรนซ์ที่ประสบความสำเร็จอย่างมากมายในธุรกิจการธนาคาร ความร่ำรวยทำให้

⁸ Medici (ชื่อนี้ออกเสียงในภาษาอิตาเลียนว่า /เมดิซี/ และออกเสียงในภาษาฝรั่งเศสว่า /เมติซีส/ และมีอักษร s เติมเข้าไปด้วยเพื่อเน้นว่ามีคนในตระกูลนี้มาก ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับราชวงศ์ฝรั่งเศสด้วย) ตระกูลเมดิซีจากเมืองฟลอเรนซ์มีบทบาทสำคัญในการนำแบบสวนอิตาเลียนเข้าสู่ฝรั่งเศส เมื่อพระเจ้าเฮนรีที่สองกษัตริย์ฝรั่งเศสเสกสมรสกับพระนางแคเธอรีนแห่งเมดิซี (Catherine de Médicis, 1519-1589) พระนางให้เนรมิตสวน จารแดง เดตุยเลอริ (Jardin des Tuileries) และบูรณะปรับปรุงสวนที่ ฟงแตนโบล (Fontainebleau) และพระตำหนักที่ มอนโซ (Monceaux) พระนางเป็นผู้อุปถัมภ์ศิลปะวิทยาในฝรั่งเศส ส่วนพระนางมารี Marie de Médicis, 1573-1642) มเหสีของพระเจ้าเฮนรีที่สี่ ทรงคิดถึงพระราชวังพิตตี (Pitti) และอุทยานโบโบลี (Boboli) ที่เมืองฟลอเรนซ์ จึงทรงให้ซาโลมอนดีบรอสเซ (Salomon de Brosse) เนรมิตพระราชวังและสวน Luxembourg กลางเมืองปารีส พระนางเป็นผู้อุปถัมภ์จิตรกร ปีเตอร์ พอล รูเบน (Peter Paul Rubens, 1577-1640) ผู้เนรมิตจิตรกรรมขนาดใหญ่เต็มฝาผนัง เสนอภาพชีวิตของพระนางในแนวอุปมาอุปไมยรวมกันทั้งหมด 21 ภาพ (แล้วเสร็จในปี 1625) ประดับพระตำหนักลักเซมเบิร์ก Palais de Luxembourg กลางเมืองปารีส รูเบนได้ชื่อว่าเป็นจิตรกรคนสำคัญที่สุดของศตวรรษที่ 17 ผลงานของเขาสื่อพลังอำนาจที่มาจากประสาณมิติด้านสติปัญญา กับมิติด้านความรู้สึก และรวมมิติแนวคลาสสิก กับมิติแนวโรแมนติก ให้เข้ากันได้อย่างมีศิลป์ ตลอดสองศตวรรษต่อมาผลงานของเขายังคงมีอิทธิพลต่อศิลปินเช่น ฌอง-อังตวน วัตโต (Jean-Antoine Watteau) ในต้นศตวรรษที่ 18 และยูจีน เดอลาคัวร์ส์ (Eugène Delacroix) กับปีแอร์ ออกัสต์ เรอโนัวร์ (Pierre Auguste Renoir) ในศตวรรษที่ 19

กำเนิดสวนอิตาลีในยุคเรอแนซซองส์

จิโอวานนี (Giovanni de Médicis, 1360-1429) มีชื่อเสียงขึ้น รสนิยมของเขาก็เด่นงามในความเรียบง่าย ลูกชายชื่อ โคซิโม (Cosimo de Médicis, 1389-1464) ได้ชื่อว่าเป็นผู้ที่ร่ำรวยที่สุดแห่งยุค เงินนำอำนาจทางการเมืองมาแก่ครอบครัวนี้ เมื่อโคซิโมถึงแก่กรรม ลอเรนโซ (Lorenzo de Médicis) ผู้ขณะนั้นมีอายุ 20 ปี กลายเป็นหัวหน้าครอบครัวในปี 1469 เขาอุปถัมภ์ศิลปะทุกชนิด ทำให้ได้สมญานามว่าลอเรนโซ il Magnifico (ในความหมายว่า ลอเรนโซผู้ประเสริฐ) สมาชิกในตระกูลนี้คนต่อมา ได้เป็นดยุค สันตะปาปาและราชินี จึงมีอิทธิพลเหนือศิลปะและวัฒนธรรมแห่งเมืองฟลอเรนซ์ตลอดระยะเวลาสี่ร้อยปีจนเมื่อสิ้นสุดผู้สืบตระกูลในกลางศตวรรษที่สิบแปด ตระกูลนี้เองเป็นผู้นำสวนแบบอิตาลีเข้าสู่ฝรั่งเศส อิทธิพลของตระกูลนี้มีได้เกี่ยวกับการมีความรู้มีวัฒนธรรมสูงเท่านั้น ยังรวมถึงงานสร้างสรรค์ด้านจิตรศิลป์ทุกสาขา งานก่อสร้างและการปลูกสวน ความสนใจในการทำสวนของตระกูลนี้ อาจมีส่วนมาจากพื้นเพเดิมที่เป็นชาวชนบทในสายเลือดก็ได้ ในอิตาลี ตระกูลนี้ได้ออกไปสร้างคฤหาสน์บนเนินเขาป่าจามรอบๆเมืองฟลอเรนซ์ เพื่อเป็นที่พักอาศัยส่วนตัว และเพื่อรับรองสังคมชนชั้นสูงที่ไปเยี่ยมเยียน ไปชื่นชมคลังสมบัติสะสมที่เป็นงานศิลป์และประติมากรรมรูปปั้นในสวน วิลลาของตระกูลนี้จึงเป็นที่รวมศิลปะ ความรักการเรียนรู้ การใช้ชีวิตอย่างถูกสุขอนามัยและความรักธรรมชาติ เข้าไว้ในที่เดียวกัน

ในสมัยของโคซิโม เขารวบรวมกลุ่มปัญญาชนที่ไปชุมนุมกันในส่วนบนเนินเขาที่คาเรกกีเสมอ (อยู่ห่างจากกลางเมืองฟลอเรนซ์ประมาณห้ากิโลเมตร) ในหมู่นี้บุคคลผู้เป็นกบฏหลักต้นกระแสมนุษยนิยมออกไปคือ มาร์ซิลิโอ ฟิซิโน (Marsilio Ficino, 1433-1499) ผู้สถาปนาสถาบันเพลโตแห่งใหม่ขึ้น (the Platonic Academy) เขาเป็นผู้แปลงานเขียนของเพลโต (Plato) และของโพลติโนส (Plotinos) ทั้งยังเป็นผู้แต่งหนังสืออธิบายเทวศาสตร์ของเพลโต (*Theologica Platonica*) เพลโตผู้เป็นปรมาจารย์แห่งปรัชญาตะวันตก เริ่มโดดเด่นออกมาในฐานะปราชญ์ที่มีศักดิ์ศรีของตนเอง เป็นอัจฉริยะบุคคลหลังจากที่อยู่ร่วมเงาของโสเครติสตลอดเวลาที่ผ่านมา ปรัชญาของเพลโตที่ว่า

“ศิลปะควรเลียนแบบธรรมชาติ” ฟันคินชีวิตใหม่ (ความจริงหลักการนี้มีได้หลายสาบสูญไปในยุคกลาง เพียงแต่มิได้ปรากฏเด่นชัดพอเท่านั้น) พิซิโน เชื่อว่า วิชาญาณสำนึกของคนสามารถเข้าถึงรูปแบบของพลาโต (Platonic forms และ Platonic solids ในความหมายของรูปลักษณะที่เป็นแบบของจักรวาลที่ตาคนมองไม่เห็น) ความสำนึกดังกล่าวประทับเป็นเงื่อนไขในตัวศิลปินและในงานที่เขารังสรรค์ การรับรู้ความงามต้องใช้ความคิดมากพอๆกับความสังเกต สัตว์อาจมีความสังเกตมากกว่าคนก็ได้ แต่เพราะสัตว์ไม่สามารถ (คนเชื่อว่า เช่นนั้น) ชื่นชมศิลปะเพราะมันไม่สามารถชื่นชมรูปลักษณะด้วยเหตุผล ศิลปินปัญญาชนใช้เหตุผลพิจารณาวิจิตรศิลป์และทำให้เกิดหนังสือดีๆหลายเล่มในยุคนั้น เช่นเลโอนาร์โดเขียนเกี่ยวกับจิตรกรรมและอื่นๆ Alberti เกี่ยวกับสถาปัตยกรรม Dürer เกี่ยวกับเรขาคณิต ทศนมิติและสัดส่วนของมนุษย์ ทั้งหมดพิจารณาศิลปะด้วยสติปัญญา ด้วยความคิด สัตว์ทำอย่างนั้นไม่ได้

นอกจากตระกูลเมดิซี บุคคลอีกผู้หนึ่งที่ควรกล่าวถึงในยุคกลางนี้คือ เรอเน แห่ง อานจู (René d'Anjou, 1409-1480) เมื่อยังทรงเป็นท่านดยุคแห่งเมืองอ็องจู ในฝรั่งเศสนั้น ประทับอยู่ที่ตำหนักเมืองอ็องแฌร์ (Angers) ต่อมาทรงย้ายไปประทับที่เมืองเอ็กของโพรวองซ์ (Aix-en-Provence) ทรงเป็นผู้สนใจใฝ่รู้เรื่องปฐพีศาสตร์ การเพาะปลูกองุ่น และคลังโคล้สสวนยิ่งกว่าสิ่งใด ได้ปลูกสวนไปทั่วทั้งจังหวัด ถึงกับนำกุหลาบจากภาคใต้ฝรั่งเศสมาเพาะเลี้ยงได้สำเร็จที่เมืองอ็องจู ทำให้เมืองนี้ได้สมญานามว่า เป็น “สวนของประเทศฝรั่งเศส” (jardin de la France) ในปี 1471 ทรงย้ายไปพำนักในมณฑลโพรวองซ์ อันเป็นดินแดนที่อุดมสมบูรณ์พืชพรรณมากที่สุดในฝรั่งเศส เมืองนี้ตั้งอยู่ทางตอนใต้ใกล้ประเทศอิตาลี ฝรั่งเศสและอิตาลีมีความสัมพันธ์ทางการค้า มีการแลกเปลี่ยนภูมิปัญญาและศิลปะ ไม่ไกลจากเมืองโพรวองซ์ มีเมืองอาวิญอง ที่เคยเป็นที่ตั้งของสำนักสันตะปาปาในศตวรรษก่อน แม้ว่าเรอาน แห่งอ็องจู สร้างหนี้สินไว้มากในรัชสมัยของพระองค์ พระองค์ยังคงสร้างสรรค์สวน จัดงานเลี้ยง เทศกาล ประลองยุทธ์บนหลังม้า และทดลองปลูกพืชพรรณตลอดชีวิตของพระองค์ สวนที่พระองค์ทรงเนรมิตขึ้นหายสูญไปนานแล้ว แต่ความยิ่งใหญ่ของพระองค์

กำเนิดสวนอิตาเลียนในยุคเรอแนซ็องส์

ในฐานะของ “กษัตริย์คนดี” ยังไม่เลือนหายไป ทั้งเป็นความทรงจำไว้ในนิทานพื้นบ้านที่นั่น (ในนิทานพื้นบ้านมีบทพรรณนาสวน พรรณนาธรรมชาติ และภูมิประเทศป่าเขารวมอยู่ด้วยเสมอ) เล่มที่รู้จักกันมากที่สุดคือ *Le Livre du coeur d'amour épris* (ที่แปลได้ว่า หนังสือจากใจที่มีความรักเข้าจับจิต) ที่เป็นบทเขียนเกี่ยวกับโลกีย์วัตรตามรสนิยมยุคนั้น สู้ให้เห็นอย่างชัดเจนถึงอารมณ์ไหวอ่อนโยนของพระองค์ที่มีต่อธรรมชาติ มีรสนิยมตามสมัยของพระองค์ก็จริง แต่มีจิตสำนึกและวิสัยทรรศน์ไกลกว่าคนร่วมยุคมากนัก

Letres gothiques
René d'Anjou
LE LIVRE DU CŒUR
D'AMOUR ÉPRIS

เอกลักษณ์ของแบบสวนอิตาเลียนในยุคเรอแนซ็องส์

สวนยุคกลางเคยเป็นงานของสตรี และของนักบวช ผู้ดูแลต้นไม้แต่ละต้นแต่ละชนิดอย่างดีเพราะคุณค่าทางยาและคุณค่าทางศาสนาของมัน สวนเรอแนซ็องส์เป็นความภาคภูมิใจของผู้ชาย เป็นผลงานของศิลปะหลายแขนงของการศึกษาวิจัยที่รวมสถาปัตยกรรม ภูมิประเทศและสังคมเข้าเป็นองค์ประกอบ ปัญญาชนยุคนั้นยกย่องศิลปะและปรัชญาของโลกโบราณในขณะเดียวกันก็เชื่อมการออกแบบสวนและสถาปัตยกรรมกับมานุษยคดี ในยุคกลางศาสนาครอบงำปรัชญาและกำหนดควบคุมแบบสวนที่สร้างตามวัดอารามวิหาร ปรัชญาเรอแนซ็องส์ยึดเหตุผลเป็นเครื่องมือค้นหาความจริงแทนการเป็นลึกลับลึกลับศรัทธา มานุษยนิยมพัฒนาขึ้นจากการยึดบุคลิกของมนุษย์ เห็นความสำคัญและคุณค่าของเอกบุคลที่มีลักษณะเฉพาะ พื้นฐานดังกล่าวจึงเป็นจุดเริ่มต้นอย่างแท้จริงของประวัติศาสตร์ในฐานะที่ศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการเปลี่ยนแปลงในสังคมซึ่งโดยปริยายเชื่อมกับความก้าวหน้าของวิทยาการและเทคนิคทั้งหลาย ในแง่นี้มานุษยนิยมเป็นระบบการเรียนการสอนแบบหนึ่งที่ส่งผลกระทบต่อศิลปะทุกแขนงและความรู้ทุกประเภท

จากสวนปิดล้อมที่มุ่งเข้าสู่ภายใน⁹ สำหรับสตรีและเด็กในยุคกลาง
 ชั้นสูงสร้างสวนในวัง ในคฤหาสน์ตามแบบสวนบรรพบุรุษชาวโรมัน แบบ
 สวนที่เปิดออกสู่นอกรั้วที่อัลแบร์ตีเป็นผู้ริเริ่มขึ้น ทำให้ปราสาทเก่าเช่น คาเรกกี
 (Careggi) เปลี่ยนโฉมหน้าไปเป็นวิลลาที่ภูมิฐานน่าอภิรมย์ ในต้นยุคเรอเนส
 ซ็องส์นี้สวนยังคงอยู่ใกล้ตัวเมือง ต่อมาเมื่อสภาพการณ์บ้านเมืองสงบและ
 ปลอดภัยมากขึ้น จึงเริ่มสร้างวิลลาตามป่าและเนินเขานอกเมือง เอื้ออำนวย
 ให้ชนชั้นที่มีเงินหลบความจำกดภายในตัวเมืองที่จอแจหรือหนีภัยโรคระบาดไปอยู่
 ในที่สะอาดกว่า อากาศบริสุทธิ์กว่า เย็นสบายร่มรื่นกว่า เช่นวิลลาของโคซิโม
 อีกแห่งหนึ่งที่คาสเทลโล (Castello) นอกเมืองฟลอเรนส์ จากเฉลี่ยมองเห็น
 ทักษะภาพของเมืองฟลอเรนส์ เห็นโดมของมหาวิหารได้ชัดเจนจนพูดได้ว่า
 โดมนั้นกลายเป็นสิ่งประดับสิ่งหนึ่งของสวน แม้สวนจะยังคงมีรั้วล้อมรอบ แต่
 ทักษะภาพนั้นเปิดกว้างออก วิลลาแต่ละแห่งของตระกูลเมดิชี เป็นต้นแบบของ
 สวนเรอเนสซ็องส์

การออกแบบสวนในที่สุดเข้าเป็นแขนงหนึ่งในสถาปัตยกรรมยุคนี้เช่นกัน
 ที่มีการสร้างที่อยู่อาศัยในแบบหมู่บ้านจัดสรร (estate) เช่นนอกกรุงโรม สร้าง
 สวนป่าล่าสัตว์ รูปปั้นของทวยเทพถูกนำกลับขึ้นไปตั้งบนแท่นอีกครั้งหนึ่ง มีการ
 ขุดซากสวนโรมันเก่าๆและเข้าสำรวจอย่างละเอียดลออ พี่ชพรรณสะสมเชื่อมโยง
 ความสนใจเชิงวิทยาศาสตร์กับเชิงศิลปะ การใช้พื้นที่เฉลี่ยและต้นไม้ตัดที่ พลินี
 (ค.ศ.23-49) ชื่นชอบมาก ถูกนำกลับมาจัดทำจัดแสดงกันอีก ความสนใจเกี่ยว
 กับสวนเกิดขึ้นพร้อมๆกับการพิมพ์หนังสือเรื่อง *The Dream of Polyphilus*
 (ความฝันของโพลีฟิลุส) กลางศตวรรษที่ 15 เชื่อกันว่าหนังสือเล่มนี้เป็นงานเขียน
 ของนักบวชคนหนึ่ง แต่เนื้อหาเกี่ยวกับความลุ่มหลง ความรักใคร่ที่อยู่เบื้องหลัง
 ภาพลักษณ์ของสวนและองค์ประกอบสถาปัตยกรรมนั้น ทำให้ไม่น่าจะเป็นไปได้

⁹ คือสวนแบบฮอร์ตัส คอนคลูซัส (hortus conclusus) มีกำแพงปิดล้อม สูงและแน่นหนา
 เพื่อคุ้มครองสิทธิของความเป็นส่วนตัว แบบสวนยึดตัวอาคารบนพื้นที่เป็นจุดกลาง

กำเนิดสวนอิตาเลียนในยุคเรอแนซ็องส์

ในหนังสือยังมีแบบ “สวนปม (knot garden)”¹⁰ ที่เป็นเอกสารภาพที่เก่าที่สุด สองร้อยปีต่อมา แบบสวนปมเป็นแนวทางไปสู่การสร้างสวนป่าศักดิ์สิทธิ์ในประเทศ อังกฤษ เล่ากันว่า วิลเลียม เคนท์ (William Kent)¹¹ มีสำเนาของหนังสือเล่มนี้ หลายฉบับทีเดียว

คณิตศาสตร์ถูกนำมาใช้เป็นพื้นฐานของการรับรู้และการแสดงออก (เป็นภาพ เป็นคำพูด ฯลฯ) เป็นพื้นฐานของทฤษฎีการสร้างทัศนมิติด้วยเส้นตรง ทฤษฎีนี้เริ่มขึ้นในยุคเรอแนซ็องส์ และเป็นทฤษฎีที่เชื่อมโยงกิจกรรมกับโครงการก่อสร้างต่างๆ ธรรมชาติถูกมองว่าเป็นระบบตามแนวคณิตศาสตร์ พระเจ้าเอง เป็นนักคณิตศาสตร์ (มีภาพลักษณ์ของพระเจ้าเป็นเจ้าถั่วงวงเวียนกำลังก้มๆเงยๆ กับการกำหนดพื้นโลก) ตั้งแต่ปี 1415 ชาวอิตาเลียนย้อนกลับไปศึกษาค้นคิด และทำความเข้าใจใหม่กับผลงานของวิตรูวีส แปลงงานของ ยูคลิด (Euclid, นักคณิตศาสตร์ชาวกรีก มีชีวิตอยู่ในราวศตวรรษที่ 3 BC.) จากภาษาอาระบิก เป็นภาษาละตินในปี 1482 ทำให้นักออกแบบเข้าใจเรขาคณิตที่ว่าด้วยสัดส่วน สมบูรณ์ (Golden Section) นั่นคือ การออกแบบโดยใช้วงกลม สี่เหลี่ยมจัตุรัส อัตราส่วนและรูปแบบเรขาคณิต ตลอดจนการใช้หลักการของทัศนมิติเพื่อจัดวาง

¹⁰ การทำสวนปม (knot garden) ปรากฏเป็นครั้งแรกในศิลปะของซูเมเรีย และถูกนำมาเป็นแบบประดับทั้งในศิลปะโรมัน การทำสวนปมแพร่หลายกันแล้วในจักรวรรดิโรมันตอนปลาย ศิลปะนี้ น่าจะทำกันเรื่อยมาในยุคกลางแม้จะไม่มีเอกสารหรือภาพใดๆยืนยันจนถึงศตวรรษที่ 15 เพราะไม่น่าเป็นไปได้ที่การปลูกสวนปมดังกล่าวจะหายไปหลังจากยุคโรมัน แล้วมาโผล่ขึ้นในยุคเรอแนซ็องส์ข้ามช่องโหว่ของกาลเวลามา ในศตวรรษที่ 17 คำว่า “knot garden” เป็นคำสามัญที่ใช้เรียกสวนสี่เหลี่ยมจัตุรัสที่มีรั้วต้นไม้เตี้ยๆตัดเรียบตรงเสมอกัน มีทราย กรวด (ต่อมาเพิ่มดอกไม้สีๆ) ประดับระหว่างช่องว่างของลวดลาย สวนปมเป็นองค์ประกอบของสวนทั่วไปทั้งของวิลลาหรือของปราสาท ดูคำอธิบาย parterre (คำเรียกในภาษาฝรั่งเศส อ่านว่า ปา-เรต-เร) ในเชิงอรรถข้อหนึ่งด้วย

¹¹ วิลเลียม เคนท์ (1685-1748) เป็นสถาปนิกสวนชาวอังกฤษ ผู้สร้างสรรค์แนวการปลูกสวนแบบ พิกเจอร์ส (picturesque) ในอังกฤษ เป็นแบบสวนที่มองสวยดั่งภาพจิตรกรรม ตั้งภาพทิวทัศน์ผลงานของ คล็อด ลอร์เรน (Claude Lorrain) และออกจากกรอบความสม่าเสมอของสวนแบบฝรั่งเศส

ตำแหน่งของอาคารและองค์ประกอบอื่นๆในสวน การเข้าใจและเข้าถึงทฤษฎีเรขาคณิตของยูคลิดทำให้สามารถนำศาสตร์นี้มาปรับใช้ในการสร้างสรรค์ทุกประเภท ผังเมืองยุโรปที่ถูกต้องแม่นยำที่สุดวาดขึ้นในยุคเรอแนสซ็องส์นี้

ในอิตาลี ตั้งแต่สันตะปาปาปิโอที่ 5 (1398-1455) เป็นต้นมา คริสต์ศาสนาต้องการให้กรุงโรมเป็นเมืองที่ยิ่งใหญ่ที่สุด เพราะโรมต้องเหนือกว่าเมืองฟลอเรนซ์ เมื่อจีอูเลียโนที่ 2 (Giuliano II) ขึ้นเป็นสันตะปาปา (1503-1513) ได้มอบหมายให้บรามันเต ออกแบบสร้างมหาวิหารซานเปียโตร (San Pietro) ขึ้นใหม่ ให้ไม่เคลออันเจโลประดับเฟรสโกที่สบนเพดานของวัดซิสติน ซาเปล (Sistine Chapel) และให้ราฟาเอลประดับห้องชุดส่วนตัวภายในสำนักวาติกัน สันตะปาปาให้รวบรวมประติมากรรมโบราณมาประดับไว้ที่กรุงโรม นับเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ตั้งแต่จักรวรรดิโรมันสลายตัวลงเมื่อพันปีก่อนหน้านั้น ประติมากรรมเทพกรีกทั้งหลายที่เคยเป็นรูปบูชาของพวกนอกรีต ถูกคริสตศาสนานำมาใช้ใหม่โดยเปลี่ยนนัยความหมายดั้งเดิมของรูปปั้นเหล่านั้นให้เป็นภาพลักษณ์เชิงอุปมาอุปไมยของคุณธรรมที่คริสตศาสนาเชิดชูและต้องการปลูกฝังแทน เช่นเทพวีนิสมาเป็นตัวแทนของชีวิตที่ผูกพันอยู่ในรูปสลักหินเสี่ยงที่ตรงข้ามกับชีวิตของจิตวิญญาณที่ใฝ่การสวดมนต์ภาวนาและการตรึงตรอง ประติมากรรมรูปปั้นทั้งหมดที่มี ดึงดูดให้ผู้คนไปยังกรุงโรม บรามันเต ออกแบบตำหนักเบลเวเดียร์ (c.1505) เพื่อเป็นที่ตั้งประติมากรรมรูปปั้นกรีกโรมันทั้งหลายได้อย่างสมน้ำสมเนื้อกัน แบบแปลนของที่นี่เป็นแบบมาตรฐาน แบบอ้างอิงของการออกแบบสวนในยุโรปต่อมาอีกสองร้อยปี นักประวัติศาสตร์ศิลป์แนะนำให้คิดว่าแบบแปลนที่บราแมนต์เนรมิตขึ้นนั้น มีลานสวนของตำหนัก เบลเวเดียร์ ทอดลงตามไหล่เขาไปเชื่อมกับตำหนักใหญ่ของพระราชวังวาติกัน เลียนแบบแปลนของสวนปาศักดิ์สิทธิ์ในยุคโบราณ

สถาปัตยกรรมถ้า เป็นมรดกจากอารยธรรมโบราณ ที่ผนึกความลึกซึ้งและความมหัศจรรย์ของเทพตำนานไว้ภายใน สถาปนิกสร้างถ้าเลียนแบบถ้าธรรมชาติ เช่นถ้าที่เคยใช้เป็น “ปาศักดิ์สิทธิ์” ในสวนกรีกโรมัน อัลแบร์ตีแนะนำว่าควรมีถ้าเป็นองค์ประกอบของสวนด้วยเพื่อแทรกบรรยากาศของ “ความขริ่ม

ความขลังและความลึกลับ” เข้าไปในพื้นที่สวน ถ้ำใหญ่อันลือชื่อ (la Grotta Grande) ในอุทยานโบโบลี ที่เมืองฟลอเรนซ์ ประกอบด้วยถ้ำย่อยๆ ภายในสามถ้ำ เส้นทางภายในนำไปสู่รูปปั้นของเทพีนัสที่เป็นผลงานของเกียมโบโลญญา (Giambologna) ส่วนด้านนอกมีรูปปั้นของทาสีคนฝีมือของไมเคิลแอนเจโล ตั้งไว้เหมือนเป็นผู้เฝ้าถ้ำ

สวนเรอแนซ็องส์อิตาลีเพิ่มมิติของความยิ่งใหญ่และความโอ้อ่ามากขึ้นๆ จนออกห่างไกลจากอุดมการณ์เริ่มต้นของอัลแบร์ตีที่ว่า สวน “เป็นที่พักผ่อนที่คนสามารถหาความสุขสำราญของตนเอง” เขาต้องการเน้นความสุขสงบแบบเรียบง่ายในธรรมชาติมากกว่า อย่างไรก็ตาม มีหอย่อมสวนหนึ่งในบริเวณสวนเรอแนซ็องส์ ที่เรียกกันว่า สวนลับ (il giardino segreto) ที่อาจสื่อแง่คิดตามอุดมการณ์ของอัลแบร์ตีได้บ้าง สวนลับนี้เหมือนมรดกที่เหลือนมาจากแบบสวนยุคกลาง ในแง่ที่เป็น “มุมเขียว มุมสงบ” เป็นสวนที่มักกันและแยกออกจากหากแต่ยังคงเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่กว้างใหญ่ของวิลลาแต่ละแห่ง สวนลับแบบนี้อาจมีขนาดเล็กๆเช่นที่มีในอุทยานวิลลา ลันเต (Lante) หรือเป็นสวนลับสุดวิเศษที่มีป่าทึบกันแยกออกจากตำหนักภายในเช่นที่วิลลา ฟาร์เนส (Villa Farnese) ที่สถาปนิกชาวอิตาลี เจียโคโม วิญญา (Giacomo Vignola, 1507-1573) เสร็จไว้ (ระหว่างปี 1547-59 ที่ Caprarola ใกล้เมืองเวเตรโบ ในอิตาลี) เดิมตรงนั้นเป็นป้อมปราการทรงห้าเหลี่ยม สถาสนี่ใหญ่ของวิลลานี้ มีสวนฤดูหนาวและสวนฤดูร้อนขนาดคนละข้างของอาคารใหญ่ที่มีขนาดมหึมา และมี “สวนลับ” ที่งามเลิศที่สุดในยุโรปอยู่ไหลเขาตอนล่าง มีป่าทึบปิดกั้นไว้จากบริเวณสถาสน์หลังใหญ่ เขาสร้างธารน้ำตกเป็นแนวยาว น้ำไหลลงเป็นแนวสูงยาวประดับสวน มีประติมากรรมรูปปั้นหินในท่ายกแจกันทูนหัวไว้ประดับเรียงกันเป็นแนวตลอดสามด้านของสวน ด้านที่เหลือคือด้านที่เปิดสู่ภูมิประเทศที่ข้ามนอกพรมแดนสวนวิญญา (Vignola) รู้จักนำทัศนมิติแบบเวทีละครกรีกโบราณมาใช้ในการเนรมิตแปลงสวน

การเนรมิต “สวนวงกต” ด้วยต้นไม้ (labyrinth) ก็เริ่มขึ้นในยุคเรอแนซ็องส์ด้วยเช่นกัน เป็นผลพลอยได้จากความเข้าใจผิดของอัลแบร์ตี

ที่เชื่อว่าสวนโรมันในสมัยก่อนนั้นมีการประกอบสวนเป็นรูปทรงเรขาคณิตที่วนไปวนมาเป็นวงกต ความจริงการเนรมิตสวนวงกตนั้น สืบมาจากเทพตำนานกรีกโบราณ¹² ชาวโรมันรับมาเป็นแบบประดับในการปูแผ่นกระเบื้องเคลือบหรือในการเนรมิตโมเสก หรือเป็นแบบประดับจิตรกรรมเฟรสโก ตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ 15 สวนอิตาลีเปลี่ยนต่างมีสวนวงกตแทรกเข้าเป็นส่วนหนึ่งด้วยเสมอที่ วิลลา เด เอสเต (Villa d'Este) มีไม่ต่ำกว่าสี่แห่ง (ปัจจุบันนี้ไม่มีแล้ว เปลี่ยนเป็นพื้นที่แบบเรียบง่าย) ในศตวรรษที่ 16 นั้นต้นไม้ที่ปลูกเป็นรั้วเป็นกำแพงเพื่อทำสวนวงกตยังมีความสูงไม่มากนัก สูงขนาดแค่หัวเข่าเป็นส่วนใหญ่ ต่อมาในศตวรรษที่ 17 ความสูงของแนวต้นไม้เพิ่มขึ้นมาก สูงกว่าความสูงเฉลี่ยของคน เช่นสวนวงกตที่เนรมิตขึ้นในราชอุทยานแวร์ซายส์ (1667) ในฝรั่งเศส ตามแบบแปลนสวนของชาร์ล แปร์โรต (Charles Perrault) หรือที่เนรมิตขึ้นภายในราชอุทยานแฮมตันคอร์ท (Hampton Court, 1699) ที่ประเทศอังกฤษ เมื่อสวนวงกตมีแนวกำแพงต้นไม้ที่สูงชันมาก สวนกลายเป็นเวทีของการวิ่งเล่นร่าเริงระหว่างชายหญิงที่วิ่งไล่กันอย่างสนุกสนานและหลบเข้าอยู่ในสวนวงกตให้พ้นสายตาผู้อื่น การเนรมิตสวนปม (knot garden) ในอังกฤษ ก็มาจากหลักการทำสวนวงกตนั่นเองเพียงแต่อยู่ระดับเรียบพื้นดิน มีแนวพุ่มไม้เกี่ยวสอดไขว้ไปมาสลับกับพื้นสวน ส่วนชาวคริสต์รับมาเป็นสัญลักษณ์ของความลำบากในการฝ่าอุปสรรคเพื่อบรรลุสู่สวนสวรรค์ในอาณาจักรของพระเจ้า

¹² เป็นตำนานเกี่ยวกับกษัตริย์ไมนอส (Minos) เล่าถึง ไมโนตาอูร์ (Minotaur) ว่าเกิดจากการร่วมรักระหว่างพระราชินีกับวัวกระทิงเผือกที่เทพเจ้าโพไซดอน (Poseidon) ส่งไปก้านิลแก็กไมนอส. ไมโนตาอูร์เกิดมามีร่างครึ่งคนครึ่งวัวกระทิง เป็นที่อับอายและขุ่นเคืองแก่แผ่นดินกษัตริย์จึงสั่งให้แดดดาลุส (Daedalus) (ชื่อนี้มาเป็นคำ dédale ในภาษาฝรั่งเศสที่หมายถึง labyrinth ด้วย) สถาปนิกของพระองค์เนรมิตที่อยู่ให้ลูกชายบนเกาะครีต (Crete) ให้อยู่ในดงสลับซับซ้อนยากแก่การหนีออกมา เช่นนี้ ไมโนตาอูร์ก็ตลอดหูตลอดตาจากผู้คน พระองค์จัดการส่งหนุ่มสาวชาวอาเธนส์เข้าไปให้เป็นอาหาร ความสลับซับซ้อนของแปลนที่อยู่ จึงเป็นที่มาของสถาปัตยกรรมเขาวงกต การใช้คำ “วงกต” ในภาษาไทยไม่ได้หมายถึงว่าเป็นเนินหรือภูเขาแบบเขาวงกตในทิมพานต์แต่อย่างใด เพียงแต่ใช้สื่อความซับซ้อนของพื้นที่เท่านั้น และที่เรียกต่อกันมาว่า labyrinth

สถาปัตยกรรมโบสถ์ได้สร้างสรรค์เขาวงกตลงบนพื้นทางเดินตลอดลำตัวโบสถ์ (nave) หรือที่ชาวอังกฤษในยุคกลางตัดเป็นลวดลายเขาวงกตลงบนพื้นสนามหญ้า ไม่ว่าจะแบบใดในความหมายของศาสนา สื่อความยากลำบากในการเข้าสู่เมือง เยรูซาเล็มสวรรค์ หรือในแง่ความเป็นมนุษย์ คือความลำบากในต่อสู้กับอุปสรรคนานัปการเพื่อการมีชีวิตที่ผาสุกเบิกบานใจ

ในปลายศตวรรษที่ 15 สวนที่สร้างขึ้นในอิตาลีมีลักษณะสำคัญดังนี้คือ

๑) รั้วต้นไม้ที่ตัดเรียบเสมอกัน ปลูกต้นไม้ใหญ่ๆจำนวนมาก เอกลักษณะเด่นของสวนคือความเขียวของสวนทั้งหมด ไม่มีแปลงดอกไม้ ดอกไม้มิได้เป็นองค์ประกอบของสวนอิตาลีในยุคเรอแนซ็องส์ (ในยุคหลังๆ คนเริ่มแทรกพันธุ์ไม้ดอกหลากสีสนับโดยปลูกรอบสระน้ำเป็นต้น)

๒) พื้นที่สีเขียว เป็นสัดส่วนแบบเรขาคณิตที่สัมพันธ์กับสถาปัตยกรรมของตำหนัก จนกล่าวได้ว่าสวนเป็นตำหนักที่ยื่นออกนอกหลังคา ใช้พุ่มไม้พันธุ์เขียวตลอดปีตัดเล็มเตี้ยๆเป็นแถวเป็นแนวหรือแบ่งพื้นที่ และ

๓) มีเส้นทางสายใหญ่เป็นแกนกลางของพื้นที่ สวนและสถาปัตยกรรมเป็นองค์ประกอบของกันและกันอย่างสมบูรณ์ มีบันไดกว้างใหญ่เชื่อมลานเฉลียงเทอร์เรสที่ต่างระดับกัน มีโรงละครภายในสวน มีการใช้รูปปั้นคลาสสิกจากยุคโบราณมาประดับ มีมัมสระน้ำพุหรือบ่อน้ำ (ในอดีตที่ผ่านมาสระน้ำหรือบ่อน้ำพุเป็นจุดศูนย์กลางของสวน แต่ในยุคเรอแนซ็องส์ ศูนย์กลางของสวนคือ ยอดโดมของมหาวิหารซานเปโตรแทน)

น่าเสียดายว่าในศตวรรษที่สิบหก สวนแบบนี้ตกเป็นเหยื่อของกระแสการต่อต้านการปฏิรูปศาสนา (the counter-reformation) เมื่อลัทธิโปรเตสแตนต์เข้ามาทำลายลัทธิแคทอลิก ทำให้ฝ่ายศาสนานิกายโรมันแคทอลิกตื่นตัวและกระชับความเข้มงวดของกฎระเบียบต่างๆ วิทยาลัยเสรีของสาธารณรัฐโรมันในอดีตและวิทยาลัยเสรีในแบบของบอคาซิโอ ถูกกลบทั้งในความมิดการประดับสวนที่เหมือนตั้งการจัดฉากละครและการใช้รูปปั้นจากเทพตำนานทั้งหลายยุติลง สันตะปาปาไพอัสที่ 5 (Pius V, 1565) สั่งให้สร้างอาคารหอสมุดวาติกันภายในสวนเบลลาเตร่า ทำลายแบบแปลนสวนที่บรามานเตสร้างไว้อย่าง

น่าเสียดาย ส่วนอื่นๆที่สถาปนิกผู้นี้เป็นผู้ออกแบบก็ถูกทำลายไปเช่นกัน ผลงานที่ยังสะท้อนให้เห็นถึงอัจฉริยภาพของบรามานเตนั้น ต้องออกไปดูที่วิลลาติ คาสโตร ชานเมืองฟลอเรนซ์และที่วิลลาลานเต (ใกล้เมืองเวเตรโบ ในจังหวัดบาญญา ทางเหนือของกรุงโรม)

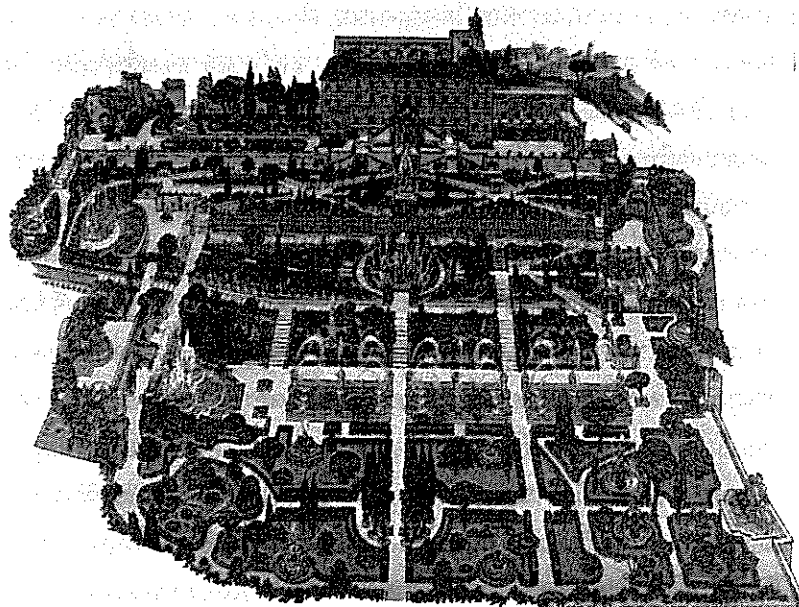
ตัวอย่างวิลลาอิตาเลียนยุคเรอแนสซ็องส์

สวนเรอแนสซ็องส์ที่น่าทึ่งที่สุด ที่งามเด่นเหนือทุ่งสีทองในชนบทรอบๆกรุงโรม คือสวนของวิลลา เด เอสเต เริ่มสร้างในปี 1550 เพื่อเป็นที่พำนักของการดินัล ใช้เวลาสร้างสามสิบปี ตามแบบแปลนของเปียโร ลิกอริโอ (Pirro Ligorio, 1500-1583) ผู้รู้เจนจบเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมโบราณ ทั้งยังเป็นผู้มีจินตนาการสูงและไม่เหมือนใคร นักประวัติศาสตร์บางคนกล่าวว่าเขาอาจได้แรงบันดาลใจจากแบบวิลลาที่อยู่ใกล้ๆกันนั้น คือ วิลลา อาเดรียนา (Villa Adriana)¹³ ที่จักรพรรดิอาเดรียนุส (Adrianus, 117-138) สร้างขึ้นในระหว่างปี 118-134 ที่เมืองทีโวลี (Tivoli) ไม่ไกลจากกรุงโรมนัก ขนาดของวิลลาอาเดรียนายังใหญ่กว้างขวางบนพื้นที่ 80 เฮกตาร์ หรือ 80,000 ตารางเมตร จนเกือบนับได้ว่า เป็นเมืองทั้งเมืองเลยทีเดียว แต่วิลลา เด เอสเตมิได้เลียนแบบวิลลา อาเดรียนา แต่อย่างใด ในยุคนั้นทางเข้าวิลลา เด เอสเต อยู่ตรงระดับพื้นล่างสุด เพื่อให้สายตาสมาสามารถชมความงามของสวนในแนวราบก่อน แล้วจึงเดินตามเนิน ผ่านสวนที่จัดงดงามทุกหย่อมทุกมุมทุกระดับขึ้นไปเรื่อยๆจนถึงอาคารตึกที่อยู่บนยอดเนิน จากอาคารนั้น สายตามองกวาดดูภูมิประเทศและโอบทัศนมิติรอบข้างได้หมด สวนน้ำที่นั่นถือกันว่าเป็นแบบสวนน้ำที่ยอดเยี่ยมที่สุดในยุโรปและในโลก เป็นประหนึ่งการบรรเลงซิมโฟนีโดยมีน้ำเป็นนักดนตรี ประติมากรรมที่เคยมีประดับสวนที่นั่นหายไปหมดแล้ว การไขว่คว้าที่เคยมีในสมัยนั้น เดียวนี้ก็ไม่มีแล้ว แม้สระน้ำพุเล็กๆหลายแห่งก็ถูกปิดหรือปล่อยให้แห้งไปเลย แต่สระน้ำ

¹³ ดูภาพผังสวนของวิลลา อาเดรียนา ได้ที่ <http://www.ashka.eu/villaadriana/villaadriana.html> และสวนของวิลลา เด เอสเต ได้ที่ <http://www.ashka.eu/villadeste/villadeste.html>

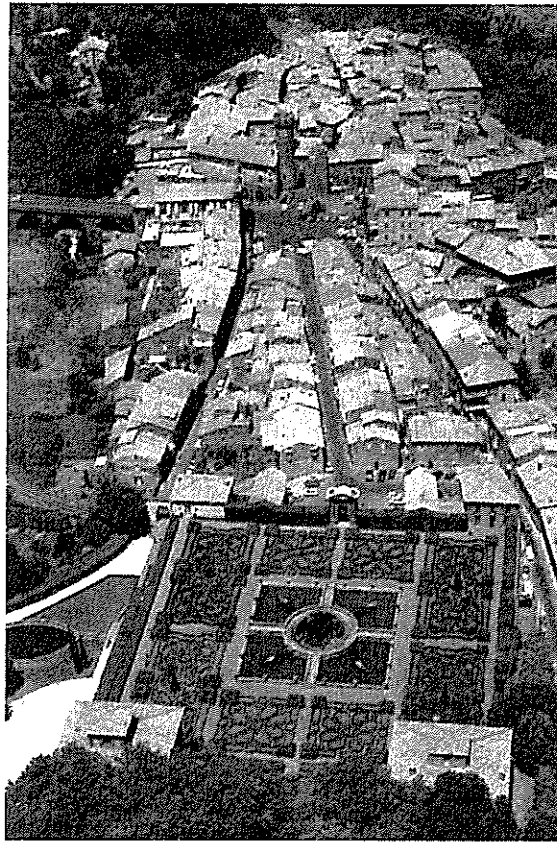
กำเนิดสวนอิตาลีในยุคเรอเนสซองส์

ใหญ่ๆที่ปล่อยให้ น้ำไหลเป็นน้ำตกหรือน้ำพุปริมาณมหาศาลยังคงอยู่ในปัจจุบัน มนต์ขลังของสถานที่ยังคงมีอยู่และดึงดูดใจผู้เดินสวนสมัยใหม่ตลอดมา ปัจจุบัน การเข้าและออกวิลลาอยู่ระดับบนสุดของเนินที่ตั้งอาคาร ต้องผ่านเข้าชมตำหนัก ภายในก่อน แล้วจึงทะลุออกด้านหลังสู่อาณาบริเวณสวนที่วิลลา ลันเต (สร้างขึ้น ในครึ่งหลังของศตวรรษที่สิบห้า) แทนการมีตำหนักเป็นอาคารใหญ่อาคารเดียว ดังที่พากันมาในทุกยุคทุกสมัย กลับสร้างเป็นตำหนักเล็กสองตำหนัก ขนาบสอง ข้างสวนที่อยู่ตรงกลาง สวนระหว่างตำหนักสองหลังนี้ เป็นสวนที่เนรมิตต่อ เนื่องจากสวนขนาดใหญ่ที่อยู่ระดับล่างสุดของพื้นที่ (วิลลา ลันเต ตั้งอยู่บนเขา) และมีสวนที่สร้างต่อขึ้นไปอีกระดับหนึ่งแล้วอีกระดับหนึ่ง เช่นนี้ไปจนถึง อาคารถ้ำบนยอดเขา สวนทุกระดับต่อทอดกันตามเส้นแกนกลางของสวน

พื้นที่อุทยานในวิลลา เด เอสเต จากเอกสารแผ่นพับที่แจกประกอบการเข้าชมตำหนัก และอุทยาน พื้นที่แบ่งออกเป็นหลายระดับ ระดับต่ำสุดของสวน (ข้างล่างของภาพนี้) ยังมองเห็น พื้นที่หุบเขาที่ทอดอยู่เบื้องล่าง เห็นได้ชัดว่า สวนสำคัญมากเพียงใด

สถาปัตยกรรมสวนที่วิลลา ลันเต เป็นกรณีตัวอย่างที่สุดยอดเยี่ยม นับเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมที่สถาปัตยกรรมสวนสำคัญกว่า เติ่นกว่า และเหนือกว่าสถาปัตยกรรมของอาคารที่อาศัย ความสัมพันธ์ระหว่างลานเฉลียงที่มีแปลนสม่ำเสมอและป่าไม้ที่เคียงข้างในบริเวณนั้น เป็นเอกลักษณ์ใหม่สุดในยุคเรอแนสซ็องส์ และกลายเป็นแบบศึกษาตั้งแต่นั้นมา ธรรมชาติเข้าเป็นองค์ประกอบจริงและขาดเสียมิได้แล้วในสถาปัตยกรรมทุกแบบในยุโรป ที่รวมถึง

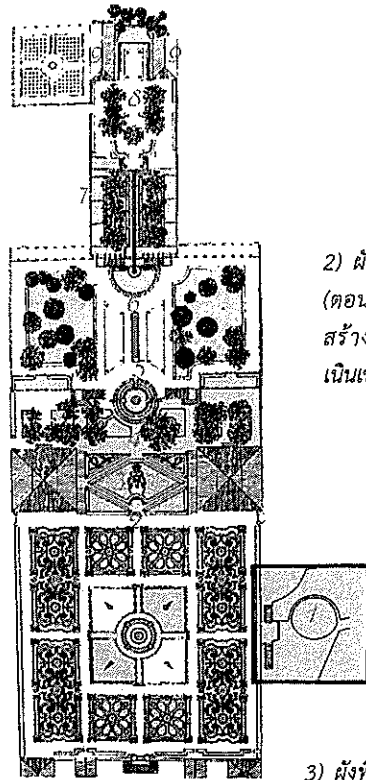

1)

1) วิลลา ลันเต เห็นฝั่งสวนขนาดใหญ่ที่อยู่ระดับล่างสุดของพื้นที่ และมีถนนตัดตรง (แต่พื้นที่เอียงนิดหน่อย) ลงไปถึงกลางจัตุรัสของหมู่บ้าน

กำเนิดสวนอิตาเลียนในยุคเรอเนสซองส์

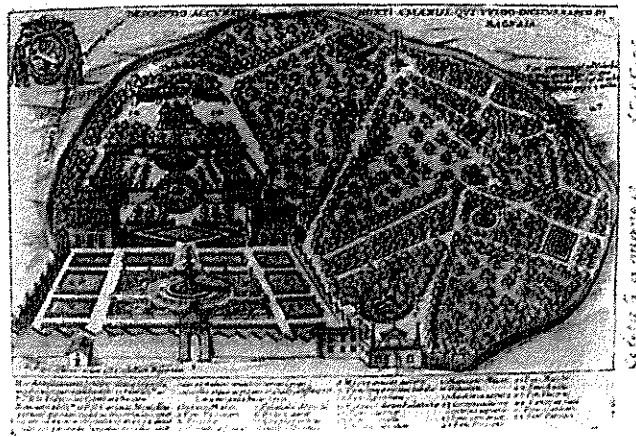
2)

2) ผังนี้แสดงพื้นที่สวนตั้งแต่ด้านประตูทางเข้า (ตอนล่างของภาพ) ขึ้นไปตามไหล่เขาและการสร้างสรรค์สวนในระดับต่างๆขึ้นไปจนถึงยอดเนินเขา

3) ผังพื้นที่ทั้งหมดของวิลลา ลันเต ที่รวมพื้นที่ป่าไม้ทั้งหมดด้วย

3)

เนื้อหาคลาสสิกอื่นๆที่เป็นมรดกจากโลกยุคโบราณ เนื้อหาของสวนสี่เส้นทาง การพัฒนาจากโลกทัศน์ที่มุ่งค้นหาความมหัศจรรย์และความลึกลับในยุคทอง สมัยโบราณ มาสู่ความประณีตสมดุของยุคเรอเนสซองส์ สวนเรอเนสซองส์นี้เป็นผลลัพธ์อันสมดุและสมบูรณ์ที่สุดระหว่างหิน(วัสดุก่อสร้าง)กับน้ำ เป็นเสมือนบทอุปมาอุปไมยที่ถ่ายทอดภาษาของน้ำ ที่สื่อความสงบสันติและความ พุ่งพล่านของพลังอำนาจที่แบบแฝงอยู่

ที่วิลลา ลันเต ตรงกลางสวนชั้นล่างสุด มีกลุ่มสถาปัตยกรรมน้ำพุ ทรงปิรามิดที่มีน้ำไหลพุ่งกระจายออกทุกทิศทาง มีทะเลสาบเล็กๆสี่แห่งขนาน น้ำพุทรงปิรามิดนี้ น้ำใสบริสุทธิ์ตั้งกระจกเนื้อดี กลางทะเลสาบเล็กๆทั้งสี่ มีประติมากรรมหินรูปเรือ มีคนกำลังทำท่าเป่าแตรพร้อมเปิด ที่มีสายน้ำพุพุ่งออกจากแตร น้ำที่ใช้ในสวนนี้ มาจากกระแสน้ำธรรมชาติใกล้ที่ตั้งของวิลลา ที่ไหลมารวมกันภายในถ้ำที่สร้างให้เหมือนถ้ำในป่าลึก และมีประติมากรรมน้ำพุ ฟอนตานา เดล ดิลูวีโอ (Fontana del Diluvio - โปรดดูหมายเลข 9 ในแปลนสวน) จากถ้ำที่อยู่บนเนินระดับสูงสุด น้ำไหลลงเป็นแนวยาวตรง เมื่อถึงระดับหนึ่ง มีกลุ่มประติมากรรมสระน้ำพุหินขนาดใหญ่อีกแบบหนึ่ง (ฟอนตานา เดล เดลฟินี-Fontana del Delfini หมายเลข 8 ในแปลนสวน) ที่ประกอบด้วยปลาโลมา แจกันหินขนาดใหญ่และหน้ากากใบหน้าแปลกๆประดับ เพื่อบังอุปกรณ์น้ำที่แฝงอยู่ด้านหลัง น้ำยังคงไหลตกลงเป็นแนวเส้นตรง ตามธารน้ำหินที่เนรมิตเป็นขั้นเตี้ยๆไล่ระดับกันลงไป มีขอบทางน้ำ เป็นรูปกำมุกมั่งงักต่อกัน เป็นโซ่ (คาเตนา ดิ อัคควา - Catena d'Acqua หมายเลข 7 ในแปลนสวน) กุ้ง (gàmbiero ในภาษาอิตาลี เป็นสัญลักษณ์ประจำตระกูลแกมบารา - Gambara เจ้าของวิลลา ลันเต) มีต้นไม้ประดับให้ร่มเงาสองข้างบันไดน้ำนี้ ลงไปจนถึงกลุ่มประติมากรรมน้ำพุอีกแห่ง (Fontana dei Giganti หมายเลข 6 ในแปลนสวน สระน้ำพุตรงนี้ประดับด้วยรูปปั้นยักษ์ฝรั่ง) แล้วผ่านไปถึงประติมากรรมน้ำพุอีกบริเวณหนึ่ง (ฟอนตานา เดล ลูมินิ - Fontana del Lumini หมายเลข 5 ในแปลนสวน ชื่อเรียกหมายถึงสระน้ำแห่งแสงสว่าง) ก่อนที่จะจบและรวมเข้าในประติมากรรมน้ำพุที่เรียกว่า ฟอนตานา หรืออเนล

กำเนิดสวนอิตาลีในยุคเรอแนซซองส์

(Fontana Trionfale หมายถึงน้ำพุแห่งชัยชนะ หมายเลข 2 ในแปลนสวน) ที่อยู่ระดับล่างสุดตามแนวเส้นแกนกลางสวน บางทีก็เรียกว่า ฟอนตานา เดล โมริ (Fontana del Mori) เพราะประกอบด้วยชาวมาัวร์สี่คน ช่วยกันยกทูลสัญลักษณ์ประจำองค์สันตะปาปาซิกซ์โตที่ 5 (Sixto V) ขึ้นสูงสุดปลายแขน มีน้ำพุตกลงข้างๆนอกแกนกลางของสวน อยู่ทางขวามือเมื่อเข้าไปในวิลลา ยังมีน้ำพุครึ่งวงกลมขนาดใหญ่ เป็นน้ำพุม้าวิเศษในเทพตำนานกรีกโรมัน ฟอนตานา เดล เพกาโซ (Fontana del Pegaso) เต้นด้วยประติมากรรมรูปปั้นม้าติดปีกในท่าโฉบบิน

สถาปัตยกรรมสวนวิลลา ลันเต เป็นพยานของการเปลี่ยนแปลงที่กำลังผลิกตัวจากกรอบสู่ยุคบาร็อกในเวลาต่อมา ภาพจากอินเทอร์เน็ต ที่วิลลา เปีย (Villa Pia) ภายในอุทยานวาติกัน ดูไม่ออกว่าอาคารสร้างเพื่อเป็นฉากให้สวนหรือสวนเป็นฉากของอาคาร เพราะความโดดเด่นของสถาปัตยกรรมสวน ส่วนที่ ปาลาสโซ ฟาร์เนส (Palazzo Farnese) มีสวนฤดูร้อน อยู่ด้านข้างด้านหนึ่งของพระราชวังทรงห้าเหลี่ยม และสวนฤดูหนาวอยู่อีกด้านหนึ่ง จากสวนฤดูร้อน มีทางเดินนำไปยังบ้านหลังเล็กๆ คาสิโน (casino) ในป่าที่เข้าเป็นส่วนหนึ่งอย่างเหมาะสมเจาะของภูมิทัศน์รอบข้าง

ในศตวรรษที่ 17 และ 18 วิวัฒนาการวิศวกรรมก่อสร้างและเทคโนโลยีการควบคุมน้ำตกและน้ำพุที่สลับซับซ้อน กระตุ้นวิญญาณี่เล่นของคนยุคนั้น¹⁴ ธรรมชาติถูกนำมาปรนเปรอเพื่อผันแปรอารมณ์คนให้ระรื่น เจ้าของวิลลานรมิตน้ำพุที่พุ่งกระจายออก ลดลง หายไป กลับพุขึ้นอีกสูงๆต่ำๆ ตามจังหวะดนตรี บางวิลลาในยุคนั้น (เช่นที่วิลลา ลันเต) จัดวงดนตรีในบริเวณสระน้ำพุ ใช้เทคนิคเชื่อมโยงเสียงดนตรีกับท่อน้ำต่างๆที่ซ่อนอยู่เบื้องหลังหรือใต้สระน้ำ เป็นการแสดงดนตรีแนวใหม่ที่เพิ่มความมหัศจรรย์แก่คนดู เทิดเกียรติเจ้าของวิลลา ยิ่งขึ้นอีก ทั้งยังจัดน้ำพุแอบซ่อนในที่ต่างๆ ในพุ่มไม้ ใต้พื้น กลางโถง หรือใต้เก้าอี้

¹⁴ ในภาษาอิตาลีเรียกน้ำพุเล่นกลแบบนี้ว่า giocchi d'acqua (อ่านว่า “จี้-อ็อก-กี ตัก-กัว”)

เมื่อคนเข้าไปนั่ง กำลังเพลินๆ มีน้ำพุพุ่งออกจากจุดต่างๆ โดยที่คนเดินสวนมิได้ รู้ไปก่อนว่าจะมีกลอุบายเล่นน้ำแบบนี้ ทำให้แขกตกใจ เสียงผู้หญิงร้องกรี๊ด คละเสียงหัวเราะของผู้ชาย บางคนตัวเปียก วิ่งหนีน้ำกันจ้าละหวั่น น้ำพุเล่นกลแบบนี้เป็นที่นิยมกันมาก แต่มิได้เฟื่องเนรมิตขึ้นในอิตาลีเป็นครั้งแรก เพราะเป็นมรดกตกทอดมาจากชาวอาหรับผู้รู้จักดัดแปลงและพัฒนาประดิษฐกรรมของเฮรอน (Heron) แห่งเมืองอเล็กซานเดรีย (ราวคริสต์ศตวรรษที่ 1 ผู้ประดิษฐ์เครื่องจักรไอน้ำคนแรกของโลก ต้นแบบของหุ่นยนต์ เครื่องกลไกในระบบอัตโนมัติ ฯลฯ) มาใช้ได้เต็มประสิทธิภาพ¹⁵ สวนน้ำเล่นกลเคยเป็นองค์ประกอบสำคัญของสวนอิตาลีในปลายยุคเรอเนสซองส์ แต่น่าเสียดายยิ่งนักที่ถูกละทิ้งให้เสื่อมโทรมลง ขาดการบูรณะจึงทำให้สวนน้ำเล่นกลเหล่านี้กลายเป็นเพียงสระน้ำพุธรรมดาๆ เครื่องกลไกชิ้นสนิมใช้การไม่ได้แล้ว แม้สระน้ำก็ได้รับการดูแล นักจมน้ำพันธุ์หญ้ามอสขึ้นเต็ม¹⁶ อย่างไรก็ตาม น้ำเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดอย่างหนึ่งของสวนอิตาลีเสมอมา สวนน้ำเล่นกลได้เป็นแบบสำหรับงานเนรมิตสวนน้ำในสมัยใหม่รวมทั้งสระน้ำพุดนตรีที่แพร่หลายไปในโลกปัจจุบัน เช่นที่สระน้ำขนาดใหญ่หน้าโรงแรมเบลลาจีโอ (Bellagio) ที่ลาสเวกัสในสหรัฐอเมริกา เป็นต้น

การพัฒนาสวนในประเทศยุโรปอื่นๆ ในยุคเรอเนสซองส์

นักออกแบบสวนส่วนใหญ่ใช้หลักการของบราแมนเต เช่นการสร้างระเบียงเทอเรสที่เป็นส่วนหนึ่งในภาพรวมของแบบสถาปัตยกรรม มีบันได น้ำ และประติมากรรมเป็นองค์ประกอบสำคัญ การศึกษาเกี่ยวกับทัศนมิติ ทำให้ผู้คนพัฒนารสนิยมเกี่ยวกับมุมมองจากด้านต่างๆ การสะสมพืชพรรณทั้งเพื่อ

¹⁵ โปรดดูรายละเอียดผลงานของเขาได้ที่ http://www.mlahanas.de/Greeks/Heron_Alexandria.htm

¹⁶ สวนน้ำพุเล่นกลที่ยังเหลือให้ชมและชวนให้ตื่นตาตื่นใจอยู่ในออสเตรียชานเมืองซาลซ์เบิร์ก (Salzburg) ที่อุทยานเฮลลบรุน (Hellbrunn) ที่ อาร์ชบิชอป มาร์คัส ซิตติกัส (Archbishop Markus Sittikus, 1612-1619) ให้เนรมิตขึ้น, หรือในถ้ำใต้ดินที่วังเก่า อัลเตส ไชล อีรามิตาจ (Altes Schloss Eremitage) ชานเมืองเบร์รุท (Bayreuth) เยอรมนี ที่มาร์เกรฟ จอร์จ วิลเฮล์ม (Margrave Georg Wilhelm) ทรงให้สร้างขึ้นในปี 1715

ความรู้ด้านพฤกษศาสตร์และเพื่อคุณค่าทางอาหารและยา ก็ทำให้การสร้างสวนเพื่อพืชสะสมทั้งหลายเป็นไปอย่างมีระเบียบเข้มงวดจัดเป็นหมวดเป็นหมู่เป็นเขตพื้นที่ตามเรขาคณิต อิตาลีเนรมิตสวนพฤกษศาสตร์แห่งแรกในยุโรป (และในโลก) ที่เมืองปิซา (Pisa) ในปี 1543 (เรียกว่า ออร์โต โบทานิกา (Orto Botanico) เป็นสวนพฤกษศาสตร์ตรงตามความหมายปัจจุบันที่มีได้เป็นเพียงสวนสมุนไพรเท่านั้น สองปีต่อมา (1545) เมืองปาโดวา (Padova) ก็มีสวนพฤกษศาสตร์ ในปี 1587 มหาวิทยาลัยไลเดน (Leiden-ในประเทศเนเธอร์แลนด์ปัจจุบัน) สถาปนาสวนพฤกษศาสตร์ของมหาวิทยาลัยขึ้น ตามด้วยสวนที่ออกซ์ฟอร์ด (Oxford, 1621) ในประเทศอังกฤษ สวนพฤกษศาสตร์ที่ปารีสตั้งขึ้นในปี 1635 เรียกว่าจาแดง เดส พลานเตส (Jardin des plantes) หรือ จาแดง โบทานิก (Jardin botanique) สวนเชลซี ฟิสิกส์ การ์เด้น (Chelsea Physic Garden) ในลอนดอนตั้งขึ้นในปี 1673 สวนพฤกษศาสตร์ที่กรุงเบอร์ลิน (Berlin) ในปี 1679 และสวนหลวงคิว [โรยัล บอตทานี การ์เด้น (Royal Botanic Gardens) หรือเรียกกันสั้นๆว่าคิว การ์เด้น (Kew Gardens)] ในปี 1759 เป็นต้น

ในประเทศสเปน วัฒนธรรมอิสลามครอบงำการสร้างสวนตลอดยุคกลาง แม้จะรวมลักษณะบางอย่างในอุดมการณ์สวนของคริสต์ศาสนาเข้าไปด้วยบ้าง ในระหว่างศตวรรษที่ 13-16 สเปนพัฒนาศิลปะแนวใหม่ที่รวมเอกลักษณ์ของคริสต์ศิลป์และแบบประดับอาหรับมอริช เรียกว่าศิลปะแบบมูเดจา (mudéjar) ที่ยังคงอนุรักษ์สวนแบบพื้นที่สี่เหลี่ยมมีรั้วปิดล้อมทุกด้านไว้ ต่อมาเพิ่มสระน้ำ บ่อน้ำพุ แปลงปารแตร์เข้าไปในสวนอิสลาม เช่นสวนในอัลคาซาร์ (Alcázar-ป้อมหรือคฤหาสน์ที่มีกำแพงป้อมหรือไม้ก็ได้) แห่งเมืองเซวิลญา (Sevilla) ที่เคยเป็นสวนอาหรับที่งามมากแห่งหนึ่ง พระเจ้าชาร์ลที่ 5 (Charles V, 1500-1558) เพิ่มแบบประดับเรอเนสซองส์เข้าไปในสวน สร้างสวนวงกตหรือลาบิรินธ์ (labyrinth) บนพื้นที่เทอเรระดับล่าง และยังสร้างวิลลาเรอเนสซองส์บนที่ราบสูง อัลฮัมบรา (Al Hambra) ตามแบบวิลลาในกรุงโรมที่พระองค์ไปเห็นมาในปี 1527 พระเจ้าฟิลิปที่ 2 (Philip II, 1527-1598) ได้ให้สร้างเอล

เอสโกเรียล (El Escorial) ที่เป็นกลุ่มสถาปัตยกรรมเรอแนซ็องส์ขนาดใหญ่ ประกอบด้วยพระราชวังและมหาวิหาร สถาปัตยกรรมที่นั่นและแบบสวน ถูกมองว่าน่าเศร้าสลดใจ อาจเป็นเพราะสภาพการณ์บ้านเมืองตอนนั้น เป็นยุคที่ สเปนขาดความมั่นคง โดยเฉพาะเมื่อกองทัพเรืออาร์มาดา (Armada) ของสเปน¹⁷ ถูกกองทัพอังกฤษทำลาย (1588) อย่างไรก็ตาม พระเจ้าฟิลิปที่ 2 เป็นผู้รักสวน ได้ให้สร้างพระตำหนักพักร้อนที่ อารันจูเอส (Aranjuez) ทางใต้ของกรุงมาดริด (Madrid) ที่มีลักษณะของสวนตัดซ์มากกว่าสวนอิตาเลียน สวนนี้ต่อมาบูรณะใหม่ ด้วยการเพิ่มเส้นทางเดินภายในกับสระน้ำพุแบบบาร็อคเข้าไป

ในประเทศปอร์ตุเกส แบบประดับตามชนบ่อสำหรับมอริชถูกนำมาใช้ผสมกลมกลืนกับแบบสวนอิตาเลียน มีฝืนน้ำ และใช้แผ่นกระเบื้องเคลือบสีๆประดับอะฟองซู ดิ อัลบูแกร์ก (Alfonso de Albuquerque) เป็นผู้สร้างสวนแบบอิตาเลียนแห่งแรกในปอร์ตุเกส คือสวนกินตา ดา บัลคัลยาว (Quinta da Bacalhoa) หนึ่งศตวรรษต่อมา มีสวนในพระราชวังพาลาซิอู ดิ ฟรอนเตยรา (Palacio de Fronteira) ที่ใช้จิตรกรรมบนกระเบื้องเคลือบที่ต่อๆกันเป็นภาพเหตุการณ์สำคัญๆในคริสต์ศาสนา การใช้กระเบื้องเคลือบเป็นวัสดุรองรับจิตรกรรมนั้น เป็นมรดกจากศิลปะอาหรับ

เมื่อพระเจ้าชาร์ลที่ 7 (Charles VII) แห่งฝรั่งเศส เข้ายุทธินอิตาลีในปี 1494 และสถาปนาอาณาจักรเนเปิล (le Royaume des Naples) ได้ไปเห็น

¹⁷ พระเจ้าฟิลิปที่ 2 ส่งกองทัพเรือสเปนที่ชื่อว่า La Invencible Armada (The Invincible Armada) ไปทำสงครามกับอังกฤษ ด้วยความตั้งใจจะลงโทษพระราชินีเอลิซาเบธที่หนึ่งที่สังหารชีวิตพระนางมารี สจิวต์ (Marie Stuart) ญาติลูกพี่ลูกน้องของพระองค์ผู้ต้องการวางรากฐานของคริสต์ศาสนิกายแคทอลิกขึ้นใหม่ที่นี่ กองทัพเรือสเปนมีมาควิส ดิ ซานตาครูส (Marquis de Santa Cruz) เป็นผู้บัญชาการสูงสุด เมื่อท่านถึงแก่กรรมเสีย ท่านดยุคแห่งเมดินา ซิดอนีย (Medina Sidonia) เข้ารับหน้าที่แทน แต่ความขาดประสบการณ์และความชำนาญ กองเรือสเปนถูกเรืออังกฤษบุกเข้าทำลายยับเยิน บวกกับพายุรุนแรงนอกฝั่งทะเลอังกฤษ สเปนต้องพ่ายแพ้ไป มีเรือที่รอดกลับสเปนเพียง 63 ลำจากจำนวนทั้งหมด 130 ลำ การสูญเสียครั้งนี้นับถ่วงดุลของอำนาจทางทะเลที่สเปนเคยกำไว้ในอดีตต่อมาเป็นเวลาร้อยกว่าปี

กำเนิดสวนอิตาลีในยุคเรอเนสซองส์

ความวิจิตรของสวนอิตาลีที่นั่น จึงพานักออกแบบสวนและนายช่างจำนวนหนึ่งกลับไปฝรั่งเศสและไปเริ่มงานสร้างพระราชวังที่อัมบัวเซ (Amboise) และต่อมาที่บล็องส์ (Blois) สวนที่เคยมีจากยุคนั้นไม่เหลือมาให้เห็นแล้ว เป็นแบบสวนในวัง มีรั้วล้อมรอบ ในศตวรรษที่ 20 เจ้าของปราสาทวิลลัดรี (Villandry) ได้ฟื้นฟูแบบสวนในวังของยุคนั้นขึ้นข้างๆอาคารปราสาทเก่าที่มีคูน้ำล้อมรอบ ยังมีราชอาณาจักรฟอนเตนโบล (Fontainebleau) ที่พระเจ้าฟรังซัวที่ 1 (François I, 1515-1547) ให้สร้างเป็นแบบสวนปม (knot garden) ภายในรั้วกำแพงรอบๆบริเวณวัง ตอนนั้นฟอนเตนโบลเป็นสวนเรอเนสซองส์ที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในภาคเหนือยุโรปตั้งแต่เทือกเขาแอลป์ (Alps) ขึ้นไป ปราสาทอื่นๆที่สร้างต่อมาก็สร้างตามหลักการของสวนเรอเนสซองส์ จนกลายเป็นกลุ่มปราสาทริมฝั่งแม่น้ำลัวร์ (Loire) ที่เรียงรายต่อกันไปในภาคกลางด้านตะวันตกของฝรั่งเศส ที่เรียกรวมกันว่าปราสาทแห่งลัวร์ ปราสาทที่ช็องตีลลี (Chantilly) แม้จะบูรณะและสร้างใหม่ ยังคงล้อมรอบด้วยคูที่ปราสาทเชนอนโซ (Chenonceaux) มีคูล้อมรอบสวนปารแตร์ทั้งหมด เพราะวังนี้ตั้งคร่อมแม่น้ำแชร (Cher) สวนเรอเนสซองส์ พัฒนาไกลออกไปอีกก้าวหนึ่งในฝรั่งเศสเมื่อพระราชินี มารี เดอ เมดิซี (Marie de Médicis, 1573-1642) ให้ ซาโลมอน เดอ บรอส (Salomon de Brosse) เนรมิตสวนที่พระราชวังลักเซมเบิร์ก (Luxembourg) ในปารีสตามแบบสวนโบโบลิ (Boboli) ที่เมืองฟลอเรนซ์ โดยมี บอยโซ (Boyceau) เป็นผู้ออกแบบสวนปารแตร์ตามแนวเส้นแกนของพื้นที่หน้าพระตำหนักที่ประทับ สิ่งที่เหมือนกับอุทยานที่โบโบลิ คือการมีเส้นแกนสองเส้นในสวนที่ตัดตั้งฉากกัน อังเดร เลอ โนตร์ (André Le Nôtre - ผู้เนรมิตพระราชอุทยานแวร์ซายส์) ก็เคยเป็นหัวหน้าคนสวนประจำพระราชวังลักเซมเบิร์ก ด้วยเช่นกัน

อีรัมุส (Erasmus, 1469-1536) ปราชญ์ยุคเรอเนสซองส์ผู้เกิดที่เมืองรอตเตอร์ดัม ในประเทศเนเธอร์แลนด์เขียนพรรณนาสวนในอุดมการณ์ว่าควรจะเป็นอย่างไรในงานเรื่อง *The Godly Feast* (1522) ที่ได้รับแรงบันดาลใจจากการเดินทางไปอิตาลีของเขา แต่ในบทเขียนนี้แทรกวิถุญาณสำนึกของคริสต์ศาสนาเข้าไปด้วยมากและระบุว่าควรมีรูปปั้นศาสนาแทนรูปปั้นจากเทพตำนาน

เขาพรรณนาว่าเป็นสวนสี่เหลี่ยมจัตุรัส ที่มีทางเดินแบบอาร์เขตหรือซุ้มดอกไม้ เป็นแถวระแนง ปิดล้อมบริเวณสวน ต่อมาแวร์เดมาน เดอ วรีส (Verdeman de Vries) ได้ถ่ายทอดแบบสวนดังกล่าวออกเป็นภาพพิมพ์ในหนังสือแบบสวน ที่กลายเป็นหนังสือสวนเล่มแรกที่พูดถึงการสร้างสวนในฐานะที่เป็นวิจิตรศิลป์ ประเภทหนึ่ง หนังสือเล่มนี้ชื่อ *Hortum viridariorumque elegantes et multiplicis formae* พิมพ์ออกมาในปี 1583 และเล่มสุดท้ายของเขาชื่อ *On Perspective* แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า เส้นตรงในระบบทัศนมิติ เป็นกฎเกณฑ์ที่ทำให้สามารถรวมอาคารสถาปัตยกรรมกับสวนเข้าด้วยกัน เมื่อประเทศเนเธอร์แลนด์เป็นอิสระจากอำนาจของสเปน (1609) มีการสร้างสรรค์สวนแบบ ดัตช์คลาสสิกแนวนีโอเพลโทนิค ลำธารและแนวต้นไม้ถูกใช้เป็นเส้นกรอบสวน ภายในพื้นที่สวนมีแปลงดินรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสและแปลงดินทรงกลมที่มีรั้วต้นไม้ แนวต้นไม้และซุ้มต้นไม้เป็นระแนงล้อมรอบ นักออกแบบสวนดัตช์ให้ความสนใจ ต่อมิติด้านพฤกษศาสตร์ ด้านเรขาคณิตและด้านวิทยาศาสตร์พร้อมๆกันไป นำเสียชีวิตที่ไม่มีสวนแบบนี้เหลือมาให้เห็นแล้ว ในต้นศตวรรษที่สิบเจ็ดนั้นแบบ สวนยุโรปเปลี่ยนแปลงอีก ผกผันตามวิวัฒนาการด้านการค้าและการรับวัฒนธรรม จากกลุ่มประเทศโดยรอบทะเลเมดิเตอร์เรเนียนไปถึงทะเลเหนือและวัฒนธรรมที่ ข้ามฝั่งมหาสมุทรแอตแลนติกมาจากแคนาดาด้วย

ดังกล่าวมาแล้วข้างต้นว่า มหาวิทยาลัยไลเดน (Leiden) ได้จัดสร้างสวน พฤกษศาสตร์ของมหาวิทยาลัยขึ้นในปี 1587 โดยมีคาโรลัส คลูเซียส (Carolus Clusius) หรือ ชาร์ล เดอ เลคลูส (Charles de l'Ecluse, 1526-1609) เป็น ผู้บริหาร บุคคลผู้นี้ได้สมญานามว่าเป็น “บิดาแห่งสวนงามทั้งหลาย” ในยุโรป เขาเป็นนักพฤกษศาสตร์ เป็นแพทย์ นักมานุษยวิทยา และปราชญ์คนแรกของ ยุโรปที่ศึกษาและรู้เจนจบเกี่ยวกับเรื่องของพืชพันธุ์ เป็นคนแรกที่เบนความสนใจ จาก “พืชพรรณในฐานะของยาสมุนไพร” มาเป็นความสนใจในต้นไม้และ ดอกไม้อย่างแท้จริง เขาเพาะเลี้ยงไม้ประดับที่เขานำเข้ามาจากตอนใต้ของยุโรป และจากเอเชีย (เช่นดอกไม้จำพวกหัว ดอกทิวลิป ฮอร์ช ทานตะวัน ว่านเป็นต้น) ความงามและสีสันของดอกไม้เข้าไปเปลี่ยนโฉมหน้าของสวนยุโรปในภาคเหนือ

กำหนดสวนอิตาเลียนในยุคเรอแนสซ็องส์

ที่กลายเป็นแบบตรงข้ามอย่างชัดเจนกับวิธีการปลูกสวนในฝรั่งเศส ดอกไม้เข้ายึดพื้นที่สวนปารแตร์เสียสิ้น ชาวฮอลแลนด์นอกจากเป็นผู้เชี่ยวชาญเรื่องต้นไม้ดอกไม้ ยังชำนาญการค้าขายอีกด้วย ในระดับนานาชาติ ชาวฮอลแลนด์เป็นผู้กุมอำนาจการซื้อขาย “หัวหอม” ที่คือหัวทิวลิป ที่มีค่าเสมือนเงินตราในยุคศตวรรษที่สิบเจ็ด นอกจากนั้นชาวฮอลแลนด์เช่นกันที่ เป็นผู้ผลักดันความหลงใหลในดอกทิวลิปจนเป็นความบ้าแห่งยุคที่ไม่เคยปรากฏในประวัติศาสตร์โลก ตั้งแต่ปลายศตวรรษที่สิบห้าจนถึงปี 1634¹⁸ ส่วนดาเนียล มาโรต์ (Daniel Marot) ได้ออกแบบแปลนสวนที่พระราชอุทยานเฮตลู (Het Loo) ในประเทศเนเธอร์แลนด์ที่ประทับของกิลโยม เด ออร์เรนซ์ (Guillaume d'Orange) ระหว่างปี 1686-95 การบูรณะฟื้นฟูพระราชวังที่นั่นในยุคปัจจุบันทำให้เราสามารถจินตนาการความยิ่งใหญ่ของโครงสร้างและแบบแปลนของสวนที่พัฒนาขึ้นในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของยุคเรอแนสซ็องส์กับยุคบาโรค

ในประเทศอังกฤษ สวนเรอแนสซ็องส์นั้นไม่เหลือมาเลย เพราะสงครามภายในที่สืบต่อตามๆกันจากสงครามหนึ่งไปยังอีกสงครามหนึ่ง ความหลงใหลการทำสวนก็กำลังเปลี่ยน ความจริงยังมีการสร้างสวนในยุคนั้นอยู่เช่นที่แฮมป์ตัน คอร์ต (Hampton Court) พระเจ้าเฮนรี่ที่ 8 (Henry VIII, 1509-1547) หวังจะให้ เป็นหมู่สถาปัตยกรรมที่ยิ่งใหญ่กว่าที่ฟอนเตนโบลของฝรั่งเศส พระองค์ทรงเชิญชาโลมอน เดอ คอส (Salomon de Caus, 1576-1626) สถาปนิกและวิศวกรชาวฝรั่งเศส ให้ไปออกแบบและสร้างสวนในอังกฤษ (Somerset House, Greenwich, Wilton House เป็นต้น) สวนในสก๊อตแลนด์รับแบบสวนเรอแนสซ็องส์ช้ากว่าที่อื่นแต่รักษารูปลักษณ์และเอกลักษณ์ของสวนเรอแนสซ็องส์ไว้ได้อย่างต่อเนื่อง สก๊อตแลนด์เป็นประเทศที่หนาวกว่าอิตาลี มีสภาพสังคมที่ไม่ลงตัวนักเหมือนกับในอิตาลียุคเดียวกัน ตัวอย่างสวนเรอแนสซ็องส์ในสก๊อตแลนด์ที่มีมาตั้งแต่ศตวรรษที่ 17 และบูรณะขึ้นใหม่ใน

¹⁸ ดูบทความเรื่อง “ความคลั่งทิวลิป จากตุรกีสู่เนเธอร์แลนด์” วารสารรัฐสมิแล มหาวิทยาลัยสงขลว ปีที่ 25 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน พ.ศ. 2547) หน้า 27-38.

ศตวรรษที่ 20 ก็ยังคงเป็นสวนแบบเรอแนสซ็องส์ที่ชัดเจน เช่นสวนที่เอ็ดเซล (Edzell) ในเทศมลทอลอังกัส (Angus) และสวนปีตเมดเดน (Pitmedden) ในเทศมณฑล อะเบอร์ดีนเชียร์ (Aberdeenshire) ทั้งสองแห่งมีสวนพื้นที่สี่เหลี่ยม ที่มีกำแพงหินทรายล้อมรอบปกป้องไว้

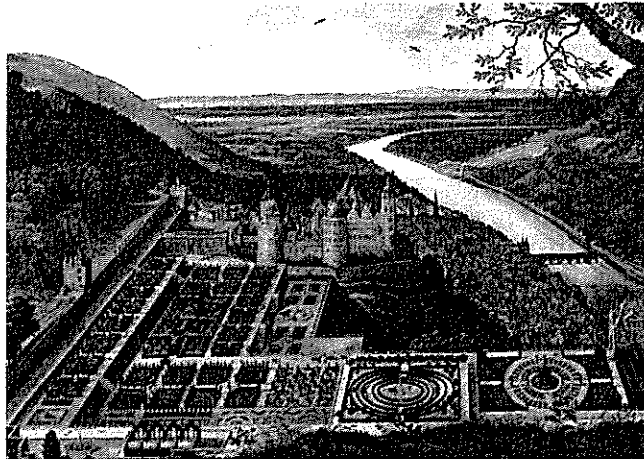
เมื่อเกิดสนธิสัญญาสงบศึกศาสนาในประเทศเยอรมนี (Peace of Augsburg, 1555) สภาพการณ์ทุกอย่างส่งเสริมให้เยอรมนีเป็นดินแดนผู้นำในเรื่องสวน ขนชั้นสูง ศิลปิน แพทย์และนักวิทยาศาสตร์เดินทางไปอยู่อิตาลี และกลับเข้าประเทศด้วยความปรารถนาที่จะสร้างสรรค์สวนภายในแคว้นเยอรมนี ภาษาเยอรมันตอนนั้นเป็นภาษาที่ใช้พูดแพร่หลายในภาคกลางและภาคเหนือของยุโรป แต่เยอรมนีไม่มีรัฐใดรัฐเดียวที่เป็นผู้นำการสร้างสวนดังกรณีของประเทศสเปน ฝรั่งเศสหรืออังกฤษ ชาวเมืองผู้ร่ำรวยแม้จะสร้างสวนภายในกำแพงเมือง ก็เป็นสวนเรอแนสซ็องส์ขนาดสมถะไม่หรูหราแบบสวนใหญ่ๆตามวิลลาอิตาเลียน และมักเป็นสวนสะสมพืชพันธุ์สมุนไพรด้วย ขนชั้นสูงสร้างสวนไว้ข้างๆปราสาท สวนเรอแนสซ็องส์ที่ใหญ่ที่สุดของเยอรมนีคือสวนฮอร์ดัสปาลาตินัส (Hortus Palatinus) ที่เมืองไฮเดินเบิร์ก (Heidelberg) บนเนินสูง 300 เทนือแม่น้ำเนคการ์ (Neckar) พระเจ้าเฟรเดอริกที่ 5 (Frederick V, 1596-1632) แห่งปาลาติเนต ต้องการสร้างสวนให้อลิซาเบธ (Elizabeth) พระมเหสีผู้เป็นพระธิดาในพระเจ้าเจมส์ที่หนึ่งแห่งอังกฤษ ได้เชิญชาโลมอน เดอ คอส ไปออกแบบและดูแลการก่อสร้าง (1616-1619)

สวนที่นั่นงามวิเศษ ตั้งบนเนินเขาสูงมองเห็นเมือง มีแปลงปารแตร์จำนวนมาก มีถ้ำและฝืนน้ำ รูปปั้น โรงอภิบาลพืชที่ปลูกต้นส้ม สระน้ำเลี้ยงปลาขนาดใหญ่ น้ำตกที่ยังจำลองถ้ำพร้อมระบบน้ำตกประกอบดนตรีอีกด้วย (แต่มีผู้คิดว่ายังไม่เป็นแบบอิตาเลียนนัก) งานสร้างสวนหยุดชะงักลงเมื่อพระเจ้าเฟรเดอริกที่ 5 ต้องเป็นผู้นำกองทัพทำสงครามสามสิบปีที่ระเบิดขึ้นในปี 1618 สวนอุทยานถูกทำลายเสียหายมากในระหว่างสงครามภายในปี 1693 (War of the Palatine Succession) ปัจจุบันนี้ยังคงเห็นร่องรอยของผังสวนที่โซโลมอน เดอ คอส ได้กำหนดไว้ แต่ไม่มีการบูรณะแปลงปารแตร์ที่นั่น ถึงกระนั้นยังมีผู้คนจำนวนมาก

กำเนิดสวนอิตาเลียนในยุคเรอแนซ็องส์

ไปชมสวนที่นั่น แม้จะถูกกาลเวลาทำลายไปมากก็ตาม ยังคงเป็นสวนที่น่ารื่นรมย์
อยู่มาก และเป็นจุดชมภูมิทัศน์เมืองไฮเดลเบิร์กที่ดีที่สุดด้วย

จนถึงศตวรรษที่ 18 สวนแบบอิตาเลียนยังคงเป็นแบบฉบับของการ
ออกแบบในดินแดนเยอรมนีและประเทศเนเธอร์แลนด์ แม้ว่าจะมีลักษณะสวน
แบบฝรั่งเศสเข้าไปปนด้วย หรือมีเอกลักษณ์เด่นของท้องถิ่นเข้าไปแทรก ส่วนที่
ประเทศอังกฤษ ยังคงรับรูปแบบของสวนดัตช์อยู่ แบบสวนดัตช์สัมพันธ์ใกล้ชิด
กับความก้าวหน้าและความสำเร็จงดงามของชาวดัตช์ในการเพาะเลี้ยงพืชพรรณ
แปลกใหม่จากต่างแดน และทำให้เกิดแนวโน้มการสร้างสวนแมนเนอร์ริสต์
ดังที่ ฮันส์ เวรเดมาน เดอ วรีส (Hans Vredeman de Vries, 1527-1606)
แสดงภาพประกอบไว้เป็นจำนวนมากในหนังสือรวมแบบและรูปลักษณะขององค์
ประกอบสวนที่เขาแต่งขึ้น พร้อมแบบสวนที่เขาเองเป็นผู้เนรมิตขึ้นสำหรับสวน
ของพระเจ้ารูดอล์ฟที่ 2 (Rudolphe II) ที่กรุงปราก

ภาพที่เห็นนี้แสดงแผนผังปราสาทไฮเดลเบิร์ก ที่ตั้งบนเนินสูงเหนือแม่น้ำเนคการ์ และอุทยาน
ขนาดใหญ่ที่เรียกว่าฮอร์ตัส ปาลาตินัส เป็นภาพวาดในปี 1620 อุทยานถูกทำลายไปในระหว่าง
สงครามเมื่อปี 1693 อย่างน่าเสียดายยิ่งนัก

ข้อมูลที่มาภาพมีดังนี้ Heidelberg - Hortus Palatinus 1620. Jacques Fou-
quières um 1580/90-1659 im Besitz des Kurpf. Museums Heidelberg. Kunstverlag
Gärtner - Schäfer. 69117 Heidelberg. Tel. 06221-183439. (no.420)

แนวโน้มนำไปสู่สวนบาร็อค

เมื่อศิลปะเรอแนสซ็องส์พัฒนาขึ้นสูงสุด ประหนึ่งบรรลู่ “ความสมบูรณ์แบบที่ถูกต้องอยู่กับที่” ศิลปินหรือนักออกแบบรวมทั้งชนบางกลุ่ม เกิดแนวโน้มนำ (ที่มีใช้แนวด้านเลยทีเดียว) ไล่หาความแปลกประหลาด ผิดธรรมเนียม หรือสิ่งที่จะสร้างความแปลกใจ กระตุ้นความนึกคิดใหม่ๆ ด้วยการแทรกวิสัยทรรศน์ส่วนตัวเข้าไปในหลักการสร้างสรรค์ ในยุคที่สังคมสุขสงบ การจัดงานเลี้ยงอาหารงานเลี้ยงสวมหน้ากาก หรือการเล่นรื่นเริงแบบต่างๆ มีวงดนตรีประกอบ ทั้งหมดจัดขึ้นในสวน เพราะฉะนั้น แบบสวนจึงหันไปยึดจุดหมายการใช้งานเป็นหลัก คือหาแบบสวนที่บันเทิงใจ ที่ทำให้ผู้คนตื่นตะลึงหลงไหลหรือหลงกล เช่น จัดทำระบบน้ำพุพุ่งขึ้นสงบลอย่างอัตโนมัติ เป็นต้น

ยุคแมนเนอริสต์นั้น เกิดขึ้นในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อระหว่างเรอแนสซ็องส์ที่พัฒนาขึ้นสูงสุดกับยุคบาร็อคที่โดดเด่นแหวกแนวออกไป เป็นยุคที่ไม่มีนักออกแบบที่มีความคิดดีเด่นของตนเอง ต้องทำตามแนวทางที่นักออกแบบชั้นครูคนก่อนๆ ได้วางไว้ และเป็นที่มาของการเรียก “แมนเนอริสต์” (ตามสำนวนภาษาอังกฤษว่า in the manner of ...i.e. greater masters) ความสำคัญของเอกบุคคคลที่เป็นหลักพื้นฐานของมานุษยนิยม ทำให้สำนวนนี้มีได้หมายถึงการทำตามบรมครูคนก่อนๆ แต่ใช้ในความหมายยกย่องเมื่อพรรณนาศิลปะและการออกแบบที่เกิดขึ้นในระหว่างหกสิบปีก่อนที่จะถึงยุคบาร็อคในศตวรรษที่ 18 เป็นยุคที่ศิลปินเสนาวิสัยทรรศน์ส่วนตัวมากขึ้น และที่ออกจากอุดมการณ์แห่งความสมบูรณ์แบบที่หยุดตรงอยู่กับที่ในยุคคลาสสิก นักวิจารณ์แนะไว้ว่า ข้อแตกต่างระหว่างศิลปะยุคเรอแนสซ็องส์สมัยสุดท้ายและศิลปะแมนเนอริสต์นั้น เหมือนที่เห็นได้จากภาพจิตรกรรม “The Last Supper” ของเลโอนาร์โด ดา วินชี ที่เนรมิตระหว่างปี 1495-98 และภาพเนื้อหาเดียวกัน “The Last Supper” ของ ทินโตเรตโต (Tintoretto) ที่เนรมิตระหว่างปี 1592-94 จิตรกรรมของคนแรกเสนอภาพในมิติที่สมดุล สมดุลทั้งในวิธีการใช้สีถ่วงน้ำหนักระหว่างความสว่างกับเงา เป็นภาพที่ให้ความรู้สึกสงบเหมือนน้ำในทะเลยามเช้า ส่วนภาพของจิตรกรคนหลัง ทำให้รู้สึกว่ามีพลังกำลังที่กระจายออกไปทุกทิศทาง หรือ

กำเนิดสวนอิตาลีในยุคเรอแนซ็องส์

“Last Supper” ของดา วินชี

“Last Supper” ของ
ทินโตเรตโต แห่ง เวนิส

เหมือนกับการเปรียบเทียบวิลลาเช่น วิลลา เมดิซี หลายแห่งที่สร้างขึ้นก่อนปี 1458 กับวิลลา เอสเต ที่สร้างขึ้นในราวปี 1560 ก็ให้ความประทับใจในทำนองเดียวกันนี้¹⁹

สถาปนิกแมนเนอริสต์ที่มีชื่อเสียงคือ อันเดรีย ปัลลาดีโอ (Andrea Palladio, 1508-1580)²⁰ และ เกียโคโม วิญโญลา (Giacomo Vignola, 1507-

¹⁹ ดูภาพตัวอย่างของวิลลาเมดิซีแห่งหนึ่ง ในที่นี้คือวิลลา ดิ คาสเทลโล (Villa di Castello) ขานเมืองฟลอเรนซ์ ที่สร้างขึ้นระหว่างปี 1480-1738 ได้ที่ http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/ea/Parco_di_Castello_5.JPG และภาพสวนใน Villa d'Este ได้ที่ <http://www.ashka.eu/villadeste/villadeste.html>

²⁰ อันเดรีย ปัลลาดีโอ สถาปนิกชาวอิตาลี นอกเหนือจากความรู้ด้านคณิตศาสตร์ ดนตรี ปรัชญาและวรรณกรรมคลาสสิก เขาสนใจศึกษสถาปัตยกรรมโบราณ และพยายามสร้างวิลลาโรมันจากคำพรรณนาที่ตกทอดมาจากยุคโบราณ เขาเป็นคนแรกที่จัดวางผังบ้านอย่างเป็นระบบ และใช้แบบการก่อสร้างด้านหน้าของวัดและวิหารกรีกโบราณ มาใช้กับอาคารที่อยู่

1573) คนแรกใช้ลักษณะภูมิประเทศจริงของพื้นที่ เป็นฉากของสวนของเขา ส่วนคนที่สองปรับเปลี่ยนพื้นที่ให้เป็นไปตามแบบแปลนสวนในอุดมการณ์ที่เขาต้องการเนรมิต วิญญาเป็นผู้สร้างสวนหลายแห่งเช่นที่ ปาลาสโซ ฟาร์เนส (Palazzo Farnese), ที่คาปราโอลา (Capraola) และที่วิลลา ลันเต ใน บักนายา (Bagnaiia) สวนซาโคร บอสโก (Sacro Bosco, 1552) ที่วิลลา ออร์ซินี (Villa Orsini) นอกเมืองบอมาร์โซ (Bomarzo) ที่ประดับด้วยประติมากรรมรูปลักษณะแปลกๆ เช่นมีปากถ้ำเป็น

ไบหนามที่มาจากยักษ์ที่กำลังอ้าปากกว้างหรืออาคารหนึ่งที่ตั้งเอียงๆอย่างจงใจให้ไม่สมดุล ดยุค วิซิโน ออร์ซินี (Vicino Orsini) ผู้ออกแบบและเจ้าของวิลลา สนใจในวรรณกรรมเทพตำนาน Metamor-phoses ของโอวิด (Ovid) มาก การใช้ชื่อเรียกสวนว่าซาโคร บอสโก (Sacro Bosco) ก็เพื่อยังไปถึงแบบสวนป่าที่ศักดิ์สิทธิ์ในยุคกรีกโบราณ ดังที่โอวิดเขียนเอาไว้ (ดูภาพประกอบได้ที่ <http://www.ashka.eu/bomarzo/bomarzo.html>) นอกจากนี้ท่านดยุค

หรืออาคารอเนกประสงค์อื่นๆ จนกลายเป็นแบบสถาปัตยกรรมแบบใหม่ ที่มีด้านหน้าอาคารเป็นแบบวิหารกรีก และมีตัวอาคารเป็นแบบวิหารโรมัน แม้ว่าปัลลาดีโอ จะมีองค์ประกอบคล้ายตามกระแสสถาปัตยกรรมแนวแมนเนอริซิมบ้าง แต่ ผลงานของเขายังสื่อความมั่นคงและระเบียบที่ไม่ใช่เอกลักษณ์ของกระแสแมนเนอริซิม งานเขียนสี่เล่มเกี่ยวกับสถาปัตยกรรม (ชื่อหนังสือในภาษาอังกฤษว่า Four books of Architecture) ปัญญาชนยุโรปอ่านกันอย่างแพร่หลาย ชื่อของเขาถูกนำมาใช้เป็นคำคุณศัพท์ด้วย (เป็นคำ palladian เช่น สะพานแบบ palladian bridge มีหลังคาคลุม) ในต้นศตวรรษที่ 17 เกิดกระแสนิยมอุดมการณ์สถาปัตยกรรมของเขาในประเทศอังกฤษขึ้นใหม่ เรียกว่า Neo-palladianism ที่พัฒนาต่อเนื่องไปในศตวรรษที่ 18 ความนิยมสถาปัตยกรรมตามแนวของ Palladio แพร่หลายครอบงำยุโรปทั้งทวีปรวมทั้งสหรัฐอเมริกา และโดยเฉพาะในยุคที่ศิลปินทวนกลับไปนิยมขนบแบบแผนของกรีกโบราณ (neo-classicism) Palladio เป็นสถาปนิกที่ทุกคนอ้างอิงและอ้างอิงถึงมากที่สุดยุโรป ดังที่ Goethe นักเขียนเยอรมันกล่าวว่า “เขาเป็นอัจฉริยะบุคคลคนเดียวที่รู้จักปรับเปลี่ยนรูปแบบโบราณให้เข้ากับวิถีความเป็นอยู่ปัจจุบัน”

กำเนิดสวนอิตาลีในยุคเรอแนซ็องส์

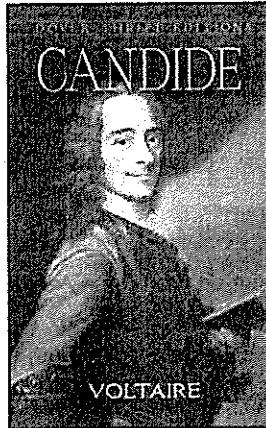
ยังเป็นทหาร เห็นอันตรายของการแก่งแย่งแข่งดีกันระหว่างคริสตศาสนากับพวกนอกรีต จึงใช้เวลานานเพื่อสื่อความขัดแย้งระหว่างชีวิต ความตาย คน ศาสนา และธรรมชาติ ถือกันว่าสวนนี้เป็นจุดเริ่มต้นของการหักเหออกจากอุดมการณ์แห่งความสมบูรณ์แบบที่ถูกตรึงนิ่งอยู่กับที่ สู่พลังกำลังที่พุ่งกระจายออก ที่นำไปสู่แบบสวนบาร็อคในที่สุด

การนมรมิตสวนอย่างต่อเนื่องมาในทุกยุคทุกสมัย เป็นพยานหลักฐานแห่งการแสวงหาความสุขของคน และอุดมการณ์แห่งความสุขของชาวตะวันตก คือการใช้ชีวิตท่ามกลางธรรมชาติอันเขียวชอุ่ม มีอาหาร ผลไม้ ดอกไม้ ต้นไม้ น้ำใส สะอาด อากาศดี ภูมิประเทศสวยงามแบบต่างๆ ในที่สุดคือการได้อยู่ในสวนสวรรค์บนดิน แบบสวนที่เปลี่ยนไปตามยุคสมัยสื่อการค้นหาสวนสวรรค์ที่ดีกว่า ที่ดีที่สุดในที่มีความหมายมากที่สุดและที่ตอบสนองความต้องการของคนมากที่สุด เพราะสิ่งเดียวที่ยืนหยัดในมนโสนำนึกของคนคือ ความกระหายอยากมีความสุขในชีวิตบนโลกนี้

บรรณานุกรมที่เกี่ยวข้อง

- CAVINA, Anna Ottani, sous la direction de. *Paysages d'Italie - Les peintres du plein air (1780-1830)*. Paris, Editions de la Réunion des Musées Nationaux et Milan, Electa. 2001.
- *Les Châteaux de la Loire*. Les Collections de l'Histoire. H.S. no.12, Juillet 2001.
- *Chenonceau*. Numéro special de «Connaissance des Arts». Hors série n° 37. Paris : Société Française de Promotion Artistique. 01/01/2002.
- COOPER, David Edward. *A Philosophy of Gardens*. Oxford : Oxford University Press. 2006.
- DICKEY, Page. *Gardens in the Spirit of Place*. Photography by John M. Hall. New York : Stewart, Tabori & Chang. 2005.
- ENGE, Torsten Olaf & SCHRÖER Carl Friedrich. *L'architecture des Jardins en Europe*. Photographes de Martin Claßen & Hans WIESENHOFER. Köln : Benedikt Taschen. 1994.
- Le DANTEC, Jean-Pierre. *Jardins et Paysages*. Paris : Larousse. 1996.
- POZZANA, Mariachiara. *Gardens of Florence and Tuscany*. Firenze : Giunti Gruppo Editoriale. Settembre 2001.
- SAINT-HILAIRE, Paul de. *L'Univers secret du labyrinthe*. Paris : Robert Laffont. 1992.
- SYMES, Michael. *A Glossary of Garden History*. Buckinghamshire : Shire Publications Ltd. UK. 1993.
- TURNER, Tom. *Garden History – Philosophy and design 2000 BC-2000 AD*. London and New York: Spon Press. 2005.
- ZUYLEN, Gabrielle van. *Tous les jardins du monde*. Paris : Découvertes Gallimard, no. 207. 1994.

ก๊องติดด์เป็นตัวละครที่มีแนวโน้มทำให้ตนเป็นผู้ถูกกระทำ และตกอยู่ใต้อำนาจผู้ชายที่มีอำนาจเหนือกว่า และแม้จะมีผู้ชายที่มีรสนิยมในการร่วมเพศทางทวารหนัก แต่ก็เป็นอวัยวะสำคัญที่มีส่วนกำหนดพฤติกรรมมุ่งถูกกระทำของเขา ซึ่งอาจแสดงออกในเชิงสัญลักษณ์ผ่านพฤติกรรมการใช้เงิน นอกจากนี้ในความสัมพันธ์กับเพศตรงข้าม ก๊องติดด์มีรักกับหญิงสาวก็จริง แต่ก็แสดงชัดว่ามีปัญหาบางประการในแง่ของความสามารถหลบเลี่ยงมิให้ความสัมพันธ์กับเพศตรงข้ามนั้นเกิดขึ้นได้จริงๆ

ABSTRACT

Candide and Latent homosexuality

Piriyadit Manit

This paper intends to show that *Candide's* protagonist has latent homosexual tendencies. First of all, Candide often assumes passive roles. He seems, for example, to enjoy anal pleasures even though he has no taste for sodomy. This enjoyment is symbolically manifested in the way he manages his finances. Second of all, Candide has a problematic heterosexual relationship. He falls in love with a young woman, but he unconsciously tries to sabotage his affair with her.

ก๊องติดด์ และรักร่วมเพศแบบแฝงเร้น

พริยะดิศ มานิตย์

เกริ่นนำ

ในหนังสือ *Queer critics (การวิจารณ์แนวควีรี่)* ผู้เขียน คือ ฟรังซัวร์ คูเซต์ (François Cusset) เสนอว่าในประวัติศาสตร์ฝรั่งเศสนั้น ‘รักร่วมเพศ’ เป็นประเด็นสำคัญที่ปรากฏในงานวรรณกรรมทุกยุคทุกสมัย ไต่เรียงมาตั้งแต่ยุคกลาง ยุคเรอเนสซองส์ ยุคคลาสสิก (ศตวรรษที่ 17) ยุคแสงสว่าง (ศตวรรษที่ 18) เรื่อยมาจนยุคศตวรรษที่ 20

เมื่อกล่าวถึงยุคแสงสว่างหรือยุคศตวรรษที่ 18 นั้น คูเซต์เขียนข้อความสั้นๆพาดพิงถึงวอลแตร์ นักคิดนักเขียนคนสำคัญประจำยุคสมัย และหนังสือเรื่อง *Candide (ก๊องติดด์)* บทประพันธ์ชิ้นเอกของวอลแตร์ ข้อความดังกล่าวมีอยู่ว่า

มีข่าวลือที่ว่ากันว่าวอลแตร์มีประสบการณ์รักร่วมเพศระหว่างไปพำนักอยู่ในราชสำนักของพระเจ้าเฟร์เดริคที่ 2 และในหนังสือ ‘ก๊องติดด์’ ก็มีย่อหน้าสั้นๆ กล่าวถึงธรรมเนียมปฏิบัติของพวกบุลกาเรีย (หรือพวก ‘บูกร์’ ซึ่งเดิมเป็นคำที่มีความหมายเดียวกับคำว่ากรรรมเพศทางทวารหนัก ทั้งนี้ผู้คนมักมีอคติว่าพฤติกรรมทางเพศเช่นนั้นเป็นความชั่วร้ายของคนต่างชาติ)¹

* อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาตะวันตก คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ François Cusset. *Queer critics, La littérature française déshabillée par ses homo-lecteurs*. Paris : P.U.F., 2002, p.92 – คำแปลเป็นของผู้เขียนบทความ

คูเซต์ยกตัวอย่างประเด็นรักร่วมเพศในหนังสือ *ก้องดิดด์* ไว้เพียงที่เดียว ทั้งที่จริงแล้วหนังสือเอ่ยถึงพฤติกรรมรักร่วมเพศแบบชายรักชาย อย่างน้อยอีก 4 แห่ง

ในบทที่ 4 อาจารย์ปองโกลศเล่าให้ก้องดิดด์ฟังว่าได้ติดโรคซิฟิลิส และบรรยายว่าซิฟิลิสที่เขาติดมาจากสาวใช้คนหนึ่งของปราสาทท่านบารอนนั้น มีต้นตอจากนักบวชคนหนึ่ง แล้วติดกันมาเรื่อยๆ ซึ่งในกระบวนการถ่ายโรคสู่กันนี้ มีการติดต่อจากชายถึงชายด้วย

“ก้องดิดด์ศิษย์รักเอ๋ย เจ้าคงจำปาแกตต์ได้ ก็แม่สาวใช้ذنห้องของท่านบารอนเนส อาจารย์ได้ขึ้นสวรรค์ในอ้อมแขนของนาง นี่แหละคือเหตุที่ร่างกายของอาจารย์ถูกกัดกินเช่นนี้ นางปาแกตต์เองนั้นติดเชื้อไปทั่วร่างกายจะตายไปแล้วก็ได้ นางได้ของขวัญชิ้นนี้มาจากนักบวชพรานซิสกัน ผู้ทรงปัญญารูปหนึ่ง นักบวชรูปนี้ก็กลับคืนสู่พื้นดินไปแล้ว นักบวชไปติดมาจากเคาน์เตสชรานางหนึ่ง ซึ่งได้รับมาจากนายกองทหารม้า นายกองคนนี้ได้รับการถ่ายทอดจากท่านผู้หญิงของมาร์ควิส นางเองก็ติดเชื้อมาจากหนุ่มรับใช้ เจ้าหนุ่มคนนี้ได้รับมาจากพระนักบวชเยซุอิตรูปหนึ่ง ซึ่งตอนที่เป็นแณรได้รับการถ่ายทอดโดยตรงจากเพื่อนร่วมเดินทางของคริสโตเฟอร์ โคลัมบัสเลยแหละ สำหรับตัวอาจารย์เอง คงจะไม่ได้ส่งต่อให้ใคร เพราะอาจารย์คงจะสิ้นลมในไม่ช้านี้” (บทที่ 4 เน้นข้อความโดยผู้เขียนบทความ)²

ในเรื่อง *ก้องดิดด์* ตัวละครที่มีพฤติกรรมชายรักชายเด่นชัด คือ บารอนหนุ่มน้องชายของกุนเก็องด์ ปองโกลศเล่าว่าเมื่อก้องดิดด์จากปราสาทไปได้ไม่นานนักปราสาทก็ถูกกองทหารบุลกาเรียบุกโจมตี ท่านบารอนและท่านบารอนเนสถูกสังหาร ส่วนสิ่งที่เกิดขึ้นกับกุนเก็องด์และน้องชาย คือ

² ในบทความนี้ ข้อความจากเรื่อง *ก้องดิดด์* ใช้ตามฉบับ (วอลแตร์, ก้องดิดด์, วัลยา วิวัฒน์ศร (ผู้แปล), กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ผีเสื้อ, 2538.)

“หล่อนถูกทหารบุลกาเรียฝ่าห้องหลังจากถูกฆ่าเราครั้งแล้วครั้งเล่า [...] คิซย์ผู้นำสงสารของอาจารย์ [บารอนหนุ่ม] ก็ถูกระทำเช่นเดียวกับ พี่สาวของเขา” (บทที่ 4)

บารอนหนุ่ม ‘ถูกระทำเช่นเดียวกับพี่สาวของเขา’ ซึ่งก็ย่อมความหมายว่า ‘ถูกฆ่าเราครั้งแล้วครั้งเล่า’ นั่นเอง

หลังจากรอดชีวิตจากเหตุการณ์นั้น บารอนหนุ่มได้บวชเป็นพระนิกาย เยซูอิต และเริ่มมีอำนาจทางการเมืองในฐานะพระแม่ทัพ เขาเป็นชายหนุ่มรูปงาม³ เป็นที่ต้องตาต้องใจพระชั้นผู้ใหญ่บางรูป บารอนหนุ่มเล่าให้ก้องดิดฟังว่าเสน่ห์เย้ายวนที่ชายมีต่อชายนั้นเป็นใบเบิกทางสู่อำนาจได้อย่างไร

“ท่านก็รู้ดีแล้วว่าข้าเป็นคนรูปงามเพียงใด เมื่อหายสนิทข้าก็ยังดูดีมากขึ้น ท่านสาธุคุณครูสท์ซึ่งเป็นเจ้าอาวาสจึงมีไมตรีจิตมิตรภาพอันลึกซึ้งยิ่งกัข้า ท่านจัดการบวชให้ และต่อมาก็ส่งข้าไปยังกรุงโรม ท่านอธิการผู้เป็นใหญ่กำลังต้องการพระเยซูอิตหนุ่มๆเชื้อสายเยอรมันนี่ คณะพระผู้ปกครองปารากวัยไม่ชอบพระนักบวชเยซูอิตชาวสเปน พวกเขาอยากได้ชาวต่างชาติ ด้วยเชื่อว่าจะปกครองได้ง่ายกว่า ข้าจึงเป็นผู้มีคุณสมบัติเหมาะสมในสายตาของท่านอธิการผู้เป็นใหญ่ที่จะมาช่วยงานเปลี่ยนวิญญาณชาวพื้นเมืองให้หันกลับเข้าหาพระผู้เป็นเจ้า ข้าออกเดินทางพร้อมพระนักบวชเยซูอิตชาวโปแลนด์และชาวเมืองติโรล เมื่อมาถึงก็ได้รับตำแหน่งพระชั้นผู้น้อยและนายร้อยโท มาบัดนี้ข้าได้เลื่อนยศเป็นพระและนายพันเอก” (บทที่ 15)

สำหรับบารอนหนุ่ม พฤติกรรมรักร่วมเพศเป็นเรื่องรสนิยมโดยแท้ ทำให้เพียงเครื่องมือแสวงหาอำนาจ เพราะแม้กับชายที่ไร้ศักดิ์นา แต่หากว่าเป็นหนุ่มรูปร่างดี บารอนของเราที่พึงใจที่จะได้เปลื้องผ้าอยู่ห้องเดียวกัน

³ มีบทบรรยายตัวละครบารอนหนุ่มว่า เขาเป็นชายหนุ่มรูปงาม หน้าอ้ม ผิวพรรณค่อนข้างขาวแลดูสดใส คิ้วโก่งสูง นัยน์ตาเปล่งปลั่งประกายกล้า หูแดง ริมฝีปากเต็มเรื่อสีชมพู ท่าทางเย่อหยิ่ง แต่มิใช่ความเย่อหยิ่งเยี่ยงชาวสเปนหรืออย่างพระนักบวชเยซูอิต (บทที่ 14)

“ข้าพเจ้าทำหนังสือขอกลับไปยังกรุงโรมเพื่อไปอยู่ในสังกัดของท่าน
อธิการผู้เป็นใหญ่ จากนั้นก็ได้รับแต่งตั้งให้เป็นอนุศาสนาจารย์ประจำ
ตัวเอกอัครราชทูตฝรั่งเศสที่คอนสแตนติโนเปิล ข้าพเจ้าเข้ารับตำแหน่งไม่
ถึงแปดวัน ก็ได้พบชายหนุ่มรูปร่างดีจากฮาเร็มนายหนึ่ง เย็นวันนั้นอากาศ
ร้อนมาก ชายหนุ่มผู้นี้ประสงค์จะอาบน้ำในห้องอบไอน้ำ ข้าพเจ้าจึงเห็น
เป็นโอกาสที่จะอาบน้ำด้วย ข้าพเจ้าไม่ทราบว่ามันเป็นการผิดกฎอย่างร้าย
แรงที่หนุ่มคริสตังอยู่ร่วมห้องเดียวกับหนุ่มมุสลิมโดยปราศจากเสื้อผ้า”
(บทที่ 28)

ตามความเห็นของผู้เขียนบทความนี้ ‘ชาวลือ’ เกี่ยวกับรสนิยมทางเพศ
ของวอลแตร์นั้นจะเป็นจริงหรือเท็จประการใด มิได้มีความสำคัญเท่ากับข้อที่
เห็นเป็นประจักษ์ว่า ‘รักร่วมเพศ’ เป็นประเด็น (theme) เรื่องหนึ่งของหนังสือ
กึ่งอัตชีวประวัติ

ผู้เขียนบทความนี้ได้ลองอ่าน กึ่งอัตชีวประวัติ อย่างพิเคราะห์อีกครั้งโดยตั้งข้อ
สันนิษฐานไว้ในใจว่า ‘รักร่วมเพศ’ น่าจะมีความสำคัญไม่น้อยในหนังสือเล่มนี้
และก็ได้ค้นพบว่ามีความเป็นไปได้ที่จะตีความตัวละครสำคัญตัวหนึ่งในเรื่องว่ามี
แนวโน้มรักร่วมเพศ ตัวละครนั้นก็คือ... กึ่งอัตชีวประวัติ

จึงจะขอเสนอในบทความขนาดสั้นนี้ว่า กึ่งอัตชีวประวัติมีพฤติกรรมที่ตีความได้
ว่าเป็นพวกรักร่วมเพศแบบแฝงเร้น (Latent homosexuality)

คำว่า ‘รักร่วมเพศแบบแฝงเร้น’ นี้หมายความว่าตาม *A Critical Dictionary of Psychoanalysis* (พจนานุกรมจิตวิเคราะห์ฉบับวิจารณ์) ซึ่งอธิบายว่า

รักร่วมเพศแบบแฝงเร้นเป็น[รักร่วมเพศ] อีกประเภทหนึ่งที่แยกออก
มาต่างหาก เนื่องจากมันไม่ได้หมายถึงอารมณ์รักร่วมเพศชนิดเก็บกดซึ่ง
จะเผยออกมาได้ด้วยการรักษาแบบจิตวิเคราะห์ แต่รักร่วมเพศประเภทนี้
หมายถึงท่าทีเชิงรับ และสยบยอมต่อชายที่มีอำนาจเหนือกว่า⁴

⁴ Charles Rycroft. *A Critical Dictionary of Psychoanalysis*. Second edition. London : Penguin Books, 1995, p.70. – คำแปลเป็นของผู้เขียนบทความ

นั่นหมายความว่า สิ่งที่จะแสดงให้เห็นในบทความนี้นั้น มิใช่ว่ากึ่งติดัดเป็นตัวละครที่ไฝหาเพศรสจากผู้ชายด้วยกันอย่างในกรณีของตัวละครบารอนหนุ่ม ซึ่งนั่นถือเป็นรักร่วมเพศแบบเปิดเผย (Manifest homosexuality) หากแต่จะแสดงให้เห็นว่า แม้ในทางเปิดเผยนั้นก็กึ่งติดัดจะนิยมสตรีก็จริง (กึ่งติดัดมีความรักกับกุนเก็ง) แต่เขาก็มีแนวโน้มของผู้ที่มี 'ท่าที่เชิงรับ และสยบยอมต่อชายที่มีอำนาจเหนือกว่า' ด้วยเช่นกัน

กึ่งติดัดกับแนวโน้มทำให้ตนเป็นผู้ถูกระทำ

กึ่งติดัดประสบเหตุร้ายต่าง ๆ นานา โดยเฉพาะจากน้ำมือเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เขาถูกบิดาของหญิงคนรักขับออกจากปราสาทที่เติบโตมาด้วยการไล่เตะกัน (บทที่ 1) ถูกทหารบุลกาเรียหลอกเข้ากองทัพ และถูกรุมเยียนตี (บทที่ 2) ถูกเมียของนักบวชผู้หนึ่งราดน้ำปฏิกูลลงศีรษะเพราะไม่แสดงความเห็นคล้อยตามความเชื่อทางศาสนาของนักบวชนั้น (บทที่ 3) ถูกศาสนศาลสั่งเขียนกันเพื่อทำพิธีป้องกันเหตุแผ่นดินไหว (บทที่ 6) ถูกน้องชายของคนรักเหยียดหยามด้วยการเอาระบี่ตบหน้า (บทที่ 15) ถูกชนเผ่าเผ่าหนึ่งมัดตัวเตรียมเอาไปเสียบย่างเป็นอาหาร (บทที่ 16) ถูกคนหลอกหลวง คดโกง ต้มตุ๋น ขูดรีดทรัพย์สินแล้วซ้ำเล่า (บทที่ 19, 22)

กล่าวได้ว่าเกือบตลอดทั้งเรื่อง กึ่งติดัดต้องตกเป็นผู้ถูกระทำ

เคราะห์ซ้ำกรรมชดอันเกิดแก่กึ่งติดัดนั้น ดูเผินๆ ก็เหมือนจะเป็นเพียงเหตุบังเอิญหรือความโชคร้ายเท่านั้น อย่างไรก็ตาม ในบรรดาเหตุร้ายทั้งหลายทั้งปวงนั้น กลับมีอยู่จำนวนหนึ่งที่แม้จะเกิดต่างกรรมต่างวาระ แต่ก็แสดงรูปแบบที่คล้ายคลึงกัน เหมือนกัน 'ซ้ำรอย' กันอย่างผิดสังเกต จนน่าสงสัยว่าการที่บุคคลหนึ่งตกอยู่ในสถานการณ์รูปแบบต่างๆ อย่างซ้ำซากนั้น น่าจะอธิบายได้ด้วยเหตุผลทางจิตวิทยามากกว่า

ซิกมันด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud)⁵ สังเกตอาการผู้ป่วยเป็นโรคประสาท

⁵ Sigmund Freud. *Essais de psychanalyse*. Paris : Editions Payot & Rivages, 2001, p.68-69.

แล้วพบว่าผู้ป่วยเหล่านั้นมีพฤติกรรม ‘มุ่งทำซ้ำ’ (compulsion de répétition) กล่าวคือ ผู้ป่วยมีประสบการณ์อันเจ็บปวดอย่างหนึ่ง แต่หลังจากนั้นแล้วกลับทำให้ตนเองต้องเผชิญกับประสบการณ์เดิมอย่างนั้นซ้ำแล้วซ้ำเล่า พรอยด์ ยกตัวอย่างว่า บางคนนั้นทำดีกับใครแล้วเป็นต้องถูกคนคนนั้นเนรคุณทุกทีไป บางคนคบหาใครด้วยไมตรีจิตแต่ก็ต้องถูกเพื่อนคนแล้วคนเล่าทรยศหักหลังอย่างซ้ำซาก ผู้ชายบางคนมีรักกับสตรีคนใดแล้วความสัมพันธ์ก็ต้องมีอันเป็นไปชนิดซ้ำรอยรูปแบบเดิมๆ หรือในบางกรณี คนบางคนชอบจะแต่งตั้งคนในปกครองให้อยู่ในตำแหน่งหน้าที่สูงๆ แต่แล้วก็ปลดทิ้งเสียเองเพื่อแต่งตั้งคนใหม่แล้วก็ปลดทิ้งอีก วนเวียนอย่างนี้ซ้ำแล้วซ้ำเล่า ผู้หญิงคนหนึ่งแต่งงานมาสามหน สามปีทั้งสามคนล้วนล้มป่วยหลังงานแต่งให้เธอต้องคอยเยียวยาไปจนกระทั่งสิ้นใจตายเช่นนี้ทุกรายไป และพรอยด์ ก็มีตัวอย่างจากงานวรรณกรรมมหากาพย์เรื่องหนึ่งที่ตัวเอกนางอันเป็นที่รักตายในสนามรบด้วยความไม่รู้เพราะขณะนั้นนางสวมใส่ชุดเกราะข้าศึกฝ่ายตรงข้ามอยู่ หลังพิธีฝังศพชายผู้นั้นเข้าไปในป่าแห่งหนึ่ง แล้วปักกระบี่ฝังไปที่ต้นไม้ต้นหนึ่ง ต้นไม้นั้นหลังเลือด มีเสียงโอดครวญเป็นเสียงของสตรีนางหนึ่ง ซึ่งก็คือหญิงคนรักของชายผู้ปักกระบี่ลงไปในนั่นเอง ทั้งนี้ก็เพราะดวงวิญญาณของนางได้มาสิงสถิตอยู่ที่ต้นไม้ต้นนั้น

ลองพิจารณาพฤติกรรมของก้องติดดีดูบ้าง ก็จะทำให้เห็นว่าไม่ได้ต่างไปจากคนไข้ของ ซิกมันด์ พรอยด์ นัก

ในตอนต้นเรื่อง เขาแอบพลอตรักกับกุกเนก้องดี แต่ก็ถูกท่านบารอนผู้เป็นบิดาของฝ่ายหญิงจับได้ จึงถูกบารอนท่านไล่เตะกันอัปเปหิออกจากปราสาทไป

หลังอาหารเย็น เมื่อกุกเนก้องดีและก้องติดดีลุกจากโต๊ะอาหารแล้ว ทั้งสองก็พบกันที่หลังฉากบังตาบานหนึ่ง กุกเนก้องดีปล่อยผ้าเช็ดหน้าให้หล่นลงพื้น ก้องติดดีหยิบขึ้นมาส่งให้ มือของหล่อนกุมมือของเขาไว้อย่างบริสุทธิ์ใจ และด้วยความบริสุทธิ์ใจเช่นกัน หนูน้อยก็ได้จุมพิตมือของสวายน้อยอย่างจริงจังด้วยอารมณ์ที่อ่อนไหว ท่วงท่าของเขาขณะจุมพิตก็ดูงามสง่ายากจะหาผู้ใดเสมอเหมือน ริมฝีปากของทั้งคู่ได้แนบบรรจบกัน ดวงตา

ปริทัศน์หนังสือ

นั่นเล่าก็โฉนประกายประหนึ่งอัคคี หัวเข่าสิ้นสะท้าน มือสะเปะสะปะไขว่คว่ำ ท่านบารอนธนูแดร์-เตน-ทรองค์เดินผ่านมาใกล้ฉากบังตา ได้เห็นความเป็นเหตุเป็นผลนี้ ท่านจึงขับก้องติดต่อกออกจากปราสาทด้วยการไล่เตะกันของเขาหลายครั้ง (บทที่ 1)

ในตอนต่อมา ก้องติดดีเข้าไปเป็นทหารในกองทัพบุลกาเรีย และก็หาเรื่องให้ตนต้องถูกเขียนตั้งแต่ท้ายทอยไปจนถึงกัน

วันหนึ่งในฤดูใบไม้ผลิ ก้องติดดีออกไปเดินเล่น เขาเดินดิ่งตรงไปข้างหน้า เชื่อกันว่าการเดินเล่นก็คือสิทธิพิเศษของเผ่าพันธุ์มนุษย์ เฉากเช่นเผ่าพันธุ์สัตว์ที่สามารถใช้ขาได้ตามใจชอบ ก้องติดดีเดินไปได้เกือบสองร้อยเส้น ก็มีวีรบุรุษสูงราวสี่ศอกอีกสี่คนเข้าล้อมจับตัวไว้ มัดมือมัดเท้า นำกลับมาขังคุก เขาถูกพิพากษาให้เลือกระหว่างการถูกโบยตีโดยทหารทั้งกองสามสิบรอบ หรือถูกยิงที่ศีรษะสิบสองนัด แม้ก้องติดดีจะพยายามชี้แจงว่าความต้องการของมนุษย์เป็นเสรีจากข้อบังคับทั้งปวง และแม้เขาจะไม่ปรารถนาเลือกอย่างใดอย่างหนึ่ง เขาก็จำเป็นต้องเลือก เพื่อเชิดชูพรที่ชื่อว่า 'เสรีภาพ' ซึ่งพระผู้เป็นเจ้าประทานให้ เขาตกลงใจเลือกการถูกโบยตีด้วยไม้พลองสามสิบทอรอบ⁶ กองทหารประกอบด้วยทหารจำนวนสองพันคน จึงเท่ากับว่าก้องติดดีถูกตีไปแล้วสี่พันครั้ง เนื้อหนังแตกปรินเห็นเส้นเอ็นและเส้นประสาทตั้งแต่ท้ายทอยจนถึงกัน (บทที่ 2)

ในบทที่ 6 ซึ่งว่าด้วยการทำพิธีบูชาญูของศาสนศาลเพื่อป้องกันเหตุแผ่นดินไหว ก็เป็นอีกครั้งที่ ก้องติดดีต้องถูกทรมาน และคราวนี้ก็นับเป็นหนที่สามแล้วที่เขาต้องเจ็บกัน

มีการจับตัวชาวบิสกาแย็งที่ยอมรับสารภาพว่าได้แต่งงานกับแม่ทูนหัวของตน และชาวโปรตุเกสสองคนที่กินไก่โดยลอกหนังออก อาจารย์

⁶ ขอให้สังเกตว่า แม้ก้องติดดีจะอ้างว่าไม่ปรารถนาเลือกอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่สุดท้ายก็เลือกและ 'ตกลงใจ' รับการทรมาน

ปองโกลคและลูกศิษย์ก็ถูกจับมัดตัวไปหลังอาหารเย็น คนแรกด้วยเหตุพุดมาก คนหลังเนื่องจากตั้งใจฟังและแสดงอาการเห็นด้วย ทั้งคู่ถูกขังแยกกันในห้องที่เย็นเฉียบ แสงแดดไม่เคยส่องลอดเข้าไป แปรวันหลังจากนั้นก็ผู้นำเสื้อคลุมสีเหลืองมาให้สวมทับ รวมทั้งให้ครอบศีรษะด้วยหมวกกระดาษทรงกรวย ลวดลายบนหมวกและบนเสื้อของก้องติดดีเป็นรูปเปลวเพลิงคว่ำ และรูปภูตผีที่ไร้หางและไม่มีกรงเล็บ แต่รูปภูตผีบนเสื้อคลุมและหมวกของปองโกลคมีกรงเล็บและหางเปลวเพลิงตั้งขึ้นเป็นปกติ ทั้งสองถูกนำเข้าร่วมขบวนแห่ ให้ฟังคำเทศนาที่จับใจยิ่ง ตามด้วยดนตรีเน้นเสียงต่ำอันไพเราะ ก้องติดดีถูกเขียนเป็นจังหวะตามทำนองเพลง⁷ ชาวบิสกาแย็งและคนสองคนที่ไม่ยอมกินไขมันถูกเผาทั้งเป็น ปองโกลคถูกจับแขวนคอ แม้ว่าจะไม่เคยมีธรรมเนียมเช่นนี้มาก่อน (บทที่ 6)

ในบทที่ 9 ก้องติดดีได้เจอประธานศาลสนศาลผู้สั่งทรมานเขาในพิธีบูชายัญ และณ ขณะนั้นเป็นผู้ครอบครองตัวก้องดีไว้เป็นสมบัติ การปองร้ายผู้มีอำนาจใหญ่โตเช่นนั้นถือเป็นเรื่องสุ่มเสี่ยงอย่างยิ่งต่อการถูกลงโทษอย่างแสนสาหัส แต่ก้องติดดีก็ยังมีมือตนเองไว้ไม่ได้ จึงชักกระบี่ขึ้นมาเสียบร่างชายที่สั่งเขียนกันเขา ทั้งที่การก่ออาชญากรรมเช่นนั้นอาจทำให้ต้องถูกเขียนอีกก็เป็นได้

วูบหนึ่งในความคิด ก้องติดดีดำริว่า ‘หากแม่นชายจากศาลสนศาลผู้นี้ร้องให้คนช่วย เขาก็คงจะสั่งให้เผาข้าทั้งเป็นแน่ๆ เขาอาจจะสั่งให้เผาภูเนก้องดีทั้งเป็นด้วย เขาเคยสั่งให้คนเขียนข้าอย่างไรความกรุณา เขายังเป็นศัตรูความรักของข้า ข้ากำลังกำจัดศัตรู จะรออยู่ไยเล่า’

ก้องติดดีดำริหาเหตุผลอย่างฉับพลันและแจ่มชัด ประธานศาลสนศาลยังไม่ทันหายประหลาดใจ ก้องติดดีก็ทิ่มกระบี่ทะลวงจากหน้าทะลุไปถึงหลัง เหวี่ยงร่างอันปราศจากชีวิตลงนอนเคียงศพยิว

“นี่ก็อีกศพ” [ก่อนหน้านี้ ก้องติดดีได้ฆ่าคนยิวตายไปคนหนึ่ง]

⁷ ที่ว่า ‘ก้องติดดีถูกเขียนเป็นจังหวะตามทำนองเพลง’ นั้น ต้นฉบับภาษาฝรั่งเศสเขียนว่า ‘Candide fut fessé en cadence’ ทั้งนี้ คำกริยา ‘fesser’ หมายถึง ‘เขียนกัน’

กวนเกียงคู้ทวน “ไม่มีทางจะได้รับอภัยโทษอีกต่อไปแล้ว เราถูก
บัพพาขณียกรรมแน่ๆ เวลาสุดท้ายของเรามาถึงแล้ว ท่านทำได้อย่างไร
หนอ ก็องคิตต์ ท่านผู้แสนจะอ่อนโยน ท่านฆ่ายิวกับพระภายในสองอึดใจ
ได้อย่างไร”

“เดอมัวแซลล์คนงามของข้า” ก็องคิตต์ตอบ “เมื่อบุรุษใดมีความรัก
แต่ถูกอิจฉา ถูกสั่งเขียนโดยศาสนศาล บุรุษนั้นย่อมจะลืมหายไป”
(บทที่ 9)

ในบทที่ 16 ก็องคิตต์และกะกอมโบผู้ติดตาม พลัดหลงเข้ามาในทุ่งหญ้า
แห่งหนึ่งซึ่งเป็นถิ่นอาศัยของชนเผ่าออเรียยง หิ้งคู่เข้าเขตแดนนั้นได้ไม่ทันไรก็เห็น
ลิงสองตัววิ่งไล่กัดกันผู้หญิงสองคน ก็องคิตต์ชักปืนยาวขึ้นมายิงไล่ลิง มาดว่าจะ
ช่วยผู้หญิงสองคนนั้น

อาทิตย์เริ่มสนธยา คนหลงทางทั้งสองได้ยินเสียงกรีดร้องของสตรี
แว่วมา ฟังไม่ออกกว่าเป็นเสียงแห่งความทุกข์หรือความรื่นรมย์ แต่ทั้งคู่ก็
ลุกขึ้นทันทีด้วยความกังวลใจและความตื่นเต้น ทั้งนี้ก็ด้วยเหตุที่พวกเขา
ไม่รู้จักประเทศนี้เลย เสียงร้องดังมาจากหญิงสาวสองคนซึ่งวิ่งเหยาะๆอยู่
ริมทุ่งหญ้าอีกด้าน มีลิงสองตัววิ่งไล่กัดตะโพกของหญิงทั้งสอง ก็องคิตต์
เต็มไปด้วยความสงสาร เขาเคยหัดวิธียิงปืนจากทหารบุลกาเรีย และสามารถ
ยิงปลิดลูกนัดหลุดจากต้นไม้โดยไม่กระทบใบไม้เลย เขาหยิบปืน
ยาวเสปญขึ้นมายิงไปสองครั้ง ฆ่าลิงตายทั้งสองตัว (บทที่ 16)

แต่ที่จริงแล้ว ลิงกับผู้หญิงเป็นคู่รักกัน ที่พระเอกของเราไปฆ่าลิงตายนั้น
จึงเป็นการหาเรื่องเดือดร้อนโดยแท้ เพราะในคืนวันนั้นเอง พวกออเรียยงได้มา
จับตัวเขามัด เตรียมเสียบไม้ย่างปรุงเป็นอาหาร

ในยามค่ำคืนนั้นชนเผ่าพื้นเมืองออเรียยงได้มามัดพวกเขาไว้ด้วย
เชือกที่ทำจากเปลือกไม้ พวกออเรียยงซึ่งปราศจากเสื้อผ้าปกปิดร่างกาย
ราวทำลิบคนยืนรายล้อมอยู่ บ้างก็มีธนู บ้างมีพลอง มีขวานหินเป็นอาวุธ

หมูหนึ่งกำลังคัมน์ในหม้อขนาดใหญ่ อีกหมูหนึ่งกำลังเหลาไม้สำหรับใช้
เสียบย่าง (บทที่ 16)

เหตุการณ์ที่ก้องติดมีสวนพัวพันด้วยทั้ง 5 ตอนนี้ เมื่อพิเคราะห์ในเบื้องต้นแล้วก็สันนิษฐานได้ว่า ก้องติดอาจมีแนวโน้มชอบจะตกเป็นเหยื่อของความรุนแรง ทั้งยังสันนิษฐานได้ด้วยว่า วิธีแสดงออกของแนวโน้มนั้นสอดคล้องอย่างยิ่งกับพฤติกรรมที่เรียกตามทฤษฎีของ Sigmund Freud ว่า ‘มุงทำซ้ำ’ เพราะเหตุการณ์ 5 ตอนนั้นมีรูปการที่คล้ายคลึงกันอยู่มาก

ในเบื้องต้น คนเราลงว่าสามารถทำบางสิ่งบางอย่างแบบซ้ำๆ ซากๆ ได้นั้นย่อมจะต้องเก็บงำความพึงใจบางประการต่อสิ่งสิ่งนั้นอยู่

ต่อไปนี้จะขอตั้งข้อสังเกตซึ่งมีอยู่ด้วยกันสามประการเกี่ยวกับพฤติกรรม ‘มุงทำซ้ำ’ ของก้องติด ดังนี้

ประการที่หนึ่ง ชายที่มีพฤติกรรมรักร่วมเพศแบบแฝงเร้นนั้นคือผู้ที่มีท่าทีจำนน สยบยอม ตกอยู่ใต้อาณัติของชายอื่นที่มีอำนาจเหนือกว่า นั่นคือนิยามที่ได้ให้ไว้ตั้งแต่ต้น และอาจกล่าวเพิ่มในที่นี้ได้ว่าบุคคลที่ยอมตกอยู่ใต้อาณัติผู้อื่นนั้น ก็คือบุคคลที่ชอบจะเล่นบทบาทของผู้ตั้งรับ หรือผู้ถูกกระทำ ตามที่ภาษาอังกฤษเรียกบุคคลผู้นั้นว่า ‘passive’ นั่นเอง⁸

การลงโทษเป็นการใช้ความรุนแรงอย่างหนึ่ง ก้องติดเองชอบหาเรื่องพาตนไปตกอยู่ในสถานการณ์แห่งความรุนแรงนั้นโดยที่ตนต้องตกอยู่ในสถานะผู้ถูกกระทำ และโดยที่ผู้กระทำหรือผู้ที่ลงโทษก้องติดนั้นล้วนเป็นบุรุษเพศที่มีอำนาจเหนือกว่าทั้งสิ้น จะเป็นท่านบารอนก็ดี นายทหารแห่งกองทัพบุลกาเรียก็ดี ประธานศาสนศาลก็ดี หรือชนเผ่าอเรียยงก็ดี⁹

⁸ ดู Charles Rycroft. A Critical Dictionary of Psychoanalysis. Second edition. London : Penguin Books, 1995, pp.126-127.

⁹ ชนเผ่าอเรียยงนั้น ด้วยพระบุว่า ‘บ้างก็มีธนู บ้างก็มีพลอง มีขวานหินเป็นอาวุธ’ ในทางจิตวิเคราะห์ อาวุธยุทโธปกรณ์ใดๆที่มีรูปลักษณะยาวแหลม สามารถตีแทงทะลุร่างกายได้ อาวุธเหล่านั้นล้วนสื่อถึงอวัยวะเพศชาย ดู Sigmund Freud. Introduction à la

ประการที่สอง การสำแดงบทบาทเชิงรุก หรือการแสดงบทเป็นผู้กระทำ นั้นเป็นลักษณะของผู้เป็นชาย ส่วนการสำแดงบทบาทเชิงรับ หรือการแสดงบทเป็นผู้ถูกกระทำนั้นเป็นลักษณะของผู้เป็นหญิง¹⁰

ตัวก็องดิดด์นั้นจะมีทั้งลักษณะชายและลักษณะหญิงปะปนกันอยู่ เขาเป็นชายโดยเพศสภาพ ฝึกฝนในอิตาลี และชอบใช้ปืนผาหน้าไม้ แสดงความก้าวร้าวอันเป็นวิถีปรกติตามสัญชาตญาณแห่งเพศผู้ อย่างไรก็ตาม ลักษณะชายนั้นกลับแยกได้ยากจากลักษณะหญิง เพราะทุกครั้งที่ก็องดิดด์สำแดงบทบาทเชิงรุกแห่งความเป็นชาย ดูเหมือนว่าความเป็นชายนั้นกลับจะเป็นปัจจัยเอื้อให้เขาได้สำแดงความเป็นหญิงหรือการได้แสดงบทเป็นผู้ถูกกระทำ ไปด้วยในเวลาเดียวกัน

เขาจุมพิตหญิงสาวผู้หนึ่งภายในอาณาบริเวณที่สุ่มเสี่ยงอย่างยิ่งว่าจะถูกจับได้ เป็นเหตุให้การแสดงอาการกำหนดในวัยหนุ่มลงเอยที่การถูกชายที่มีอำนาจเหนือกว่าไล่เตะกัน

เขา ‘ริ’¹¹ เดินเล่นในที่ที่มีกฎระเบียบเคร่งครัดเช่นในเขตทหาร เป็นเหตุให้ถูกชายฉกรรจ์ร่างกายกำยำกว่าสองพันคนรุมเขี่ย

เขาใช้กระบี่ลงมือสังหารประธานศาสนศาล ซึ่งเป็นการแสดงทั้งสัญชาตญาณทำลายล้างและสัญชาตญาณทางเพศแบบเพศผู้ เพราะประธานศาสนศาลขณะนั้นคือผู้ครองตัวหญิงที่เขาปรารถนา เท่ากับเป็นอุปสรรคกีดขวางความรัก หนุ่มน้อยของเราก็ครุ่นคิดในใจก่อนจะลงมือฆ่าว่า ‘เขายังเป็นศัตรูความรักของข้า ข้ากำลังกำจัดศัตรู จะรออยู่ไยเล่า’ การฆาตกรรมนี้จึงเป็นไปโดยที่ราค จริตรอบงานการผู้ที่เป็นฆาตกรโดยแท้ การใช้กระบี่ที่มแทงทะลุร่างคนคนหนึ่งนั้นก็เป็นพฤติกรรมเชิงรุก ก้าวร้าวรุนแรงแบบบุรุษเพศ¹² แต่ขณะเดียวกันเมื่อ

psychanalyse. Paris : Payot, 1969, p.139.

¹⁰ ดู Sigmund Freud. *Abrégé de psychanalyse*. Paris : P.U.F., 1949, p.59 และ Charles Rycroft. *A Critical Dictionary of Psychoanalysis*. Second edition. London : Penguin Books, 1995, p.2.

¹¹ การ ‘ริเริ่ม’ ทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งถือเป็นการแสดงบทบาทเชิงรุกอย่างหนึ่ง ดู Charles Rycroft. *Ibid.*, p. 126.

¹² ดูเชิงอรรถที่ 9

ก็องดิดต์แสดงความเป็นชายเช่นนั้น เขาเองก็เสี่ยงที่จะถูกลงโทษอย่างยิ่ง

ณ ท้องทุ่งดินแดนของชนเผ่าออเรียรง ก็องดิดต์ก็แสดงความก้าวร้าวเชิงรุกโดยสิ้นป็นยาว¹³ ฆ่าลิงตายไปสองตัว และความก้าวร้าวนั้นก็ทำให้เขาต้องตกอยู่ในสภาพผู้ถูกกระทำที่ทั้งถูกมัดตัว และเตรียมถูกเสียบไม้ย่าง

ประการที่สาม เมื่อก็องดิดต์ถูกกระทำหรือต้องถูกลงโทษนั้น อวัยวะสำคัญที่เป็นพื้นที่รองรับความเจ็บปวด คือ ก้น

ถูกเตะกัน ถูกเขียนกัน ถูกเสียบไม้ย่าง ก็องดิดต์หาเรื่องเจ็บกันซ้ำๆ ราวกับมีความพึงใจซ่อนอยู่ภายในลึกๆ

ทั่วทั้งร่างกายมนุษย์ ก้นนั้นเป็นแหล่งความสุขทางเพศที่หนึ่ง ในบทประพันธ์เองแม้จะไม่เอ่ยถึงตรงๆ แต่การกล่าวถึงพฤติกรรมรักร่วมเพศของบารอนหนุ่มประเด้นหนึ่ง และการถ่ายเทโรคซิฟิลิสจากชายสู่ชายอีกประเด้นหนึ่ง ก็สามารถอนุมานได้ว่าประเด้นเหล่านี้มีนัยยะโยงใยไปถึงการร่วมเพศทางทวารหนัก

ฉากเหตุการณ์ลึงว้างไล่กัดกันหญิงสาวเองก็บ่งชี้ว่าก้นเป็นอวัยวะหนึ่งที่ใช้ในการร่วมอภิมภิม¹⁴ หญิงสาวที่ถูกลึงกัดกันนั้นน่าจะต้องรู้สึกเจ็บปวดบ้างไม่มากก็น้อย แต่เมื่อคนเรามีกิจกรรมทางเพศ ความเจ็บปวดนั้นย่อมสามารถบังเกิดขึ้นได้พร้อมๆ กับความสุขใจ อันที่จริงเสียงร้องของหญิงสาวยามเมื่อถูกลึงคูร์ก็กัดนั้น ก็ฟังไม่ออกว่ากำลังมีทุกข์หรือสุขกันแน่

*คนหลงทางทั้งสองได้ยินเสียงกรีดร้องของสตรีแว่วมา ฟังไม่ออกกว่า
เป็นเสียงแห่งความทุกข์หรือความรื่นรมย์ (บทที่ 16)*

การถูกเตะ ถูกเขียน ถูกไม้เสียบนั้นเป็นเหตุแห่งทุกข์อย่างไม่ต้องสงสัย

¹³ ป็นก็เป็นสัญลักษณ์แทนองคชาตเช่นเดียวกับกระบี่ ดู Sigmund Freud. *Introduction à la psychanalyse*. Paris : Payot, 1969, p.139.

¹⁴ วิลยา วิวัฒน์ศร อธิบายท้ายฉบับแปลว่า ที่ลึงว้างไล่กัดกันหญิงสาวนั้น ก็คือเพศสัมพันธ์ระหว่างคนกับสัตว์นั่นเอง ดู วอลแตร์. *ก็องดิดต์*. วิลยา วิวัฒน์ศร (ผู้แปล). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ผีเสื้อ, 2538, หน้า 225.

ปริทัศน์หนังสือ

แต่การที่บุคคลบุคคลหนึ่งมีพฤติกรรม 'มุงทำซ้ำ' หาเรื่องให้ตนต้องถูกระงับทำเช่นนั้นหลายครั้งหลายหน ซ้ำแล้วซ้ำเล่า เราก็คงเริ่มแยกลำบากแล้วเหมือนกันว่าที่ถูกระงับนั้นเป็นเหตุแห่งทุกข์หรือเหตุแห่งความรื่นรมย์แน่

กึ่งติดต่อกับเงิน

กึ่งติดต่อนั้นนอกจากมีเรื่องให้ต้องเจ็บกายแล้ว ยังมีเรื่องให้ต้องเจ็บใจด้วย และเหตุแห่งความเจ็บใจนั้นล้วนเป็นเรื่องเงินทองทั้งสิ้น

เขาถูกเจ้าของเรือคนหนึ่งโกงค่าเรือ เมื่อนำความไปแจ้งผู้พิพากษา กลับถูกชู้ตรีตคำธรรมเนียมอีก (บทที่ 19) ยามล้มป่วยก็ถูกทั้งหมอและพระมารุมสูบเลือดสูบเนื้อ ครั้นยามเมื่อหายดีแล้ว ก็ถูกโกงไฟ ถูกนักบวชผู้หนึ่งและสาวสังคมคนหนึ่งหลอกคบทรัพย์ไปเป็นจำนวนมาก ซ้ำต้องถูกตำรวจเอาคุกเอาตะรางมาข่มชู้ตรีตไถ (บทที่ 22)

ถ้าเราเชื่อว่าการหาเรื่องเจ็บกันอย่างซ้ำซากนั้นสามารถอธิบายได้ด้วยเหตุผลทางจิตวิทยาแล้ว การที่กึ่งติดต่อกินเหตุให้ตนต้องถูกชู้ตรีตทรัพย์หลายครั้งหลายคราวก็น่าจะอธิบายได้ในแนวทางเดียวกัน

อันที่จริง Sigmund Freud ค้นพบว่าพฤติกรรมการใช้เงินของคนเรานั้น แท้จริงแล้วเกี่ยวพันอย่างลึกซึ้งกับการมีความสุขที่บริเวณทวารหนัก โดยสรุป Freud¹⁵ อรรถาธิบายว่า เด็กวัยหนึ่งถึงสามขวบเป็นวัยที่เริ่มเรียนรู้วัยและสุขลักษณะในการขับถ่าย ทว่าความรู้สึกซึ่งเกิดที่บริเวณทวารหนักขณะที่เด็กขับถ่ายหรืออั้นอุจจาระนั้น Freud เชื่อว่าสำหรับเด็กแล้วเป็นความสุขทางเพศ เด็กบางคนจึงชอบอั้นอุจจาระ บางคนก็ชอบช่วงเวลาที่ถูกปกครองจับนั่งกระโถนเพื่อจะได้ขับถ่ายตามใจปรารถนา เมื่อเด็กเติบโตใหญ่พ้นวัยจะหมกมุ่นกับอุจจาระของตนแล้ว ก็จะเก็บกตความพึงใจที่มีต่อสิ่งปฏิภูลนั้น แล้วถ่ายโอนความพึงใจไปสู่วัตถุหนึ่ง นั่นคือ เงิน นักจิตวิเคราะห์ที่ไม่เพียงแต่ Freud เชื่อว่าผู้ใหญ่ที่มีนิสัยตระหนี่ถี่เหนียว หรือ 'ซีเหนียว' นั้นก็คือบุคคลที่ในวัยเด็กนั้นทวงแหวนอุจจาระ

¹⁵ Sigmund Freud. *Névrose, psychose et perversion*. Paris : P.U.F., 1973, pp.143-148.

ของตนมาก และเมื่อใดที่ผู้ปกครองบังคับให้ซบถายก็จะชอบอันอุจจาระให้นานที่สุดเท่าที่จะทำได้¹⁶ ส่วนบุคคลที่ในวัยเด็กได้เรียนรู้มาว่าทุกครั้งที่ถูกบังคับให้นั่งกระโถน แล้วตนซบถายตามที่ผู้ปกครองต้องการ ทำให้ได้รับความรักและการยอมรับนั้น บุคคลนั้นก็จะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่เมื่อใดก็ตามที่รู้สึกไม่มั่นคง ต้องการความรักและการยอมรับ ก็จะสนองอารมณ์ความต้องการเหล่านั้นด้วยพฤติกรรมใช้เงินสุรุ่ยสุร่าย จับจ่ายใช้สอยอย่างไม่บันยะบันยัง¹⁷

Freud¹⁸ อธิบายไว้น่าสนใจว่าที่จริงแล้วหลักฐานที่บ่งชี้ว่ามนุษย์เชื่อมโยงอุจจาระเข้ากับเงินนั้นมีอยู่มากมาย สามารถพบได้ทั่วไปทั้งในอารยธรรมโบราณ ในตำนานปรัมปรา ในนิทาน ในความเชื่อถือโชคลาง ในความฝัน ในความคิดของผู้ป่วยเป็นโรคประสาท และในสำนวนภาษาต่างๆ ตัวอย่างเช่น ตำนานที่เล่าเรื่องปีศาจซาตานซึ่งมอบทองคำแก่สาวกของมัน แต่เมื่อซาตานจากไปทองนั้นก็แปรสภาพกลายเป็นสิ่งปฏิกูลไปในทันที หรือตัวอย่างเช่น ความเชื่อถือโชคลางที่โยงการค้นพบสมบัติกับการซบถายอุจจาระ หรือตัวอย่างเช่น ความเชื่อของชาวบาบิโลนโบราณที่ถือว่าทองคือสิ่งที่นรกซบถายออกมา หรือตัวอย่างเช่น ถ้อยคำอย่าง ‘shitter of ducats [Dukatenscheisser]’¹⁹

ผู้เขียนบทความนี้ขอเสนอว่าหนังสือ *ก้องดิดด์* เองก็น่าจะเป็นหลักฐานชิ้นหนึ่งได้เช่นกัน เพราะหนังสือมีอยู่สองตอนที่แสดงว่าเงินกับอุจจาระนั้นน่าจะเกี่ยวพันกันในบางประการ

¹⁶ ดู Sigmund Freud. *Ibid.*, pp.146-147. และ Anthony Storr. *Freud, A very short introduction*. Newyork : Oxford University Press Inc., 2001, p.32.

¹⁷ Herb Godberg and Robert E. Lewis. *Money Madness, The Psychology of Saving, Spending, Loving, and Hating Money*. LA : Wellness Institute Inc., 1978, p.50.

¹⁸ Sigmund Freud. *Névrose, psychose et perversion*. Paris : P.U.F., 1973, pp.146-147.

¹⁹ เป็นคำหยาบหมายถึงผู้ใช้จ่ายเงินอย่างสุรุ่ยสุร่าย อันที่จริงในภาษาไทยเองก็มีคำว่า ‘ซี้เหี้ยยว’ ซึ่งหมายถึงพฤติกรรมการใช้เงินแบบหนึ่ง นอกจากนั้นก็ยังมีคำอย่าง ‘ทุ่มเงิน’ ‘ไม่อัน’ เป็นต้น

บริษัทหนังสือ

ตอนหนึ่ง คือ เหตุการณ์ตอนที่ก้องดิดด์และกะกอมโบบังเอิญได้เข้าไปในดินแดนอาณาจักรเอลโดราโดอันมั่งคั่ง (บทที่ 17 และ 18) อาคันตุกะทั้งสองต้องตะลึงเมื่อเห็นว่าถนนหนทางของอาณาจักรแห่งนี้นั้นเต็มไปด้วยแก้วแหวนเงินทองที่มีมากมายขนาดกลายเป็นของเล่นเด็กไปได้

ทั้งสอง [ก้องดิดด์และกะกอมโบ] ขึ้นฝั่งที่หมู่บ้านแรก เด็กๆแต่งกายด้วยผ้าปักดินทองขาดรุ่มร่าย กำลังเล่นโยนเบี้ยอยู่ตรงทางเข้าหมู่บ้าน ชายจากโลกอื่นทั้งสองหยุดดูเด็กเล่นด้วยความเพลิดเพลิน เบี้ยนั้นมีลักษณะกลมเรียบขนาดใหญ่ สีเหลือง สีแดง และสีเขียว เป็นประกายประหลาดนักเดินทางทั้งคู่อยากเก็บมาเป็นสมบัติของตน เพราะนั่นคือทองคำ ทับทิมและมรกต เบี้ยอันเล็กที่สุดก็ยิ่งใหญ่กว่าเพชรที่ประดับบัลลังก์มหาราชแห่งอินเดีย (บทที่ 17)

แต่สิ่งที่ก้องดิดด์และผู้ติดตามเห็นเป็นทรัพย์สินคฤงครานั้น แท้จริงเป็นเพียงก้อนกรวด ก้อนดินของชาวเมือง และก็มีได้มีค่าอะไรมากไปกว่านั้น เมื่อก้องดิดด์ใช้ ‘เบี้ยทองคำ’ จ่ายเป็นค่าอาหารแก่เจ้าของที่พักแรมแห่งหนึ่ง เจ้าของที่พักผู้นั้นก็เห็นชั้นและกล่าวกับก้องดิดด์ว่า “โปรดให้อภัยแก่เราด้วยที่ได้หัวเราะเมื่อเห็นท่านเอาก้อนกรวดตามทางเดินจ่ายค่าอาหาร” (บทที่ 18) เช่นเดียวกันเมื่อก้องดิดด์ตัดสินใจออกจากอาณาจักรและขออนุญาตพระราชานำ ‘ก้อนกรวดตามถนนหนทางและดินเหนียวของที่นี่’ ดิดด์กลับออกไปด้วย พระราชาตอบว่า “ข้านี้ก็ไม่ออกเลยว่าคุณชาวยุโรปมีรสนิยมในดินสีเหลืองของบ้านเราได้อย่างไร” (บทที่ 18) คนท้องถิ่นคนหนึ่งเล่าให้ก้องดิดด์ฟังเช่นกันว่า ชาวยุโรบนั้น “หลงไหลคลั่งไคล้ในก้อนกรวดตามถนนหนทางของบ้านเรา และปรารถนาจะได้ดินเหนียวของเรา พวกเขาจะยินดีฆ่าพวกเราจนตายหมดเพื่อสนองความอยากได้ของตน” (บทที่ 18) เป็นอันว่าของสิ่งเดียวกันนี้มีค่าเป็นเงินสำหรับคนพวกหนึ่งก็ได้ หรือจะเป็นของไร้ค่าสำหรับคนอีกพวกหนึ่งก็ได้ คนพวกหลังนี้ปฏิบัติต่อ ‘เงิน’ ของคนอีกพวกเป็นของเล่น เป็นของที่ทิ้งขว้างได้ประหนึ่งเป็นสิ่งปฏิภูล อันที่จริง ‘ก้อนกรวด’ ‘ดินเหนียว’ และ ‘ดินสีเหลือง’ นั้นต่างก็มี

รูปลักษณะที่ชวนให้นึกถึงอุจจาระอยู่มาก²⁰

อีกตอนหนึ่ง คือเหตุการณ์ตอนที่ท้องติดกลับมาพบกุนก็องค์คนรักซึ่งตอนนี้มีหญิงชราคนหนึ่งเป็นผู้ติดตามรับใช้ หญิงชราผู้นี้เดิมเคยเป็นสตรีสูงศักดิ์ แต่ต้องตกระกำลำบาก เป็นเชลยศึกของโจรสลัดมอริออคโคบัง เป็นทาสของทหารเติร์กบ้าง จะว่าไปแล้วหญิงชราคนนี้ก็ไม่ต่างจากท้องติดนักตรงที่ต้องตกอยู่ในสถานะผู้ถูกกระทำซึ่งอยู่ใต้อำนาจผู้ชายที่มีอำนาจเหนือกว่า ที่สำคัญ นางต้องบาดเจ็บที่ก้นอย่างแสนสาหัส

นางถูกขายเป็นทาสของแม่ทัพแห่งกองทัพเติร์ก ระหว่างสงครามพวกเติร์กถูกกองทัพข้าศึกปิดล้อมจนความหิวโหวเข้าคุกคาม พวกเติร์กจึงกินเนื้อมนุษย์ด้วยกัน หญิงชราผู้เคราะห์ร้ายถูกตัดเนื้อก้นข้างหนึ่งไปเป็นอาหาร นางเล่าว่า

“ทหารเติร์กทั้งยี่สิบคนตั้งสัตย์สาบานว่าจะไม่ยอมแพ้เป็นอันขาด เมื่อความหิวเข้ามาครอบงำจนสุดจะทนต่อไปได้ พวกเขาก็ตกลงกินชิ้นที่ทั้งสองคน ทั้งนี้เพื่อที่จะไม่มีผิดคำสาบาน อีกสองสามวันต่อมาพวกเขาก็ตัดสินใจที่จะกินพวกผู้หญิง โชคดีที่อิหม่ามใจบุญและมีเมตตาจิต อิหม่ามได้เทศนาจงใจพวกทหารมิให้ฆ่าพวกเรา ‘เพียงพวกท่านตัดเนื้อก้นสตรีเหล่านี้ออกคนละหนึ่งข้าง พวกท่านก็จะได้กินอย่างเอร็ดอร่อยและคุ้มทุน ถ้าหากจำเป็นต้องกระทำเช่นนี้อีก พวกท่านก็จะยังมีกินในปริมาณเท่าเดิมได้อีกหลายวัน สวรรค์ก็จักขอบคุณพวกท่านที่เป็นผู้มีจิตการุณย์ต่อผู้อื่น และพวกท่านก็จะได้รับการช่วยเหลือจากสวรรค์’ อิหม่ามเป็นคนที่มีความสามารถในการพูด เขาจงใจพวกทหารได้สำเร็จ การผ่าตัดที่หน้าสะโพกแล้วจึงเริ่มขึ้น อิหม่ามเอาน้ำมันที่ใช้ทาเด็กในพิธีสุมันมาทาให้ แต่พวกเราต่างอยู่ในสภาพใกล้ตายกันทุกคน ไม่นานที่พวกทหารเติร์กจะทำอาหารจากเนื้อก้นพวกเราเสร็จ พวกกรูสเซียก็เข้าถึงป้อมโดยเรือท้องแบน ทหาร

²⁰ ควรกล่าวด้วยว่าตามคำอธิบายของทฤษฎีจิตวิเคราะห์ การชอบเล่นดิน (เช่นในงานศิลปะประเภทปั้น) คือการตอบสนองความหมกมุ่นในอุจจาระที่ซ่อนในระดับจิตไร้สำนึก ดู Charles Brenner. An Elementary Textbook of Psycho-analysis. New York : A Doubleday Anchor Book, 1955, pp. 106-107.

ปริทัศน์หนังสือ

เดร์กหนีไม่รอดแม้แต่คนเดียว พวกกรูเซียไม่ใส่ใจใยดีในสภาพใกล้ตายของพวกเราเลย ดีที่มีหมอมผ่าตัดชาวฝรั่งเศสอยู่ทุกหนทุกแห่ง หมอคนหนึ่งซึ่งชำนาญการมาก ได้ดูแลรักษาพวกเราจนหายสนิท ข้ายังจำได้ว่าเมื่อแผลแห้งดีแล้ว เขายังขอร่วมอภิรมย์กับข้า” (บทที่ 12)

สิ่งที่เกิดแก่กันนั้นคงฝังใจหญิงชรามากจนนางต้องเอ่ยถึงซ้ำๆ นับได้สี่ครั้งในตัวบท

“ขอให้ท่านก็องติดคนกล้ารีบไปเตรียมม้า ส่วนนายผู้หญิงรีบไปรวบรวมเงินและเพชรพลอย เรารีบขึ้นม้า แม้ว่าตัวฉันจะต้องนั่งม้าด้วยกันข้างเดียวก็ตาม เราพากันหนีไปยังเมืองกาติกซ์เถิด” (บทที่ 9)

“ฉันจะนั่งห้อยเท้าไปข้างหลังนายผู้หญิงเอง แม้ว่าฉันจะต้องนั่งด้วยกันข้างเดียวก็ตาม เราก็คงไปถึงเมืองกาติกซ์ได้” (บทที่ 10)

“นายผู้หญิงยังมีลวงรู้ว่าชาติกำเนิดของฉันเป็นอย่างไร ถ้าฉันให้นายผู้หญิงดูกันของฉันแล้วไซ้ นายผู้หญิงก็จะไม่พูดอย่างที่เพิ่งเอ่ยออกมาและจะเลิกคิดว่านายผู้หญิงผ่านความทุกข์สาหัสมาทันที” (บทที่ 10)

“ข้าชราลงด้วยความอดอยากยากไร้และความอับยศ ก็นึกเหลืออยู่ข้างเดียว” (บทที่ 12)

ที่สาหัสไปไม่น้อยกว่านั้น คือตอนที่นางตกเป็นเชลยศึกของโจรสลัดมอริอคโค ตามคำบอกเล่าของหญิงชรา นางถูกพวกโจรสลัดที่ช่องทวารหนักเพื่อตรวจสอบว่าซุกซ่อนของมีค่าไว้หรือไม่

“ความแคล้วคล่องว่องไวในการเปลื้องเสื้อผ้าผู้อื่นของพวกโจรสลัดเหล่านี้คงจะหาผู้ใดเทียบยาก แต่สิ่งที่ทำให้ข้าประหลาดใจยิ่งกว่าก็คือการที่พวกเขาเอานิ้วสอดเข้าไปในตำแหน่งที่พวกเราสตรีจะไม่ยินยอมนอกเสียจากจะเป็นการใส่ท่ออย่างเพื่อการสวนชำระภายใน พิธีการนี้ดูแปลกประหลาดยิ่งนัก นี่ก็คงเป็นเพราะคนเรามักจะเคยชินต่อประเพณีปฏิบัติ

ในสังคมของตน เนื่องจากไม่เคยออกนอกประเทศ ต่อมาข้าก็คิดว่าพวกเขาทำเช่นนั้นเพื่อหาดูว่าเราชอบเพชรพลอยไว้ภายในหรือไม่” (บทที่ 11)

ในเชิงสัญลักษณ์เหตุการณ์ข้างต้นนี้มีความสำคัญยิ่ง เพราะยิ่งแสดงว่าเงินกับอุจจาระนั้นสัมพันธ์กัน ในหนังสือ *ก้องดิดด์* นอกจากเงินและ ‘ดินสีเหลือง’ จะเป็นสิ่งเดียวกันแล้ว เงินยังสามารถถูกขับออกมาจากทวารที่ใช้ในการถ่ายอุจจาระได้ด้วยเช่นกัน

จิตวิเคราะห์ยืนยันเรื่องความเชื่อมโยงระหว่างเงิน อุจจาระ และทวารหนัก หนังสือ *ก้องดิดด์* ก็สะท้อนว่าไม่ได้มีวิถีคิดที่ต่างไปจากนั้นในเมื่อเงินกับดินเหนียวหรือดินสีเหลืองนั้นก็คือสิ่งเดียวกัน มีค่าเท่ากัน แทนที่กันได้ และการปล้นทรัพย์ก็สามารถกระทำได้โดยการเอานิ้วสอดเข้าไปทางช่องทวารหนัก เราจะคิดได้หรือไม่ว่า ที่ก้องดิดด์หาเรื่องให้ตนเองต้องถูกผู้อื่นโกง แย่งชิง ขูดรีด ซ้ำเรา และล้างทรัพย์ไปจากตัวอยู่ร่ำไปนั้น แท้จริงแล้วก็เป็นพฤติกรรม ‘มุ่งทำซ้ำ’ อย่างหนึ่งซึ่งสอดคล้องอย่างยิ่งกับการที่บุคคลบุคคลเดียวกันนี้ชอบตกอยู่ในสถานะผู้ถูกกระทำให้คนเขาเตะกัน เขี่ยกันซ้ำๆ ซากๆ กันเป็นแหล่งความเจ็บปวดของก้องดิดด์ แต่ก็ยังเป็นแหล่งความสุขด้วยเช่นกัน ถ้าไม่เช่นนั้นคงไม่หาเรื่องเจ็บกันอยู่เรื่อยเมื่อก้องดิดด์มีเงินซึ่งสามารถตอบสนองความสุขทางทวารหนักได้ตามตรรกะแห่งจิตไร้สำนึก เงินนั้นก็ทำหน้าที่แทนกัน คือมอบทั้งทุกข์และสุขแก่ผู้ถือครอง²¹

²¹ ปณิธิ หุ่นแสง เป็นอีกผู้หนึ่งที่เห็นว่าก้องดิดด์ใช้เงินเป็นเครื่องแสวงหาความสุข

เครื่องมือที่ก้องดิดด์ใช้สำหรับแก้ปัญหาและแสวงหาความสุขซึ่งมีแก่นก้องด์เป็นสัญลักษณ์เปลี่ยนไปเมื่อก้องดิดด์ออกจากอาณาจักรเอลโดราโด “บัดนี้เรามีเงินจ่ายให้เจ้าเมืองบัวโนส-ไอเรสได้แล้ว ถ้าเขาจะคิดค่าตัวมาดมัวแซลล์ ฤนก็ก้องด์ เราจะไปที่เมืองกาแยนน (...) แล้วคอยดูว่าจะไปซื้ออาณาจักรไหนมาเป็นของเราดี” (บทที่ 18) ตาม “แผนการ” ที่ก้องดิดด์แถลงไว้เงิน จะเป็นเครื่องมือ เป็นอำนาจ ไม่ใช่กระบี่ สิทธิไม่ใช่สิ่งที่ติดตัวมาแต่กำเนิดแต่เป็นสิ่งที่เปลี่ยนได้ด้วยอำนาจเงิน [เน้นข้อความตามต้นฉบับ]

แม้การวิเคราะห์ ‘เงิน’ ตามที่ปณิธิเสนอนั้น จะเน้นไปที่นัยยะทางการเมือง และไม่ได้เน้นเรื่องทางจิตวิทยาก็ตาม แต่อย่างน้อยก็เป็นเครื่องยืนยันว่า ข้อเสนอของผู้เขียนบทความเรื่องนี้ว่า ก้องดิดด์มีความสุขบางประการกับการใช้เงินนั้น ก็มีใช้การตีความไปโดยอัติวิสัย (ดู ปณิธิ

ปริทัศน์หนังสือ

ก็องติดด์ชอบให้ผู้อื่นกระทำรุนแรงต่อกันฉันใด เขาก็พึงใจให้ผู้อื่นมาฆ่าเราเงินของเขาไปฉันนั้น จะคิดต่อไปได้หรือไม่ว่าถ้าก็องติดด์อยู่ในสถานการณ์เดียวกับหญิงชรา ก็คงจะทำอะไรก็แล้วแต่ให้ถูก ‘เอานิ้วสอดเข้าไปในตำแหน่งที่พวกเราสตรีจะไม่ยินยอมนอกเสียจากจะเป็นการใส่ท่ออย่างเพื่อการสวนชำระภายใน’ จนได้

ก็องติดด์กับกุกเนก็องด์

ก็องติดด์เป็นผู้นิยมบุคคลต่างเพศหรือไม่นั้น ข้อนี้ดูเผินๆก็น่าจะยืนยันได้ด้วยความสัมพันธ์ที่เขามีกับกุกเนก็องด์ หญิงสาวที่หนุ่มน้อยของเราไขว่คว้าจะครอบครอง จนแม้จะประสออุปสรรคนานัปการตลอดทั้งเรื่อง แต่สุดท้ายก็แต่งงานด้วยจนได้

อย่างไรก็ดี ใครขอเสนอว่าหากพิจารณารากจริตของก็องติดด์โดยละเอียดแล้ว จะพบว่าก็องติดด์ก็มีโทสจริตต่อกุกเนก็องด์ด้วยเช่นกัน คำว่า ‘ราคะ’ และ ‘โทสะ’ นี้ใช้ตามความหมายทางพุทธศาสนา

ราคะ คือความกำหนัดรัก ความรู้สึกอันนี้ทำให้เข้าไปคว้าเอามา คือ ดึงเข้าหาตัว นี่สิ่งที่เรียกว่าราคะ

[...]

ส่วนความรู้สึกที่เรียกว่าโทสะหรือโกระนั้นคือความรู้สึกที่จะผลักออก ผลักออกให้กระเด็นออกไป นี่เรียกว่าโทสะหรือโกรธ ถ้าเป็นโลภะหรือราคะ ก็คือความรู้สึกที่จะดึงเข้ามาหาตัว เอามากอดรัดไว้กับตัว นี่เรียกว่าโลภะ ถ้าเป็นโทสะนั้นมันตรงกันข้าม มันจะผลักออกไป คือเป็นความรู้สึกที่ตรงกันข้ามกับราคะ²²

ที่ว่าก็องติดด์มีทั้งราคะจริตและโทสจริตต่อกุกเนก็องด์นั้น หมายความว่าอย่างไร ?

ทูนแสวง. “ปราสาทของบาร์อนธุนแดร์-เตน-ทรองค็โน ก็องติดด์ ของวอลแดร์”. *วารสารอักษรศาสตร์*. ปีที่ 29 ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน 2543, หน้า 119-132.)

²² พุทธพาส. จิตว่าง “ทำอย่างไรจึงจะว่าง”. กรุงเทพฯ : โพลิน, 2546, หน้า 37-38.

ก็คือ ในการที่ก้องติดัดพยายามครอบครองกุงเนก้องด์หรือพยายาม 'คว้าเอามา' นั้น น่าสังเกตว่า เมื่อก้องติดัดมีโอกาสจะ 'ดึง' กุงเนก้องด์ 'เข้ามาหาตัว' ได้จริงๆ กลับหาเรื่องให้ตนต้องไกลห่างจากเธอไป ราวกับต้องการจะ 'ผลัก' สตรีเพศตรงข้าม 'ให้กระเด็นออกไป' ก็ไม่ปาน

อันที่จริง ในกรณีก้องติดัดนั้น โทสะดูจะรุนแรงกว่าราคะเสียด้วยซ้ำ

เหตุการณ์การพลอดรักของหนุ่มสาวคู่นี้ในตอนต้นเรื่องนั้น เมื่อพิเคราะห์ให้ดีแล้วจะเห็นว่า ผู้ที่เริ่มแสดงความรู้สึกอยาก 'คว้าเอามา' ก่อนนั้นคือกุงเนก้องด์ หาใช่ก้องติดัดไม่

หลังอาหารเย็น เมื่อกุงเนก้องด์และก้องติดัดลุกจากโต๊ะอาหารแล้ว ทั้งสองก็พบกันที่หลังฉากบังตาบานหนึ่ง กุงเนก้องด์ปล่อยผ้าเช็ดหน้าให้หล่นลงพื้น ก้องติดัดหยิบขึ้นมาส่งให้ มือของหล่อนกุ่มมือของเขาไว้อย่างบริสุทธิ์ใจ และด้วยความบริสุทธิ์ใจเช่นกัน (บทที่ 1)

เรียกได้ว่าตั้งแต่ตอนเริ่มต้นความสัมพันธ์นั้นก้องติดัดก็แสดงเสียแล้วว่ามิได้เป็นฝ่ายเริ่มมีราคะจริตก่อน เขาเพียงตอบสนองฝ่ายหญิงเท่านั้น

ก้องติดัดต้องพรากจากกุงเนก้องด์ เหตุนั้นก็เพราะถูกท่านบารอนขับออกจากปราสาท (บทที่ 1) ก้องติดัดกลับมาเจอกุงเนก้องด์ที่บ้านหลังหนึ่ง (บทที่ 7) แต่แทนที่จะได้มีความสุขกับเธอในบ้านหลังนั้น ก้องติดัดกลับลงมือฆ่าขุนนางยิวและประธานศาสนศาล เป็นเหตุให้ต้องพากุงเนก้องด์หนีหัวซุกหัวซุน และต้องพลัดพรากจากเธอไปอีกในที่สุด การแสวงหาหญิงคนรักจำต้องเริ่มต้นใหม่ แต่ในบทที่ 15 ก้องติดัดก็ทำให้ตนต้องห่างไกลจากหญิงสาวมากขึ้นไปอีก เนื่องจากไปใช้กระบี่แทงทะลุร่างน้องชายของกุงเนก้องด์ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งพระแม่ทัพของพวกนิกายเยซูอิต ก้องติดัดเองกล่าวว่าการกระทำเช่นนั้นแทบจะเป็นการปิดโอกาสการได้เจอกับกุงเนก้องด์อีกครั้ง

“ก็ข้ามันได้สังหารบุตรชายของท่านบารอน เมื่อเป็นเช่นนี้ข้าจะยังมีหน้ากลับไปหากุงเนก้องด์คนงามของข้าได้อย่างไรในชีวิตนี้ จะมีประโยชน์

อันใดที่จะอยู่อย่างทุกข์ทรมาณต่อไปอีก ในเมื่อข้าจะต้องอยู่ไกลห่างนาง”
(บทที่ 16)

นั่นคือตัวอย่างหนึ่งที่ชี้ว่าพอก็องดิดต์ใกล้เคียงที่จะได้ตัวกุเนก็องด์แล้ว เขาก็กลับไป ‘ผลักออกให้กระเด็นออกไป’ เสียเอง

ก็องดิดต์ได้ทรัพย์สินจำนวนมากติดตัวมาจากอาณาจักรเอลโดราโด เขาคิดจะใช้ทรัพย์สินนั้นไถ่ตัวกุเนก็องด์ซึ่งได้กลายเป็นสมบัติของเจ้าเมืองบัวโนส-ไอเรส เพื่อการนี้ก็องดิดต์ได้มอบหมายให้กะกอมโบช่วยเป็นธุระแทน

“นี่แน่ะ เพื่อนรัก ข้าใคร่ขอให้เพื่อนช่วยเหลือสักหน่อย เราทั้งสองต่างก็มีเพชรมูลค่าห้าถึงหกล้านเก็บอยู่ในกระเป๋า เพื่อนเป็นคนคล่องแคล่วกว่าข้า เพื่อนจงไปปรับตัวมาดมัวแซลล์กุเนก็องด์ที่บัวโนส-ไอเรส ถ้าเจ้าเมืองไม่ยินยอมก็จงจ่ายให้เขาหนึ่งล้าน ถ้าเขายังไม่ยอมอีกก็จ่ายอีกหนึ่งล้าน เพื่อนไม่ได้มาประธานศาล เพราะฉะนั้นเพื่อนไม่ใช่ผู้ต้องสงสัย ข้าเองจะลงเรืออีกลำหนึ่งไปรอเพื่อนอยู่ที่เวนิส [...]” (บทที่ 19)

การที่ก็องดิดต์ไม่เดินทางไปไถ่ตัวกุเนก็องด์ด้วยตนเอง แต่มอบให้กะกอมโบทำหน้าที่นั้นพอจะเข้าใจได้อยู่บ้างว่าเขาถูกทางการหมายหัวอยู่ อย่างไรก็ตามหากเปรียบเทียบว่าการไถ่ตัวกุเนก็องด์เป็นการตกลงทำธุรกิจอย่างหนึ่ง การมอบหมายให้คนติดตามที่ก็มีได้รู้จักมักคุ้นกันดีนั้นก็น่าจะเป็นนายหน้าเจรจาความที่มีผลประโยชน์เป็นล้านๆนั้น ก็ต้องนับว่าเป็นการลงทุนที่มีความเสี่ยงต่อความฉิบหายอย่างยิ่ง มาร์แต็งเพื่อนร่วมเดินทางของ ก็องดิดต์คนหนึ่งตั้งข้อสังเกตเรื่องนี้ว่า

“ท่านช่างเป็นคนซื่อเสียจริง ท่านเชื่อโดยง่ายว่าคนรับใช้ลูกครึ่งคนหนึ่ง ซึ่งมีเงินในกระเป๋าห้าถึงหกล้าน จะเดินทางไปตามหานางผู้เป็นที่รักของท่าน ณ สุดขอบโลก แล้วพานางกลับมาส่งให้ท่านที่เวนิส หากเขาพบนาง เขาก็คงจะรับนางเป็นของเขา แม้นเขาหานางไม่พบ เขาก็จะไปหาหญิงอื่นมาเป็นของตน ข้าพเจ้ามีข้อแนะ ท่านจงลี้มกะกอมโบคนรับใช้ และลี้มกุเนก็องด์ผู้เป็นที่รักของท่านเสียเถิด”

ถ้อยคำของมาร์แต็งมีได้เป็นเครื่องปลอบใจก้องติดแต่ประการใด
เลย เขากลับทุกข์ทวีขึ้นอีก (บทที่ 24)

ก้องติดเองก็เถียงอะไรไม่ออก เขาโต้แย้งหรือหาเหตุผลดีๆมาไม่ได้ว่า เหตุใดจึงเชื่อใจมอบเงินจำนวนมหาศาลขนาดนั้นแก่กะกอมโบ เท่ากับเขาเองก็ ยอมรับกลายๆว่าการให้กะกอมโบไปไถ่ตัวกุนก้องดั้นนั้น โอกาสที่เงินจะสูญเปล่า และมีไถ่ตัวกุนก้องดั้นกลับคืนมามีสูงมาก จริงอยู่ เราผู้อ่านทราบในภายหลัง ว่า กะกอมโบผู้นี้เป็นคนซื่อสัตย์จริง และมีได้คิดคดทรยศต่อก้องติดแต่เลยแม้แต่น้อย แต่ตัวก้องติดเองยอมไม่รู้แน่ว่าการลงทุนของเขาโดยอาศัยตัวแทนอย่าง กะกอมโบนั้นผลจะลงเอยอย่างไร นี่ก็นับเป็นเรื่องน่าแปลกอีกประการหนึ่งที่ชวนให้สงสัยว่าก้องติดดั้นตั้งใจจะได้กุนก้องดั้นมาครอบครองจริงหรือไม่

ก้องติดดั้นนัดแนะกับกะกอมโบว่าเมื่อไถ่ตัวกุนก้องดั้นได้แล้ว ก็ขอให้ไปพบกันที่เมืองเวนิส นั้นเท่ากับว่าเส้นทางการผจญภัยของก้องติดดั้นในการไขว่คว้าตามหา กุนก้องดั้นนั้น ก้องติดดั้นได้เดินทางย้อนกลับมาที่ยุโรปอีกครั้ง ในตอนที่เขาลงมือสังหารขุนนางยิวละประธานศาสนศาล เหตุการณ์นั้นเกิดขึ้นที่โปรตุเกส และเขาต้องหนีหัวซุกหัวซุนไปจนถึงปารากวัยซึ่งเป็นดินแดนในแถบทวีปอเมริกา จากนั้นก็พลัดหลงเข้าไปในดินแดนชนเผ่าออเรียแยง และอาณาจักรเอลโดราโด และขณะนี้จากสุรินัมก้องติดดั้นจะเดินทางไปปรับตัวกุนก้องดั้นที่เวนิส

ทว่าเมื่อได้เห็นความ 'พิกล' ของก้องติดดั้นมาจนถึงขั้นนี้แล้ว เราย่อมมีสิทธิตั้งเป็นข้อสงสัยไว้ล่วงหน้าก่อนว่า ลึกลับแล้วก้องติดดั้นจะอยากไปที่เวนิสหรือไม่แน่ละ เขาแสดงให้เห็นว่าพร้อมทำทุกวิถีทางเพื่อไปให้ถึงที่เวนิสให้จงได้ เขายอมจ่ายค่าเรืออย่างไม่อั้นแก่เจ้าของเรือเดินสมุทรคนหนึ่ง (บทที่ 19) ยินดีจ่ายค่าเดินทาง ค่าอาหาร และค่าจ้างแก่ผู้ที่ยินดีร่วมเดินทางไปกับเขา (บทที่ 19) ยอมจ่ายเพชรจำนวนสามเม็ดว่าจ้างชาวแคว้นนอร์มันด์คนหนึ่งพาเขาขึ้นเรือเดินทะเลไปยังที่หมาย (บทที่ 22)

แต่พอถึงที่เวนิสแล้วจริงๆ ที่ซึ่งเขาจะได้พบกุนก้องดั้นเสียที ก้องติดดั้นผู้เผชิญเรื่องร้ายๆมาตลอดตั้งแต่เดินทางออกจากสุรินัม กลับสารภาพว่า (เน้น

บริษัทหนังสือ

ข้อความโดยผู้เขียนบทความ)

“ข้าพเจ้าใช้เวลาเดินทางจากสุรินัมถึงบอร์โดซ์ จากบอร์โดซ์ไปปารีส จากปารีสไปติแอบป์ จากติแอบป์ไปพอร์ตสมัท แล้วเลียบฝั่งประเทศ สเปนและโปรตุเกศ ข้ามทะเลเมดิเตอร์เรเนียน และมาพำนักอยู่เวนิส หลายเดือนแล้ว เหตุไฉนกุงก็องค์ผู้ทรงโฉมยังไม่ถึงอีกเล่า แทนที่จะ ได้พบหล่อน ข้าพเจ้ากลับเจอหญิงใจง่ายและเจ้าอาวาสชาวแคว้น เปริกอร์ต์อีกคนหนึ่ง กุงก็องค์คงจะถึงแก่ชีวิตไปแล้วเป็นแน่ ข้าพเจ้า ได้แต่ตายตามนางไป นิจจาเอ๋ย คงจะเป็นการดีกว่าหากยังพำนักอยู่ใน เอลโดราโดแดนสวรรค์ ข้าพเจ้าไม่บังควรกลับมายังยุโรปที่ถูกสาปนี้เลย [...]” (บทที่ 24)

ทั้งๆที่ในตอนที้องติดต่อกันที่เอลโดราโดนั้น เขาเองที่ตัดสินใจออกจาก อาณาจักรนั้นเพื่อกลับมายังยุโรป เพื่อตามหากุงก็องค์ กุงก็องค์กล่าวกับ กะกอมโบว่า

“จริงๆนะ เพื่อนเอ๋ย ข้าขออย่าอีกครั้งหนึ่งว่า ปราสาทที่ข้าถือกำเนิด มาหามีค่าเทียบเท่าประเทศนี้ไม่ แต่อย่างไรก็ตาม มาดามัวแซลล์กุงก็องค์ ไม่ได้อยู่ที่นี้ เจ้าเองคงจะมีผู้หญิงของเจ้าคอยอยู่ในยุโรป ถ้าเรากลับไปยัง โลกของเรา พร้อมด้วยแกะสิบสองตัวบรรทุกก่อนกรวดของเอลโดราโด เราก็จะร่ำรวยกว่าพระราชาทูพระองค์รวมกัน เราไม่ต้องกลัวประธาน ศาสนศาสตร์อีกต่อไป และเราจะไปรับตัวมาดามัวแซลล์กุงก็องค์กลับคืนมา โดยง่าย” (บทที่ 18)

คำบรรยายในสองวาระที่ขัดแย้งกันเองเช่นนี้ เป็นเครื่องยืนยันอีกครั้งว่า ด้านหนึ่งกุงก็องค์แสดงว่าปรารถนาไขว่คว้ากุงก็องค์มาไว้กับตัว แต่ในอีกด้าน หนึ่ง เมื่อใกล้จะได้กุงก็องค์มาครองจริงๆ ก็กลับมีพฤติกรรมหรือคำพูดที่สื่อว่า อยากรู้จักเธอไปให้พ้นเสีย หรืออย่างน้อยก็กันตัวเองให้ไกลห่างจากเธอเข้าไว้ อย่างที่เขากล่าวว่า “คงจะเป็นการดีกว่าหากยังพำนักอยู่ในเอลโดราโดแดนสวรรค์

ข้าพเจ้าไม่บังควรกลับมายังยุโรปที่ถูกสาปนี้เลย” ทั้งที่ผู้พูดต้องรู้ดีว่าการกลับมา
มายังยุโรปก็คือการได้เจอหญิงคนรัก และการอยู่ที่ เอลโดราโดนั้นหมายถึงการ
ไม่ได้เจอเธออีกต่อไป

พฤติกรรมกันตัวออกห่างจากกุเนก้องด์นี้จะเผยตัวออกมาอีกครั้งในตอน
ท้ายของหนังสือซึ่งก็องคิตตีได้พบกุเนก้องด์ (ที่เมืองคอนสแตนติโนเปิล ไม่ใช่ที่
เวนิส) แล้วก็ได้แต่งงานกับเธอ ตัวบทบรรยายปฏิกิริยาของฝ่ายชายเมื่อพบหน้า
หญิงสาวที่เขาตามหามาทั้งเรื่องว่า

เมื่อได้เห็นกุเนก้องด์โฉมงามของเขา นวีคล้ำ ดวงเนตรเหลือกแดง
อรุระแห่งหาย ปรากฏประดับด้วยรอยยิ้ม แขนแดงตกละเก็ด ก็ถึงกับผงะ
ถอยหลังไปสามก้าว จากนั้นก็ก้าวเข้าใกล้อย่างผู้ที่ได้รับการอบรมมาดี
(บทที่ 29)

อาการ ‘ผงะ ถอยหลังไปสามก้าว’ ซึ่งก็องคิตตีทำไปโดยฉับพลันชนิดที่
แทบจะเรียกได้ว่าเป็นปฏิกิริยาโดยสัญชาตญาณนั้น เป็นปฏิกิริยาของผู้ที่กำลัง
หลีกเลี่ยง หลีกหนี และปฏิเสธจะมีสัมพันธ์ด้วยอย่างเห็นได้ชัด เมื่อควบคุมตนได้
แล้วก็องคิตตีจึงค่อยเข้าใกล้กุเนก้องด์ แต่ก็ทำไปโดยมารยาทของ ‘ผู้ที่ได้รับการ
อบรมมาดี’ เท่านั้น ในตอนท้ายนี้ กุเนก้องด์กลายเป็นหญิงอัปลักษณ์ สูญเสีย
ความงามที่มีมาแต่เดิมไปเสียสิ้น แต่ความอัปลักษณ์นั้นไม่น่าจะเป็นเหตุผลเพียง
พอให้ก็องคิตตีต้อง ‘ผงะ’²³ เพราะอันที่จริงก็องคิตตีเคยแสดงปฏิกิริยาเช่นนี้มา
แล้วครั้งหนึ่ง เมื่อเขากลับมาพบกุเนก้องด์ที่บ้านหลังหนึ่ง (บทที่ 7) เหตุการณ์นั้น
เกิดขึ้นหลังจากที่ก็องคิตตีผ่านการถูกทำทารุณกรรมในพิธีบูชาวิญญาณของศาสนา
(บทที่ 6) หญิงชราผู้รับใช้กุเนก้องด์ ได้ช่วยเขาไว้ และพาตัวมารักษาที่บ้านพัก
ของนายหญิงของนาง ที่นี้เอง ก็องคิตตีได้กลับมาพบกุเนก้องด์อีกเป็นครั้งแรก
หลังจากถูกไล่ออกจากปราสาทของท่านบารอน หญิงชราพานายหญิงของนางซึ่ง

²³ อันที่จริง ตัวบทบรรยายก่อนหน้านี้นี้ว่า *[ก็องคิตตี]โดยสารถือกรเซียงฝิพายนักโทษไป
ยังฝั่งทะเลโปรบงติตตีเพื่อตามหากุเนก้องด์ โดยมีใ้ใจว่าหล่อนจะหน้าตาน่าเกลียดหรือไม่
(บทที่ 27 เน้นข้อความโดยผู้เขียนบทความ)*

ปริทัศน์หนังสือ

คลุมผ้าปิดหน้าไว้มาหาก็องดิดด์ นางให้ก็องดิดด์เลิกผ้าคลุม และนี่คือปฏิกิริยาของเขา

ชายหนุ่มเดินเข้ามาใกล้ ค่อยๆเลิกผ้าคลุมหน้าขึ้น ช่วงเวลาที่ยิ่งใหญ่!
ความประหลาดใจอันล้นพ้น! ก็องดิดด์คิดไปว่าเขาได้เห็นมาดามว์แซลล์
กุเนก็องด์ แล้วเขาก็เห็นหล่อน หล่อนจริงๆ ก็องดิดด์รู้สึกอ่อนเปลี้ยไป
ทั่วร่าง ไม่มีแม้แต่กำลังที่จะเปล่งเสียง ล้มฟุบลงไปแทบเท้ากุเนก็องด์
(บทที่ 7)

ตอนนั้น กุเนก็องด์ยังคงความงามพร้อมสมบูรณ์ทุกประการ แต่การได้เห็น
หน้าเธอก็ทำให้ก็องดิดด์ ‘รู้สึกอ่อนเปลี้ยไปทั่วร่าง ไม่มีแม้แต่กำลังที่จะเปล่งเสียง
ล้มฟุบลงไปแทบเท้ากุเนก็องด์’ ซึ่งในแง่หนึ่งก็มีต่างจากอาการ ‘ผะ ถอยหลังไป
สามก้าว’ นี้ๆ เนื่องจากการไม่มีกำลังจะเปล่งเสียงนั้นก็เป็นการปฏิเสธจะพูดด้วย
อย่างหนึ่ง และการเป็นลมล้มสลบไปต่อหน้าคนคนหนึ่งนั้น ก็เป็นวิธีหลีกเลี่ยงที่จะ
มีปฏิสัมพันธ์กับคนคนนั้นแบบหนึ่งเช่นกัน แม้จะเป็นเพียงชั่วขณะก็ตาม²⁴

ในบทที่ 30 ซึ่งเป็นบทสุดท้ายของหนังสือ ก็องดิดด์ได้แต่งงานอยู่กับ
กุเนก็องด์ แต่ในบรรทัดแรกสุดของบทสุดท้ายนี้ ผู้เล่าเรื่องผู้รู้แจ้งได้หยั่งลึกลงไป
ในก้นบึ้งของจิตใจของก็องดิดด์ แล้วเผยความในใจนั้นออกมาว่า

ในก้นบึ้งหัวใจของก็องดิดด์นั้นมีความปรารถนาจะวิวาทกับ
กุเนก็องด์อีกแล้ว (บทที่ 30)

ก็องดิดด์ตกลงแต่งงานกับกุเนก็องด์ก็เพียงเพราะ ‘มิกล้าปฏิเสธ’ เท่านั้นเอง
[กุเนก็องด์]จึงหาทวงสัญญาแต่งงานจากก็องดิดด์ด้วยน้ำเสียง
เฉียบขาดจนก็องดิดด์ผู้มีจิตใจดีมิกล้าปฏิเสธ (บทที่ 29)

²⁴ Roland Barthes ได้ศึกษาบทละครของ Racine โดยอาศัยแนวคิดจิตวิเคราะห์ และพบว่าตัวละครบางตัวก็ใช้วิธี ‘เป็นลม’ ต่อหน้าคนคนหนึ่ง เพื่อเลี่ยงการติดต่อกับคนคนนั้น เพราะเป็นการปฏิเสธจะพูดด้วยอย่างหนึ่ง (ดู Roland Barthes. Sur Racine. Paris : Seuil, 1963, p.21.) นั่นก็แสดงให้เห็นว่าการ ‘เป็นลม’ นั้นอาจเป็นพฤติกรรมที่มี ‘เจตนา’ อย่างหนึ่งได้

ในบทที่ 1 ซึ่งทั้งคู่เริ่มมีปฏิสัมพันธ์กันนั้น กุเนก้องด์ก็เป็นฝ่ายปล่อยผ้าเช็ดหน้าลงพื้นให้ก้องติดด์เก็บ ซึ่งถือเป็นการ ‘เริ่ม’ ก่อน ก้องติดด์นั้นเพียงแต่สนองสิ่งที่ฝ่ายหญิงเสนอ ในบทสุดท้ายนี้ก็เช่นกัน การแต่งงานมิได้เกิดจากฝ่ายชายเป็นผู้ขอ เขาเพียงรับอย่างเสียมิได้เพราะฝ่ายหญิงนั้น ‘รุก’ ด้วยน้ำเสียงเฉียบขาด ก็เท่านั้น

ข้อสรุป

ก้องติดด์เป็นตัวละครที่มีแนวโน้มทำให้ตนเป็นผู้ถูกระทำ และตกอยู่ใต้อาณัติชายที่มีอำนาจเหนือกว่า และแม้จะมีผู้ชายที่มีรสนิยมในการร่วมเพศทางทวารหนัก แต่กันก็เป็นอวัยวะสำคัญที่มีส่วนกำหนดพฤติกรรมมุ่งถูกระทำของเขา ซึ่งอาจแสดงออกในเชิงสัญลักษณ์ผ่านพฤติกรรมการใช้เงิน นอกจากนี้ ในความสัมพันธ์กับเพศตรงข้าม ก้องติดด์มีรักกับหญิงสาวก็จริง แต่ก็แสดงชัดว่ามีปัญหาบางประการในแง่ของความพยายามหลบเลี่ยงมิให้ความสัมพันธ์กับเพศตรงข้ามนั้นเกิดขึ้นได้จริงๆ

ประเด็นทั้งสามที่ได้เสนอในบทความนี้คงพอจะช่วยยืนยันสมมติฐานที่ได้ตั้งไว้แต่ต้นว่าก้องติดด์มีแนวโน้มรักร่วมเพศแบบแฝงเร้น

จะเห็นได้ว่าการวิเคราะห์พฤติกรรมตัวละครใดตัวละครหนึ่งนั้น เมื่อได้ลงมือกระทำจริงแล้ว กลับต้องพิจารณาองค์ประกอบอื่นๆร่วมไปด้วยในเวลาเดียวกัน ในบทความนี้ การศึกษาตัวละครก้องติดด์โดยอาศัยทฤษฎีจิตวิเคราะห์เป็นเครื่องมือสำคัญ ส่งผลให้ผู้ศึกษาได้เข้าใจความหมายของเหตุการณ์อื่นๆ ไปด้วย เช่น เคารวะกรรมของหญิงชรา ฉากลึงวิ้งไล่กัดกันผู้หญิง เหตุการณ์ในเอลโดราโด ฯลฯ จึงกล่าวได้ว่าการศึกษาที่มุ่งตีความพฤติกรรมรักร่วมเพศแฝงเร้นของก้องติดด์ที่ตั้งได้เสนอในบทความนี้ นอกจากจะช่วยให้เรารู้จักตัวละครเอกของเรื่องเพิ่มขึ้นในอีกมิติหนึ่งแล้ว ยังช่วยให้เราอธิบายองค์ประกอบต่างๆในหนังสือ ที่ดูเผินๆอาจไม่เกี่ยวข้องกัน ได้อย่างเป็นเหตุเป็นผล สอดรับกันตลอดทั้งเรื่อง

รายการอ้างอิง

- ปณิธิ หุ่นแสวง. “ปราสาทของบาร์อนธุนแดร์-เตน-ทรองคีนใน *ก๊องดิดด์* ของวอลแตร์”.
วารสารอักษรศาสตร์. ปีที่ 29 ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน 2543.
- พุทธทาส. *จิตว่าง “ทำอย่างไรจึงจะว่าง”*. กรุงเทพฯ : ไพลิน, 2546.
- วอลแตร์. *ก๊องดิดด์*. วัลยา วิวัฒน์ศร (ผู้แปล). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ผีเสื้อ, 2538.
- Barthes, Roland. *Sur Racine*. Paris : Seuil, 1963.
- Brenner, Charles. *An Elementary Textbook of Psycho-analysis*. New York : A Doubleday Anchor Book, 1955.
- Cusset, François. *Queer critics, La littérature française déshabillée par ses homo-lecteurs*. Paris : P.U.F., 2002.
- Freud, Sigmund. *Abrégé de psychanalyse*. Paris : P.U.F., 1949.
- Freud, Sigmund. *Essais de psychanalyse*. Paris : Editions Payot & Rivages, 2001.
- Freud, Sigmund. *Introduction à la psychanalyse*. Paris : Payot, 1969.
- Freud, Sigmund. *Névrose, psychose et perversion*. Paris : P.U.F., 1973.
- Godberg, Herb and E. Lewis, Robert. *Money Madness, The Psychology of Saving, Spending, Loving, and Hating Money*. LA : Wellness Institute Inc., 1978.
- Rycroft, Charles. *A Critical Dictionary of Psychoanalysis*. Second edition. London : Penguin Books, 1995.
- Storr, Anthony. *Freud, A very short introduction*. Newyork : Oxford University Press Inc., 2001.
- Voltaire. *Candide, Texte integral présenté par Paul Vernière*. Paris : Didier, 1972.

เชิญพบกับหนังสือ

อีกฟากหนึ่งของยุโรป

หนังสือเล่มแรก
ที่ให้ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ยุคใหม่
ของยุโรปตะวันออกอย่างรอบด้าน
ราคาเล่มละ 300 บาท
สนใจสั่งซื้อได้ที่ศูนย์ยุโรปศึกษา
แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
หรือ ร้านศูนย์หนังสือจุฬาฯ

ผลงานสิ่งพิมพ์บทความ งานวิจัยที่ได้รับการตีพิมพ์โดย
ศูนย์ยุโรปศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์

การส่งบทความหรืองานวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสารยุโรปศึกษา

ท่านที่ประสงค์จะส่งบทความหรืองานวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสารยุโรปศึกษา สามารถส่งต้นฉบับบทความเกี่ยวกับยุโรปในสาขาประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม เศรษฐศาสตร์ นิติศาสตร์ และรัฐศาสตร์ ความยาว 10-20 หน้ากระดาษ A4 และ บทความย่อความยาวไม่เกิน 1 หน้ากระดาษ A4 ทั้งภาษาไทย (Cordia New ขนาด 16 point) หรือภาษาอังกฤษ (Times New Roman ขนาด 12 point) ส่งผ่านไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์มาที่ publication@ces.in.th พร้อมทั้งส่งประวัติการศึกษา การทำงาน และตำแหน่งหน้าที่ในปัจจุบันมา หรือส่งทางไปรษณีย์มาที่

รองผู้อำนวยการฝ่ายสิ่งพิมพ์

ศูนย์ยุโรปศึกษา แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ชั้น 3 อาคารวิทย์พัฒนา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ถนนพญาไท เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330

โทรศัพท์ 0-2218-3922-3 โทรสาร 0-2215-3580 หรือ ces@chula.ac.th

ARTICLE TO BE PUBLISHED IN THE JOURNAL OF EUROPEAN STUDIES

Should you be interested in having your article or research paper focusing on European Studies in the field of History, Culture, Economics, Law, and Political Science, published in Journal of European Studies, Chulalongkorn University, please send your work and CV via e-mail address (publication@ces.in.th) in Microsoft Word, or to the address given below. Please make sure that your article or research paper, including its one-page-long abstract, lasts approximately 10-20 A4 pages, using Cordia New 16 point in Thai and Times News Roman 12 point in English.

Deputy Director of Publication Affairs

Centre for European Studies, Chulalongkorn University

3rd Floor, Vidyabadhna Building, Chulalongkorn University,

Phya Thai Road, Bangkok, 10330, Thailand

Tel: +662-218-3922-3 Fax: +662-215-3580 or ces@chula.ac.th

Subscription Form for Journal of European Studies
Centre for European Studies at Chulalongkorn University

Name (Mr./Mrs./Ms.) _____

Company Name _____

Address _____

Tel. No. _____ Fax No. _____

I subscribe to the Journal of European Studies for

1 year 180 baht for 2 Issues (bi-annually)

2 years 340 baht for 4 Issues

Cost of Postage* excluded (Asia: 4\$, Europe: 5\$, America: 7\$,
Australia: 5\$)

Payment

I would like to pay by cash in person.

I enclose a money order for 180 Baht (Hundred and Eighty).

I enclose a money order for 340 Baht (Three Hundred and
Forty)

pay to the order of "*Centre for European Studies at
Chulalongkorn University* via Chulalongkorn University Post
Office

Signature _____

Date ____/____/____

